

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

(el-Bidâye ve'n-Nihâye Bağlamında)
İBN KESÎR'İN HAYATI ve SİYER ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Hakan TÜRKOĞLU

Sivas
Ocak 2023

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

((el-Bidâye ve'n-Nihâye Bağlamında)
İBN KESÎR'İN HAYATI ve SİYER ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Hakan TÜRKOĞLU

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKTAŞ

Sivas
Ocak 2023

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntılarladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

24/01/2023

Hakan TÜRKOĞLU

ÖN SÖZ

İbn Kesîr'in siyer anlayışını anlamaya yönelik yapmış olduğumuz bu çalışma; asırlardır yazmış olduğu eserlerle, İslami ilimlerin çeşitli alanlarına kaynaklık etmiş olan İbn Kesîr'in siyer düşüncesinin anlaşılması ve siyer metodunun bütün olarak ortaya çıkarılması, ayrıca İslam tarih yazımında kullandığı kaynak ve yöntemlerin bilinmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışma vesilesiyle tez çalışmasında rehberlik sunan danışman hocam Sayın Dr. Ömer AKTAŞ'a minnet ve teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bölüm hocalarıma ve jüri üyelerine de katkılarından dolayı müteşekkirim.

Yüksek Lisansa başlamama vesile olan anne ve babama; manevi desteğini her zaman yanımda gördüğüm sevgili eşim Hilal Arslan Türkoğlu'na, biricik oğlum Bedirhan Safa Türkoğlu'na ve kardeşlerime de ayrıca teşekkür ederim.

Hakan TÜRKOĞLU

Sivas - 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Amacı	2
Araştırmanın Metodu	2
Kaynakları	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
1. İBN KESİR'İN HAYATI	9
1.1. Doğumu	9
1.2. Ailesi	9
1.3. Künyesi.....	10
1.4. Eğitim Hayatı ve Hocaları	11
1.5. Görevleri.....	13
1.5.1. Ümmi Salih (Salihîyye) Mescidinde Hadis Hocalığı	13
1.5.2. Necîbiye Medresesi'nde Tefsir Hocalığı	13
1.5.3. Eşrefîyye Medresesi Reisliği	14
1.5.4. Mahkeme Heyeti Üyelikleri.....	14
1.6. Eserleri.....	15
1.6.1. el-Ahkâmü'l-Kebir.....	15
1.6.2. El-Bidâye ve'n-nihâye	16
1.6.3. Câmi'î'l-mesânîd	17
1.6.4. Fezâ'ilü'l-Kur'ân	17

1.6.5. el-Fusûl fî Sîreti'r-Resûl	18
1.6.6. el-İctihad fî Talebi'l-Cihad	19
1.6.7. İhtisâru Ulûmi'l-Hadîs (el-Bâ'isü'l-Hasîs)	19
1.6.8. Mevlid-i Rasûlüllâh	19
1.6.9. Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm	20
1.6.10. Diğer Eserleri	21
1.7. İbn Kesîr Döneminde Sosyal, Siyasal Durum ve İlmî Hayat	23
1.7.1. Sosyal Durum.....	23
1.7.1.1. Moğol İstilası Sonrası Oluşan Kaos	23
1.7.1.2. Haçlı Seferleri	23
1.7.1.3. Kıtık, Salgın Hastalıklar ve Veba	24
1.7.1.4. İbn Kesîr Döneminde Sosyal Hayat	26
1.7.1.5. İbn Kesîr Döneminde Dımaşk.....	26
1.7.1.5.1. Siyasi Durum.....	27
1.7.1.5.2. Abbasi Halifeliği	27
1.7.1.5.2.1. Müstansır Billâh	27
1.7.1.5.3. Hâkim Biemrillah.....	29
1.7.1.5.4. Süleymân b. Ahmed el-Abbâsî (Müstekfî Billah).....	29
1.7.1.5.5. İbrahim b. Muhammed (Vâsik Billah)	30
1.7.1.6. Memlûkler Devleti ve Abbasi Halifelerinin Genel Durumu	30
1.7.1.7. Siyasi Hayat ve İbn Kesîr.....	32
1.7.2. İlmî Hayat	38
1.8. İbn Kesîr Hakkında Yapılan Değerlendirmeler.....	44
1.8.1. İbn Kesîr'e Yönelik Tenkidler	44
1.8.2. İbn Kesîr'e Yönelik Övgüler	48

İKİNCİ BÖLÜM.....	51
2. İBN KESİR'İN SİYER ANLAYIŞI.....	51
2.1. Siyer nedir?.....	51
2.1.1. Siyer Kaynakları	51
2.2. İbn Kesîr'in Siyer Kaynakları	56
2.2.1. Kur'an ve Tefsir	56
2.2.2. Hadis Kaynakları	65
2.2.3. Tarih, Siyer ve Tabakat Kaynakları.....	76
2.2.4. Şiir Kaynakları.....	77
2.2.5. Ehl-i Kitap ve İsrâiliyat.....	87
2.2.6. İbn Kesîr'in Kaynak Gösterdiği Eserler	92
2.2.6.1. İbn Kesîr'in Kendi Eserlerini Kaynak Göstermesi	92
2.2.6.2. İbn Kesîr'in Tefsirini Kaynak Göstermesi.....	93
2.3. İbn Kesîr'in Sîyer Konuları	99
2.3.1. Meğâzî	99
2.3.2. Şemâil	105
2.3.3. Delâil.....	108
2.3.3.1. Beşâir	110
2.3.3.2. Hz. Peygamber'in Geleceğine Dair Geçmiş Kavimlerin Rivayetleri.....	115
2.3.3.3. Hz. Peygamber'in Bi'seti Sonrası Peygamberliğine İlişkin Deliller	116
2.3.3.4. Mû'cizât	116
2.3.4. Hasâis.....	120
2.4. İbn Kesîr'in Rivayet Yöntem ve Şekilleri	121
2.4.1. Rivayet Şekilleri	123

2.4.2. Dil Bilgisi ve Lügat.....	128
2.4.3. Rivayetler Arasında Tercihle Bulunması.....	131
2.4.4. Coğrafi Bilgilere Yer Vermesi.....	134
2.4.5. Sosyal Hayata Dair Anlatılar Yapması	135
2.4.6. Ekonomik Hayata Dair Anlatılar Yapması	139
2.4.7. Tarih Kullanımı.....	139
2.4.8. İsim Listelerine Yer Vermesi.....	143
2.4.9. Biyografi ve Şecere Bilgisi Vermesi.....	146
2.4.10. Fıkhi Hükümlere Yer Vermesi.....	147
2.4.11. Yorum Yapması	151
2.4.12. Konu Başlıklarından Bağımsız Fasıllar Açması	152
2.4.13. Cebri Tarih Anlayışı	154
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	163
ÖZ GEÇMİŞ.....	171

ÖZET

İbn Kesîr, müfessir ve muhaddis kişiliklerinin yanı sıra önemli bir siyer ve İslam tarihçisidir. el-Bidâye isimli eseri ile Müslümanları genel olarak iyiliğe ve doğrunun peşinden gitmeye teşvik etmiştir. el-Bidâye, İslam tarihçileri tarafından referans gösterilen önemli eserler arasında yer almaktadır. İbn Kesîr bu eserinde, İslam tarihçiliğinin mevcut yöntemlerini geliştirmekle kalmamış, yaşadığı döneme ilişkin kronolojik bilgiye ulaşmamızı da sağlamıştır. İbn Kesîr, eserinde kendi döneminden önce oluşturulan malzemeyi tasnif etmiş, ayrıca yeni kaynakları da siyer anlatımına dahil ederek literatürü ve kaynakları zenginleştirmiştir. Eserinde kullanmış olduğu bu tarih yöntem ve metod ile İslam tarihçiliği ve siyer yazıcılığında haklı bir yer edinmiştir.

Kronolojik ve kapsamlı bir tarih kitabı olan el-Bidâye'nin yaklaşık altı cildi siyer konularını içermektedir. Eserde Hz. Peygamber'in hayatı genel tarih anlatısı içerisinde bir parça olarak sunulmaktadır. el-Bidâye'nin siyer bölümünde; Hz. Peygamber'in soyundan ve doğumu öncesi çeşitli mucizelerden başlayarak ahirete irtihaline kadar olan olayları, kademeli bir tarihsel anlatım sistemi içerisinde anlatılmaktadır.

İbn Kesîr'in Siyer Anlayışı başlıklı bu çalışmamızda; İbn Kesîr'in hayatı, eserleri, dönemindeki sosyal ve siyasal olaylar ve ilmî durum ile İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve 'n-nihâye* isimli eserinde kullandığı siyer metodu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Siyer, İbn Kesîr, el-Bidâye ve 'n-Nihâye, Memlûkler.

ABSTRACT

Ibn Kathir is an important historian of Islam in addition to his identity as a commentator and muhaddis. His work al-Bidāyah encouraged Muslims in general to pursue goodness and seeking for truth. al-Bidāyah is one of his most important work referenced by Islamic historians. The book does not only improve the existing methods of Islamic historiography, but also provides us the chronological information about the period in which Ibn Kathir lived. In his work, Ibn Kathir classified the material created before his own period and enriched the literature and sources by including new sources in his siyer narrative. Ibn Kathir has gained a rightful place in Islamic historiography and siyer writing with his historical method and unique approach.

As a chronological and comprehensive history book, al-Bidāyah contains about five volumes of siyer subjects. In the work, the life of the Prophet Muhammad is presented as a part of the general historical narrative in the siyer section of al-Bidāyah; starting from the descendants of the Prophet Muhammad and various miracles before his birth until his death the events are narrated in a gradual historical narrative system.

In this study entitled as “Ibn Kathir’s Siyer Understanding”; Ibn Kathir’s life, works, the social and political events and scientific environment of his period and the siyer method used by Ibn Kathir in his work al-Bidāyah wan-Nihāyah were examined.

Key words: Islamic History, Sirah, İbn Kathir, Al-Bidayah wan Nihayah, Mamluks.

GİRİŞ

İbn Kesîr, İslam tarihçilerinin önemli isimlerinden birisidir. O, siyer ve İslam Tarihi çalışmalarına büyük katkılar sunmuş ve metodolojik yenilikler getirmiştir. Siyer ve İslam tarihi dışında Temel İslam Bilimleri alanında da günümüze kadar ulaşan pek çok eser yazmıştır.

İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eseri İslam tarihçileri tarafından referans gösterilen önemli eserler arasındadır. O, bir tarihçi sıfatıyla ve sade bir üslup kullanarak İslam tarihçiliğinin mevcut yöntemlerini geliştirmekle kalmamış; İslamî ilimlerinin zirvesinin yaşandığı, dönemine ait haberleri de *el-Bidâye*'de sunmuştur. Kendisinden önce oluşturulan İslam tarih malzemesini tasnif etmiş, yeni kaynakları siyer anlatımına dahil ederek, literatürü ve kaynakları da zenginleştirmiştir. Bu yönüyle O, İslam tarihçiliği ve siyer metodolojisinde haklı bir yer edinmiştir.

İbn Kesîr'in Siyer Anlayışı başlıklı çalışmamızda; İbn Kesîr'in hayatı, eserleri, dönemindeki sosyal ve siyasal olaylar ve ilmî durum ile İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserinde kullandığı siyer metodu incelenmiştir. Kronolojik ve kapsamlı bir siyer eseri olan *el-Bidâye*'nin altı cildi siyer konularını içermektedir. Bu nedenle çalışmamız İbn Kesîr'in siyer anlayışını da gösteren *el-Bidâye*'nin altı ciltlik bölümünü oluşturan Hz. Peygamber dönemiyle sınırlandırılarak incelenmeye çalışılmıştır.

İslami ilimlerin iki ana kaynağı Kur'an ve hadislerdir. Kur'an ve hadisin konumunu belirlemek için Hz. Peygamber'in hayatını bilmek önemlidir. Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili yazılmış bütün İslam tarihi ve siyer eserleri, hicri ikinci asırda yazılan eserlere dayanmaktadır. Her ne kadar bu dönemden çok daha sonra yaşadığı bilinen İbn Kesîr, *el-Bidâye*'nin sîret bölümünde; İbn İshâk, İbn Hişam, Vâkıdî gibi büyük İslam tarihçilerinin eserlerinden ziyadesiyle faydalanmıştır.

el-Bidâye kapsamlı bir siyer eseridir. İbn Kesîr eserin geneline hakim olan kronolojik tarihi olaylara yer verme usulünü siyer bölümünde de devam ettirmiştir. Hz. Peygamber'in sadece hayatına, gazve ve seriyyelerine yer vermekle kalmamış; şemâil, delâil, mucizeler, Hz. Peygamber'in ailesi, eş ve çocukları, köle ve

hizmetlileri, eşyaları, binek hayvanları, teçhiz ve tedvini gibi pek çok konuyu da ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

Araştırmanın Amacı

İbn Kesîr, orta çağ tarih yazıcılığı geleneğine sadık kalarak kâinatın yaratılışından başlayarak kendi dönemine kadar olan olayları kronolojik sıraya göre anlatmıştır. El-Bidâye’de İslam tarihinin sekiz asırlık döneminde meydana gelen hadiseler anlatılmaktadır. Öyle ki bu dönemin baş kahramanı Hz. Peygamber’dir. Bu nedenle İbn Kesîr çalışmasının beş cildini Hz. Peygamber’in hayatı ve getirmiş olduğu dinin anlatımına ayırmıştır. *el-Bidâye ve’n-nihâye* bağlamında İbn Kesîr’in siyer anlayışının anlaşılması araştırmamızın temel amacıdır. İbn Kesîr’in siyer ve tarih kaynaklarına nasıl yer verdiği, Kur’an ve hadisleri siyer olaylarıyla ilişkilendirerek tefsir ve hadis ilimlerinden nasıl yararlandığı, ehl-i kitap ve İsrâiliyat hakkında ki görüşleri, siyer konularını ele alış biçimi, rivayet yöntemleri, tercihleri ve üslubu anlaşılmaya çalışılmıştır.

13. yy’da Şam’da yaşayan İbn Kesîr yaşadığı dönemin canlı şahidi olarak; toplumsal ve siyasi olaylara geniş yer vermiş, resmi görevlerde bulunarak Şam’da ilmi hayatın gelişmesine katkı sunmuştur. Bu nedenle de İbn Kesîr’in tarihi ve ilmi şahsiyeti, eserleri ve yaşadığı dönemin toplumsal ve siyasi koşullarının anlaşılması da araştırmanın amaçları arasındadır.

Araştırmanın Metodu

Çalışmamız; giriş bölümü hariç iki bölümden ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amaç ve metoduna ilişkin bilgiler verilmiştir.

İbn Kesîr önemli bir İslam tarihçisi olmasının yanı sıra bir muhaddis ve müfessirdir. Hayatı ve eserleri hakkında Temel İslam Bilimleri alanında çok fazla çalışma yapılmıştır. Bu nedenle, birinci bölümde; İbn Kesîr’in doğumu, künyesi, ailesi, eğitim hayatı, görevleri ve eserleri; yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve ilmi hayatına ilişkin bilgiler verilmiştir. İbn Kesîr’in eserinde hayatına dair çok önemli

bilgiler vermektedir. Bu nedenle birinci bölümde, kaynak olarak el-Bidâye de hayatı hakkında vermiş olduğu bilgilerden yararlanılmıştır.

İbn Kesîr'in yaşadığı dönem; İslam dünyasında siyasi ve sosyal altüst oluşların yaşandığı bir dönemdir. Moğol istilasası bu dönemde gerçekleşmiştir. Kahire merkezli kurulan Memluk devleti kaynaklı mezhepsel ve etnik çekişmeler de bu gerçekleşmiştir. İbn Kesîr'in yaşadığı dönemde meydana gelen; sosyal, siyasal ve kültürel olayları anlamaya çalışmak, O'nun tarih tasavvurunun nasıl şekillendiğinin anlaşılması için de önemlidir. Ayrıca birinci bölümde İbn Kesîr'n yaşadığı dönemde meydana gelen Moğol istilasası ve sonuçları başta olmak üzere, İslam dünyasının genelinde sosyal yaşamı tehdit eden ve seneler içerisinde yoğunlaşarak binlerce insanın ölmesine sebep olan veba salgını ve kıtlık, Memlûk sultanları ve dönemlerinde halifelerin genel durumuna ve çeşitli siyasi çekişmelere de değinilmiştir. Birinci bölüm bir taraftan İbn Kesîr'in hocası İbn Teymiyye ile olan münasebetlerinden dolayı kendisine yapılan eleştirilerle; diğer taraftan da; İslami ilimlere olan büyük katkısından dolayı şahsı ve ilmî kişiliğine yönelik övgülerle son bulmaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünün tamamı İbn Kesîr'in siyer anlayışına ayrılmıştır. Bu nedenle ikinci bölüm araştırmamızın en hacimli bölümünü oluşturmaktadır. İbn Kesîr, el-Bidâye'nin altı cildini siyer konularına ayırmıştır. Siyerin her konusuna yer veren İbn Kesîr hacimli bir eser ortaya koymuştur. İbn Kesîr'in siyer tasavvurunun anlaşılması ve bir bütün olarak ortaya konması için beş cildin tamamı nitel araştırma yöntemi kullanılarak içerik incelemesine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler tarih araştırma usulüne göre değerlendirilerek tasnif edilmiştir. Bunun için akademik ve bilimsel yayınlarda bilgisayar destekli nitel ve karma yöntem verileri ile metin analizi yapmak için tasarlanan Maxqda yazılımından yararlanılmıştır.

Bölüm içerisinde; el-Bidâyenin siyer kısmında İbn Kesîr'in kaynak olarak yararlandığı, müellif ve eser ismi vererek zikrettiği 91 eser, kitap ve yazarlarıyla birlikte verilmiştir. Siyer hadiselerini anlatırken olaylarla ilişkili olduğunu belirttiği Kur'an ayetleri siyer olaylarıyla ilişkilendirilerek ayrı bir başlık halinde verilmiştir. Siyer olayları içerisinde şairlerine yer verdiği şairler ayrı bir başlıkta liste halinde

verilmiştir. Yine siyer konuları içerisinde yer verdiği isim listeleri de başlıklarla ilişkilendirerek ele alınmış ve ayrı bir başlık açılarak sunulmuştur.

İbn Kesîr, incelemesini yaptığımız el-Bidâye'nin altı cildinde temel siyer konuları arasında yer alan; meğazî, şemâil ve delâil gibi konularda ayrıntılı bilgi vermektedir. İbn Kesîr'in meğazî, şemâil ve delâil konularına nasıl yer verdiği hususu ise; "İbn Kesîr'in Siyer Konuları" başlığı altında ayrı ayrı ve örneklerle zenginleştirerek incelenmiştir. Ayrıca İbn Kesîr eserinde, Hz. Peygamber dönemine ilişkin coğrafi bilgiler vermekte, çeşitli tarih zikirlerinde bulunmakta, sosyal ve ekonomik hayata ilişkin anlatılar da yapmaktadır. İbn Kesîr'in ekonomik ve sosyal hayata ilişkin anlatıları da ayrı başlıklarda zikredilmiştir. İbn Kesîr diğer klasik İslam tarihçileri gibi İsrâiliyat ve ehl-i kitaptan rivayetlere de yer vermektedir. Ehli kitap ve özellikle İsrâiliyat rivayetlerini alırken belli ölçülere riayet etmiş; ehl-i kitap haberlerini alırken nelere dikkat ettiğini, rivayetleri nasıl kullandığını el-Bidâye'de ayrıntılı açıklamıştır. İbn Kesîr'in yaptığı bu açıklamalar, İslam tarihçilerine ehl-i kitap ve İsrâiliyat ile ilgili haberlere nasıl yaklaşması gerektiği ile ilgili yol göstermektedir.

İbn Kesîr, tarihçi olmasının yanı sıra hadisçi ve tefsirci kimliği ile de bilinmektedir. Siyer olaylarını anlatırken tefsir ve hadislerden yoğun bir şekilde yararlanmanın yanı sıra; tefsir ve hadis ilminin yöntem ve usulüne dair bilgiler vermektedir. Bu nedenle el-Bidâyenin siyer konularını içeren beş cildi hadis tarihi ve metodolojisi açısından da ayrıca önemlidir.

Çalışmamızda dipnot ve kaynakça belirtmek için İsnad atıf sistemi tercih edilmiştir. Tarih kullanımında hicri ve miladi tarihler tercih edilmiştir. İsimler, İbn Kesîr'in el-Bidâye'de zikrettiği haliyle kullanılmıştır. Bazı durumlarda, İbn Kesîr'in kullandığı isimlerin hemen yanına parantez içerisinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde geçtiği haliyle isimler verilmiştir. İsim ve olaylar verilirken İbn Kesîr'in el-Bidâye'de verdiği kronolojik sıra takip edilerek verilmiştir. Çalışmamızın kaynaklar bölümünde yararlandığımız bütün kaynak eserler tam ismi ve künye bilgileriyle birlikte zikredilmiştir. Önemli isimler zikredilirken parantez içerisinde verilen tarihler hicri ve miladi ölüm tarihlerini ifade etmektedir.

Kaynakları

İbn Kesîr, İslami ilimlerin farklı alanlarında günümüze ulaşan önemli eserler vermiş, yazdığı kitaplar pek çok dile çevrilmiş ve bu eserler İslam dünyası başkentlerinde defaatle yeniden basılmış bir alimdir. Bu yönüyle onun hayatı, düşünceleri, eserleri, İslam dünyasına sunduğu katkı, pek çok eser, tez ve diğer akademik çalışmanın konusu olmuştur.

İbn Kesîr, hicrî 700 (M.1300) ile hicrî 774 (M.1374) yılları arasında yaşamıştır. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz *el-Bidâye* isimli eserini kronolojik olarak, hicrî yılları dikkate alarak yazmıştır. Hz. Adem'den başlayarak peygamberlerin, geçmiş milletlerin tarihleri, Hz. Peygamber'in ataları ve hayatı, Mekke ve Medine dönemi, Hz. Peygamber'in vefatı, mucizeleri ve şemailine ilişkin konularla birlikte, 767/1365 yılına -yani vefatına kadar olan olayları- kronolojik sıraya göre anlatmaktadır. İbn Kesir, *el-Bidâye*'nin son bölümünde cennet, cehennem ve ahiret hayatına ilişkin meselelerle birlikte, kıyamet alametlerinden bahisle, Müslümanlara öğüt ve nasihatlerde bulunmaktadır.

Çalışmamızın önemli katkılarından birisi de İbn Kesîr'in hayatıyla ilgilidir. İslam dünyasında tefsir, hadis ve tarih alanında önemli katkılar sunan İbn Kesîr'in hayatı ve ilmî anlayışı pek çok akademik çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmalarda; İbn Kesîr'in el-Bidâye'de yaşadığı döneme, sosyal, siyasi, ilmî ve dini hayata ilişkin verdiği bilgilere yeterince atıf yapılmadığı görülmektedir. İbn Kesîr el-Bidâye'de; kendisi, ailesi, hocaları, görevleri, döneminde meydana gelen önemli siyasi, toplumsal ve tarihi hadiselerle, dini ve sosyal hayata ilişkin çok önemli bilgiler de vermektedir. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünü oluşturan İbn Kesîr'in hayatını anlattığımız bölümde *el-Bidâye*'nin hicri 700 ve 774 yıllarını kapsayan bölümleri en önemli başvuru kaynağımız olmuştur. İbn Kesîr'in siyer anlayışının anlaşılması çalışmamızın amacıdır. Bu nedenle ikinci bölümün neredeyse tamamının mahiyetine etki eden kaynak da el-Bidâye'nin siyer konularını içeren bölümüdür.

Bunun yanı sıra; tabakat, siyer, hadis, tefsir tarihi ve genel İslam tarihi, çeşitli araştırma eserleri, tez ve makaleler kaynaklarımız arasındadır. İbn Kesîr, Memlûkler

döneminde Şam’da yaşamıştır. Bu nedenle yararlandığımız eserler arasında Memlûkler dönemini konu alan kaynaklara da yer verilmiştir.

Ülkemizde İbn Kesîr ile ilgili akademik çalışmalara yer verilmiştir. Çok yönlü bir İslam alimi olan İbn Kesîr hakkında; tefsir, hadis ve tarih alanlarında çeşitli kitap ve makaleler yazıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızda; İbn Kesîr’in hayatı, eserleri, yaşadığı dönem, siyer ve siyer yazıcılığına ilişkin bilgi veren bu kaynaklardan istifade etmeye çalıştık. Bunlar arasında; Ziya Polat tarafından 2006 yılında yazılan Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne sunulan “*Tarihçi Olarak İbn Kesîr*” başlıklı bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. *el-Bidâye ve’n-nihâye* açısından İbn Kesîr’in tarihçiliğinin incelendiği tez 127 sayfadan oluşmaktadır.

Siyer yazıcılığı ve siyer yazıcılığının tarihi ile ilgili olarak Şaban Öz tarafından Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yazılan “*İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*”¹ başlıklı doktora tezi de kaynaklarımız arasında yer almaktadır.

Mehmet Fatih Yalçın, Memlûkler döneminde muhtasar siyer yazıcılığının anlaşılması amacıyla İbn Kesîr’in *el-Fusûl* isimli eserini içerik incelemesini yaparak “*Memlûkler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı: İbn Kesîr’in el-Fusûl fî Sîreti’r-Resûl Örneği*”² başlıklı makaleyi yayımlamıştır. Yalçın, 2021 yılında yayımladığı bu araştırma makalesinde İbn Kesîr’in siyer anlayışının bir bütün olarak ortaya çıkarılması için *el-Bidâye ve’n-nihâye*’deki siyer kısmının da muhteva analizinin yapılması gerektiğini de belirtmektedir. Güllü Yıldız tarafından 2020 yılında İslami Tetkikler Dergisi’nde yayımlanan “*Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış*”³ başlıklı makale de Memlûkler dönemi siyer yazıcılığının anlaşılması için istifade ettiğimiz kaynaklar arasında bulunmaktadır.

¹ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006)

² Mehmet Fatih Yalçın, “Memlûkler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı: İbn Kesîr’in el-Fusûl fî Sîreti’r-Resûl Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Mart 2021), 113-144.

³ Güllü Yıldız, “Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış”, *İslam Tetkikleri Dergisi - Journal of Islamic Review* 10, 1 (2020), 333-363.

“İbn Kesîr’in İsrâiliyata Yaklaşımı” başlığıyla Harun Savut tarafından 2012 yılında Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisinde bir makale yayımlanmıştır.⁴ 21 sayfadan oluşan makalede; İbn Kesîr’in tefsir, hadis ve tarih alanlarında İsrâiliyata yaklaşımı incelenmiştir.

Milel ve Nihal Dergisinde Mehmet Özdemir tarafından yayımlanan “Siyer Yazıcılığı Üzerine”⁵ başlıklı akademik yayın da siyer kaynakları ve yazıcılığının tarihçesinin anlaşılması için istifade ettiğimiz kaynaklar arasında yer almaktadır.

Batı dünyasında İbn Kesîr üzerine çalışma yapan önemli kimseler bulunmaktadır. Bunlardan biri Fransız oryantalist Henri Laoust’tur. Laoust, İbn Kesîr’in müfessir özelliğinden ziyade bir tarihçi olduğunu belirtmekte ve el-Bidâye’nin kendisinden sonraki İslam tarihi eserlerine kaynak teşkil ettiğini ifade etmektedir. Laoust, “*Ibn Katîr Historien*” başlıklı makale yayımlamış, makalesi 1955 yılında Arabica dergisinin ikinci sayısında yayınlanmıştır. Bir diğer eser ise; Muhammad Mustapha Geme’ah tarafından çevrilerek “*Stories of the Prophets*” ismi ile yayımlanan kitaptır. Sadeleştirilerek çevrilen bu kitap el-Bidâye’nin peygamberler tarihini içeren bölümünü içermekte ve 228 sayfadan oluşmaktadır. Müslümanların Medeniyete Katkı Merkezi tarafından yürütülen İslam’ın ilk 800 yılını veya İslam’ın klasik dönemi olarak adlandırılabilir dönem içerisindeki önemli eserlerin çevirisini kapsayan “İslam Medeniyetinin Büyük Kitapları Projesi” içerisinde de el-Bidâye’de Hz. Peygamber’in hayatını içeren kısım yayımlanmıştır. Profesör Trevor Le Gassick’in çevirisiyle ve “*The Life of The Prophet Muhammad, Al-Sira al-Nabawiyya, İbn Kathir*” ismi ile 1998 yılında Garnet Publishing tarafından yayımlanan bu eser 377 sayfadan oluşmaktadır.

Konumuzla doğrudan ilgili; Bağdat Üniversitesi Arap Bilimsel Mirasını Canlandırma Merkezi Başkanı Dr. Halil Hasan el-Zerkani, 2010 yılında Arap Bilim Mirası Dergisinde yayımlanan “İbn Kesîr’in Peygamberimizin Sîretine Yaklaşımı” başlıklı bir makalesi bulunmaktadır.⁶ Bir başka çalışma; 2003 yılında World of Book Magazine’de yayımlanan Abdurrahman b. Ali el-Sunaidi’ye ait “İbn Kesîr’in

⁴ Harun Savut, “İbn Kesîr’in İsrâiliyata Yaklaşımı”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 1/1, (Mart 2012), 127-148.

⁵ Mehmet Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal* 4 (2007), 129-162.

⁶ Halil Hasan el-Zerkani, “İbn Kesîr’in Peygamberimizin Sîretine Yaklaşımı”, *Arap Bilim Mirası Dergisi* 1 (2010), 11/27-56.

Peygamber Biyografisinin Rivayetlerine İlişkin İnceleme ve Eleştirisi” başlıklı makaledir. 22 sayfadan oluşan bu çalışmada İbn Kesîr’in el-Bidâyesinde yer alan siyer bölümü incelenerek yorumlanmış; Hz. Peygamberin siyerine ilişkin rivayet ve metinlere yönelik eleştiriler ele alınmıştır.⁷

Tezimizde geçen ayetlerin meali için Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında bulunan Kur’ân-ı Kerîm Meâlî kullanılmıştır. Çalışmamız kapsamında; el-Bidâye’nin Çağrı Yayınları tarafından, 2017 yılında “*Büyük İslam Tarihi*” ismi ile 14 cilt, fihristi ile birlikte 15 cilt olarak basılan ve toplam 8500 sayfadan oluşan baskısı incelenmiştir. Bununla birlikte *el-Bidâye ve’n-nihâye*’nin Abdullah b.Abdi’l-Muhsin et-Turkî tarafından Dâr-u Hicr’de 1418/1997’de neşredilen Arapça baskısı da takip edilmiştir.

⁷ Abdurrahman b. Ali el-Sunaidi, “İbn Kesîr’in Peygamber Biyografisinin Rivayetlerine İlişkin İnceleme ve Eleştirisi”, *World of Books Magazine* 24 (2003) 383-405.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN KESİR'İN HAYATI

1.1. Doğumu

İbn Kesîr'in doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda ihtilaf bulunmaktadır. İbn Hacer'in 852/1444 yaşadığı dönemin önemli isimlerinin biyografilerine yer verdiği *İnbâ'ü'l-Gumr bi-Ebnâ'i'l-Umr* adlı eserinde belirttiğine göre İbn Kesîr 700/1300 yılında doğmuştur. İbn Kâdî'nin el-Bidâye'ye zeyil olarak yazdığı *Târîhu İbn Kâdî Şühbe* adı eserde belirttiğine göre 701 yılında Dımaşk'a bağlı Busra şehrine yakın, Micdel yada Müceydilülkarye'de doğmuştur.⁸ İbn Kesîr el-Bidâye'de hicri 703 yılında meydana gelen olayları anlatırken kendi beyanına göre; babası Ömer b. Kesîr'in hicretin 703. senesi Cemaziyelevvel ayında, Müceydel köyünde vefat ettiğini ve o zaman üç yaşında olduğunu belirtmektedir.⁹ Bu açıklamasını göz önüne aldığımızda İbn Kesîr'in 700/1300'de doğmuş olma ihtimali kuvvetlidir.

1.2. Ailesi

İbn Kesîr'in ailesine dair bilgileri el-Bidâye'den öğrenmekteyiz. İbn Kesîr'in babası Ebû Hafs künyesi ile bilinmektedir. İbn Kesîr'in beyanına göre babası; *Şihâbuddîn ve el-Hatîb* lakabı ile de anılmaktadır. Babası Hatip Şihabüddin Ebû Hafs Ömer b. Kesîr'in Busra'da Benî Akabe'nin yanında Hanefî mezhebine göre fıkıh ilmi tahsil ettiğini, Zücacî'ye ait Cemel isimli eseri ezberlediğini; nahvin yanı sıra Arapça ve lügat ile ilgilendiğini söylemektedir. Ömer b. Kesîr, Busra'nın doğusunda bir köyün hatipliğini yaptığı sırada Şeyh Takiyyüddin el-Fezarî'den Şafiî fikhını öğrenmiş ve daha sonra Şafiî mezhebine geçmiştir.¹⁰

⁸ Polat, “*Tarihçi Olarak İbn Kesir*”, 38.

⁹ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1407), 14/82-25.

¹⁰ Kadir Paksoy, *İbn Kesîr'in Hayatı Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 37.

İbn Kesîr'in el-Bidâye'de ki beyanına göre şeyhi el-Berzâlî el-Mucem isimli eserinde babası Ömer b. Kesir el-Kureşî'den bahsetmektedir. Busra'ya bağlı bir köyde hatiplik yaptığını, güzel şiir yazdığını ve faziletli bir insan olduğunu yazdığını belirtmektedir. Babasının vefatından sonra Hocası Taceddin el-Fezarî'nin huzurunda babasına ait şiirlerin bir kısmını yazdığını da belirtmektedir.

İbn Kesîr'in üç üvey, üçte öz olmak üzere altı erkek kardeşi bulunmaktadır. İbn Kesîr; İsmail, Yunus ve İdris isimli üvey kardeşleri ile Abdülvehhab, Abdülaziz ve Muhammed ile birkaç kız öz kardeşinin olduğunu söylemekte ve kardeşler arasında en küçüğünün kendisi olduğunu; üvey kardeşi İsmail'in ilim tahsil ederken Şamiyetü'l-Berraniye Medresesi'nin damından düşüp birkaç gün hasta yattıktan sonra vefat etmiş ve kendisine üvey kardeşi İsmail'in adının verildiğini nakletmektedir.¹¹

İbn Kesîr henüz üç yaşındayken vefat eden babasını hayal meyal hatırladığını beyan etmekte; annesine ve kız kardeşlerine dair biyografik bilgi ise bulunmamaktadır. el-Bidâye'de anlattığı kadarıyla annesine dair bildiğimiz tek şey Mecdel'in yerli halkından olduğu ve babasının ikinci eşi olduğu yönündedir.¹²

İbn Kesîr, babasının vefatından sonra öz kardeşi Kemaleddin Abdülvehhab ile Dımaşk'a göç etmiş, yanında ilim tahsil etmiştir. Ağabeyi Kemaleddin, İbn Kesîr'in eğitimi ile yakînen ilgilenmiş, ilk derslerini de ağabeyinden almıştır.

İbn Kesîr, Benî Hasle kabilesinden olduğunu söylemektedir. Kabilesinin şerefli ve soylu olduğunu, Hocası Yûsuf b. Abdurrahman el-Mızzî'nin kabilesine mensup olanların bazılarının üzerinde durduğunu, soylarını araştırdığını ve takdir ettiğini, nesebinden bahisle Kureşî kelimesini kullandığını ayrıca belirtmiştir.

1.3. Künyesi

Künyeleme; Arap örf, adet ve geleneklerinde önemli bir husus olmakla birlikte; İslamiyetin gelişiyile İslami ilimlerde ve bilhassa hadis geleneğinde önemini

¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/82-85.

¹² Paksoy, *İbn Kesîr'in Hayatı Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri*, 37.

devam ettirmiştir. İslami ilimlerde zengin bir literatürün oluşmasını sağlamıştır.¹³ Hadisin yanı sıra; tabakât, ricâl ve tarih kitaplarında râvilerin biyografileri verilirken künyeleri üzerinde de hassasiyetle durulmaktadır.¹⁴

İbn Kesîr'in künyesi de onu daha iyi tanımamızı sağlayacağı gibi, ilmi vasıflarına dair de ipucu verecektir. İbn Kesîr'in tam adı; Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî'dir. Bilinen ve O'nun hayatına dair bilgi veren, İslam alimlerinin üzerinde ittifak ettikleri künyesi şöyledir:

Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî.¹⁵

Lakabı dinin direği anlamında İmâduddîn, en meşhur ismi ise; Ebû'l Fidâ'dır.

1.4. Eğitim Hayatı ve Hocaları

İlk eğitimini ailesinden alan İbn Kesîr; tefsir, hadis ve tarih alanlarında önemli eserler vermiştir. Küçük yaşlardan itibaren almış olduğu güçlü eğitimle İslamî ilimlerle meşgul olmaya başlamış, Kur'an-ı Kerim'i on bir yaşında ezberlemiştir.¹⁶

İbn Kesîr babası Ömer b. Kesir gibi Şafii mezhebine mensuptur. Şafii fikhının beş muteber kitabından biri olan ve Şafii fikhının önemli alimlerinden Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî (ö. 476/1083)'nin *et-Tenbih fî Fırû' 'l-fikhi 'ş-Şâfiî*¹⁷ isimli eserini ezberlemiştir. On sekiz yaşındayken bu esere tahrîç ve tahlil çalışması yaparak, eseri Dımaşk'ta Bâdrâiyye ve Mucâhidiyye medreselerinin müderrisi İbn'ul Firkah adı ile bilinen Burhanuddin el-Fezârî'ye

¹³ Nebi Bozkurt, "Künye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/558-559.

¹⁴ Fadime Kavak, "Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2013), 148.

¹⁵ Abdülkerim Özaydın, "İbn Kesîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999) 20/132-134.

¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/464.

¹⁷ Eser Şâfiî fikhının beş önemli kitabından birisidir.

sunmuş ve onun takdirlerini kazanmıştır. İbn Kesîr bu çalışmasını *İrşadü'l Fakîh ilâ Ma'rifeti Edilleti't-Tanbih* adı ile neşretmiştir.¹⁸

İbn Kesîr, eğitim sürecinde İslami ilimlerin değişik kollarında hizmet veren çeşitli hocalardan dersler almıştır. Babasını henüz üç yaşındayken kaybeden İbn Kesîr, Dımaşk'ın en büyük dârülhadisi olan Eşrefiyye'nin başında bulunan hocası Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî'den hadis dersleri almış, kızı Zeynep ile evlenerek¹⁹ evlilik yoluyla hocası ile akraba olmuş, hocasının veba sebebiyle vefat ettiği hicri 742 senesine²⁰ kadar da yanından ayrılmamıştır.

İbn Kesîr; Hafız el-Kebir Ebû'l-Haccac el-Mizzî,²¹ Ebû Abdullah ez-Zehabî,²² Takiyyüddîn b. Teymiye²³ den ders aldığını beyan etmektedir. Takiyyüddîn İbn Kâdî Şühbe ise; Burhaneddin el-Fezârî,²⁴ Kemaleddin İbn Kâdî Şühbe²⁵ ile Mahmûd b. Abdurrahman Isfahânî'nin İbn Kesîr'in hocaları arasında bulunduğunu da belirtmektedir.

İbn Kesîr tarih ilminde önemli bir konumda bulunmaktadır. Onu en çok etkileyen isim Dımaşk'ın en önemli tarihçilerinden, Berberilerin Birzâle oymağından olduğu için Birzâlî ismi ile anılan Alemüddîn Ebû Muhammed el-Kâsım b. Muhammed b. Yûsuf el-İşbîlî ed-Dımaşkî'dir. (ö. 739/1339) İbn Kesîr, el-Bidâye'de 665/738 yılları arasındaki olayları yazarken; hocası Birzâlî'nin; *Târîhu'l Birzâlî*, el-*Muktefî* ve *Mu'cemü's-Şüyûh* isimli eserlerinden faydalandığını söylemektedir.

İbn Kesîr bunların yanı sıra; İbrâhim b. Abdurrahman Fezârî, Kâsım İbn Asâkir, Kemaleddin İbn Kadî Şihne, Muhammed İbn-i Zinad'dan fıkıh, tefsir, hadis

¹⁸ Eser, 1996 yılında, Behcet Yusuf Hamd Ebû't-Tayyib'in tahkiki ile Müessesetü'r-Risâle adı ile yayımlanmıştır.

¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/305.

²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/305.

²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/582-583.

²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/205-209.

²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/506.

²⁴ Ebû's-Sıdk Takiyyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, thk. Hafız Abdülhâlim Han (Beyrut: Dârü'n Nedve, 1987), 3/85.

²⁵ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, thk. Hafız Abdülhâlim Han, 3/85.

başta olmak üzere İslami ilimler dersleri almış; Uranî, Hutunî, Debbusî, Karafî gibi yaşadığı dönemin önemli alimlerinden de icazet almıştır.²⁶

İbn Kesîr'i en çok etkileyen hocalarından birisi de Şeyhülislam İbn Teymiyye'dir. (ö. 661/1263) Çalışmamızın "İbn Kesîr'e yönelik tenkidler" başlığı altında İbn Teymiyye ile olan ilişkisine ayrıntılı olarak yer verilecektir.

İbn Kesîr, incelemesini yaptığımız *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserinde hocalarıyla ilgili tafsilatlı bilgiler vermektedir. Onun, ders aldığı hocaları hayatını geçirdiği Şam bölgesindendir. İbn Kesîr bununla yetinmemiş Şam'a gelen misafir ilim adamlarının toplantılarına katılmış, ayrıca Hicaz ve Kudüs'e yaptığı seyahatlerde bu şehirlerin önemli hocalarıyla tanışma ve ilmi müzakereler yapma fırsatı ede etmiştir.²⁷

1.5. Görevleri

İbn Kesîr, Şam'ın en ünlü medreselerinde müderris olarak görev yapmıştır. İslami ilimler sahasında dersler veren İbn Kesîr süreç içerisinde Başmüderris olarak görev yapmıştır.

1.5.1. Ümmi Salih (Salihyye) Mescidinde Hadis Hocalığı

İbn Kesîr ünlü hadis alimi Zehebî'nin vefatından sonra bu göreve atanmıştır. Ancak Salihyye Mescidinde ne kadar görev yaptığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Salihyye Medresesinde verdiği ilk derse; fakihler, alimler, kadılar ve avamın katıldığını *el-Bidâye*'de nakletmektedir.²⁸

1.5.2. Necibiye Medresesi'nde Tefsir Hocalığı

İbn Kesîr, Dimaşk'ta şafiilere tahsisli olan Necîbiye Medresesi'nde tefsir hocası olarak görev yapmıştır. Necîbiye Medresesi'nde kendisi ve ailesine tahsis edilen evde ikamet etmiştir. Medresenin vakfedeni de Emîr Cemâlüddîn en-Necîbî'dir. Bu nedenle Necîbiye Medresesi olarak bilinmektedir. İbn Kesîr, İbn-i

²⁶ Bekir Karlığa, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991), 2/21.

²⁷ Ahmed Ürkmez, "el-Bidâye ve'n-Nihâye'sinden Hareketle İbn Kesîr ve Hadis Hocaları Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)* 3/2 (2010), 129-143.

²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/348.

Teymiyye ile yakınlığından dolayı Necibiye Medresesi'ndeki görevinden alınmıştır.²⁹

1.5.3. Eşrefiyye Medresesi Reisliği

İbn Kesîr, hocaları olan Zehebî, Zemlekânî ve kayınpederi Mizzî'nin de hocalık yaptığı, Dımaşk bölgesinin en büyük hadis medresesi olan Eşrefiyye Medresesi'nde reislik görevini îfâ etmiştir. Görevi kısa sürmüştür. El-Bidâye'de yaptığımız incelemede bu görevine ilişkin bir bilgiye rastlanmamıştır. İbn Kâdî Şühbe'nin tarihinden öğrendiğimiz kadarıyla, İbn Teymiyye'ye olan yakınlığı ve onun etkisiyle fetva verdiği iddiası üzerine Memlûklerin Dımaşk naibine şikayet edilmiş, bu nedenle de Eşrefiyye Medresesi'ne atandıktan kısa bir süre sonra görevinden alınmıştır.³⁰

1.5.4. Mahkeme Heyeti Üyelikleri

İbn Kesîr'in çok yönlü bir alim olduğu görülmektedir. Medrese hocalığı dışında mahkemelerde görülen hukuki davalara üye olarak katılmıştır. 741/1341 yılında Dârüssaâde'de bulunan Adalet Dairesi'nde, Osman ed-Dekkâkî'nin "Tanrılık davasında bulunduğu" iddiası ile yargılandığı bir davada görev almıştır. Bu davada kadılar ve ayan tabakasına mensup kimselerle başından sonuna kadar hazır bulunduğunu nakletmektedir.³¹

İbn Kesîr, el-Bidâye'de 767/1366 senesinde Kadilkudat Taceddin eş-Şafî İbn Kadilkudat es-Sübki'ye yönelik bazı isnatlar nedeniyle Dârüssaâde Sarayında büyük bir oturum düzenlendiğini söylemekte ve bu oturumların tamamına katıldığını nakletmektedir. Oturum; üç mezhebe mensup kadılar, dört mezhebe mensup alimler ve Şam naibi Seyfeddin Mengliboğa'nın huzurunda gerçekleştirilmiştir.³²

İbn Kesîr, el-Bidâye'de 755/1354 yılında naklettiği bir başka olayda, Emevi Camii'ne gelen bir rafızînin insanlarla birlikte namaz kılmayıp; Hz. Peygamber'in ailesine yönelik "ilk zulmeden adamlar" olduğunu söylediğini nakletmektedir. Ebû'l-

²⁹ Hüseyin Küçükcalay, *İbn-i Kesir'in Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Tefsirdeki Metodu*, (Konya: Damla Matbaacılık, 2010), 89.

³⁰ İbn Kâdî Şühbe, *Tarih*, 3/417.

³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/302-303.

³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/468-471.

Fadl b. Muhammed b. Hüseyin isimli bu şahıs bununla kalmayıp Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Muaviye ve Yezid'e lanet okumuştur. İbn Kesîr bu şahsın yargılama davası için Dârüssaâde Sarayında düzenlenen meclise katıldığını belirtmektedir. Yargılama sonucunda Maliki kadısının suçlunun öldürülmesine karar vermesi sonucu adamın öldürüldüğünü söylemektedir. İbn Kesîr yargılamalar devam ederken Maliki kadısının evinde bu adamla münazara yaptığını da ifade etmektedir.³³

1.6.Eserleri

İbn Kesîr, İslam ilim tarihinin en önemli ve çok yönlü isimlerinden birisidir. O, tarih, tabakat, tefsir, fıkıh ve hadis başta olmak üzere temel İslam bilimleri alanında günümüze kadar gelen pek çok kitap yazmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır. Tarih ve tabakat alanında; el-Bidâye ve'n-nihâye, el-Fuşûl fî sîreti'r-Resûl, Sîretü Ebî Bekr es-Sıddîk, Sîretü Ömer b. el-Hattâb, Sîretü Mengliboğa, Tabakatü fukahâ'i's-Şâfi'iyye, et-Tekmîl fî ma'rifeti's-sikât ve'z-zu'afâ' ve'l-mecâhîl; tefsir alanında; Tefsîrül'l-Kur'ânî'l-'azîm, Fezâ'ilü'l-Kur'ân; hadis alanında; Câmi'u'l-mesânîd ve's-süneni'l-hâdî li-akvemi sünen, İhtisâru Ulûmi'l-hadîs, Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minîn Ebî HafS 'Ömer b. Hattâb ve akvâlühû alâ ebvâbi'l-ilm, Tuhfetü't-tâlib bi-ma'rifeti ehâdîsi Muhtasarı İbni'l-Hâcib, Tahrîcû ehâdîsi edilleti't-Tenbîh, Ahkâmü's-suğrâ (sagîr) fî'l-hadis, el-Ahkâmü'l-kebîr, Muhtasarü'l-Medhal ilâ Kitâbi's-Sünen li'l-Beyhaki, el-Mukaddimât; fıkıh alanında; el-İctihâd fî talebi'l-cihâd, İrşâdü'l-fakih ilâ ma'rifeti edilleti't-Tenbîh, Ahkâmü't-Tenbîh, Kitâbü's-Semâ'dır.

1.6.1. el-Ahkâmü'l-Kebir

İbn Kesîr, el-Bidâye'de bu eseri ile ilgili “*el- Ahkâm*”,³⁴ “*el Ahkâmu'l-Kebir*”³⁵ diyerek bahsetmekte, çeşitli hadiseleri anlatırken bu eserine atıflar yapmaktadır. el-Bidâye'de yer vermediği bazı fikhî meselelerin detaylarını *Ahkâmu'l-Kebir* isimli eserinde tafsilatlı olarak açıklayacağını söylemektedir. Bu bakımdan el-Ahkâmü'l Kebir'i bir fıkıh ansiklopedisi şeklinde tasarladığını söyleyebiliriz.

³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/382-383.

³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/532-534.

³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/492-518.

1.6.2. El-Bidâye ve'n-nihâye

İbn Kesîr'in bilinen en önemli çalışması tarih alanında yazdığı el-Bidâye ve'n-nihâye'dir. İbn Kesîr bu eserini büyük İslam tarihçilerinden İbnü'l Esîr'in el-Kâmil fi't-Târîh isimli eserinde takip ettiği tarih metoduna göre yazmıştır. İbn Kesîr, el-Bidâye'de olayları meydana geldikleri yıla, yani kronolojik bir tarih anlayışına göre nakletmektedir. Kitabın önemli bir kısmı kişisel biyografilerden ibarettir.

İbn Kesîr eserinde insanın yaratılışından başlayarak 767/1366 yılına kadar olan olayları anlatmaktadır. El-Bidâye bu özelliği ile de İslam tarihinin önemli kaynaklarından birisidir. İbn Kesîr, el-Bidâye'sinde kendisi, ailesi, yaşadığı dönem ve Şam tarihine ilişkin de çok önemli tarihi bilgiler vermektedir. Eser genel olarak İslam ülkelerinin, özel olarak Şam ve çevresinin siyasi, sosyal, ilmî, edebi ve kültürel tarihidir. İbn Kesîr el-Bidâye'nin içeriği hakkında şu bilgileri verir: “İmdi bu kitapta, Allah'ın yardımı ve başarısı ile mahlukatın yaratılışının başlangıcından; Arş'ın, kürsünün, semâvatın, yerlerin, bunlar içinde mevcut olan şeylerin, bunların arasındaki meleklerle cin ve şeytanların yaratılışından, Adem peygamberin yaratılış keyfiyetinden, peygamberlerin kıssalarından, peygamberliğin Efendimiz Muhammed'e ulaşmasına kadar ki İsrâiloğulları zamanında ve cahiliye günlerinde cereyan eden hadiselerden bahsedeceğim. Hz. Peygamberin siretini de, susamış gönüllere su serpecek ve hasta gönüllerdeki marazı giderecek şekilde anlatmaya çalışacağım. Bundan sonra da zamanımıza kadar devam eden hadiselerden, fitnelerden, savaşlardan, kıyamet alametlerinden, ölüm sonrası dirilişten, mezarlardan çıkıştan, kıyametin korkunç hallerinden, kıyamet gününün evsafından, o günde meydana gelecek korkunç hadiselerden, cehennemnin evsafından, cennetlerin niteliklerinden, oralardaki güzel şeylerden ve diğer hususlardan bahsedeceğim.”³⁶

İbn Kesîr kitabının neredeyse dörtte birlik bölümünde Hz. Peygamber'in hayatına yer vermiş, siyerin hemen hemen bütün konularına temas etmiştir. Sadece delâil bahsine 500 sayfa yer vermiştir.³⁷ el-Bidâye, son birkaç cildinde Şam bölgesinin tarihine verdiği önem sebebiyle İbn Asâkir'in hacimli eserlerinden birisi olan, Târîhu Medîneti Dimaşk'a benzemektedir. Kâtib Çelebi, Keşfu'z Zünûn'da el-

³⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, 1/1-5.

³⁷ Yalçın, “Memlükler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı: İbn Kesîr'in el-Fusûl fi Sireti'r-Resûl Örneği”, 113-144.

Bidâye'nin 10 ciltten müteşekkil olduğunu, yazılırken öncelikli olarak Kur'an ve sünnetin esas alındığını, İsrâîliyâtla ilgili bir kısım rivâyetleri içerdiğini belirterek; el-Bidâye'nin hicretten itibaren yıllara göre tasnif edildiğini nakletmektedir.³⁸

1.6.3. Câmi'î'l-mesânîd

İbn Kesîr'in bölümlere göre tanzim ettiği eseridir. Bu eserinde Kütüb-i Sitte'ye; Ahmet b. Hanbel, Ebû Ya'lâ, Bezzâr ve İbn Şeybe'nin de eserlerini dahil ederek hadisleri toplamıştır. Kitapta hadis rivâyet eden sahâbîlerin isimleri alfabetik olarak sıralanmış, ismi geçen sahâbîlerin rivayet ettiği bütün hadisler bir araya getirilmiş ve ravilerin hayatları hakkında biyografik bilgiler verilmiştir.³⁹ Tarihçiler bu eserin ismini farklı rivayet etmekle birlikte; el-Bidâye'de eser için *el-Hedyü ve's-Sünen fî Ahadisi'l-Mesânîd* ve *s-Sünen* ifadesi kullanılmaktadır.⁴⁰

1.6.4. Fezâ'ilü'l-Kur'ân

Fezâ'ilü'l-Kur'ân genel olarak; Kur'an'ın üstünlüklerinin, Kur'an ayetlerini, surelerini okuyanların, ezberleyenlerin ve Kur'an'a ayetlerine uygun amel edenlerin kazanacağı sevapların anlatıldığı İslami eserlere verilen isimdir.

İbn Kesîr'in tefsirinden farklı olarak yazdığı, daha sonradan tefsiri ile birleştirdiği eseridir. Tarihçiler tarafından müstakil bir eser olarak değerlendirmese de; Alman şarkiyatçısı ve Türkoloğu Carl Brockelmann, İbn Kesîr'in *Fezâ'ilü'l-Kur'ân*'ını müstakil bir eser olarak değerlendirmekte, İsmâil Cerrahoğlu *Tefsîr Tarihi* isimli eserinde *Fedailü'l-Kur'ân* ve *Tarihu Cem'ihî* ismiyle zikretmektedir.⁴¹ Eser, Mehmet Sofuoğlu tarafından *Kur'ân'ın Faziletleri* adıyla Türkçe'ye tercüme edilerek yayımlanmıştır.⁴² Eser, 2018 yılında Ersan Urcan tarafından yeniden Türkçe'ye tecrüme edilerek yayımlanmıştır.

³⁸ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmii'l-Kütüb ve'l-Funûn*, (Beyrut: Gustavus Fluegel, 1835), 2/24.

³⁹ Özaydın, "İbn Kesîr", 20:132-134.

⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/25-26.

⁴¹ İsmâil Cerrahoğlu, *Tefsîr Tarihi*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 1988), 2/209.

⁴² Özaydın, "İbn Kesîr", 20:132-134.

İbn Kesîr Fezâ'ilü'l-Kur'ân'ını sure ve ayetlerin faziletinden haber veren rivayetlerle sınırlı tutmuş ve eserini Buhârî'nin yöntemine göre yazmıştır.⁴³

1.6.5. el-Fusûl fî Sîreti'r-Resûl

İbn Kesîr'in el-Bidâye'den sonra Hz. Peygamber'in sîretini yazdığı diğer eseridir. İki kısımdan oluşan bu eserin ilk kısmında; Hz. Peygamber'in soyundan başanılarak hayatı, şahsiyeti ve gazvelerine ilişkin bilgi verilirken; ikinci kısmında günlük yaşamı, şemâilî, peygamberlik, yöneticilik özelliklerine dair bilgiler verilmektedir. İbn Kesîr, eserin girişinde takip edeceği metottan bahsederek, Hz. Peygamber'in soyundan başyalarak, sîreti, şahsiyeti ve peygamberlik delilleriyle birlikte yaşadığı döneme kadar olan İslam tarihini yazacağını belirtmektedir. Ancak, Hz. Peygamber sonrası döneme *el-Fusûl*'de yer vermemiştir.⁴⁴

İbn Kesîr, bu eserde el-Bidâye'de olduğu gibi kronolojik anlatım metodunu tercih etmiştir. Hz. Peygamber'in üstünlüklerini, şemâilini ve kısa da olsa delâil olarak adlandırılan Hz. Peygamber'in mucizelerini sade bir üslup kullanarak kaleme almıştır. Muhtasar bir siyer eseri olarak sınıflandırabileceğimiz el-Fusûl muhteva bakımından oldukça geniştir. Kronolojik siyer anlatımının yanı sıra şemâil ve hasâis konularına da yer verilmiştir.⁴⁵ el-Fusûl'ün son başlığında Hz. Peygamber'in hasâisine yer veren İbn Kesîr, hasâis konusunda İmam Şafîi'nin öncü olduğunu belirtmiştir. El-Fusûl'ün hasâis kısmında fıkıh kitaplarının bâblarını temel almış; “Kitabü'l İman” ile başlayıp “Taharet, Salat” diye devam etmiştir.⁴⁶

İbn Kesîr bu eserini Hz. Peygamber dönemiyle sınırlandırmış, sonraki döneme yer vermemiştir. Pek çok eserden istifade ederek hazırladığı bu eserinde daha çok hadis kaynaklarını kullanmıştır.

Yalçın bu eserle ilgili değerlendirmesinde İbn Kesîr'in el-Fusûl'de hasâis konusuna yer verirken el-Bidâye'de hasâis konusuna yer vermediğini; el-Fusûl'de

⁴³ Saliha Türkan, “Fezâ'ilü'l-Kur'ân Rivayetlerinin Kullanımında Farklı Bir Yaklaşım: İbn Kesîr'in Fezâ'ilü'l-Kur'ân'ı”, *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4 (Haziran 2021), 66.

⁴⁴ Yalçın, “Memlükler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı”, 113-144.

⁴⁵ Yalçın, “Memlükler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı”, 113-144.

⁴⁶ Güllü Yıldız, “Memlükler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış”, *İslam Tetkikleri Dergisi- Journal of Islamic Review* 10/1 (Mart 2020), 333-363.

delâil konusuna kısaca yer verirken, el-Bidâye’de delâil bahsine geniş yer verdiğini ifade etmektedir.⁴⁷

1.6.6. el-İctihad fî Talebi'l-Cihad

İbn Kesîr bu eserinde hicri 3. yy.’da Hristiyan ve Müslümanlar arasında geçen olaylarla, frenklerin İskenderiye’ye olan saldırılarını ve Müslümanların İskenderiye müdafaasını anlatmaktadır. Katip Çelebi’ye göre bu eser Memlûkler’in Dımaşk nâibi Emîr Mencek’in isteği ile Müslümanları frenklere karşı cihada teşvik için yazılmıştır.⁴⁸ İbn Kesîr’in bu eseri bu yönüyle İbn Asâkir’in Müslümanları Haçlılar’a karşı cihada teşvik amacıyla derlenen kırk hadisi içeren kitabı *el-Erba’ûn fi’l hassi ale’l-Cihâd* isimli eserine benzemektedir. Eser, 1981 yılında Beyrut’ta basılmış, yazma halindeki bir nüshası da Köprülü Kütüphanesi’nde 234 numarada bulunmaktadır.⁴⁹

1.6.7. İhtisâru Ulûmi’l-Hadîs (el-Bâ’isü’l-Hasîs)

İbn Kesîr’in bu eseri; Şehrezûrî’nin *Muhalledimetü İbni’s Salah* olarak bilinen *Ulumu’l Hadîs* eserinin tertibini bozmadan dağınık konuları bir araya getirdiği, eksik gördüğü kısımları da tamamlamak suretiyle önemli ilaveler yaptığı eseridir. Eserde, İbn Kesîr’in ihtilaflı olan konularda kişisel tercihlerini açıkladığı da görülmektedir.⁵⁰

1.6.8. Mevlid-i Rasûlüllâh

Mevlid yazma geleneği İslam Tarihinde özel bir yer bulmuştur. Hz. Peygamber’in hayatı ve özellikle doğumuna ilişkin uydurma hikayelere rastlanması üzerine özellikle Memlûkler döneminde temel kaynaklara dayalı; ilmî, sahih mevlidler kaleme alınmıştır. İbn Kesîr’de *Mevlidi Resûlillah* ismi ile bir mevlid yazmıştır.

⁴⁷ Yalçın, “Memlûkler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı”, 113-144.

⁴⁸ Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-Zünûn an Esâmii’l-Kütüb ve’l-Funûn*, (Beyturt: Gustavus Fluegel, 1835), 1/156.

⁴⁹ Hüseyin Küçükcalay, *İbn-i Kesir’in Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Tefsirdeki Metodu*, (Konya: Damla Matbaacılık, 2010), 89.

⁵⁰ Özaydın, “İbn Kesîr”, 20:132-134.

Bu eserin “tek yazma nüshasındaki” nota göre, İbn Kesir bu eseri Dimaşk Muzafferî Camii’nin müezzinlerinden İmâdüddîn Ebû Bekr b. Şeyh Bedrüddîn Hasen’in isteği üzerine kaleme almıştır.

İbn Kesîr’in bu eseri 1961 yılında Beyrut’ta Selâhuddin el-Müneccid tarafından tahkîk edilmiştir. Tahkik eden e-Mineccid, mevlit ihtifalleri ile tanınan Muzafferüddîn Kökböri (ö. 630/1233) tarafından inşa ettirilen bir camide mevlid ihtifali yapıldığını ve İbn Kesîr’in gelen talep üzerine bu eseri ihtifal esnasında okunmak üzere telif ettiğini belirtmektedir. İbn Kesîr’den ihtifallerde okunmak üzere mevlid yazmasının istenme sebebi ise; mevlid ihtifalinin dinen mahzuru olmadığını göstermek amacına matuftur. Zira mevlidin ilk sayfasında İbn Kesîr’in isminden hemen sonra, onun İbn Teymiyye’nin talebesi olduğu açıklamasına yer verilmiştir.”⁵¹

1.6.9. Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm

İbn Kesîr’in tefsir alanında yazdığı ve müfessir olarak İslam dünyasında büyük ün kazandığı eseridir. Öyle ki bu eser Taberî’nin *Câmi’ul-Beyân*’ından sonra rivayet tefsirleri arasında en meşhur olan tefsirdir.⁵² Rivayet tefsirlerinin en belirleyici unsuru Kur’an-ı Kerîm ile tefsir etmektir. *Tefsîru’l Kur’âni’l-Azîm* tefsir usûlüne dair mukaddime ile başlar. İbn Kesîr mukaddime tefsirin önemine, nasıl yapılacağına, en güzel tefsir yöntemine dair bilgi vermektedir. En güzel tefsir metodlarını da bu mukaddime sıralamaktadır. İbn Kesîr, rivayet tefsirlerini metod bakımından dirayet tefsirinden daha sağlıklı; sıhhat bakımından uygun, anlam itibarıyla daha tutarlı görmektedir. Bu nedenle Kur’an tefsirinde rivayet tefsir metodunu en güzel yol olarak kabul etmektedir.⁵³

İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*’de anlamı açık olmayan Kur’an ayetlerini açıklamak için başka yerdeki Kur’an ayetlerini kullanmaktadır. Karşı çıktığı fikirlerde kendi sözlerini temellendirmek, fikhî bir konuyu açıklamak, bağlı

⁵¹ Yıldız, “Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış”, 50-61.

⁵² Cerrahoğlu, *Tefsîr Tarihi*, 2/230.

⁵³ Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *İbn Kesîr Tefsiri*. thk. Abdurrezzak el-Mehdi, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Karınca Yayınları, 2010), 1/12.

bulunduğu mezhebin görüşlerini desteklemek için de ayetlere müracaat etmiştir.⁵⁴ Tefsirini yaptığı ayetle ilgili hadisleri de sıhhat durumları ve senedleriyle birlikte sıralamaktadır. Kur'an'ın Kur'an ile ve hadislerle tefsirini yapmanın yanı sıra; ayetlerle ilgili öncelikli olarak sahâbî görüşlerine daha sonra da tâbiîn ve tebeu't tâbiîninin görüşlerine de yer vermektedir.

Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm'in en önemli özelliklerinden birisi de İsrâiliyat konusunda İbn Kesîr'in gösterdiği hassasiyettir. İbn Kesîr, İsrâiliyat içeren rivayetleri tefsirine almadığı gibi, kaynaklarını vererek tenkid etmiş ve Müslümanları İsrâiliyât içeren rivayetlerden korumak istemiştir.

İbn Kesîr'in çok yönlü ilmi kişiliği; *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*'i de ilgi çekici kılmıştır. Eser, ayrıca günümüze ulaşmayan tefsir kaynaklarını ihtiva ettiği için de önemlidir. İmam Suyutî (ö. 911/1505) hadis hafızlarının biyografilerine yer verdiği eseri *Tabakâtü'l-Huffâz* isimli eserinde İbn Kesîr'in Tefsiri ile ilgili: "İbn Kesîr'in meşhur bir tefsiri vardır ki, bunun bir benzeri daha te'lif edilmemiştir." demektedir.⁵⁵

1.6.10. Diğer Eserleri

Çalışmamızda ayrıntılı olarak yer verdiğimiz eserlerinin yanı sıra İbn Kesîr; Hz. Ebû Bekir'in biyografisi, yaptığı savaşlar, ondan rivayet edilen hadis ve ahkâmı ile ilgili konuları da bir ciltlik bir eserde derlediğini de belirtmektedir.⁵⁶

İbn Kesîr, Hz. Ömer'in hayatı ve ilimle ilgili sözlerini derlediği *Müsnedü'l-Fâruk Emîri'l-Mü'minîn* ve *Akvâluhû ala Ebvâbi'l-İlm* isimli bir eser yazdığını el-Bidâye'nin "Hz. Ömer'in vefatı" başlığında; "Ben onunla ilgili bu hususları "*Siret-ü Ömer*" adlı eserin son kısmında detaylı olarak anlattım" diyerek ifade etmektedir.⁵⁷

Yine, el-Bidâye'den öğrendiğimize göre İbn Kesîr, Ebû İshâk eş-Şirâzî'nin şafii fıkına ait meseleleri anlattığı *Şerhu't-Tenbîh* isimli eserini şerhetmiş, ayrıca eserin baş kısmında Ebû İshâk eş-Şirâzî'nin biyografisini uzun uzadıya anlatmıştır.

⁵⁴ Harun Savut, *Tefsir İlminin Rivayet Kaynaklı Sorunlarına Bir Çözüm Arayışı: İbn Kesîr'in (774/1373) Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm'i* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 14.

⁵⁵ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Tabakâtü'l Huffâz*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 361.

⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/34-36.

⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/220-229.

İbn Hacer el Askalânî ise *İnbâü'l-Gumr* isimli eserinde İbn Kesîr'in eş-Şirâzî'nin *et-Tenbîh*'ini şerhetmenin yanı sıra ezberlediğini ve hocasına arz ettiğini ifade etmektedir.⁵⁸

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin sekizinci cildinde yer alan Ebû Hûreyre başlığında *el-Fiten ve Melahim* isimli bir kitap yazdığını nakletmektedir.⁵⁹ Bu eserinde Mesih, deccal ile ilgili açıklamaların yanı sıra kıyametle ilgili hadisler, Hz. İsa ve ahiret inancına dair hususlarla ilgili bilgiler verilmektedir. *el-Fiten ve Melahim*, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Mehmet Keskin tarafından *Ölüm Ötesi Tarihi* adı ile Türkçe'ye çevrilerek, 2001 yılında yayımlanmıştır.

Suyûtî'nin *Tezkiretü'l-Huffâz*'ında belirttiğine göre İbn Kesîr'in, İbn Hacıb'in hadislerini tahrir ettiği *Tühfetü't-Tâlib bi-Ma'rîfeti Ehâdisi Muhtasar-i İbni'l-Hâcib* isimli bir eseri de bulunmaktadır.⁶⁰

İbn Kesîr'in çoğunu risalelerin oluşturduğu 64 eserin bulunduğu, ancak bu eserlerin büyük kısmının kayıp olduğu ve nerede olduklarının bilinmedikleri anlaşılmaktadır.⁶¹ Buharî'nin *Sahih*'ini şerhettiği bilinmekle birlikte bu eser tamamlanmamıştır.⁶² Müellifimiz, el-Bidâye'nin ondördüncü cildinde yer alan “Şeyhü'l-İslam Ebü'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed B. Teymiye'nin Vefatı” başlığında İbn Teymiyye'nin başından geçen olaylar, şahsiyeti ile ilmi kişiliğine dair veciz bir biyografi yazacağını da belirtmektedir.⁶³ Bu eseri yazmışsa bile günümüze ulaştığına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

İbn Kesîr el-Bidâye'nin on dördüncü cildinde hicretin 749. senesinde meydana gelen olayları anlattığı başlıkta taun hastalığının bütün Dimaşk bölgesini kapsadığını, hastalık sebebiyle her gün yüzlerce insanın cenaze namazının kılındığını belirterek, köpeklerin salgının yayılmasına sebep olduğunu ve insanlara zarar verip yollarını kestiğini anlatmaktadır. Dimaşk'ta bela umumî hale gelip sakınmak zorlaştığı için saltanat naibinin köpeklerin öldürülmesine dair karar çıkardığını;

⁵⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *İnbâü'l-gumr bi-enbâi'l-umr*, thk. Hasan Habeşî, (Kahire: Vüzaretü't-Evkâf, 1998), 45.

⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 8/179-197.

⁶⁰ Suyûtî, *Tabakâtü'l Huffâz*, 361.

⁶¹ Polat, *Tarihçi Olarak İbn Kesir*, 38.

⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/15-16.

⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/226-233.

kendisinin de köpeklerin öldürülmesine dair varid olan hadisleri ihtiva eden bir cüz derlediğini anlatmaktadır.⁶⁴ Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

Aynı şekilde 327/939 senesinde vefat eden Osman b. Hattab'ı anlatırken *Tekmil* adlı kitabının olduğunu⁶⁵ da belirtmektedir. İbn Kesîr'in bu kitabının Mizzî'nin *Tehzîbu'l Kemâl* ve Zehebî'nin *Mizanü'l İ'tidâl* adlı eserlerinin ihtisarı olduğu bilinmektedir.⁶⁶

1.7. İbn Kesîr Döneminde Sosyal, Siyasal Durum ve İlmî Hayat

1.7.1. Sosyal Durum

1.7.1.1. Moğol İstilasası Sonrası Oluşan Kaos

İbn Kesîr, Bahrî Memlûklerin⁶⁷ Suriye, Mısır ve Hicaz'ı kontrol ettiği ve Şam'da naib olarak bir görevlisinin bulunduğu dönemde yaşamıştır. Yaşadığı dönemin en önemli özelliği ise; Moğol ve Haçlı saldırılarının İslam dünyasına yaşattığı büyük sıkıntıların hemen sonrasına denk gelmesidir. Moğollar 1258 yılında Bağdat'ı işgal ederek Halife Müsta'sım-Billâh'ı öldürmüş, şehri yakıp yıkarak İslam kültür ve medeniyetine ait pek çok önemli eserle birlikte, kütüphaneleri talan etmişlerdi. Memlûkler ise 1260 yılında Ayn Calut Muharebesinde, Moğolları durdurarak İslam dünyasına yönelik bu büyük tehlikeyi önlemiş ve Müslümanların nefes almasını sağlamışlardır.

1.7.1.2. Haçlı Seferleri

İbn Kesîr'in yaşadığı dönemde İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardan birisi de Haçlı Seferleridir. Orta çağ tarihçisi Steven Runciman'a göre Haçlı Seferleri orta çağın en önemli ve en büyük merkezi bir olaydır.⁶⁸

⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/348-354.

⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/331.

⁶⁶ Özeydin, "İbn Kesîr", 20/132-134.

⁶⁷ 1250-1390 yılları arasında Kahire Merkez olmak üzere; Mısır, Suriye ve Hicaz'da hüküm süren Kıpçak Türk asıllı Memlûklerin oluşturduğu hanedana denmektedir.

⁶⁸ Steven Runciman. *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Çeviren Fikret Işıltan (Ankara: TTK Basımevi, 2008), 25.

1096-1293 yılları arasında Papanın yönlendirmesi ile Batı Avrupa'nın silahlı güçleri tarafından Filistin üzerine sekiz büyük Haçlı seferi planlanmıştır.⁶⁹ Haçlılar bölgede kurdukları prinkepslik,⁷⁰ kontluk ve krallıklarla; batıdan da aldıkları yardım ve insan kaynağı desteğiyle iki yüz yıla yakın bir süre bölgedeki hâkimiyetlerini ve varlıklarını sürdürmüşlerdir. Haçlı varlığı bölgede sonu gelmez bir anarşinin ve huzursuzluğun temelini atmıştır.⁷¹ Haçlı seferleri sadece İslam tarihini değil, dünya tarihini derinden etkilemiş ve bazı Batılı bilim adamları tarafından “İslâm dünyasının yayılmasına karşı Batı Hristiyan dünyasının gecikmiş bir cevabı” olarak nitelendirilmiştir.⁷² Haçlı seferleri de tıpkı Moğol istilasının getirdiği büyük yıkım gibi İslam dünyasını her anlamda olumsuz etkilemiştir. İbn Kesîr her ne kadar haçlı seferlerinin yoğun bir şekilde devam ettiği dönemlerde yaşamamış olsa da yaşadığı Şam bölgesi Haçlı seferleri ve sonrası oluşan göç dalgasından da olumsuz etkilenmiştir.

1.7.1.3. Kıtık, Salgın Hastalıklar ve Veba

el-Bidâye'nin önemli bir özelliği de İbn Kesîr'in yaşadığı döneme ilişkin çok önemli bilgileri içermesidir. İbn Kesîr, el-Bidâye'de, yaşadığı dönem ve bölgede meydana gelen olaylara ilişkin canlı tanıklık yapmakta ve bunları günümüze aktarmaktadır. Ondan öğrendiğimiz kadarıyla yaşadığı dönemde İslam dünyası salgın hastalık ve kuraklıkla boğuşmaktaydı. İbn Kesîr, Şam, Mısır ve Kudüs ile ilgili naklettiği haberlerde; veba sebebiyle aynı anda veya birkaç gün içerisinde pek çok insanın vefat ettiğini, bazı yerlerde günde iki yüzden fazla insanın gömüldüğünü, vefat edenler arasında Şam'ın meşhur alimlerinin bulunduğunu nakletmektedir. İbn

⁶⁹ Salim Koca, “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Akademik Bakış* 10/20 (Yaz 2017).

⁷⁰ Ebru Altan, “Haçlı Devletlerinde (Outremer) Kullanılan Unvanlara Dair”, *Tarih Dergisi* 71 (2020/1): 67-81. * “Prinkeps: Latince kökenli princeps kelimesi “birinci, önde gelen, hükümdar” gibi anlamları ifade ediyordu. Avrupa’da hanedanın erkek üyelerine verilen bir soyluluk unvanı olan prens kelimesi de bu kökenden türemiştir. Fakat günümüzde de kullanılan prens tabiri ile prinkeps kelimesinin tamamen aynı anlamı ifade ettiğini söylemek doğru olmaz. Zaman içinde değişime uğrayan prinkepssterimi, Haçlı Seferleri döneminde, belirli bir bölgede tam tasarruf hakkına sahip bağımsız bir toprak sahibi için kullanılırdı.”

⁷¹ Koca, “Haçlı Seferleri”, 10, 20.

⁷² Koca, “Haçlı Seferleri”, 10, 20.

Kesîr'den öğrendiğimize göre veba sebebiyle en büyük can kaybı 749/1348 yılında gerçekleşmiştir.⁷³

İbn Kesîr'in naklettiği 749/1348 yılında gerçekleşen veba salgını İslam dünyasında; sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasi hayatı olumsuz etkilemiştir. İbn Kesîr'in ifadesine göre insanlar sadece vebaya değil; kıtlık, ölüm ve taun belalarına da maruz kalmışlardı. Bu durumu; "Kırım'da korkunç bir durumun meydana geldiği, orada birçok insanın öldüğü haberi Dimaşk'a ulaşmış. Sonra bu bela ve musibetin Frank ülkesine sirayet ettiği, hatta Kıbrıslıların çoğunun veya buna yakın miktarının öldükleri, aynı şekilde Gazze'de de korkunç bir durumun vuku bulduğu söyleniyordu."⁷⁴ şeklinde ifade etmektedir.

İbn Kesîr'in şeyhi Abdillâh ez-Zehebî ve Kutbeddin el-Yonî'den rivayetle anlattığına göre; 655/1257 yılında Şam'a şiddetli bir veba musallat olmuş, bunun sebebi olarak Irak'taki çok sayıda insanın öldüğü ve bu ölümler sebebiyle havanın bozulduğunu nakletmektedir. İbn Kesîr, Irak'ta binlerce insanın ölümüne sebep olan vebanın bozulan hava sebebiyle Şam mntıkasına sirayet ettiğini belirtmektedir.⁷⁵

Vebanın ekonomiyi olumsuz etkilediğini de İbn Kesîr'den öğreniyoruz. İbn Kesîr, 749/1348 yılını anlatırken; veba sebebiyle insanların işlerini göremez hale geldiğini, ölümlerin defnedilemediğini, cenaze masraflarının insanlara ağır geldiğini, özellikle yoksulların vebadan daha fazla etkilendiğini ve Müslümanların mutazarrır olduğunu belirtmektedir. Vebanın yoksullar üzerinde etkisini hafifletmek için saltanat naibinin ölümlerin teşhiz edilip kefenlenmesi ve gömülmesinin ücretsiz yapılmasını emrettiğini de nakletmektedir.⁷⁶ Verilen bilgilerden veba salgınının İslam dünyasında sadece ekonomik, sosyal ve siyasi bir dönüşüme sebep olmadığı, bölgede demografik olarak yıkıcı sonuçlar doğurduğu da anlaşılmaktadır.

⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 14/348-354.

⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 14/348-354.

⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 13/361-367.

⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 14/348-354.

İslam dünyasıyla paralel olarak 1348 yılında Avrupa’da da veba salgını yaşanmış ve bu salgın Avrupa nüfusunun neredeyse üçte birini yok etmiştir. Bu salgın daha önceki veba salgınları arasında en güçlü olanıdır.⁷⁷

1.7.1.4. İbn Kesîr Döneminde Sosyal Hayat

İbn Kesîr’in yaşadığı dönemde, dolayısıyla Memlûklerde sosyal hayatın iki unsuru bulunmaktaydı. Ayrıcalıklı ve imtiyazlı grup; sultan, emirler, naibler, ulema ve askerlerden oluşuyordu.⁷⁸ İkinci grup ise halktı. Halk ve imtiyazlı sınıf ülke yönetimi söz konusu olduğunda birbirinden ayrılmıştır. Ülke yönetiminde söz sahibi olmayan halk ise iki gruba ayrılmıştır. Bunlar; yerli halk ve Moğol istilasından sonra bulundukları bölgeleri terk eden göçmenlerdir. Göçmenler genellikle Türk asıllı topluluklardan oluştuğu için Memlûk sultanları göçmenleri asker olarak kullanmıştır. Yahudi ve Hristiyanlar ise zımmî olarak isimlendiriliyordu.

Ülkeyi yöneten Memlûk sultanı, emir ve naiblerinden sonra en önemli toplumsal grubu ilim adamları, ulemâ oluşturmuştur. Memlûk sultanları siyasi ve ekonomik konular başta olmak üzere ulemaya daima danışmış ve onlarla iyi ilişkiler kurmaya gayret etmişlerdir.⁷⁹

1.7.1.5. İbn Kesîr Döneminde Dımaşk

Başkenti Kahire olan Memlûk Devleti, Dımaşk’ı atadıkları nâiblerle yönetmişlerdir. Sultana idarî görevinde yardımcı olan görevliler arasında en başta Naibü’s-Saltana gelmekteydi. Naibü’s-Saltana, sultanın vekili mesabesinde olup, devlet işlerinde Sultanın sağ kolu idi. Memlûkler döneminde merkezin dışında; Dımaşk, Halep, Trablus, Hama, Safed ve Kerek gibi şehirlerde naiblik bulunuyordu. Bunlardan derece bakımından en üstünü Şam Naibliği idi. İbn Kesîr, Şam naibi olarak atanan kişilerle yakın ilişkiler kurmuş, toplantılarına katılmıştır. Şam Naibliği’ne bağlı olan küçük vilayetler ise; Gazze, Kudüs, Sarhad, Aclûn Baalbek, Humus ve Misyaf idi.⁸⁰

⁷⁷ Özlem Genç, “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri”, *Tarih Okulu* 10 (Mayıs - Ağustos 2011), 123-150.

⁷⁸ Bahattin Keleş, “Memlûkler Döneminde Sosyal Yapı” *Türkler V* (Ankara:2022), 394.

⁷⁹ Keleş, “Memlûkler Döneminde Sosyal Yapı”, 397.

⁸⁰ Keleş, “Memlûkler Döneminde Sosyal Yapı”, 592.

Şam Naibü's-Saltanası Mısır'da saltanat naibi olan Naibü'l-Kâfil'e denk idi. Şam, Mısır'dan çok uzak bir bölgede bulunduğundan buraya atanan Naibü's-Saltananın çok güvenilir ve liyakat sahibi emîrlerden olması gerekirdi.⁸¹

İbn Kesîr döneminde sosyal ve siyasi durum bahsinde haçlı seferleri ve Moğol saldırılarının etkisiyle bölgede büyük toprak kaybı olduğundan, bunun sonucunda ekonomik ve sosyal hayatta tahribat meydana geldiğinden ve İslam dünyasına etkilerini günümüzde de hissettiren İslam tarihinin en büyük kriz yıllarının yaşandığından bahsetmiştik. Bütün bu olumsuzluklar Şam'ın ilmî ve kültürel hayatını da olumsuz etkilemiş, ilim adamları Memlûklerin başkenti Kahire başta olmak üzere Kudüs ve İskenderiye gibi şehirlere göç etmiştir. İlmî hayattaki bu gelişmeler Mısır'da medrese sayısını artırmış ve medreselerin sayısı sekseni bulmuştur.⁸²

Memlûk sultanlarının arasındaki saltanat çekişmeleri siyasi istikrarsızlığa sebep olmuş; Abbasi halifelerinin yetkilerinin ellerinden alınmış olması, veba ile gelen ölümler ve kıtlık Şam'da ekonomik hayatı olumsuz etkilemiş; sefalet baş göstermiştir. Bütün bu olumsuz gelişmelerin ilmî hayatı olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır. Siyasi çekişmeler, salgın hastalık ve işgal ile meşgul olan bazı devlet adamları ise ilme önem vermemişlerdir.

İlmî hayatı destekleyen, ilim insanlarına önem veren Memlûk sultanları da olmuştur. 13. yy. Mısır tarihçilerinin en ünlülerinden olan İbn Tağrîberdî'ye göre, Sultan Baybars tarih dinlemeyi tecrübeden daha üstün görmüş ve tarihçilere ilgi göstererek onları dinlemiştir.⁸³

1.7.1.5.1. Siyasi Durum

1.7.1.5.2. Abbasi Halifeliği

1.7.1.5.2.1. Müstansır Billâh

Memlûk sultanı Baybars'ın teklifi ile 659/1261 senesinde Müstansır Billâh Ebü'l-Kasım Ahmed b. Emîrü'l-Mü'minîn Ez-Zahir, Bağdat'ta tutuklu bulunduğu

⁸¹ Keleş, "Memlûkler Döneminde Sosyal Yapı", 600.

⁸² İbnü'l Esîr Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kamil fi't-tarih*, çev. Abdülkerim Özyayın, (İstanbul, 1987), 20/227.

⁸³ Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-Zahire*, 5/182.

hapishaneden salıverildikten sonra⁸⁴ Mustansır lakabı ile⁸⁵ Abbasilerin otuz sekizinci halifesi oldu.

Tarihçi Holt; Moğolların Bağdat'ı işgali ve Abbasi halifesinin katledilmesinden üç yıl sonra Sultan Baybars'ın 1261 yılında Müstansır Billah'ı halife olarak tayin etmesinin sebebini Baybars'ın hükümdarlığının meşruluğunu kanıtlamak olarak açıklamaktadır. Çünkü Baybars; selefini öldürerek tahtı ele geçirmiş ve sultanlığı gasp yoluyla elde ettiği izlenimini silmek için de Müstansır Billah'ı halife olarak atamıştır.⁸⁶

Baybars'ın, Abbasi halifeliğini yeniden tesis etmekteki amacı; tahtını korumak ve İslam dünyasında etkinliğini artırmaktı. İbn Kesîr el-Bidâye'de Müstansır Billah'ın halife olduktan hemen sonra kendi eliyle Sultan Baybars'a siyah bir hil'at giydirdiğini, boynuna gerdanlık taktığını, ayaklarına altından halhallar geçirdiğini nakletmektedir. Aynı zamanda Reisülküttap Fahreddin İbrahim b. Lokman'ın minbere çıkararak cemaate, kendi el yazısı ile yazdığı sultanın sultanlığa atanma fermanını okuduğunu belirtmektedir.⁸⁷ Mustansır'ın Kahire'de halifeliğinin ilan edilmesiyle birlikte beş asırdan bu yana İslâm âleminin manevi liderliğini yapmış Abbâsî hilâfeti Bağdat'ın işgalinden bu yana geçen üç yıllık bir aradan sonra yeniden tesis edildi.⁸⁸

Yine İbn Kesîr'in el-Bidâye'de anlattığına göre; “Halife Müstansır, Memlûk sultanından kendisini Moğol işgali altındaki Bağdat'a göndermesini talep eder. Sultan da Halife için büyük bir askeri birlik hazırlayarak, halifelere ve hükümdarlara özgü gerekli hazırlıkları yapar.”⁸⁹ 659/1261 yılında Mısır'da Memlûk sultanı tarafından halifelik görevine getirilen Müstansır Billah, Irak topraklarında maiyetindeki askeri birlik hezimete uğratıldıktan sonra öldürülür.

⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/404-406.

⁸⁵ Polat, *Tarihçi Olarak İbn Kesîr*, 38.

⁸⁶ Peter Malcolm Holt, “Some Observations on the Abbâsid Caliphate of Cairo”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London* 47 (1984), 501-507.

⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/413-415.

⁸⁸ Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbasiler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/49-56.

⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/406-407.

İbn Kesîr'in naklettiğine göre; “Müstansır Billah'ın hilafeti, öldürüldüğü güne kadar beş ay yirmi gün sürmüştür ki, bütün Abbasî halifelerinin en kısa sürelisidir.”⁹⁰

1.7.1.5.3. Hâkim Biemrillah

Müstansır Billah'ın Moğollar tarafından öldürülmesiyle birlikte Müstansır ile birlikte aynı çatışmada yer alan ve o çatışmadan kaçarak kurtulan Ebü'l-Abbas Ahmed, Baybars tarafından Hâkim bi Emrillah lakabı ile halife ilan edilmiştir.⁹¹

Baybars görev süresince, Halife'ye karşı saygıda kusur etmemişse de hilafet makamının Müslümanlar için önemi sebebiyle ve halifenin otoritesini sarsacağını düşündüğü için Hâkim Biemrillah'ın insanlarla bir araya gelmesinin engellemiştir.⁹²

Holt'a göre Baybars, daha önce Halife Mustansır için 1.060.000 dinarlık harcama yapmış, Kahire'de ailesiyle birlikte yaşaması için özel bir mülk tahsis ederek emrine askeri birlik vermiştir. Ancak, Sultan Baybars aynı cömertliği Hâkim Biemrillah için göstermemiş, Cebel Kalesinde ona bir oda vermiştir.⁹³

1.7.1.5.4. Süleymân b. Ahmed el-Abbâsî (Müstekfî Billah)

Halife Hâkim Biemrillah vefat etmeden önce yerine oğlu Ebû Rebi Süleyman'ı veliaht olarak tayin ettiği için⁹⁴ Ebû Rebî Süleyman, Müstekfî Billah lakabını alarak halife olmuştur.⁹⁵ Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun tahttan feragat ederek Kerek'te inzivaya çekilince, emirler Halife'den ülkeyi güçlendirecek birisini sultan yapmasını istemişler, o da Muzaffer Rukneddin Baybars Çeşnikar'ı sultan tayin etmiş, Baybars'a sancak vermiş, saltanat hil'atı giydirmiştir. Muhammed b. Kalavun Mısır'a tekrar geri döndükten sonra halifenin bu yaptığını doğru bulmamış, kınamış ve öfkelenerek Halifeyi Yukarı Mısır'da bulunan Kos mintikasına sürgün göndermiştir. İbn Kesîr, Halife Müstekfî'nin ve ailesinin hicri 736 yılı Zilkade ayında tutuklandığını ve halkla görüşmesinin yasaklandığını

⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 13/404-406

⁹¹ Tam Adı: Ebü'l-Abbas el-Hakim Biemrillah Ahmed b. Emir Ebû Ali el-Kubbî İbn Emir Ali b. Emir Ebû Bekir b. İmam Müsterşid Billah b. Müstazhir Billah Ebü'l-Abbas Ahmed'tir.

⁹² Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *Kitabü's-sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, 1/547.

⁹³ Holt, “Some Observations on the 'Abbâsid Caliphate of Cairo”, 501-507.

⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 14/66.

⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 14/64-56.

nakletmektedir. Halife sürgünde bulunsa da İslam beldelerinde adına hutbe okunmaya devam etmiştir. İbn Kesîr'in doğduğu yıl olan hicri 701'den 740 yılına kadar kırk yıl halifelik yapmıştır. Halife Müstekfî Billah, hicri 740 yılına kadar Kos mıntıkasında sürgün yaşamış ve orada vefat etmiştir.⁹⁶

1.7.1.5.5. İbrahim b. Muhammed (Vâsik Billah)

Müstekfî Billah 740/1340 yılında vefatından hemen önce sürgün yaşadığı Kos mıntıkasında, vali ve şahitler huzurunda oğlu Ebû'l Kasım Ahmed'i kendisinden sonra veliaht olarak tayin etmişti. Ancak, Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun, bu vasiyeti dikkate almamıştır. Muhammed b. Kalavun, Ebû'l Kasım Ahmed yerine Vâsik Billâh Ebû İshak İbrahim'i, Vasîk Billah lakabı ile halife olarak atamıştır. Muhammed b. Kalavun bu atamayı Müstekfî Billâh'a olan kin ve öfkesinden dolayı yapmış, halife olarak atadığı Vâsik Billâh'ın kötü ahlaklı olmasına yönelik eleştirilere de; bütün yaptıkları için kendisine gelip tevbe ettiğini söyleyerek cevap vermiş ve halifeliğini savunmuştur. İbn Kesîr'in rivayetine göre Vâsik Billah adına Kahire'de sadece bir Cuma hutbe okunmuştur.⁹⁷

Vasîk Billah, Mansur Ebû Bekir tarafından azledilerek Müstekfî Billah'ın kendisinden sonra yerine veliaht olarak tayin ettiği oğlu Ebu'l Kasım Ahmed'i Müstansır lakabı ile halife olarak tayin etmiştir. Halife Ebû'l-Kasım 753/1352 yılında doğuda ve batıda milyonlarca insanın ölümüne sebep olan veba nedeniyle vefat etmiştir.⁹⁸

Hicri 758⁹⁹ ile 763¹⁰⁰ yılları arasında Mu'temid Billah, hicri 763/1362¹⁰¹ ile 785/1383 yılları arasında Mütevekkil Alellâh, Abbasi halifesi olmuşlardır.

1.7.1.6. Memlûkler Devleti ve Abbasi Halifelerinin Genel Durumu

Memlûk kelimesi anlam itibariyle; sahip olunan, hizmetli ve köle gibi anlamlar taşımakla beraber¹⁰² sözlük anlamı itibariyle de hem erkek hem de kadın için bir insanın mülkiyetinde bulunan esirin karşılığı olarak kullanılmıştır.¹⁰³

⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/278-281.

⁹⁷ el-Makrîzî, *Kitabü's-sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, 1/287.

⁹⁸ Mahmud Şakir, *Hiz. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*, çev. Ferit Aydın (İstanbul:1995), 5/400.

⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/391.

¹⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/440.

¹⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/440-441.

Andre Clot, Memlûk kelimesinin Emeviler döneminde Orta Asya bozkırlarından satın alınmış güzel ve güçlü gençlerden oluşan ve daha sonra azat edilen köle askerler için kullanıldığını ve kökenlerinin daha çok Türklerden oluştuğunu ifade etmektedir.¹⁰⁴

Memlûkler sadece Emeviler döneminde değil Abbasiler döneminde de kullanılmış, Eyyubîler döneminde Mısır ve Suriye’de Memlûklerin sayısı artmış; Suriye, Mısır ve Hicaz Bölgesini 1250 yılından 1517 yılına dek yönetmişlerdir. Hicri 700/1301 ile 774/1373 tarihleri arasında Şam’da yaşayan İbn Kesîr’in yaşamı boyunca Şam’ın idaresi Memlûklerin elindeydi. 267 yıllık Memlûk iktidarı tarihçiler tarafından iki döneme ayrılmış; 1250 ile 1382 yılları arası Bahrî Memlûkler, 1382 ile 1517 yılları arası ise Burcî Memlûkler olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁵

Memlûkler döneminde Abbasi halifeleri sadece dini konularda söz sahibiydiler. Burci Memlûklerden olan Hâkim Biemrillah sonrasında yaklaşık iki buçuk asır boyunca 923/1517 yılına kadar halifelik Memlûkler idaresinde Ebû’l Abbas’ın çocukları ile devam etmiştir.

el-Bidâye’den anladığımız kadarıyla İbn Kesîr’in yaşadığı yıllarda halifeler devlet yönetiminde ve siyasette hiçbir zaman söz sahibi olamadılar. Memlûk sultanlarının sevgi ve alaka gösterdiği, unvan verdiği, ihsanda bulunduğu, erzak verdiği, harcama yaptığı, isterse de maiyetine asker verdiği bir pozisyonadılar. Deyim yerindeyse halifeler bu dönemde Memlûk sultanlarının oyuncağı haline gelmişlerdi. Halifeler kendilerinden sonra veliaht tayin etmişler ancak veliahtlığın kesinleşmesi ile ilgili kararı yine Memlûk sultanı vermiştir. Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun, Müstekfî Billah’a olan öfkesinden dolayı Halifenin oğlu İbrahim yerine, Vâsik Billâh’ı halife olarak ataması, Sultanların halifelerin

¹⁰² Kazım Yaşar Koprman, *Mısır Memlûkleri Tarihi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 1.

¹⁰³ İsmâil Yiğit, *Memlûkler* (İstanbul: İslâm Tarihi, 1991), 5/9.

¹⁰⁴ Andre Clot, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır’ı*, çev. Turhan Ilgaz (İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2005), 14.

¹⁰⁵ Paul Cottin’in Mamelouck de Napoleon’da belirttiğine göre; Napolyon Bonapart’ın 1798 yılında doğu ticaret yollarını ele geçirmek için düzenlediği Mısır ve Suriye seferi sonrası Kahire Şeyhi tarafından Napolyon Bonapart’a sunulan Memlûk Rüstem Efendi (Roustam Raza) yaklaşık 15 yıl Napolyon’un kişisel muhafızlığını yapmış; Napolyon elit Memlûk İmparatorluk muhafızlarını da yanında Paris’e götürmüş ve bu muhafızlar Austerlitz ve Waterloo muharebelerinde Fransızlar için savaşmışlardır.

vasiyetlerini dikkate almayıp, kendi istedikleri kişiyi halife atamalarını göstermesi açısından güzel bir örnektir.

Bir halife atandıktan sonra atamaya dair yazı yazılırdı. Memlûk sultanı ve diğer devlet erkanının hazır bulunduğu meclislerde atama fermanı okunurdu. Halifeler adına Mısır ve Şam beldelerinde hutbe okunmaya devam etmiş, halifenin atanması ile ilgili bütün hususlar İslam ülkesinin her tarafına posta ile tebliğ edilmiştir.¹⁰⁶

Halifeler kendi ukdelerinde bulunan ehl-i hâl ve'l akde dair işleri sultanlara devretmişler, ancak Memlûk sultanlarına sancak vererek saltanat hil'ati giydirmişlerdir.¹⁰⁷

Kahire'de bulunan Abbasi halifesi sadece Memlûk sultanlarına değil diğer İslam ülkeleri hükümdarlarına da menşur adı verilen atama beratını vermeye devam etmişler; halifeler iktâ tahsisi, devlet görevlilerinin veya dini bir görev yürüten memurların ataması veya azledilmesi ile ilgili yetkilerini kullanmışlar, ancak görüş ve düşüncelerini açıklayamamışlardır. Sultan diğer devlet memurlarına ödediği gibi halifeye de maaş bağlamış; ödenen maaşın düşüklüğü sebebiyle diğer devlet erkanının alay ettiği ve Halifeye dilenci dedikleri ise vakadır.¹⁰⁸

Halifeler “Emîrû'l-Mü'minîn” lakabını kullanmaya devam etmişler, çeşitli merasimlerde yetkilerini Memlûk sultanına devredip tebrik etmişler, sultanların düzenlediği ve devlet erkanının hazır bulunduğu meclislere iştirak etmişler, Müslümanların moralini yüksek tutmaya çalışmışlar ve Sultan ile çeşitli seferlere de iştirak etmişlerdir. Göreve gelen halifelerin bazıları hariç çoğunluğu ölene kadar halife kalmıştır.

1.7.1.7. Siyasi Hayat ve İbn Kesîr

el-Bidâye'den anladığımız kadarıyla İbn Kesîr, yaşadığı dönemde devlet yönetimine karşı düzenlenen isyanlara karşı çıkmaktadır. Memlûk devletinin atadığı yöneticilerle ve halkla iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, ılımlı ve uzlaşmacı bir yol takip etmiştir.

¹⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/66.

¹⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/298-299.

¹⁰⁸ Thomas Arnold, *The Caliphate* (Londra: 1924), 99.

753/1352 yılında Haleb naibi Yelboğa, Trablus naibi Emir Seyfeddin Beklemiş, Hama naibi Emir Şihabüddin Ahmed, Suğd naibi Emir Alaeddin Tayboğa Borkat ve çok sayıda Türk ve Türkmen ile Memlûk Sultanı Melikü's-Salih'e isyan ederek Dımaşk'a geldiklerini nakleden İbn Kesîr, isyancıların bu durumu ile ilgili olarak; “Cenâb-ı Allah'tan bunların kalplerini Müslümanların yararına olacak şekilde birleştirmesini ve aralarında ittifak meydana getirmesini diliyoruz” şeklinde dua etmekte, devlet düzenini bozan bu isyanı, bir bela ve musibet olarak görmektedir. Haleb naibi Yelboğa'nın bu isyanına bazı tüccar ve zenginlerin de katıldığını söyleyen İbn Kesîr, bu kimselerin mallarının müsadere edilmesinden korktukları için gizlenip, ortaya çıkmadıklarını belirtmektedir. İsyana katılarak bu tutumu sergileyen zenginler için “Akıbetlerini hayır eylemesini yüce Allah'tan diliyoruz” şeklinde dua da etmektedir.¹⁰⁹

İbn Kesîr, Yelboğa'nın isyanı sonrası Dımaşk'a gelen ve Emevi Camisinde namaz kılan Memlûk Sultanı Melikü's-Salih için “Allah kendisini muzaffer eylesin” diyerek dua etmektedir. Memlûk sultanı ile Dımaşk'a gelen Halife Mu'tasım Billâh, Memlûk Devletine bağlılığının bir mükafatı olarak İbn Kesîr'i Demmâğıyye Medresesi'nde kabul etmiştir. İbn Kesîr, bu kabul sırasında Halifenin huzurunda bir hadis cüzü okuduğunu da belirtmiştir.¹¹⁰

Yelboğa'nın bu isyanı ile devlet düzeninin bozulduğu, işlerin karıştığı ve kötü hallerin cereyan ettiğini nakleden İbn Kesîr, isyanı bastırdıktan sonra “sultanın tarafı kuvvetlendi, işler yoluna girdi” ifadelerini kullanmıştır.¹¹¹ Memlûk Sultanının Dımaşk'tan Kahire'ye döndüğünü nakletmekte; “Cenâb-ı Allah onu Müslümanlar için mübarek bir yüz kılsın” diyerek sultana dua etmektedir.¹¹²

İbn Kesîr, el-Bidâye'de yaşadığı dönemde hilafet makamında bulunan halifelerle ilgili nakillerinde “Allah, onun seleflerine rahmet etsin” ibaresini kullanmıştır. Şam'da bulunan kâdilkudâtlar ve ayân tabakasına mensup kimselerle de

¹⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/373-376.

¹¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/472-473.

¹¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/478-479.

¹¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/377-378.

her zaman iyi ilişkiler kurmuştur. Dimaşk'ta bulunan kâdilkudâtlar ve Dimaşk divan nazırlarından da haberler nakletmiştir.¹¹³

İbn Kesîr, Memlûk Devleti'ne isyankar olarak vefat edenlerle ilgili haberleri naklederken “öldü” ifadesini kullanmaktadır. Feyyaz b. Mühenna'nın ölümü ile ilgili haberde; “İsyankar olarak vefaat eden” ifadesini kullanmış, insanların bu habere sevindiklerini ve bu ölümün bir müjde olarak sultana sunulduğunu nakletmiştir. Feyyaz b. Mühenna'nın; sultana asi olduğunu, cemaatten ayrıldığını, nifak ve isyan diyarında cahiliyet ölümü üzere öldüğünü ifade etmesinden hareketle; İbn Kesîr'in devlete başkaldırıcıyı genel olarak hoş görmediğini anlamaktayız.¹¹⁴

İbn Kesîr, el-Bidâye'de yaşadığı dönemde sultanların isimlerini zikrederken; “Allah kendisini muzaffer kılsın”, “Allah kendisine güç ve kuvvet versin” ifadelerini tercih etmektedir.

762/1361 yılında Dimaşk saltanat naibi Seyfeddin Baydemir'in fetva sormak amacıyla kendisine yazılı bir soru gönderdiğini nakleden İbn Kesîr, kendisine iletilen soruya verdiği cevabı ise şu şekilde nakletmektedir:

“...Bir hükümdarın bir köle satın alıp o köleye ihsanda bulunması, ona mal verip onu devlet kademesinde yükseltmesi, sonra o kölenin, efendisine hücum edip onu öldürmesi, malını alıp vârislerini o maldan mahrum bırakması, kendisinin ise memleket tahtına geçmesi, tahta geçtikten sonra ülkenin naiblerinden bazılarını öldürmek amacıyla yanına gelmeleri için haber göndermesi durumunda, haber gönderilen bu nâib onun yanına gitmese olur mu? Yahut kendi canını ve malını korumak için tahta geçen bu köle, hükümdarla savaşması durumunda öldürülürse şehit sayılır mı, sayılmaz mı? Öldürülen hükümdarın vârislerinin miras hakkını kurtarmak amacıyla uğraş veren kimse sevap kazanır mı? Onun kisasını tatbik etmek için çabalayan kimse sevap kazanır mı, kazanmaz mı? Bu hususta lütfen bize fetva verin. Sizin sevabınızı da Allah versin.” Emir'in yanından bu soruyu bana getirene dedim ki: “Eğer onun amacı kendisini Allah'a karşı olan sorumluluktan kurtarmaksa Cenâb-ı Allah onun niyetini ve amacını herkesten daha iyi bilir. Sonucunda bundan daha ağır bir mefsedete yol açacak belirli bir hakkı elde etmeye çalışmasın. Bu talebini normal

¹¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/451-452.

¹¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/409.

yoldan elde edebileceği bir zamana kadar ertelesin. Ama bu fetvayı istemekteki maksadı, bununla devlet erkanını ve emirleri etrafında toplamak için güç sahibi olmaksa, o zaman bu fetvayı önce büyük kadılardan ve alimlerden sorması gerekir. Bunlardan sonra diğer müftülere sorsun. Allah doğruya ulaşma hususunda başarı verecek olan yegâne zattır.”¹¹⁵ İbn Kesîr’in bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere; devlete karşı bir isyan girişimi için diğer devlet erkanı ve emirleri etrafında toplamak maksatlı kendisinden talep edilen bir fetvaya yazılı bir cevap dahi vermemiş, Müslümanlar arasındaki iç çekişmelerde taraf olmamayı tercih etmiştir. Ancak, Emir Mencek’in 770/1369 yılında Frankların, Müslümanlara yönelik saldırıları üzerine Müslümanların cihada katılmalarını teşvik etmesi için fetva istemesi üzerine el-İctihâd fî talebi’l-cihâd isimli eseri de yazmıştır.¹¹⁶

İbn Kesîr, konusu gayri müslimler olan konularda da İslam alimine yakışır bir şekilde siyasi olan kararı değil şer’î olanı, doğru olanı söylemiştir. El-Bidâye’de naklettiğine göre 767/1366 senesinde Haçlılar, şehrin giriş kapılarını yaktıktan sonra İskenderiye’yi istila etmişler, insanları öldürmüşler, mallarını gaspederek, 4000 kadar İskenderiyeliyi de esir etmişlerdir. Bunun üzerine “Memlûk Sultanı, Dımaşk’ta bulunan saltanat naibine ferman göndererek Şam’daki bütün Hristiyanların tutuklanmasını, İskenderiye’de harabeye dönüşen yerlerin onarımı için mallarının dörtte birinin alınması emretmişti. Onlardan alınan paralarla gemiler de onarılacak ve Haçlılara karşı sefer düzenlenecekti. Ayrıca yetkililer Hristiyanları tahkir ettiler. Onları evlerinden zorla alıp göz altına aldılar. Hristiyanlar öldürülmekten korktular. Kendilerine ne yapılacağını, kendilerinden ne istenildiğini bilmiyorlardı. Her biri bir tarafa kaçmaya başladılar” İbn Kesîr müslümanların yaptığı bu hareketin şer’î olmadığı, hatta bu hareketin şeriate dayandığını söylemenin de caiz olmadığını söylediğini nakletmektedir. Bu olayla ilgili olarak yaptığı nakil şu şekildedir.

“...Safer ayının on altısında Cumartesi günü, saltanat naibiyle görüşmek üzere Meydan-ı Ahdar’a çağrıldım. Aynı gün ikindiden sonra saltanat naibinin küre oyunu sona erdikten sonra kendisiyle görüştüm. Bana ilgi gösterdi. Kendisini, görüşü ve anlayışı olgun bir kimse olarak gördüm. Konuşması güzel, sohbeti hoştu. Hristiyanlara yaptıkları bu hareketlerin caiz olmadığını kendisine anlattığımda o,

¹¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 14/424-427.

¹¹⁶ Özaydın, “İbn Kesîr”, 20/132-134.

Mısır fukahasının Emirü'l-Kebir'e bu yolda fetva verdiklerini söyledi. Ben de 'Bu şer'an caiz olmayacak davranışlardandır. Herhangi bir kimsenin bu yolda fetva vermesi de caiz olmaz, onlar bize cizye ödedikleri, alçalıp horlandıkları, zimmîlik statüsünde bulundukları, İslâm dininin hükümleri dimdik ayakta durduğu sürece kendilerinden almış olduğumuz cizye dışında bir tek dirhem dahi almamız caiz olmaz. Emir bunu rahatlıkla bilecek durumda biridir' dediğimde o, 'Ne yapayım bu hususta bana emir gelmiştir, emre muhalefet etmem imkansızdır' dedi. Ben de ona birçok örnekler verdim. Meselâ, Kıbrıslıların gerilla hareketlerine girdiklerini gerekçe göstererek, onları cezalandırıp tehdit etmesini, böyle yapmasının caiz olacağını, şayet onları tehdit etmese bile Süleyman Peygamberin; 'Bana bıçağı getirin ki onu ikiye böleyim!' demesi gibi tehditlerde bulunabileceğini anlattım. Bu önerilerimi beğendi. Kendisinin de kalbinde bu gibi şeyleri geçirdiğini, benim sanki onun kalbini okumuş gibi olduğumu söyledi. Bunu Mısır diyarına, sultanlığın muvafakatını almak için yazılı olarak önerdiğini, yazısının on güne kadar cevaplandırılacağını sandığını, dolayısı ile cevabı bekleyeceğini ifade etti...Sonra Rebîülevvel ayının ilk günlerinde Dârüssaâde Sarayında kendisiyle yine görüştüm. Sultanın, Haçlılarla savaşmak için gemilerin yapılmasını kendisine emrettiğini bildirdi. Hamd ve minnet Allah'adır. Fakat, Pazar sabahı kiliselerinde toplanmış olan Hristiyanları huzuruna aldı. Bunlar yaklaşık 400 kişi idiler. Onlara mallarının ne kadar olduğunu sordu. Doğruyu söylemeleri için yemin ettirdi. Sonra da mallarının miktarını öğrenince dörtte birini devlete vermelerini emretti. Sonra valilere kendi mıntikalarında bulunan Hristiyanları toplayarak onların da mallarının dörtte birini tahsil etmelerini emretti. Hristiyanların mallarını alıp Kudüs'te toplamaları için her tarafa emirler gönderdi. Rebîülevvel ayının beşinde çarşamba günü Dârüssaâde Sarayında saltanat naibiyle tekrar görüştüm. Ona sultanlıktan kendisine nasıl bir cevap geldiğini sordum. O da Kıbrıs'a sefer yapmak ve Haçlılarla savaşmak için gemiler yapılmasını emreden ferman-ı şerifin geldiğini ifade etti. Hamd ve minnet Allah'adır. Saltanat naibi, bu ayın son cumasında kerestecilerin ve marangozların Beyrut yakınlarındaki ormana giderek gemi yapmaya başlamalarını emretti..."¹¹⁷

el-Bidâye'den bizzat İbn Kesîr'in anlatımıyla vermiş olduğumuz örnekten görüleceği üzere İbn Kesîr, Memlûk Sultanının emrine rağmen siyasi bir kararı kabul

¹¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/466-468.

etmemiş, Mısır fukahasının yaptığı gibi bir fetvayı vermemiştir. İslam alimine yakışır bir şekilde İslam dininin hükümlerine uygun bir karar vermiş, verdiği kararın da arkasında durmuştur.

İbn Kesîr; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Aişe'ye halifelik konusundaki tutumları dolayısıyla hakaret eden aşırı Şii unsurlar taşıyan grupları ve insanları da sevmemektedir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e hakaret ederek lanetleyen İbrahim eş-Şirazî adında birisinin bu nedenle öldürüldüğünü ve "Murdar" olduğunu ifade ederek "Kendisinden öncekileri yüce Allah kahrettiği gibi onu da kahretsin" diyerek bu şahsa beddua etmektedir.¹¹⁸

Saltanat Naibi olarak atananların Dimaşk'a gelip göreve başlamalarını ayrıntılı bir şekilde anlatan İbn Kesîr; görevden alınan, vefat eden sultanlar, naibler ya da diğer devlet erkanı ile ilgili haberlerin naklinde azl gerekçelerini de ayrıntılı olarak nakletmekte, bu hususta çok daha politik ifadeler kullanmakta olduğunu ayrıca gözlemlemekteyiz.

"Melik Mansur Selahaddin Muhammed'in Sultan Oluşu" ile ilgili verdiği haberde; "...Sultan Melikü'n-Nâsır Hasan'ın tamahkârlığı ve hırsı artmış, halka kötü muamelede bulunmuş, onları sıkıntılı bir yaşam içine sürüklemişti. Çoğuna ihtiyaç olmayan büyük binalar yaptırmış, Beytül mâlin parasına ve mülkünün çoğuna el koymuş, bu paralarla kendine çok miktarda köy ve çiftlik satın almıştı. Bu da insanların çok ağrına gitmişti. Ancak kadılarından, yöneticilerden, alimlerden, salihlerden hiçbiri bu nedenle ona hücum edememiş, protestoda bulunma cesaretini gösterememiş, kendisinin ve Müslümanların yararına olacak şekilde nasihatle bulunamamıştı. Cenâb-ı Allah ondan öç aldı. Askerlerini ona musallat kıldı. Halkının, havas ve avamının kalplerini ondan soğuttu. Çünkü kendisi onların erzaklarını, maaşlarını, ekmeklerini kesmiş, onlardan kestiklerini kendi has adamlarının maaşına ve erzakına eklemişti. Bu sebeple ona bağlı emirler, askerler, komutanlar, katipler, memurlar azalmış; erzakı azalan bu insanlar fakrû zaruret içine düşmüşlerdi. Kendilerinin, çocuklarının, bakmakla yükümlü bulundukları kimselerin de maaşlarına ve erzaklarına el konulmuştu. İşte o zaman Cenâb-ı Allah, Sultan Melikü'n-Nasır Hasan'ın ölümünü kendi has adamlarından Emirü'l-Kebir Seyfeddin

¹¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 14/461-462.

Yelboğa el-Hasekî vasıtasıyla mukadder kıldı...”¹¹⁹ ifadelerini kullanmıştır.

İbn Kesîr’in yaşadığı dönemde Yahudilerle ilgili haberleri naklederken ölen Yahudi için; “lanetli”, “murdar”, “geberip gitti” şeklinde bir üslup benimsediğini görmekteyiz. Örneğin; Melikü’l Eşref Nâsirüddin Şaban’ın sultanlığı ile ilgili naklettiği haberde veba ve sonucunda gerçekleşen ölümlerle ilgili olarak “...Has-talığın en fazla tesirli olduğu yer Yahudilerin bulunduğu bölge idi. Şaban ayının başından Ramazan ayının başına kadar geçen süre zarfında 1.000 kadar lanetli ve murdar Yahudi geberip gitti...” demektedir.¹²⁰

İbn Kesîr’in el-Bidâye ve’n-nihâye isimli eseri bağlamında vermiş olduğumuz örneklerde görüleceği üzere İbn Kesîr, Memlûkler devletinin bazı sultanları ile yakın ilişki kurmuş ve onları hayırla yâd edip dua etmektedir. Memlûklere yönelik isyan hareketlerini tasvip etmeyerek, isyancılara lanet de okumaktadır. İslam alimine yakışır davranarak siyasi kararlardan ziyade şer’î olanı, doğru olanı söylemeyi tercih etmektedir.

1.7.2. İlmî Hayat

Memlûk sultanları ülkelerinde ilmî hayatı desteklemiş, ilim adamlarıyla yakın ve samimi ilişkiler kurmuşlardır. İbn Haldûn (ö. 808/1406) *el-İber*’inde ilmin medeni ülkelerde geliştiğini belirterek; “Bugün Mısır’dan daha iyi olan bir yer bilmem. Mısır, kainatın beşiği, İslam’ın yurdu, ilim ve sanatın kaynağıdır” demektedir.¹²¹ İbn Haldun’un bu ifadeleri kullandığı Mısır’ı, 1250 yılından 1517 yılına kadar Memlûkler yönetmiştir.

Mısır’ın yanı sıra Memlûk yönetimi altında bulunan bütün bölgelere İslami ilimlerdeki gelişmeler açısından baktığımızda, İslam tarihinin en parlak dönemi olduğunu söyleyebiliriz. Moğol istilası ve haçlı seferlerinin bu dönemde gerçekleşmiş olması Memlûklerin egemenliği altında bulunan Mısır ve Suriye gibi bölgelere önemli ilim adamlarının göç etmesini de sağlamıştır.

¹¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 14/420-423.

¹²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 14/451-452.

¹²¹ Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn Hadramî İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988), 2/116.

Kendilerinden önce bölgede hüküm süren Eyyûbî devlet adamlarını örnek alan Memlûk sultanları yalnız ilmi hayatı desteklemekle kalmamışlar, medreseler inşa etmişlerdir. Makrizî, Memlûkler döneminde Kahire’de 74 medrese olduğunu¹²², Nuaymî ise Dımaşk’ta 157 medrese olduğunu¹²³ nakletmektedir. Kahire izlenimlerini nakleden İbn Batuta, Mısır’da medreselerin çokluğunu vurgulamak için; “Sayılarını kimse bilmez!”¹²⁴ ibaresini kullanmıştır. Nuaymî Dımaşk’ta medreselerin ilk kurulduğu tarihten yaşadığı döneme kadar olan dört yüzyıllık süre boyunca şehirdeki medrese ve ilmi müesseselere dair telif ettiği *ed-Dâris fî Târîhi’l-medâris* isimli meşhur eserinde Dımaşk’ta o dönem eğitim yapılan beşyüz elli civarında mescidin ismini ve külliyesini yazmıştır.¹²⁵

Memlûkler döneminin İslami ilimlerin zirvesi olarak kabul görmesinin en önemli sebebi, günümüzde İslami ilimler alanında faydalandığımız pek çok alimin bu dönemde yaşamasıyla yakından ilgilidir. Bu alimlerden bazıları; el-Makdisî (ö. 665/1267), İbn Hallikân (ö. 681/1282), İbnü’z-Zemlekânî (ö. 727/1327), Nüveyrî (ö. 733/1333), İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1334, Şemsüddîn el-Cezerî (ö. 739/1338), Zehebî (ö.748/1348), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), Takıyyuddîn el-Makrizî (ö. 845/1442), İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Celâlüddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505)’dir. İsmi verdiğimiz alimler ve diğerleri Memlûkler döneminde sadece yeni eserler üretmemiş, dönemlerine kadar gelen eserleri yorumlamış, şerhler yazmışlar ve zenginleştirmişlerdir.¹²⁶

İbn Kesîr başta olmak üzere bu dönemde eser veren pek çok alim İslam dünyasına ve İslami ilimlere katkılarını medreseler aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Memlûk dönemi medreseleri; bürokratlara, hukukçulara, ilim adamlarına dönemin koşullarında gelişmiş bir eğitim sağlayan önemli yüksek öğretim kurumlarıdır.

¹²² Ebû Muhammed (Ebû’l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrizî, *el-Mevâ’iz ve’l-İtibâr*, thk. Fuad Seyyid (Londra), 4/200-264.

¹²³ Ebû’l-Mefâhir Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed b. Ömer en-Nuaymî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *ed-Dârisü fî tarihi’l-medaris* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1410/1990), 3/106, 7/500.

¹²⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (İbn Battuta), *Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 1/48.

¹²⁵ Nuaymî, *ed-Dârisü fî tarihi’l-medaris*, 2/303-370.

¹²⁶ Ferhat Gökçe, “Türkiye’de Memlukler Dönemi Hadis Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi* (2013), 43.

O dönemde Dımaşk bölgenin en zengin ticaret şehirlerinden birisiydi. Siyasi ve idari bir merkez olmanın yanı sıra, zaman zaman da İmparatorluk başkenti olmuştu. İslam dünyasının birçok bölgesinden; şairleri, katipleri, din adamlarını, âlimleri ve askerleri bu yönleriyle kendisine çekmeyi başarmıştır.

Memlûkler döneminde medreselerin genel ihtiyaçları, öğrencilerin yaşlarının karşılanması vakıf eserleri üzerinden yapılmıştır.¹²⁷ Öğrencilerin yaşları ile kalacak yerlerinin medreselerde karşılanması İslami ilimlerin gelişmesiyle sosyal açıdan da çok değerlidir. Bu uygulama tarihsel olarak düşünüldüğünde de medreselerin sorunsuz işleyen bir eğitim projesi olduğunun önemli bir göstergesidir. İbn Battuta, *Seyahatname*'de Dımaşk bölgesindeki vakıflarla ilgili olarak vakıfları ve gelirlerini saymanın imkansız olduğunu naklederek; hac vazifesini yerine getiremeyenlere yardım için, fakir ailelerinin kızlarına çeyiz sağlayan, yolculara tahsis edilen, yol ve kaldırımların onarımı için pek çok vakfın bulunduğunu belirtmektedir.¹²⁸

el-Bidâye, medreselerin kuruluş şekli, medreselere şeyh ve hocaların nasıl atandığı, medreselerde görev alan hocaların kimler olduğu, bu alimlerin biyografileri, hangi ilimlerle meşgul oldukları gibi; Memlûkler döneminde eğitim faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğüne dair pek çok bilgiyi içermektedir.

İbn Kesîr, el-Bidâye'de 767/1365 yılında Emevi Camii'nde ders vermeye başladığını naklederken dersin verildiği yere ilişkin de bilgiler vermektedir. Emir Seyfeddin Mengliboğa tarafından Emevi Camii'nin vakıf gelirleri kullanılarak onarımının yapıldığını söyleyen İbn Kesîr; talebelere aylık on dirhem, müderrise ve yetkili kâtime yirmi dirhem, müderrise de seksen dirhem maaş bağlandığını ve bu dersi dinlemeye gelen Saltanat naibinin çok miktarda da sadaka dağıttığını nakletmektedir.¹²⁹

İbn Kesîr, 761/1360 senesinde İbn Hilâl'in büyük servet sahibi kölelerinden Muallim Sencer'e ilişkin naklettiği bir olayda; Muallim Sencer'in Sultan fermanı ile 600.000 dirhem para cezasına çarptırıldığı, bu nedenle de medrese niyetiyle yaptırmakta olduğu inşaata el konularak, yapının öksüz mektebi olarak inşa edilmesinin emredildiğini, ayrıca öksüz mektebinin geliri için vakıf tahsis etmesi ve

¹²⁷ İsmail Yiğit, *Memlukler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış* (Ankara, 2002), 5/751.

¹²⁸ İbn Battuta, *Seyahatnamesi*, Trc. Çeviren A. Sait Aykut, 1/151.

¹²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/476.

Memlûk devleti sınırları içerisinde yer alan büyük medreselerin her birine de vakıfların gelirinden pay ayırmasının kararlaştırıldığını anlatmaktadır.¹³⁰

Fıkıh başta olmak üzere tefsir, hadis, tarih vd. İslami ilimlerin okutulduğu bu medreselerde; Şafii, Hanefi, Maliki, Hanbeli gibi mezheplerin fıkıh okutulabiliyordu. Mezheplere ait bağımsız medreseler olduğu gibi, Dâr'ül-Hadis denilen özel ihtisas medreseleri de yapılmıştır. İbn Kesîr bu şekilde özel bir ihtisas medresesi olan Eşrefiyye medresesinde başmüderrislik görevini ifâ etmiştir. el-Bidâye'de 662/1264 senesi olaylarını anlatan İbn Kesîr, Zahiyye Medresesinin yapımının bu yıl tamamlandığını naklederek; “Bu medresede Şafîiler için müderrisliğe Kadı Takiyyüddin Muhammed b. Hüseyin b. Rezin; Hanefiler için de Mecdüddin Abdurrahman b. Kemaleddin Ömer b. Adim atandı. Hadis üstadlığına ise Şeyh Şerefüddin Abdülmü'min b. Halef getirildi” demektedir.¹³¹ Buradan hareketle medreselere yapılan müderris atamalarında mezheplere ve branşa göre atama yapıldığı da anlaşılmaktadır.

Medreselerde verilen derslere sadece öğrenciler ve ilim erbabı katılmamış, kadılar ve âyan tabakasına mensup kimseler de bu derslerde hazır bulunmuşlardır. el-Bidâye'den öğrendiğimiz kadarıyla medreseler hocaları ile anılmakta ve bir yerin tarifi yapıldığında medreseye olan konumu ve uzaklığı belirtilerek tarif yapılmaktadır.¹³² İbn Kesîr, bazı akıf sahipleri ve medrese hocalarından bazılarının medreselerine defnedildiği durumları da nakletmektedir.¹³³

İbn Kesîr, yaşadığı dönemdeki alimlerin biyografilerine ilişkin bilgi verirken en çok; “bilgilerinin genişliği”,¹³⁴ “geniş ilme sahip”,¹³⁵ “faydalı bilgilere sahip bir muhaddis”,¹³⁶ “Birçok ilimde yükseldi”,¹³⁷ “birçok ilimde ileri derecede âlim bir kimseydi”,¹³⁸ “faydalı ilimler öğrendi”,¹³⁹ vb. ifadeleri kullanmaktadır. Bu

¹³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/406-408.

¹³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/422.

¹³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/169-170.

¹³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/25.

¹³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/174.

¹³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/361-362.

¹³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/275.

¹³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/248.

¹³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/291.

¹³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/204-206.

ifadelerden dönemin Şam ulehasının birçok alanda uzmanlaştığı, farklı alanlardan birçok şeyh ve hocalarının olduğu da anlaşılmaktadır.

Şam'da ilmi hayata ilişkin talebelerin belirli bir bilgi birikimine hakim olmak için önceden belirlenmiş eğitim programı aradıklarına veya medreselere müfredatı için kaydolduklarına dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Talebeler müfredat yerine konularını kendileri seçmişler ve faydalı olabileceğini düşündükleri şeyhleri ve hocaları aramışlardır. Eğitimin gönüllü doğasına vurgu için talebelere “faydalanabilecekleri” hocalar ve şeyhler aramaları, kendileri için de faydalı olanı seçmeleri tavsiye edilmiştir.¹⁴⁰

İbn Kesîr, el-Bidâye'de hocalarının ve çağdaşı diğer İslam alimlerinin biyografilerine de yer vermektedir.¹⁴¹ Bu nakillerden anladığımız kadarıyla Dımaşk ve Kahire merkezli ilmî faaliyetlerine devam eden alimler; kendi zamanlarına kadar gelen ilmi birikimin korunması, düzenlenmesi, yorumlanması ve sistematik bir şekilde telif edilen eserlerle sonraki nesillere aktarılması için büyük çaba göstermişlerdir. Memlûkler döneminde gerek eğitim kurumlarının çokluğu gerekse yazılan eserlerin çeşitliliğine baktığımızda İslamî ilimlerin zirveye ulaştığı görülmektedir.

Hicretin 739. Senesi olaylarını naklederken Dârü'l-Hadisü's-Sükkeriye'nin inşaatının tamamlandığını belirterek medresenin hadis şeyhliğine İslâm tarihçisi ez-Zehbî atandığını ve medreseye ayrıca otuz muhaddis tayin edilerek bu muhaddislere nafaka ve maaş bağlandığını nakletmektedir. İbn Kesîr muhaddislere bağlanan maaşları da nakletmekte ve ‘Her birine aylık yedi dirhem para, nafaka olarak da yarım rıtl ekmek veriliyordu. Hadis şeyhine ise aylık otuz dirhem para ve bir rıtl ekmek tahsis edilmişti. Buraya otuz kişi de Kur'an okumak üzere getirilmiş, bunlardan her on tanesi bir şeyhe bağlanmıştı. Kurralardan her birine, hadisçilere verilen miktarda para ve ekmek tahsis edilmişti. Bu Dârü'l-Hadis'e ayrıca bir imam, hadis okuyucuları ve birkaç naib atandı. Hadis okuyucularından her birine yirmi dirhem para ve sekiz ekmek verildi. Bu binanın şekli ve yapısı gayet güzeldi.

¹⁴⁰ Chamberlain, Michael. *Knowledge and social practice in medieval Damascus, 1190-1350* (Cambridge University Press, 1994), 87.

¹⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/287-288; 14/246; 14/184; 14/94; 14/79-80; 13/122-124; 12/486; 12/288; 14/540-541.

Dârüzzeheb'in karşısında bulunuyordu. Buraya gelir getiren birçok mülk vakfedildi. Babü'l-Ferec'deki Kaşaşın çarşısı, buraya bağlanan vakıflardan birisiydi. Ayrıca Zeyd'in bucağı ile Humus'taki Hamam-ı Kadim de buraya tahsis edilmişti. Bu emlâki vakfeden kişi Humus'taki birkaç köyde bulunan hissesini de buraya vakfetmişti. Ancak daha sonra bu hisseleri ve mülkleri geri aldı. Sadece Kaşaşın çarşısı, Zeyd'in bucağı ve Humus hamamı bu Dârül-Hadis'e bağlı vakıflar olarak kaldı.' Diyerek Şam'da bulunan bir medresenin yapısı, kuruluş şekli, hocaların sayıları, görevleri ve maaşlarına ilişkin bilgiler vermektedir.¹⁴²

Ortaçağ İslamî eğitim kurumları alanında önemli ve özgün çalışmaları olan George Makdisi; medreseleri kurumsallaşmış eğitimin bir türü olarak görmektedir. Müfredatının özel olduğunu, medrese hocalarının bir çeşit sertifika kabul edilen onay ile görev yaptıklarını, medreselerde kurumsal bir eğitim hedefi olduğunu belirterek medreseyi İslami eğitim sisteminde yüksek öğrenimin ana kurumu olarak görmektedir.¹⁴³ Medreselerin orta çağ İslami eğitim sisteminin kişisel doğasını vurgulayan Chamberlain ise; Memlûk şehirlerinde bulunan medreselerin, şehrin yöneticilerinin gözetimi altında kurulduğunu ve bu medreselerin; hukukçuları ve bürokratları işe almak, eğitmek ve desteklemek için tasarlanmış özel kurumlar olduğunu söylemektedir.¹⁴⁴

Chamberlain kitabında Şam'ın âyanlarının toplumsal hayatta kalma stratejilerinde bilgiyi nasıl edindiklerini ve nasıl kullandıklarının yanı sıra Şam'da bilgi ve sosyal uygulamaları incelemektedir. 1190-1350 yılları arasındaki 160 yıllık dönem aynı zamanda İbn Kesîr'in Şam'da yaşadığı dönemi de içermektedir. Chamberlain, bu dönemin kaynaklar açısından son derece zengin olduğunu belirtmektedir. Memlûklerin; ucuz kağıda, rutubetsiz bir havaya ve geç antik çağa uzanan yönetim geleneklerine sahip olduklarını belirtmektedir.¹⁴⁵ Lapidus, Joan Gilbert, Carl Petry'den atıfla¹⁴⁶ 13. yüzyılda Memlûkler dönemi bürokratik devlet

¹⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/293-294

¹⁴³ Makdisi, George. *The Rise of Colleges* (CreateSpace Independent Publishing Platform:2013), 281.

¹⁴⁴ Chamberlain, *Knowledge and social practice in medieval Damascus*, 70.

¹⁴⁵ Chamberlain, *Knowledge and social practice in medieval Damascus*, 70.

¹⁴⁶ I. Lapidus'un konuyla ilgili eser *Cities in the later Middle Ages* (Cambridge, 1967, 1-8, 18591); C. Petry'nin ilgili eseri *The Civilian Elite of Cairo in the Later Middle Ages* (Princeton, 1981); J. Gilbert'in eseri *"The Ulama of Medieval Damascus and the International World of Islamic Scholarship"* (Ph.D. Dissertation, University of California, Berkeley, 1977), 144.

kurumlarının yokluğunda ulemanın; askerler, yönetici seçkinler, tüccarlar, zanaatkarlar ve sıradan insanlar arasında idari ve adli işleri yürüterek arabuluculuk yaptıklarını analiz ettiklerini belirten Chamberlain, Memlûkler dönemi Şam ulemasının böylece yerleşik olmayan toplumlarda nesilden nesile sürekliliği sağladığını söylemektedir.¹⁴⁷

1.8. İbn Kesîr Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

1.8.1. İbn Kesîr'e Yönelik Tenkidler

İbn Kesîr'e yönelik en büyük tenkit hocası İbn Teymiyye ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. İslam dünyasında bid'at ve hurafelere karşı verdiği mücadele ile bilinen İbn Teymiyye İslami ilimler alanında iki yüzün üzerinde eser yazmıştır. İbn Kesîr, el-Bidâye'de İbn Teymiyye'nin ismini zikrederken “Şeyhimiz” sıfatı ile birlikte; çok alim, her şeyi bilen, her ilimde üstad olan anlamında Allame sıfatını kullanmaktadır. İbn Kesir hocası İbn Teymiyye'nin zor zamanlarında yanında olmuş, onu savunmuştur.¹⁴⁸

İbn Kesîr'in, İbn Teymiyye'ye olan derin muhabbeti, bağlılığı ve görüşlerine katılması gibi hususlar tenkit edilmesine sebep olmuştur. İbn Kesîr eleştirilere rağmen hocasına karşı her zaman vefalı davranmış, onu ulemanın büyüklerinden görerek hakkını teslim etmiştir.

İbn Kesîr, el-Bidâye'de hocası el-Birzâlî'nin *el-Muktefâ* ya da *Târîhu'l-Birzâlî* olarak bilinen tarih kitabını referans göstererek İbn Teymiyye'nin 728/1328 yılında vefat ettiğini belirtir. İbn Kesîr açtığı başlık altında; “Bu sene zilkade ayının yirmisinde pazartesi gecesi şeyh, imam, âlim, allame, fakih, hafız, zâhid, âbid, önder, mücahid, Şeyhü'l-İslam Takiyyüddin Abdullah b. Teymiyye vefat etti.”¹⁴⁹ demektedir. İbn Kesîr'in, İbn Teymiyye'ye yakıştırdığı bu sıfatlar, onun hakkındaki düşüncelerini göstermesi bakımından önemlidir.

İbn Kesîr, İbn Teymiyye'nin Ablak Sarayında saltanat naibinin huzurunda Ahmedî fırkasına mensup olan bir grup insanla yaptıkları tartışmalı oturumdan

¹⁴⁷ Chamberlain, Michael. *Knowledge and social practice in medieval Damascus*, 90.

¹⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/100-103.

¹⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/226-233.

bahisle Ahmedî fırkası¹⁵⁰ mensuplarının “semalarında icra ettikleri şeytanî hallerini orada da icra etmek istediklerini” söyleyerek İbn Teymiyye’nin, Ahmedîlerin yaptıklarının batıl ve şeytanî haller olduğunu söylediğini naklederek açıklamasına şu şekilde devam etmektedir. “...Şeyh Takiyyüddin b. Teymiye de Ahmedîye tarikatına dair bir cüz tasnif etti. Bu cüz’ünde onların hallerini gidişatlarını ve tahayüllerini açıkladı. Tarikatlarında kitaba uyan ve uymayan hususları anlattı. Cenâb-ı Allah onun vasıtasıyla sünneti ortaya koydu. Onların bid’atlerini söndürdü. Hamd ve minnet Allah’adır...”¹⁵¹ İbn Kesîr, İbn Teymiyye’nin ehl-i sünnete uygun hareket ettiğini ve şeriate uymayanların bid’atlerini ilmi ile söndürdüğünü düşünmektedir.

İbn Kesîr, Malikî kadısı İbn Mahluf, Şeyhü’l Caşnigir Nasır el-Menbicî ve İbn Teymiyye’nin diğer düşmanlarının İbn Teymiyye aleyhinde sultana mektup yazmasını önerdiklerini; Sultan tarafından gönderilen mektupta: ‘Biz, İbn Teymiyye hakkında düzenlenen oturumda nelerin konuşulduğunu duyduk. Onun selefi mezhebinden olduğunu anladık. Bu oturumların düzenlenmesi ile biz onun kendisine isnad edilen şeylerden temize çıkarılmasını amaçlamıştık’ yazdığını anlatmaktadır. Çünkü; Şeyhü’l Caşnigir’in İbn Teymiyye aleyhinde konuştuğunu ve onun İbn Arabî itikadına mensup olduğunu söylediklerini anlatmaktadır.¹⁵²

İbn Kesîr, el-Bidâye’de fakih Şerefüddin el-Harranî’ye dair biyografik bilgi naklederken de İbn Teymiyye’nin zindana atılması olayını ve yaşadığı sıkıntıları dile getirmiştir. “Şerefüddin b. Necih, şeyhimiz allâme Takiyyüddin b. Teymiyye ile arkadaşlık etmiş, çok yürekli ve bahadır kimselerin cesaret edebileceği zorlu durumlarda onunla beraber olmuş, onunla zindana atılmıştı. İbn Teymiyye’nin en büyük hizmetkârlarından ve has arkadaşlarından, Onun uğruna defalarca eziyetlere maruz kalmıştı. Eziyet gördükçe İbn Teymiyye’ye olan sevgisi ve düşmanlarına karşı direnişi, sabrı daha da artıyordu...”¹⁵³

İbn Kesîr, İbn Teymiyye hakkında sitayişle bahsetmekle kalmamış; İbn Teymiyye’nin biyografisi, eserleri, ilmi hayatı, içtihat ve fetvalarına yer verdiği monolog bir eser olan *Menâkıbu İbn Teymiyye* isimli müstakil bir eser de yazmıştır.

¹⁵⁰ İbn Kesîr’e göre Şam’da bulunan, çeşitli olağanüstü hile ve bühtan göstererek keramet ehli olduklarını iddia eden batıl bir tarikat. (İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 14/88-89)

¹⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 14/88-89.

¹⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 89-93.

¹⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 14/193.

İbn Kesîr'in bu eseri kayıp olmakla birlikte böyle bir eser yazıldığını el-Bidâye'de söylemektedir.¹⁵⁴

İbn Kesîr'in hocası İbn Teymiyye'yi çok sevdiği, ilmine değer verdiği ve ona ahde vefa gösterdiği aşıkardır. İbn Teymiyye'ye yönelik eleştirilerin de onu çekemeyenler tarafından yapıldığını da belirtmektedir. İbn Kesîr, hocası İbn Teymiyye ile ilgili olarak: "İbn Teymiyye'yi çekemeyen bir fukaha grubu vardı. Zira İbn Teymiyye devlet erkânı nezdinde itibarlıydı. Sadece kendisi iyiliği emrediyor, kötülüğü menediyordu. İnsanlar da ona itaatte bulunuyorlardı. Onu çok seviyorlar, çok kimseler onun peşinde gidiyordu. Kendisi de hakkı yerine getiriyordu." demektedir.¹⁵⁵

İbn Kesîr ile hocası İbn Teymiyye'nin ilişkisi batılıların da ilgisini çekmiştir. Calder, İbn Kesîr'i, İbn Teymiyye'nin teorilerinin uygulayıcısı olarak görmektedir. Calder, *Taberî'den İbn Kesîr'e Tefsir* başlıklı makalesinde İbn Kesîr'in İbn Teymiyye'nin bir müridi olduğunu ve İbn Kesîr'in fundamentalizmini İbn Teymiyye'den aldığını iddia ederek İbn Kesîr'in tefsirinin hermenitiğinin de İbn Teymiyye'den kaynaklandığını söylemektedir.¹⁵⁶

Mirza ise Calder'in bu görüşüne katılmayarak, onun tam aksine İbn Kesîr'in İbn Teymiyye'den farklı bir hukuk ekolüne (mezhebe) bağlı olduğunu ve kutsal kitaplara karşı daha sadık bir duruş sergileyen bağımsız bir alim olduğunu söylemektedir. Mirza, İbn Kesîr'in teolojik ve sosyal konumunu anlamak için de doktora tezinde, şafîî gelenekçilerinin büyüklerinden gördüğü, aynı zamanda İbn Kesîr'in hocaları olan; el-Mızzî ve el-Birzâlî ile İbn Kesîr'in ilişkilerinin izini sürmektedir.¹⁵⁷

Mirza, İbn Teymiyye'nin İslam dünyasında gelenekçi hareketin sembolik bir lideri olduğunu, yaşadığı dönemde Dımaşk'ın yerleşik Eş'arî sosyal düzenine meydan okuduğunu ve bu nedenle de birçok kez hapsedildiğini söylemektedir. İbn

¹⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/145.

¹⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14/89-93.

¹⁵⁶ Norman Calder, *Tafsir from Tabari to Ibn Kathir: Problems in the Description of a Genre, Illustrated with Reference to the Story of Abraham' in G.R. Hawting and A.A. Shareef (eds), Approaches to the Qur'an* (London: Routledge, 1993), 42.

¹⁵⁷ Younus Y. Mirza, *İbn Kathir (D.774/1373) His Intellectual Circle*, (Major Works and Qur'anic Exegesis, Georgetown University Doctor of Philosophy in Arabic and Islamic Studies, Doktora Tezi, 2012), 22.

Kesîr'in hocası İbn Teymiyye'ye olan güçlü desteğinin de birçok tabâkat yazarı tarafından İbn Teymiyye'nin sadece sözcüsü olarak algılanmasına sebep olduğunu belirtmektedir. İbn Kesîr'in Kur'an tefsirinin İbn Teymiyye ve İbn Kesîr'in iki farklı gelenekçiliği temsil etmesini göstermesi bakımından önemli olduğunu söylemektedir.

İbn Kesîr'in fıkha dair yazmış olduğu eserlerinde ve fetvalarında kendi mezhebi olan Şafii, Eş'arî mezhebinin görüşlerine bağlılığı da tartışmasızdır. Bu noktadan hareketle Mirza; "İbn Teymiye Hanbeli mezhebine mensuptu. İbn Kesîr ise Şafii olmakla beraber Hanbeli olan hocasından farklı bir entelektüel referans noktasına sahipti. Şafii mezhebiyle özdeşleşmeleri ayrıca onları Memlûk siyasi sisteminin bir parçası olan Şafii-Eş'arî meslektaşlarının fikirlerine sadık kıldı. İbn Kesîr'i, İbn Teymiyye'den farklı kılan ikinci önemli özelliği ise; Şafii gelenekçilerin kelam ve felsefeyi göz ardı eden bir grup hadis âlimi (muhaddis) olmalarıydı"¹⁵⁸ demektedir. Bu cümleden hareketle İbn Teymiyye kelâmıla meşgul olan entelektüel bir gelenekçiliği sürdürürken, İbn Kesîr'in temsil ettiği grup olan Şâfiî gelenekçiler ise; Müslümanların hayatları üzerinde somut bir etkisi olduğuna inandıkları bilimlerle birlikte hadisin çeşitli dalları olan rivâyet ilimleri, biyografiler ve tarih üzerine odaklanmayı seçmişlerdi.

İbn Kesîr, el-Bidâyedenin içeriği ve tarih yazım yöntemi sebebiyle Şia içerisinden de tenkid edilmektedir. Mirjani, İbn Kesîr'i Kur'an ve sünnete muhalefetle suçlayarak; fanatik bir şekilde "seç ve kaldır", "kabul et veya reddet" şeklinde el-Bidâye'nin içeriğini belirlediğini söylemektedir. Şia karşıtı eğilimleri olmakla da suçlanan İbn Kesîr ayrıca kendi görüşüyle çelişen yönelimler ve görüşlerine uymayan bir tarihsel anlatı olduğunda dini inançlarını meşrulaştırmak için o rivayeti kullanmama, reddetme, çarpıtmakla suçlanmaktadır. İbn Kesîr bunların yanı sıra Şia hakkındaki tarihçiliğinde Şiiliği daha az önemli gösterdiği, el-Bidâye'de Şiilerin önemli isimleriyle ilgilenmediği ve Şia ile ilgili konulardan nadiren bahsettiği için de eleştirilmektedir.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Mirza, *İbn Kathir* (D.774/1373), 28.

¹⁵⁹ Mirjani, V. Safari, "Şii tarihi bağlamında "Al-Badaiya ve Al-Nahiya" kitabında İbn Kesîr'in tarihçiliğinin eleştirisi" 10/34, 63-83.

1.8.2. İbn Kesîr'e Yönelik Övgüler

İbn Kesîr, İslam ilim tarihinin önemli isimlerinden birisidir. Temel İslam Bilimlerinde günümüze kadar ulaşan pek çok eser yazmıştır. İslam tarihçiliği içerisinde siyer çalışmalarına önemli katkılar sunmuş ve metodolojik yenilikler getirmiştir. İbn Kesîr, İslam tarihçiliğinin mevcut yöntemlerini geliştirerek İslami ilimlerin zirvesini yaşadığı kendi asrına ait dönem haberlerini de günümüze ulaştırmıştır.

İbn Kâdî Şühbe onun ilmî seviyesine dair bilgi verirken; “Gençliğinde bütün bu ilimlerin üstesinden gelmişti” demektedir.¹⁶⁰ Hocası Zehebî ise; “Müftî imam; yetenekli, kabiliyetli, muhteşem bir fakih; çok yönlü bir muhaddis ve fakih, nakilci müfessir, birçok faydalı eseri vardır”¹⁶¹ demektedir.

Öğrencisi İbn Hiccî ise (ö. 816/1413), İbn Kesîr'in kendilerine ulaştırdığı hadis metinlerini ezberlediğini, bu metinleri tahlil ederek sahih ve zayıf yönlerini açıkladığını, hadis ve tarihi çok iyi bildiğini, hafızasının güçlü olduğunu, zihninin sağlam ve fıkıh ilminde oldukça derin olduğunu söylemektedir. Hiccî bunların yanı sıra hocası İbn Kesîr'in Arap dillcileriyle de derin tartışmalar yaptığını, şiir yazdığını ve kendisinden çok istifade ettiğini belirtmektedir.¹⁶²

İbn Hâcer (ö. 852/1449) ise; İbn Kesîr'in bilgisinin çokluğunu, hafızasının gücünü, anlayışının sağlamlığını belirterek, Arap dili belagatçılarına dersler verdiğini, çok güzel şiirler yazdığını ve çok sayıda öğrenci yetiştirdiğini söylemektedir.¹⁶³

Aynî (ö. 855/1451), İbn Kesîr'in ulemânın önderlerinden ve hafızlarından olduğunu söyleyerek; hadis dersleri verdiğini, pek çok hadisi tasnif ettiğini, tefsir, fıkıh ve hadis alanlarında geniş bir bilgiye sahip olduğunu, ezberi ve yazmasıyla

¹⁶⁰ İbn Kâdî Şühbe (Ebü's-Sıdk Takıyyüddîn), *Tabakâtü's-Şâfiyye*, thk. Hafız Abdülhâlim Han (Beyrut: 1987), 3/85.

¹⁶¹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mietî's-sâmine* (Beyrut:1998) 1/373-374.

¹⁶² İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, 3/86.

¹⁶³ İbn Hâcer, *İnbâü'l-ğumr bi-enbâi'l-umr*, 1/46.

meşhur olduğunu naklederek tarih, hadis ve tefsirin onunla son bulunduğunu belirtmektedir.¹⁶⁴

Biyografik kaynaklar sık sık İbn Kesîr'in "müfessir" (müfessir) olmadan önce "tarihçi" (mu'arrih) olmasına dikkat çeker. Batı dünyasında İbn Kesîr üzerine çalışan en önemli şarkiyatçının Henri Laoust olduğunu söyleyebiliriz. Laoust, İbn Kesîr'in müfessir özelliğinden ziyade bir tarihçi olduğu şeklindeki tarihsel görüşü temsil eden bir şarkiyatçıdır. Bazı İslam kaynaklarını Fransızcaya da çeviren Laoust, İslam araştırmalarına önemli katkılar sunmuştur. Halifelik konusu bağlamında el-Bidâye'ye önem vermiş ve İbn Kesîr'in eserleriyle ilgili makaleler yazmıştır.¹⁶⁵ Laoust, İbn Kesîr'i büyük bir tarihçi ve önemli hadis âlimi, ancak ilginç olmayan bir tefsirci olarak sunmaktadır.¹⁶⁶ İbn Kesîr'in tarihçiliğini anlattığı makalesine; İbn Kesîr'in Memlûkler döneminde Suriye'nin en tanınmış tarihçilerinden ve gelenekçilerinden biri olduğunu belirterek başlamaktadır. İbn Kesîr'in Memlûk devleti ile ilişkisini tartıştıktan sonra, onun çeşitli alanlarda yazmış olduğu eserleri yorumlar ve "İbn Kesîr'in eserlerinin açık arayla en önemlisi, onun *Büyük İslam Tarihi, el-Bidâye ve 'n-nihâye*" dir" demektedir. Laoust, "*el-Bidâye ve 'l-Nihâye*"nin başarısının sırrının ise sadece içeriği ile ilgili olmadığını, İbn Hacer el-Askalâni'nin (ö. 852/M.1444) "*İnbâ'ü'l-ğumr bi-ebnâ'i'l-'umr*"¹⁶⁷ gibi diğer tarihi eserlerin temeli olduğunu da eklemektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî, *en-Nücumu'z-Zâhire*, çev. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), 6/123.

¹⁶⁵ Ahmet Kavas, "Laoust, M. Henri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/102-103.

¹⁶⁶ See Laoust's, "İbn Katir Historien", *Arabica* 2 (1955), 42-88.

¹⁶⁷ "İbn Hacer'in doğduğu tarihten (773/1372) 850/1446'ya kadar meydana gelen ve çoğu kendisi tarafından müşahade edilen gelişmeleri, çeşitli kuruluş ve vakıflara dair bilgileri genellikle yıl, ay ve gün sırasıyla ele alıp o tarihlerde vefat eden tanınmış şahsiyetlerin biyografisini veren eser" Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalâni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999) 19/514-531.

¹⁶⁸ İbn Hâcer, *İnbâ'ü'l-ğumr bi-ebnâ'i'l-'umr*, 1/39.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İBN KESİR'İN SİYER ANLAYIŞI

2.1. Siyer nedir?

Siyer kelimesi, kelime ve ıstılah anlamı bakımından Arapça “س - ي - ر” kelime kökünden gelmektedir. Sözlükte; yol, tutum, yaşantı ve ahlak gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bir kavram olarak siyer; Hz. Peygamber'in hayatını kendine özgü metod ve yöntemlerle inceleyen İslamî ilimdir.¹⁶⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye'de siyer kelimesini “siyer ehli” şeklinde ifade etmiştir. Siyer için benzer ifadeyi Taberî'de en ünlü eseri Tarih'inde kullanmaktadır. Hem İbn Kesîr hem de Taberî siyer ifadesini en genel anlamda tarih ilmini ifade etmek için kullanmışlardır.¹⁷⁰ Siyer kelimesinin terceme-i hâl şeklinde kullanımı da mevcut olmakla birlikte Lewis, İslam dünyasında tarih yazıcılığını siyer ve meğâzî haberlerinin yazımı ile başlatmaktadır.¹⁷¹

2.1.1. Siyer Kaynakları

Kur'an'da Hz. Peygamber'e uymayı emreden ayetler bulunmaktadır. Bu nedenle Müslümanlar erken dönemlerden itibaren Kur'an ve Hz. Peygamber'in hayatını bir bütün olarak düşünmüşler ve Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili çalışmalar yapmışlardır. Hz. Peygamber'in hayatının -siyer ve meğâzî gibi- değişik yönleriyle alakalı bazı çalışmalar vefatından sonra bazı sahâbîler tarafından yapılmakla beraber, ciddi çalışmaların tabiûn döneminde başladığı görülmektedir. Hz. Peygamber'i görmeyen Tabiûn kuşağı, onu tanımak ve anlamak için şevk ile hareket ederek Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgilenmeye başlamışlardır.

Başlangıç döneminde Hz. Peygamber'in hayatıyla alakalı siyer-meğâzî ve hadis çalışmalarının birlikte yapıldığı, hicrî birinci yüzyılın ortalarından itibaren

¹⁶⁹ Ahmet Yaman, “Siyer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/316-319.

¹⁷⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Tarih*, (Konya: Can Kitabevi, 1979), 3/133; *İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/28.

¹⁷¹ Bernard Lewis, *Tarihte Araplar*, çev. H. Dursun Yıldız (İstanbul: Anka Yayınları, 2000), 183.

ise siyer ve meğâzinin kendisine has bir güzergahta ilerlediği belirtilmektedir.¹⁷² Ayrıca siyer yazıcılığının tarihsel gelişiminin; Başlangıç, Risâleler, Cem, Tasnif ve Telif, Klasik Nakil ve Karşılaştırmalı Nakil şeklinde altı döneme de ayrıldığı görülmektedir.¹⁷³ Başlangıç döneminde Müslümanlar, Hz. Peygamber'in hayatını araştırmaya ihtiyaç duymuşlardır. Ka'bu'l-Ahbar ve Vehb b. Münebbih siyerin başlangıç döneminin önemli isimleridir. Siyer araştırmalarında teknik ve üslup bu dönemde şekillenmiştir.¹⁷⁴

20. yy.'ın önde gelen İslam alimlerinden Muhammed Hamîdullah'a göre; Müslümanlar, Hz. Peygamber devrinden başlayarak tarihe önem vermişlerdir. Bu önem tarih ilminin zaman içerisinde gelişmesini ve olgunlaşmasını sağlamıştır. Bu ilgi Hz. Peygamber dönemiyle sınırlı kalmamış, dört halife döneminde de İslam tarihinin en önemli kaynaklarından olan hadislerin ezberlenmesine büyük önem verilmiştir. Emevî halifesi olan Muâviye sadece İslam tarihine değil, dünya tarihine de büyük ilgi duymuş, idârî bir kuruluş kurmuş ve çeşitli esererin Arapça'ya çevrilmesini de sağlamıştır.¹⁷⁵ Mes'ûdî'ye göre (ö. 345/956) Muâviye, Yemen'de yaşayan ve dönemin en büyük tarihçilerinden birisi olan Ubeyd b. Şerîyye'yi (ö. 67/686) sarayına davet etmiş¹⁷⁶, Muâviye'ye eski Arap kavimleri, Güney Arabistan devletlerine dair kıssalar anlatmıştır.¹⁷⁷

Hicrî birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili dağınık halde bulunan sahife ve risaleler de toplanmıştır. Urve b. ez-Zübeyr (ö. 94/713), Şurahbil b. Sâ'd (ö. 123/740), Âsım b. Ömer b. Katâde (ö. 120/737) ve Abdullah b. Ebî Bekr b. Hâzm (ö. 120/738) müstakil siyer yazıcılığının ilk ciddi göstergesi kabul edilen risaleler dönemi müellifleridir. Bu dönemde siyer yazıcılığı metodolojik olarak ilerlemiş, dönemin müelliflerinin yazmış olduğu risaleler

¹⁷² Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal* 4/3 (Aralık 2017), 129-162.

¹⁷³ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006)

¹⁷⁴ Josef Horovitz, *İslami Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer-Megâzî Müellifleri ve Eserleri*, çev. Ramazan Özmen-Ramazan Altınay (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 77-120.

¹⁷⁵ Muhammed Hamîdullah, *Sîret-ü İbn İshak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021), Önsöz.

¹⁷⁶ Ebü'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn b. Ali el-Mes'ûdî el-Hüzelî, *Mürücü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher* (Beyrut: el-Camiatü'l-Lübnaniyye, 1965), 5/73-78.

¹⁷⁷ Elnure Azizova, "Ubeyd b. Şerîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/15-16.

gelecek kuşağın en önemli başvuru kaynağı olmuştur.¹⁷⁸ Risaleler döneminden sonra siyer yazıcılığında müstakil ve kapsamlı siyer eserlerini yazan müelliflerin bulunduğu Cem dönemi gelmektedir. Bu dönemin en önemli temsilcileri arasında; İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/ 741), Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758, İbn İshâk (ö. 151/768), Ma'mer b. Râşid (ö. 153/ 770), Vakıdî (ö. 207/768) ve İbn Sâ'd (ö. 230/845) bulunmaktadır.¹⁷⁹ el-Bidâye'nin siyer bölümünde İbn Kesîr'in siyer kaynakları arasında bu dönemin üç önemli müellifi; İbn İshâk, İbn Sa'd ve Vâkıdî bulunmaktadır. Dönemin en dikkat çeken ismi İbn İshâk'tır. İbn İshâk dünya tarihini Peygamberler Tarihi olarak düşünmüş, Hz. Peygamber'in hayatını da bu tarihin bir aşaması olarak düşünerek *Kitabu'l Meğâzî*'yi yazmıştır. *Kitabu'l Meğâzî*, İslam öncesi vahyin tarihinin işlendiği "Mübtede", Hz. Peygamber'in Mekke dönemi hayatının bulunduğu "Meb'as" ile Hz. Peygamber'in Medine dönemindeki hayatının yer aldığı "Meğâzî" bölümlerinden oluşmaktadır. Cem döneminin bir diğer müellifi olan Vâkıdî, İslamî ilimlerin çeşitli alanlarında yazdığı eserlerle bilinmektedir. Hicret sonrası Medine dönemini inceleyerek Hz. Peygamber'in gazvelerini ayrıntılı olarak yazdığı *Kitâbü'l-Meğâzî* isimli eseri siyer yazıcılığı ve İslam tarihçiliği için önemlidir. İbn Sa'd, Vâkıdî'nin öğrencisi olmakla birlikte İslam dünyasında tabakat kitaplarının ilki olan ve günümüze kadar ulaşan en eski tabakat kitabı *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*'i yazmıştır. İbn Sa'd'ın bu kitabı siyer ve meğâzî bölümlerini de içermektedir. Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti üzerine, hicri ikinci asırda İbn İshâk ve hocası Vakıdî'nin kitaplarından sonra kaleme alınan en önemli üçüncü eserdir. İbn Sâ'd, İbn İshâk'tan farklı olarak siyerinde Hz. Peygamber'in Tevrat ve İncil'deki sıfatları ile başlayarak delâil, hasâis ve şemailine ilişkin konulara da yer vermiştir. Özdemir'e göre İbn Sâ'd ile birlikte siyer yazıcılığı ve siyerde kullanılan malzeme son şeklini almış ve İbn Sâ'd ile birlikte siyer yazıcılığında bir siyer kitabında hangi bölüm ve konuların bulunacağını formatı tamamlanmıştır.¹⁸⁰

Klasik nakil dönemine geldiğimizde bu dönemde müellifler hocalarının eserlerini nakletmekle kalmamışlar, kendileri de başka rivayetler eklemişler;

¹⁷⁸ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 132-156; Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", 131.

¹⁷⁹ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 197-229; Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", 132.

¹⁸⁰ Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", 129-162.

yorum, şerh ve tenkit yapmışlardır. Klasik nakil döneminin en önemli ismi İbn Hişam'dır. (ö. 218/813) İbn Hişam eserinde İsrâiliyata yer vermemiş, Kur'an ve Hz. Peygamberle ilgili olmayan konuları çıkararak eserini yazmıştır.¹⁸¹ İbn Hişam'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* isimli eseri *Sîret-i İbn Hişam* adı ile meşhur olmuş ve İslam dünyasında büyük şöhret kazanarak siyerin temel kaynakları arasında yerini almıştır.

İlk siyer ve İslam Tarihi çalışmaları hicri 100. yıldan sonra başlamıştır. İslam tarih ve siyer kitaplarının geneli; gerek muhtevaları gerekse de metodları bakımından; İbn İshâk, İbn Sâ'd, Vâkidî ve Taberî gibi büyük İslam tarihçilerinin telif ettikleri tarih eserlerine dayanmaktadır. Şiblî bu isimlerin eski İslam tarihçileri, hadisçiler tarafından eleştirildiğini belirtirken¹⁸²; Günaltay, ilk İslam tarihçilerinin ortaya koyduğu çalışmaları takdir edip kıymetli bulmakta, ancak günümüze kadar ulaşan bu eserlerin günümüz bilimsel anlayışına göre bir tarih kitabı olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir.¹⁸³

Buraya kadar zikrettiğimiz isimlerin bazıları İbn Kesîr'in el-Bidâye isimli eserinin kaynaklarını da oluşturmaktadır. İbn Kesîr'in yaşadığı ve eserlerini neşrettiği Memlûkler dönemine baktığımızda İslami ilimlerde günümüze kadar ulaşan çok önemli eserler yazıldığı görülmektedir. Yiğit'e göre Memlûkler dönemi İslamî ilimlerde nicelik ve nitelik olarak İslam tarihinde o güne kadar ulaşılan en üst seviyedir.¹⁸⁴ Bunun en önemli sebeplerini; İslamî ilimlerde yazım faaliyetlerinin artması, medreseler ve ilmî faaliyetlere Memlûk sultanları tarafından destek verilmesi şeklinde sıralayabiliriz.

Memlûkler dönemi gerek muhtasar gerekse kapsamlı siyer eserlerinin yazımının da yaygınlaştığı bir dönemdir. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli; kapsamlı, özgün, genel İslam tarihi eseri de bu dönemde yazılmıştır.

¹⁸¹ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 116-117.

¹⁸² Şiblî Nu'mânî, *Asr-ı Saadet*, çev. Ö. Rıza Doğrul (İstanbul: Eser Neşriyat), 1/46-47.

¹⁸³ Mehmet Şemsettin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihleri* (İstanbul: Kitabevi, 1991), 3-4.

¹⁸⁴ İsmail Yiğit, "Memlûkler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004) 29/97-100.

İslam tarihçiliğinin Cem dönemi olarak adlandırdığımız dönemin önemli temsilcilerinden birisi olan İbn İshâk (ö. 151/768) ve dönemin diğer temsilcileri Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili yazdıkları eserlere “el-Meğâzî” ya da “el-Meğâzî ve's-Siyer” adını vermişlerdir.¹⁸⁵ İbnü'n-Nedîm ise bu eserden Kitâbü's-Sîre ve'l Mübtede ve'l-Meğâzî adı ile bahsetmektedir.¹⁸⁶

Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili eserlerin es-Sîre adıyla yaygınlık kazanması ise İbn Hişâm ile birlikte başlamıştır. En önemli eseri *Sîretü İbn Hişâm* ya da *Tehzîbü İbn Hişâm* olarak adlarıyla bilinmektedir.

İbn Kesîr ise el-Bidâye'nin siyer bölümüne “Hz. Peygamber'in Sîreti” başlığı ile başlamaktadır. Buradan hareketle Hz. Peygamber'in hayatı anlamında “Sîret” kelimesini tercih etmektedir.¹⁸⁷

İbn Kesîr müfessir, muhaddis ve müverrih kimlikleriyle ön plana çıkmaktadır. Günümüze dek ulaşan çok önemli eserler ortaya koymuştur. Yapmış olduğu görevler ve yaşadığı zamanın önemli İslam alimlerinden ders aldığı düşünüldüğünde zengin bir ilmi birikime ve literatüre sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yaşadığı dönemin ilmi koşullarını göz önünde bulundurduğumuzda pek çok kaynağa da ulaşabildiği için, eserlerini çok çeşitli rivayetlere yer vererek yazdığını anlıyoruz. İbn Kesîr'in kaynakları çoğunlukla yazılı kaynaklardır. Bu vasıflarından dolayı da tarih alanında yazmış olduğu el-Bidâye'yi günümüzden 700 yıl önce yazmış olmasına rağmen, eser bugün, İslam dünyasının en çok okunan ve yararlanılan İslam tarih eserlerinden birisi durumundadır.

İbn Kesîr, el-Bidâye'de kronolojik tarih sırasına göre olayları nakletmekte, kainatın yaratılışından başlayarak Hz. Peygamber dahil diğer bütün peygamberlerin hayatını, dört halife, Emevi ve Abbasi dönemleri, Endülüs Emevileri, Fatımî, Eyyûbî, Memlûk ve Selçuklular gibi önemli İslâm devletlerinin politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel hayatlarını, akıcı bir üslûpla günümüze aktarmaktadır.

¹⁸⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011) 1/215.

¹⁸⁶ Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, (Kahire:1348), 42.

¹⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

İbn Kesîr'in çağdaşı pek çok İslam aliminin Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili eser telif ettiği görülmektedir. İslam ve dünya tarihi ile ilgili Memlûkler döneminde telif edilen eserler içerisinde siyer konularına en fazla yer ayıranlar; Zehebî'nin *Târihü'l-İslâm*'ı ile İbn Kesîr'in el-Bidâye isimli eseridir. İbn Kesîr ve Zehebî'nin ortak özelliği; müverrih olmalarının yanı sıra muhaddis ve müfessir kimlikleriyle de ön plana çıkmalarıdır. Bu ortak özellikleri sebebiyle telif ettikleri eserler dönemlerindeki diğer tarihçilerin eserlerinden farklıdır. Farkları ise; Zehebî'nin *Târihü'l-İslâm*'ını hicri birinci yıldan itibaren başlatması, İbn Kesîr'in ise el-Bidâye'yi kainatın yaratılışı ile başlatmasıdır.

İbn Kesîr, okuyucunun tarihi hadiseleri yanlış değerlendirmemesi ve yanlış yorumlamaması için tarih ilmine yeni bir metod getirmiş, doğruluğundan emin olmadığı rivayetlere ve İsrâiliyata bir metod çerçevesinde yer vermiştir.

el-Bidâye, konusu itibarıyla müstakil bir siyer eseri olmamakla birlikte kapsamlı bir bölüm halinde siyer konularına yer veren önemli bir eserdir.

2.2. İbn Kesîr'in Siyer Kaynakları

2.2.1. Kur'an ve Tefsir

Kur'an, siyere kaynaklık etmek bakımında ilk, Hz. Peygamber'in hayatına dair ise en sahih kaynaktır.¹⁸⁸ Bunun yanı sıra; İslam öncesi Araplar, Hz. Peygamberin şahsi ve ailevi hayatı, ilişkileri, peygamberliği ve peygamberliği sırasında yapması gerekenler, uygulamaları, özellikleri, savaşları, ehl-i kitap ve münafıklarla olan ilişkiler, komşu ülkelerle ilgili çeşitli haberler, Hz. Peygamberin iç dünyası, Müslümanların ve münafıkların psikolojileri, çeşitli hadiselerin arka planlar gibi hususlar Kur'an'ın siyer ilmine kaynaklık ettiği çeşitli bölümlerdir.¹⁸⁹ Kur'an, İslam'ın ve İslam tarihinin en temel kaynağıdır. "Üzerinde geniş bir şekilde durmak, Kur'an'ın muhtevasını iyi bilmek insanlık tarihinin ve İslam tarihinin kolayca anlaşılmasını sağlayacaktır."¹⁹⁰

¹⁸⁸ Watt W. Montgomery, "*Kur'an'a Giriş*", çev. Süleyman Kalkan (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998), 22.

¹⁸⁹ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 36.

¹⁹⁰ Sabri Hizmetli, "İslam Tarihi" (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 7.

Sahâbî, Hz. Peygamber'in Kur'an'ın muhtevasında geniş bir yer tuttuğunu müşahede ederek Hz. Peygamber'in hayatını, kişilik özelliklerini bilmenin Kur'an ve İslam'ı daha iyi anlamak ve yaşamak için şart olduğunu anlamıştır. İbn Kesîr'in düşüncesine göre Hz. Peygamber'in bütün hayatı Kur'an'ı izah edicidir.¹⁹¹ Buradan hareketle Kur'an'ın anlaşılması için yazılan tefsir kitaplarında Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili konulara yer verilmiştir. İslam tarihçileri de aynı şekilde siyer ve meğâzi konularını naklederken Kur'an ayetlerine yer vermiştir.

Çağdaş müelliflerden Apak, siyer söz konusu olduğunda Müslümanlar için en önemli ve ilk başvuru kaynağının her zaman Kur'an olduğunu belirterek, Kur'an ayetlerinin Hz. Muhammed, onun şahsiyeti ve hasımlarıyla olan mücadeleleriyle ilgili doğrudan fikir sahibi olmamızı sağladığını söylemektedir.¹⁹²

Paret ise, Kur'an'ın yalnız İslam tarihi ve siyere değil; dinler, medeniyetler, milletler ve devletler tarihiyle birlikte, sosyal tarih ile dünya tarihine de kaynak teşkil ettiğini söylemektedir.¹⁹³

Kur'an-ı Kerim, diğer siyer yazıcılarının olduğu gibi İbn Kesîr'in de ilk ve en önemli kaynağıdır. İbn Kesîr el-Bidâye'de geçmiş peygamber ve kavimlere ait bilgiler verirken ayrıca Hz. Peygamber'in peygamberliği döneminde gerçekleşen olayları, hicreti, gazve ve seriyyeleri, Müslümanların diğer topluluklarla olan ilişkilerini naklederken de Kur'an ayetlerini referans göstermektedir.

İbn Kesîr, siyerin doğuşu ve gelişmesinde en önemli etkenin Kur'an olduğunu vurgulamak için; Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Abdullah b. Abbas'ın Hz. Peygamber'in siyer ve meğâzisiyle ilgili ayetleri öğrenmeye çalıştığını söylemektedir.¹⁹⁴ Aynı şekilde geçmiş kavimlerin kıssaları ile ilgili haberleri naklederken "Kur'an ayetlerinin zahirinden anlaşıldığına göre, bunlarla

¹⁹¹ Saliha Türcan, "İbn Kesîr'in Tefsirinde Rivayet Kullanımı", *Turkish Academic Research Review* 4/3 (Eylül 2019), 379.

¹⁹² Adem Apak, "Siyer Kaynaklığı Açısından Kur'an'ın Değeri ve Önemi", *İstem* (2010), 16/9-18.

¹⁹³ Rudi Paret, "*Kur'an Üzerine Makaleler*", çev. Ömer Özsoy (Ankara: 1995), 54-55; Ayrıca bkz. İmâdüddin Halîl, "*İslâmın Tarih Yorumu*", çev. Ahmet Ağrakça (İstanbul: Akdem Yayınları, 1988), 21.

¹⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/242; ayrıca bkz. Fayda Mustafa, "Siyer ve Megazi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/324-327.

ilgili olarak nakledilen haberlerin bazısında Kur'ân haberlerine muhalefet vardır”¹⁹⁵ diyerek bu konuda İslam alimleri arasında oluşan ihtilafı da dile getirmektedir.

İbn Kesîr, bir hadiseyi naklederken esbabı nüzûle göre konuyla ilgili bir Kur'an ayeti varsa mutlaka ayeti nakletmektedir. Kur'an ayetleri ile bahsedeceği konunun çerçevesini çizmiş ve diğer nakilleri ayetlerden sonra zikretmiştir.¹⁹⁶ Kur'an'a aykırı olan rivayetlere ise yer vermemiştir.

İbn Kesîr ayetleri sadece zikretmemiş, Kur'an ayetlerinden yola çıkarak bir olayın nasıl gerçekleştiğine dair ayrıntılı açıklamalar da yapmıştır. Örneğin; İsrâ ve miraç hadiseleri bahsinde konuyla ilgili rivayetleri nakletmekte; İsrâ Sûresi'nin “Kulu Muhammed'i bir gece Mescid-i Harâm'dan kendisine bir kısım ayetlerimizi göstermek için çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.”¹⁹⁷ ayetini naklederek: “Ayet-i kerimede geçen ve Allah'ın eksikliklerden münezzeh olduğunu ifade eden teşbih kelimesi, harika ve muazzam mucizelerin görülmesi anında yapılır. Bu da gösteriyor ki isrâ ve miraç, hem ruhen hem bedenlen gerçekleşmiştir. Zaten kul hem ruhtan hem de bedenden ibarettir. Eğer bu hadise rüya halinde gerçekleşmiş olsaydı, Kureyş kafirleri bunu imkansız görmez ve ilk etapta Peygamberimizi yalanlamazlardı. Çünkü böyle bir hadisenin rüyada görülmesi, yalanlanmaya değer büyük bir olay değildir. Bu da gösteriyor ki peygamber rüya halinde değil de uyanık halde iken Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürülmüştür.”¹⁹⁸ açıklamasına yer vermektedir.

İbn Kesîr siyer konularıyla ilgili ayetleri açıklamanın yanı sıra ayetlerin nüzul sebebine ilişkin bilgiler de vermektedir. Bu nedenledir ki Esbâb-ı Nüzûl eserlerinde İbn Kesîr'in siyerine referans verilmektedir. Cahîliye şairi Ümeyye b. Ebî's Salt es-Sakafî'nin İslamî dönemde de yaşadığını naklederek: “Cenâb-ı Allah'ın şu ayette kastetmiş olduğu insan da odur” diyerek Araf Sûresi 75. ayeti nakletmektedir. “Kendisine ayetlerimizi verdiğimiz halde, onlardan sıyrılan ve şeytanın arkasına taktığı, sonunda da azgınlardan olan o kimsenin haberini anlat”¹⁹⁹ demek ve ayetin nüzul sebebine ilişkin bilgi vermektedir. Uhud Savaşı sonrası;

¹⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/195-197.

¹⁹⁶ Örnek ayetler için bkz. Kehf 18/9-27; Maide 5/3; En'âm 6/8.

¹⁹⁷ Kur'ân-ı Kerîm Meâlî, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları), İsrâ 17/1.

¹⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/166-181.

¹⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/356-371.

“Cenâb-ı Allah, Kur’ân-ı Kerîm’inde, itaat edenlerin itaati, münafıklık edenlerin münafıklığı ve Müslümanların ölülerinden ötürü taziye edilmeleri hakkında şu ayeti inzal buyurdu: “Ey Muhammed! Hani sen sabah erkenden savaşmak için müminleri mevzilere yerleştirmek üzere aileden ayrılmıştın. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, bilendir.”²⁰⁰ Bu ve bundan sonraki ayetler, hep bu konuya değinmektedirler. Bununla ilgili açıklamayı tefsirimizde verdik. Hamd ve minnet Allah’adır.” demek ve ayetin nüzul sebebine ilişkin bilgi vermektedir.²⁰¹

İbn Kesîr ayetlerin anlamları ve tarihsel bağlamalarını naklederken tefsir literatürüne de sıklıkla başvurur. Birçok ayet zikretmiş, bunların tefsirlerini yaparak açıklamaya çalışmıştır. Bir ayeti zikrettiğinde açıklama ile yetinmemiş farklı açıklamaları da nakletmiştir.

Örneğin; Hicaz araplarının soy kütüğüne dair bilgi verdikten sonra “Hicaz’daki bütün Arap kabileleri bu soya dayanır. Bu sebeptendir ki İbn Abbas ile diğerleri eş-Şûrâ suresinin “Ey Muhammed! De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum.”²⁰² mealindeki ayeti hakkında İbn Abbas şöyle demiştir: “Kureyş kabilesinin hiçbir batını yok ki Rasûlullah’ın onlarla soy bağlantısı olmasın.” İbn Abbas doğru söylemiştir. Onun söylediklerine ben de şunu ekliyorum: Adnanî Arap kabilelerinin tümü, Rasûlullah’a baba tarafından bağlanır. Ayrıca çoğu ana tarafından da ona bağlanır. Nitekim Rasûlullah’ın ana ve neneleriyle, baba ve dedelerinin ana ve babaları hakkında Muhammed b. İshak ile diğerleri geniş açıklamalarda bulunmuşlardır. Yer müsait olmadığı için burada o açıklamaları aktarmaya gerek görmüyoruz. Merhum İbn İshâk ile Hafız İbn Asakir böyle demişlerdir.”²⁰³ demektedir. Burada görüleceği üzere İbn Kesîr, Şûrâ Sûresi 23. ayete yönelik İbn Abbas’ın tefsirine yer vermiş, kendi görüşünü de belirterek İbn İshâk ve İbn Asâkir’in bu konuda ittifak ettiğini nakletmiştir.

Yine, Benî Nâdir Gazvesi ile ilgili bahiste Haşr Sûresi’nin bu hadise ile ilgili nazil olduğunu belirterek Haşr Sûresinin tefsirini yapmaktadır. Hz.

²⁰⁰ Âl-i İmrân 3/121.

²⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/84-87.

²⁰² Şûrâ 42/23.

²⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

Peygamber'in Ahzâb'a beddua etmesi hadisesinde Ahzâb Sûresinin 25. ayeti olan "Allah, inkâr edenleri kinleriyle geri çevirdi, bir hayra ulaşamadılar. Savaşta, inananlara Allah'ın yardımını yetti. Allah kuvvetli olandır, güçlü olandır"²⁰⁴ ayetini nakletmekte ve ayetin tefsirine yer vermektedir. "Yani Cenâb-ı Allah, onların üzerine gönderdiği rüzgar ve melek orduları ile diğer takviye kuvvetler sebebiyle Müslümanların üzerinden müşrikleri savdı. Savaşta inananlara Allah'ın yardımını yetti. Yani Müslümanlar müşriklerle çarpışmaya ve muharebe etmeye ihtiyaç duymadılar. Aksine güçlü ve muktedir olan Allah, güç ve kuvveti ile müşrikleri onlardan uzaklaştırdı."²⁰⁵ diyerek ayeti açıklamaktadır.

Uhud Savaşı sonrası; "Cenâb-ı Allah, Kur'an-ı Kerim'inde, itaat edenlerin itaati, münafıklık edenlerin münafıklığı ve Müslümanların ölümlerinden ötürü taziye edilmeleri hakkında şu ayeti inzal buyurdu" demekte ve ayete yer vermektedir. "Ey Muhammed! Sen inananları savaş için duracakları yerlere yerleştirmek üzere, erkenden evinden ayrılmıştın. Allah işitir ve bilir."²⁰⁶ Bu ve bundan sonraki ayetler, hep bu konuya değinmektedirler. Bununla ilgili açıklamayı tefsirimizde verdik."²⁰⁷ diyerek ayetin nüzul sebebine ilişkin bilgi vermekte ve tefsirinde bu ayetleri açıkladığını belirtmektedir.

İbn Kesîr, Kur'an-ı Kerim'i bazı hadiselerin tarihlendirilmesinde kullanmakta, bir hadiseyi naklederken Hz. Peygamber, sahâbî ya da müşriklerin halet-i ruhiyelerini tasvir edeceği zaman da ayetlerden yararlanmaktadır. Bir konu hakkında çeşitli rivayetleri naklettikten sonra kendi görüşünü desteklemek için ayetlerden yararlanmaktadır.

Geçmiş kavimlerin kıssaları ile ilgili haberleri naklederken "Kur'an ayetlerinin zahirinden anlaşıldığına göre, bunlarla ilgili olarak nakledilen haberlerin bazısında Kur'an haberlerine muhalefet vardır"²⁰⁸ diyerek bu konuda İslam alimleri arasında oluşan ihtilafı da dile getirmektedir.

²⁰⁴ Ahzâb 33/25.

²⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/191-200.

²⁰⁶ Âl-i İmrân 3/121.

²⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/84-87.

²⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/195-197.

İbn Kesîr'in, el-Bidâye'nin siyer konularını içeren altı cildinde; Mekke döneminde olan siyer olayları içerisinde yer verdiği Kur'an ayetleri ve bu ayetlerin siyer konularıyla ilişkileri ise şu şekildedir: Hz. Peygamber'in risaletle görevlendirilmesi bahsinde Yahudi hahamları ve Hristiyan rahiplerinin durumlarıyla ilgili olarak; A'râf Sûresi 7/157, Saff Sûresi 61/6, Fetih Sûresi 48/29, Âl-i İmrân Sûresi 3/81. ayetleri;²⁰⁹ Hz. İbrahim'in Mekkeliler için duası ile ilgili Bakara Sûresi 2/129. ayeti;²¹⁰ Hz. Peygamber'in zamanı yaklaşp peygamberlik geldiğinde şeytanlar ve cinlerin haber dinlemelerinin engellenmesiyle ilgili Cîn Sûresi 72/1-2 , 8-10. ayetleri, Ahkâf Sûresi 46/29-30. ayetleri;²¹¹ Hz. Peygamber'in geleceğini bildikleri halde peygamberliğini inkar eden ehl-i kitap ile ilgili Bakara Sûresi 2/89. ayeti; Hz. Peygamber'e vahyin gelmeye başlamasıyla ilgili Alâk Sûresi 96/1-5. ayetleri;²¹² vahyin kesintiye uğradıktan sonra yeniden gelmeye başlamasıyla ilgili Müddesir Sûresi 74/1-5. ayetleri;²¹³ Kur'ân nazil olmaya başladığında cinlerin ve şeytanların vahiy hırsızlığı yapmaları ve ona kulak vermelerinin engellenmesiyle ilgili Şu'ara Sûresi 26/210-212. ayetleri;²¹⁴ Hz. Peygamber'in risaleti tebliğ etmekle emrolunmasıyla ilgili Şu'ara Sûresi 26/214-220, Zuhruf Sûresi 43/44, Kasas Sûresi 28/85, Hicr Sûresi 15/92-93, Maide Sûresi 5/67, Alak Sûresi 96/6-19. ayetleri;²¹⁵ müşriklerin Hz. Peygamber'e itirazlarda bulunmaları, hidayet ve doğru yolu bulma maksadıyla değil de inatçılık maksadıyla çeşitli mucize ve harikaları ondan talep ederek kendisini çıkmaza sokmaya çalışmaları ile ilgili En'âm Sûresi 6/109-111, Yunus Sûresi 10/96-97, İsrâ Sûresi 17/90-93, İsrâ Sûresi 17/85, Kehf Sûresi 18/23-24 ve 83. ayetleri;²¹⁶ müşriklerin Hz. Peygamber ile tartışmaları, onun da onlara karşı kuvvetli deliller ileri sürmesi ile ilgili Müddessir Sûresi 74/11-13, Hicr Sûresi 15/92-93, Nahl Sûresi 16/90, Enbiyâ Sûresi 21/5, İsrâ Sûresi 17/48, Furkan Sûresi 25/41-42, İsrâ Sûresi 17/110. ayetleri; Hz. Peygamber'in Mekke'de iken biset haberini duyan Hristiyanlardan yirmi veya buna yakın sayıda kişiden oluşan bir heyetin yanına gelmesi ve

²⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/473-476.

²¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/473-476.

²¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/473-476.

²¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/9-11.

²¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/9-11.

²¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/30-35.

²¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/57-67.

²¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/74-84.

Müslüman olmasıyla ilgili Kasas Sûresi 28/52-55. ayetleri;²¹⁷ müslümanlarla alay edenlerle ilgili Tebbet Sûresi 111/1-5, Meryem Sûresi 19/77, Furkan Sûresi 25/5, Casiye Sûresi 45/7, Enbiyâ Sûresi 21/98-100, Enbiya Sûresi 21/26-29, Zuhuruf Sûresi 43/57-58-59, Furkan Sûresi 25/27-28, Duhan Sûresi 44/43-44, Hac Sûresi 22/52, Abese Sûresi 80/1-14, Yasin Sûresi 36/78-79. ayetleri;²¹⁸ isrâ ve miraç ile ilgili olarak İsrâ Sûresi, Müddessir Sûresi ile Necm Sûresi 53/13-17. ayetleri;²¹⁹ ayın ikiye bölünmesi hadisesinde Kamer Sûresi 54/1-3 ayetleri;²²⁰ Ebû Tâlib ölüm döşegindeyken yanına giden Kureyş heyeti hakkında Sâd Sûresi 38/1-2, Kasas Sûresi 28/56, Tevbe Sûresi 9/113. ayetleri;²²¹ Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in kalben iman etmeden vefatı ile ilgili Bakara Sûresi 2/146, İsrâ Sûresi 17/102, En'am Sûresi 6/26. ayetleri; Hz. Hatice'nin vefatı ile ilgili olarak Necm Sûresi 53/32, Nisa Sûresi 4/49. ayetleri; Hz. Peygamber'in hac mevsimlerinde kendisini Arap kabilelerine arz etmesi, kendisine yardımcı olmalarını istemesi, kendisini yalanlayıp muhalefet edenlere karşı korumalarını ve yanlarında barındırmalarını istemesi bahsinde En'am Sûresi 6/151-153, Nahl Sûresi 16/90. ayetleri; Akabe'de Hz. Peygamber'e biat edilmesi bahsinde İbrahim Sûresi 14/35. ayeti; Medine'ye hicret ile ilgili Hacc Sûresi 22/39-40, Zümer Sûresi 39/53-55. ayetlerine²²² atıf yapmaktadır.

İbn Kesîr'in, el-Bidâye'nin siyer konularını içeren altı cildinde; Mekke'den Medine'ye hicret ve Medine sonrası dönemde gerçekleşen siyer olaylarını naklederken yer verdiği Kur'an ayetleri ve bu ayetlerin siyer konularıyla ilişkileri ise şu şekildedir: Hz. Peygamber'in hicret sebebi olarak İsrâ Sûresi 17/80. Ayeti;²²³ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti ve Medine halkından olan bütün Müslümanlara -ki bunlar Ensâr'dır- dünya ve ahirette, şeref ve üstünlük verilmesiyle ilgili Tevbe Sûresi 9/100, Haşr Sûresi 59/9. ayetleri; Hz. Peygamber'in hicret sırasında kaldığı Kuba Köyü'nde kurduğu mescid ile ilgili Tevbe Sûresi 9/105. ayeti; Hz. Peygamber'in Benî Sâlim b. Amr b. Avf yurdunda

²¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/118-124.

²¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/132-141.

²¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/166-181.

²²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/183-187.

²²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/188-195.

²²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/258-266.

²²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/266-270.

irad ettiği ilk hutbede söylediği ayetler olan Kâhf Sûresi 18/29, Talâk Sûresi 65/5. ayetleri; Hz. Peygamber'in muhacirlerle ensarı kardeş yapması ile ilgili Haşr Sûresi 59/9, Nisâ Sûresi 4/33. ayetleri;²²⁴ hicretin birinci yılında ikamet halinde namazın artırılmasıyla ilgili Nisâ Sûresi 4/101. ayeti;²²⁵ münafıklarla ilgili Tevbe Sûresi 9/74, Âl-i İmran Sûresi 3/86, Ahzâb Sûresi 33/12-13, Nisâ Sûresi 4/107, Haşr Sûresi 59/12. ayetleri;²²⁶ Hz. Peygamber'in gazveleriyle ilgili Hac Sûresi 22/39, Abdullah b. Cahş seriyyesi hadisesinde haram aylarda savaşılmamasıyla ilgili Bakara Sûresi 2/217-218. ayetleri;²²⁷ kiblenin Kâbe'ye çevrilmesiyle ilgili Bakara Sûresi 2/142-143-144. ayetleri;²²⁸ Ramazan orucunun farz kılınmasıyla ilgili Bakara Sûresi 2/183-184-185-187. ayetleri;²²⁹ büyük Bedir gazvesiyle ilgili Âl-i İmran Sûresi 3/13-123, Enfâl Sûresi 8/5-7-8-12-14-17-19-43-44-47-48, Haşr Sûresi 59/16, Kamer Sûresi 54/45-46. ayetleri;²³⁰ Bedir Savaşı sonrası küfür liderlerinin cesetlerinin kuyuya atılmasıyla ilgili Fâtır Sûresi 35/22, Rûm Sûresi 30/52 , Muhammed Sûresi 47/4, Nisâ Sûresi 4/97. ayetleri;²³¹ Bedir Savaşı sonrası müşrik esirlerin durumuyla ilgili Enfâl Sûresi 8/67-70, Nûh Sûresi 71/26, Yunus Sûresi 10/88. ayetleri;²³² Bedir savaşı sonrası ganimetlerin durumu ile ilgili Enfâl Sûresi 8/1. ayeti;²³³ Medineli Kaynuka Oğulları Yahudileri ile ilgili Haşr Sûresi 59/15, Âl-i İmran Sûresi 3/12,13, Maide Sûresi 5/61,62. ayetleri; Uhud Gazvesiyle ilgili Âl-i İmran Sûresi 3/23, 121, 125, 167, 179. Ayeti, Enfâl Sûresi 8/36. Ayeti, Nisâ Sûresi 4/88. ayetleri;²³⁴ Uhud Gazvesiyle ilgili Âl-i İmran Sûresi 3/128, 144, 152, 153, 154, 155. ayetleri;²³⁵ Uhud şehitleriyle ilgili Âl-i İmran Sûresi 3/169. ayeti;²³⁶ Uhud şehitlerinin sayısıyla ilgili Âl-i İmran Sûresi 3/165. ayeti; ²³⁷ Hz. Peygamber'in yaralı halde Ebû Süfyân ve adamlarını korkutmak amacıyla

²²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/337-341.

²²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/344.

²²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/352-355.

²²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/368-374.

²²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/375-379.

²²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/380-382.

²³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/383-428.

²³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/440-446.

²³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/446-452.

²³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/454-456.

²³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/22-35.

²³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/42-54.

²³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/73-82.

²³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/83-84.

peşlerine düşmesiyle ilgili Âl-i İmran Sûresi 3/172. ayeti; Recî seriyyesine katılanlarla ilgili Bakara Sûresi 2/204-207. ayetleri; Benî Nadîr Gazvesiyle ilgili Haşr Sûresi 59/1-24. ayetleri;²³⁸ Gavres B. Haris Kıssası ile ilgili Maide Sûresi 5/11. ayeti²³⁹; Hendek (Ahzab) Gazvesi ile ilgili Ahzab Sûresinin 33/9 ile 33/27. ayetleri arası, Nisâ Sûresi 4/51,52. ayetleri, Nur Sûresi 24/62, 64. ayetleri;²⁴⁰ Hendek Gazvesi sırasında korku namazı kılınmasıyla ilgili Bakara Sûresi 2/239. ayeti;²⁴¹ Hz. Peygamber'in Ahzap'a beddua etmesi hadisesiyle ilgili Ahzap Sûresi 33/9, 25. ayetleri ²⁴²; Beni Kurayza Gazvesiyle ilgili Ahzab Sûresi 33/25, 27. ayetleri;²⁴³ Ebû Lübâbe hakkında Enfâl Sûresi 8/27, Tevbe Sûresi 9/102. ayeti;²⁴⁴ Hz. Peygamber'in Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe ile evlenmesi ile ilgili Mümtehine Sûresi 60/7. ayeti;²⁴⁵ Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş ile evliliği ile ilgili Ahzab Sûresi 33/37, 38, 53, 54. ayetleri;²⁴⁶ ifk hadisesi ile ilgili Nûr Sûresi 24/11, 27. ayetleri ²⁴⁷; hicretin altıncı senesinde hac ibadetinin farz kılınmasıyla ilgili Bakara Sûresi 2/196. ayeti;²⁴⁸ Umretü'l Kazâ ile ilgili Fetih Sûresi 48/27, Bakara Sûresi 2/194. ayetleri;²⁴⁹ Zeyd b. Hârise ile ilgili Ahzâb Sûresi 33/4-5, 37, 40. ayetleri;²⁵⁰ Mekke'nin fethi ile ilgili Hadîd Sûresi 57/10, Nasr Sûresi 110/1-3. ayetleri;²⁵¹ Huneyn gününde Hevazin Gazvesiyle ilgili Tevbe Sûresi 9/25, 27. ayetleri;²⁵² Evtas Gazvesi sonrası esir alınan bazı evli kadınlarla ilgili Nisa Sûresi 4/24. ayeti;²⁵³ Tebük gazvesiyle ilgili Tevbe Sûresi 9/28-29, 41-42, 49, 81-82, 122-123. ayetleri;²⁵⁴ Mescid-i Dırâr ile ilgili Tevbe Sûresi 9/95, 97 ile 107-119 arasındaki ayetleri;²⁵⁵ bazı asilerin savaştan geri kalmalarıyla ilgili Tevbe Sûresi

²³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/129-138.

²³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/146-148.

²⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/162-177.

²⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/177-191.

²⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/191-200.

²⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/201-219.

²⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/201-219.

²⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/244-247.

²⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/248-250.

²⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/273-271.

²⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/308-309.

²⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/391-394.

²⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/425-432.

²⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/462-465.

²⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/541-547.

²⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/565-569.

²⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/61-65.

²⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/92-101.

9/102- 103-106-117. ayetleri;²⁵⁶ Hz. Peygamber'e gelen elçilik heyetleriyle ilgili Nasr Sûresi 110/1-3, Hadîd Sûresi 57/10. ayetleri;²⁵⁷ Benî Esed kabilesinden gelen heyetle ilgili Hucurât Sûresi 49/17. ayeti;²⁵⁸ Hz. Peygamber'in veda haccı sırasında nazil olan Maide Sûresi 5/3. ayeti;²⁵⁹ hicretin on birinci senesi hadiseleri ve Hz. Peygamber'in vefatı hakkında Duha Sûresi 93/4-5, Maide Sûresi 5/3. ayetleri;²⁶⁰ Hz. Peygamber'in hastalığı bahsinde Zümer Sûresi 39/30-31, Enbiyâ Sûresi 21, 34. ayetleri, Âl-i İmran Sûresi 3/145, 185. ayetleri, Nasr Sûresi 110/1-3. ayetleri;²⁶¹ Gayr-i müslimlerin, Hz. Peygamber'i zor durumda bırakmak için bazı soruları kendisine yöneltmesi üzerine nazil olan Bakara Sûresi 2/94-95, Cum'a Sûresi 62/6-7, Âl-i İmrân Sûresi 3/61, Meryem Sûresi 19/75. ayetleri;²⁶² Hz. Peygamber'in kendi hayatında ve ölümünden sonra gelecekle ilgili haberler vermesi ile ilgili Müzzemmil Sûresi 73/20, Kamer Sûresi 54/44-45, Tebbet Sûresi 111/1-5, İsrâ Sûresi 17/76,88. ayetleri, Bakara Sûresi 2/23-24, Nur Sûresi 24/55, Tevbe Sûresi 9/28, 33, 40, 95. ayetleri, Fetih Sûresi 48/16, 20, 21, 27. ayetleri, Enfâl Sûresi 8/7, 30, 70. ayetleri, Rûm Sûresi 30/1-6, Fussilet Sûresi 41/53. ayetlerine²⁶³ referans vermektedir.

2.2.2. Hadis Kaynakları

İslam tarihçiliğinin Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci kaynağı hadis-i şeriflerdir. Hadisler, Hz. Peygamber'in herhangi bir durum ve olay karşısındaki; söz, fiil ve takrirlerini içerdiği için siyer araştırmalarının önemli bir kaynağıdır. Hadisler sadece içerik bakımından değil metodolojik olarak da siyer yazıcılığına kaynaklık etmiştir.²⁶⁴ Fuat Sezgin hadisin İslam tarihi için önemini, Hz. Peygamber'in hayatına dair bildiklerimizin en önemli ikinci kaynağı olmasından ziyade, dini ya da dini olmayan haberlerin rivayet şekline hakim olmasından ileri

²⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/101-104.

²⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/127-136.

²⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/202-203.

²⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/235-236.

²⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/373-386.

²⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/387-400.

²⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/225-230.

²⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/244-250.

²⁶⁴ Ekrem Ziya Umerî, *Medine Toplumu*, trc. Nureddin Yıldız (İstanbul, 1988), 25.

geldiğini söylemektedir.²⁶⁵ Her ne kadar ilk müverrihler hadisçiler arasında çıkmışlarsa da İslam tarihçileri tek taraflı olarak hadisten yararlanmamışlardır. Muhaddisler ise tarih ilmini yoğun bir şekilde kullanmışlar; hadis sened ve metinlerinin tenkidinde İslam tarihinin konularından faydalanmışlardır. Bu özelliği ile İslam tarihi ve hadis ilişkisi ilmi bir fayda ilişkisidir.²⁶⁶

İbn Kesîr'in siyer nakillerinde Kur'an'dan sonra en fazla başvurduğu kaynağın hadisler olduğu görülmektedir. İbn Kesîr, el-Bidâye'nin sadece siyer bölümünde değil, eserinin tamamında muhaddis kimliğini bariz bir şekilde göstermektedir.

İbn Kesîr, rivayetlerin değerlendirmesinde hadis ıstılahından da yararlanmıştır. Rivayet ettiği hadislerde isnad ve rivayet zincirini kullanmamış, bir iki kaynağı zikretmekle yetinmiştir. En çok yararlandığı hadis kaynaklarının ise Kütüb-i Sitte'den; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî; diğerlerinden; Yezid b. Habib, İbn Lehîa, Süfyân es-Sevrî, Mûsâ b. Dâvûd, Evzaî, İbn Sa'd, İbn Mâce, Ebû Bekr el-Bezzâr, Ebû Dâvûd, Hâkim, İmam Ahmed b. Hanbel, Bağendî, vd. olduğu görülmektedir.

Bir hadisi naklettikten sonra hadisin cerh ve tadilini yapmakta ve gerekçelerini zikretmektedir. Hz. Peygamber'in soyu ile ilgili bir hadisi naklettikten sonra "Garîb bir hadistir" demek ve gerekçesini de belirtmektedir. Bu duruma "Sadece Kaddamî tarafından rivayet edilmiş olup zayıftır"²⁶⁷ ifadesini örnek olarak verebiliriz. Hz. Peygamber'in süt annesi Halime'nin yanında bulunurken göğsünün iki adam tarafından yarılmasıyla ilgili hadisi nakleder ve hadis ile ilgili "Bu rivayetin senedi, güzel ve kuvvetlidir"²⁶⁸, "Bu rivayetin senedi sağlamdır"²⁶⁹, "Bu rivayetin senedinde herhangi bir mahzur yoktur"²⁷⁰, "Bu rivayetin senedi sağlam ve kuvvetlidir"²⁷¹ yorumlarını yapmaktadır.

Kâbe'nin yeniden yapımı ile ilgili bahiste, Kabe'nin ilk yapılış tarihi ile

²⁶⁵ Fuat Sezgin, "İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti", *İslami Tetkikler Enstitüsü Dergisi* II (1956), 19.

²⁶⁶ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 36.

²⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

²⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

²⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/494-507.

²⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/248-272.

²⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/424-427.

ilgili Beyhakî'nin Abdullah b. Amr b. As'tan rivayet ettiği hadis ile ilgili olarak; "Beyhakî dedi ki: İbn Luhay bunu böyle merfu olarak rivayet etti. Ben de bunun zayıf olduğu görüşündeyim. Bu hadisin, Abdullah b. Amr tarafından mevkuf olarak rivayet edilmiş olması daha kuvvetli ve daha sabittir. Doğrusunu Allah bilir"²⁷² Hz. Peygamber'e vahyin geliş şekli bahsinde naklettiği; "Ebû Nuaym, Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Rasûlullah'a vahiy nazil olduğunda başı ağrırdı. Bu yüzden başına kına sürerdi." hadisiyle ilgili "Gerçekten bu garîb ve tuhaf bir hadistir"²⁷³ diyerek başka muhaddislerin hadisin cerh ve tadili ile ilgili görüşlerini naklederek, kendi görüşünü de belirtmektedir.

İbn Kesîr naklettiği hadislerde rivayet eden sahâbînin yalnız adını zikretmekte, rivayet isnadına ilişkin bilgi vermemektedir. Hadisin senedlerinde geçen ravileri hadis ıstılahına göre değerlendirerek, cerh ve tadilini yapmakta; bir nevi haberin sıhhatini de vurgulamaya çalışmaktadır. "Bu rivayetin senedi sağlamdır. Buhârî'nin sahihinde Enes b. Mâlik'in ifadeleri ile de doğrulanmaktadır", "Bu hadis, bu bakımdan garîbtir. Kütüb-ü Sitte sahipleri, bunu kitaplarında nakletmemişlerdir", "Kütüb-ü Sitte sahiplerinden herhangi biri bunu nakletmemiştir"²⁷⁴ şeklinde kullandığı ifadeler örnek olarak verilebilir.

İbn Kesîr, hadis ıstılahına dair terimler kullanarak siyer olayları içerisinde naklettiği hadisleri ayrıca değerlendirmektedir. Bu gibi durumlar için; "Mevkûf hadis", "merfû hadis", "hasen hadis", "garîb hadis", "senedi zayıf", "bu hadiste gariplik ve münkerlik vardır", "sahih bir hadiste belirtildiğine göre", "bu hadis, birçok âlime göre müşkildir"²⁷⁵, "Bu hadisin senedi söz götürür"²⁷⁶ şeklinde kullandığı ifadeleri örnek olarak verebiliriz. İbn Kesîr'in bu ifadeleri siyer olaylarına ilişkin naklettiği hadislerde tercihlerini nasıl yaptığını göstermesi bakımından önemlidir.

İbn Kesîr'in bazı siyer olaylarıyla ilgili hadislerle özel başlıklar açtığı da görülmektedir. "Musa'nın Kıssasını Baştan Sona İçeren Fitneler Hadisi"²⁷⁷

²⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/462-471.

²⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/35-37.

²⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/494-507.

²⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/494-499.

²⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/494-499.

²⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/454-467.

başlığını açarak Nesâî'nin Sünen eserinin Kitab'üt Tefsir bölümünde Taha Sûresi'nin 40. ayetinde geçen “Sen bir adam öldürmüştün. Yine seni tasadan kurtarmış ve seni iyice denemiştik”²⁷⁸ ayetinden bahisle nakledilen fitneler hadisini nakletmekte ve ayrıntılı açıklamaktadır.

İbn Kesîr, siyer olaylarını naklederken bazen olayla ilgili birden fazla hadisi nakletmekte, bunların sahih ve zayıf olanlarını ayrıca beyan etmektedir. Hadisi naklettikten sonra hadisin farklı rivayetlerini vermekte ve hadisin ıstılah durumuyla ilgili bilgi de vermektedir. “Bu hadisi İmam Nesâî böyle rivayet etmiştir. İbn Cerir ile İbn Ebî Hatîm de tefsirlerinde Yezid b. Harun'dan naklederek böyle demişlerdir. “Allah bilir ya en uygun olan görüş, bu hadisin mevkuf olduğudur. Bu hadisin merfu olduğu hususunda ihtilaf vardır”²⁷⁹ ifadelerini kullanmaktadır.

İbn Kesîr, siyer olaylarıyla ilgili gördüğü hadisleri naklederken hadis usulüne göre değerlendirmeler de yapmaktadır. Hızır'ın durumu ile ilgili nakil yaptığı bölümde: “Fakat bir gün bile Hızır'ın Hz. Peygamber'in yanına geldiğini, onunla buluştuğunu ifade eden ve bu hususta dayanak teşkil eden ne hasen, ne de zayıf bir hadis mevcut değildir. Her ne kadar Hakîm'in bu konuda bir rivayeti varsa da senedi zayıftır”²⁸⁰ cümlesini kullanmakta ve hadis usulüne göre Hz. Peygamber ile Hızır ilişkisine dair bir değerlendirme yapmaktadır.

Bazı hadis rivayetlerinde rivayetin geçtiği kaynağı doğrudan belirtmek yerine kaynağa dair genel bir künye bilgisi vermek için; “Sahih bir hadiste anlatıldığına göre”, “Sağlam senetlerle rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah şöyle buyurmuştur”, “Sahih-i Müslim ve diğer hadis kitaplarında rivayet edildiğine göre”²⁸¹, “Buharî ve Müslim'in sahihlerinde...”²⁸² gibi kaynağa ilişkin genel bir künye bilgisi vererek hadisi nakletmektedir.

İbn Kesîr, referans verdiği hadislerin metinlerinin yanı sıra senedlerini de değerlendirmektedir. Herhangi bir siyer olayı ile ilgili hadisi zikrettiğinde, hadisin

²⁷⁸ Tâhâ Suresi 20/40.

²⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/454-467.

²⁸⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/447-454.

²⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/35-37.

²⁸² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/35-37.

senedinde zayıf bir ravi varsa o raviyi ismi ile söylemekte ve kuvvetli görüşü de ayrıca belirtmektedir. “Kâbe’yi ilk defa yapanın Hz. Adem olduğu söylenir. Bu konuda Abdullah b. Ömer’den gelen merfu bir hadis vardır. Ancak bu hadisin senedinde İbn Luhay’ın adı da geçmektedir ki o da zayıf ravilerdendir. Kuvvetli görüşe göre Kâbe’yi ilk yapan İbrahim peygamberdir”²⁸³

İbn Kesîr, eserinin siyer bölümünde hadisleri kullanırken zaman zaman ravilerle ilgili detaylı bilgiler vermekte ve nakli ayrıntılı olarak değerlendirmektedir. İbn Kesîr, Hz. Peygamberin doğumu sonrası Kisrâ sarayının sarsılması hadisesinden bahsederken İbn Asâkir ve Muâfâ b. Zekeriyâ el-Cerîrî’den rivayetle şair Satih’e ait bir şiiri nakleder.

“Gizlilikte de açıklıkta da Allah'tan korkun.

Emanetin doğruluğunu, hiyanetle karıştırmayın.

Bitişik komşunuz (Hz. Muhammed) için kale ve kalkan olun.

*Zamanın musibetleri onu kuşattığında ona destek olun ve onu koruyun.”*²⁸⁴

“...Muâfâ b. Zekeriyâ el-Cerîrî’de bunu rivayet ederek şöyle demiştir: Satih’le ilgili birçok haber vardır. Bu haberleri birçok ilim adamı derlemiştir. Meşhur görüşe göre bu bir kahindir. Onun özellikleri ile peygamber olabileceğini, Hz. Peygamber’in ifade ettiğini söyleyenler de vardır. Buna dair bir rivayet mevcuttur. Ancak bu rivayetin senedinin sağlam olup olmadığını Allah bilir. Güya Hz. Peygamber’e Satih hakkında soru sorulduğunda o şöyle buyurmuş: “O bir peygamberdir. Kavmi onu zayi etti (değerini bilemedi).” Vermiş olduğumuz şiir ve hadisi nakleden İbn Kesîr nakille ilgili kendi yorumunu yapar ve bilinen İslami kaynaklarda böyle bir hadisin yeri olmadığı gibi aslının da olmadığını belirtir. Bu hadisin senedini de görmediğini belirtmektedir. İbn Kesîr, muhaddis kimliğinin derinliğini de gösterircesine cümlelerine: “Halid b. Sinan’dan bahsedilirken onun hakkında da buna benzer şeyler rivayet edilmiştir ki o rivayetler de sahih değildir. Bu rivayetler, Satih’in güzel bir bilgiye sahip olduğunu ispatlıyor. Bilgisinde, iman

²⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/389.

²⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/422-428.

ve tasdik kokusu vardır. Ama, el-Cerîrî'nin de dediği gibi o İslam dönemine kavuşmamıştı”²⁸⁵ diyerek devam etmektedir.

İbn Kesîr, sapık fırka mensubu olanlarla birlikte yalancılığı ve bidatçılığı ile bilinen kimselerin rivayet ettiği hadisleri de kabul etmemektedir. Örneğin; Gavres b. Haris kıssası ile ilgili hadiseyi hadisler ve rivayetlerle nakletmektedir. İbn İshâk'tan yaptığı rivayetle ilgili: “İbn İshâk işte bu kıssayı sapık fırkanın başı Amr b. Übeyd el-Kaderî'den nakletmiştir. Bu kişi her ne kadar hadiste kasıtlı yalan söylemekle itham edilmemekte ise de bidatçılığı ve bidate davetçiliği sebebiyle kendisinden hadis rivayet olunması uygun olmayan kimselerdendir. Ama bu hadis Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde bundan başka bir şekilde verilmektedir”²⁸⁶ demektedir. Amr b. Übeyd el-Kaderî'nin sapık bir fırkaya mensup olduğunu, yalan söylediğinin bilindiğini, bidatçılığı sebebiyle rivayet ettiği hadisin kabul edilemeyeceğini; bunun yerine Buhârî ve Müslim'de rivayet edildiği şekliyle rivayetin kabul edilebileceğini söyleyerek yol göstermektedir.

İbn Kesîr, bazı durumlarda bir hadise yer vermişse o hadisin farklı varyantlarını da nakletmekte; ele alınan konuyla ilgili doğrudan ve dolaylı hadisleri de rivayet ederek nakli zenginleştirmektedir. Hz. Peygamber'in annesinin hamileliği sırasında ve doğum sonrası delâil haberleriyle ilgili hadislerle ilgili olarak: “Bu hadis başka yollarla da rivayet edilmiştir. Bu siyer ve meğazi âlimleri arasında dolaşan meşhur hadislerdendir”²⁸⁷ ifadesini kullanarak hadisin farklı varyantlarının da olduğunu belirtmektedir.

Bir başka rivayette Hz. Peygamber'in soyu ile ilgili kendisinin Adnan'ın soyundan geldiğini söylediğine dair hadisi naklettikten sonra, hadisin sahih olup olmadığından emin olmadığı için de “...Ama bu hadisin, sahih olup olmadığını Allah bilir”²⁸⁸ demek, ayrıca “Bu hadisin doğruluğu üzerinde tartışılabilir”²⁸⁹ diyerek hadis metnini sorgulamaktadır.

İbn Kesîr, bazı hadisleri naklederken rivayet edenle yetinmemekte hadisin

²⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/422-428.

²⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/146/148.

²⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

²⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

²⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

nerede yer aldığını da belirtmektedir. Ebû Talib'in vefatı ile ilgili bahiste Ebû Talib'in Hz. Peygamber ve sahâbîsine her zaman yardımcı olduğunu naklederek buna rağmen Ebû Talib'in kalbinin iman etmediğini "Kalbin bilmesi ile tasdik etmesi arasında fark vardır. Nitekim bu husus, Buhârî'nin sahihindeki "Kitabu'l-İman" bahsini şerh ederken açıklamışızdır"²⁹⁰ demektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ve Sevde Binti Zem'a ile evlenmesi bahsinde "Büyüklerin küçüklerle evlenmesi babında Buhârî, Urve'den rivayet ederek şöyle demiştir"²⁹¹ ifadelerinden anlaşılacağı üzere bazı rivayetlerde alıntılacağı hadisin hangi bâbta yer aldığını da nakletmektedir. "Vâsile b. Eska' tarafından rivayet edilen ve Sahih-i Müslim'de yer alan bir hadiste..."²⁹² ya da "Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen ve Sahih-i Buhârî'de de yer alan bir hadiste..."²⁹³, "Sahih-i Müslim'de yer alan Ebû Katâde'nin rivayetine göre"²⁹⁴ ifadelerinde görüleceği üzere referans verdiği bir hadisin nerede yer aldığını belirtmektedir. Ebû Zerr'in Müslüman olması ile ilgili bahiste nakilleri verdikten sonra konuyla ilgili daha geniş bilgiye ulaşmak için "Ebû Zerr'in İslama girişi Sahih-i Müslim'de ve diğer hadis kitaplarında genişçe anlatılmıştır"²⁹⁵ diyerek hadisin hangi hadis kitaplarında yer aldığını belirterek kaynak göstermektedir.

İbn Kesîr, isrâ hadisesinin ne zaman vuku bulduğu ile ilgili hadisleri nakletmekte; "Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Cabir ile İbn Abbas'ın şöyle dediklerini rivayet eder: Rasûlüllâh, fil senesinin rebûlevvel ayının on ikinci günü olan pazartesi gününde dünyaya gelmiştir. Yine öyle bir günde risaletle görevlendirilmiş, öyle bir günde semaya çıkıp miraca gitmiş, öyle bir günde hicret etmiş, öyle bir günde de vefat etmiştir. Bu hadisin senedinde inkıta vardır. Hafız Abdülgâni b. Sürur el-Makdisî, "es-Sîre" adlı eserinde bunu benimsediğini ifade eder. Ayrıca orada senedi sahih olmayan bir hadisi de nakletmiştir."²⁹⁶ O hadisi receb ayının faziletleri bahsinde anlatmıştık. Anılan hadise göre isrâ hadisesi, receb ayının yirmi yedinci gecesinde vuku bulmuştur. Doğrusunu Allah bilir. Bazı

²⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/188-195.

²⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/201-206.

²⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

²⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

²⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/411-414.

²⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/52-56.

²⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/166-181.

kimseler ise isrâ hadisesinin, Receb ayının ilk cuma gecesinde vuku bulduğuna dair bir görüş ileri sürmüşlerdir. Aslında, Receb ayının ilk Cuma gecesini Regâib gecesidir ki, Regâib namazı diye bilinen meşhur namaz o gece için ihdas edilmiştir. Bunun aslı yoktur”²⁹⁷ demektedir ve hadislerle ilgili diğer hadisçilerin yorumlarına yer vermekte ve kendi düşüncesini açıklamaktadır.

İbn Kesîr, siyer olaylarını naklederken olaylarla ilgili garîb hadisleri de rivayet etmektedir. “İbn Merdeveyh, Sabah b. Sehl vasıtasıyla Ümmü Amr’ın şöyle bir rivayette bulunduğunu nakletmiştir: Amcam, Rasûlüllâh ile bir yolculukta idi. Yolculuk esnasında el-Mâide Sûresi nazil oldu. Rasûlüllâh deve üzerinde bulunduğu için bu yükün ağırlığından devenin boynu kırıldı. Bu hadis bu yönü ile garîbtir. Buharî ve Müslim’in hadislerinde sabittir ki, Hudeybiye dönüşünde binek üzerinde iken Rasûlüllâh’a el-Fetih Sûresi nazil olmuştur. Vahiy duruma göre değişik şekil ve durumda gelirdi. Doğrusunu Allah bilir”²⁹⁸

İbn Kesîr, hadiseleri açıklarken konuyla ilgili hadis naklettiği bazı durumlarda hadis metinlerini açıklamakta ve kendi görüşlerine de yer vermektedir. “Hani peygamberlerden misaklarını almıştık.” ayetiyle ilgili olarak Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu rivayet eder: ‘Ben, yaratılıştan peygamberlerin ilki, bisette de sonuncuları oldum.’ Bu hadis Hz. Peygamber’in mele-i âlâda anıldığını ve oradaki yaratıklar tarafından da son peygamber olarak tanındığını bildirmektedir. O zamanlar Adem’e henüz ruh üflenmemişti. Göklerle yerlerin yaratılmasından önce Cenâb-ı Allah, onun son peygamber olacağını takdir etmişti. Bizim burada yaptığımız şey, onun mele-i âlâda bilinmiş ve anılmış olmasıdır”²⁹⁹ diyerek hadisi ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır.

İsrâ hadisesi sonrası namazın nasıl kılınacağı ile ilgili hadisleri rivayet etmekte ve bu konuda da kendi görüşlerine yer vermektedir. “Ben derim ki: Belki de Hz. Aişe, isrâ hadisesinden önce namazların ikişer rekat halinde kılındığını söylemek istemiştir. Beş vakit namaz farz kılındığında ise, mukimlik halindeki namaz olduğu gibi bırakılmış, yani yine dört rekat olarak kılınmaya devam edilmiş, yolculuk için ise sadece iki rekat olarak kılınmasına ruhsat tanınmıştır. Nitekim

²⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/166-181.

²⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/35-37.

²⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/494-507.

daha önceden de durum böyle idi. Bunu bu şekilde anladığımız takdirde, hadisi anlamaktaki müşküller tamamen ortadan kalkar.”³⁰⁰

Hiz. Peygamber’in müşriklerin meclislerine katılıp katılmadığı ile ilgili bahiste: “Cabir demiş ki: ‘Rasûlüllâh, müşriklerin meclislerine katılırdı. Bir defasında arkasında meleklerden birinin diğerine şöyle dediğini duydu: ‘Haydi gidelim de Rasûlüllâh’ın arkasında duralım’, diğeri ise şöyle demişti: ‘Arkasında nasıl duralım ki, o, putlara el sürme ahdi üzerinedir!’ Bu konuşmayı duyduktan sonra artık müşriklerin meclislerine katılmadı.”³⁰¹ Beyhakî, bazılarının yukarıdaki hadisin şu manaya geldiğini söylediklerini nakleder: Rasûlüllâh, putlara el sürenlerin yanında hazır bulunmuştur ki, bu da ona vahyin inmesinden önce vuku bulan bir hadisedir. Doğruyu en iyi bilen elbetteki Allah’tır. Zeyd b. Harise’nin hadisinde de geçtiği gibi, Cenâb-ı Allah’ın kendisini risaletle yüceltmesine kadar Rasûlüllâh müşriklerin meclislerinden uzak durmuştur. Hadiste sabit olduğuna göre Rasûlüllâh, arefe gecesinde Müzdelife’de vakfe yapmaz, hatta Arafat’ta da insanlarla birlikte vakfe yapmazmış”³⁰² demektedir. Ayrıca o naklettiği bir hadisi birden fazla kaynak ve hadisçinin eserine göre yorumlamaktadır.

Aynı konu ile ilgili olarak; “Yunus b. Bükeyr, Cübeyr b. Mut’im’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: ‘Rasûlüllâh’ı kendi kavminin dini üzere gördüm. Kendi devesine binmiş, kavmi arasında Arafat’ta durmuş, vakfe yapıyordu. Onlarla Arafat’tan inmeyi bekliyordu. Bunu da yüce Allah’ın tevfiği ile yapıyordu.’ Beyhakî dedi ki: ‘Kendi kavminin dini üzere’ sözüyle Hiz. İbrahim ve İsmail’den intikal eden dinin kalıntısı kastedilmiştir. Rasûlüllâh hiçbir zaman Allah’a ortak koşmamıştır. Allah’ın salat-ü selamı daima üzerine olsun. Ben de derim ki: Beyhakî’nin bu sözünden anlaşıldığına göre Rasûlüllâh kendisine vahiy gelmeden önce de Arafat’ta vakfe yaparmış. Tabii ki bu Cenâb-ı Allah’ın ona muvaffakiyet vermesi neticesinde olan bir şeydir”³⁰³ demektedir ve bir siyer olayıyla ilgili naklettiği hadisi, naklî ve akli delillerle yorumlamaktadır.

İbn Kesîr bazı durumlarda bir hadisi naklettikten sonra, naklettiği hadisin

³⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/181-182.

³⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/447-450.

³⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/442-447.

³⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/442-447.

durumuyla ilgili başka muhaddislerin görüşlerini de nakleder. “Hâkim ve Beyhakî, Hz. Aişe’den rivayet ederek Rasûlüllâh’ın şöyle buyurduğunu söylediler: ‘Cebrail bana dedi ki: Yeryüzünü batısından doğusuna kadar dolaştım. Muhammed’den daha üstün bir adam bulamadım. Yine yeryüzünü batısından doğusuna kadar dolaştım. Haşim oğullarından daha üstün bir aile bulamadım.’ Hafız Beyhakî dedi ki: ‘Bu hadislerin ravileri arasında her ne kadar kendisine güvenilmeyecek kimseler varsa da manaları birbirini doğrulamakta ve hepsinin manası da Vâsile b. Eska’nın hadisine dayanmaktadır’³⁰⁴ Müstedrek adlı eserinde Hâkim, Hattab oğlu Ömer’in şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlüllâh buyurdu ki: ‘Adem, günah işlediği zaman: ‘Ey Rabbim, senden Muhammed hakkı için beni bağışlamamı diliyorum’ dedi. Allah buyurdu ki: ‘Ey Adem! Henüz kendisini yaratmış olmadığım halde Muhammed’i nasıl tanıyıp bildin!’ Adem dedi ki: ‘Ey Rabbim! Beni elinle yarattığında ve ruhundan bana üflediğinde başımı kaldırıp baktım ve Arşın sütunları üzerinde ‘Lâ ilahe illallah, Muhammedün Rasûlüllâh’ yazılı olduğunu gördüm. Ve öğrendim ki yaratıkların içinde sadece en çok sevdiğin kişinin adını kendi adına eklersin’ ‘Cenâb-ı Allah buyurdu ki: ‘Doğru söyledin ey Adem! Şüphesiz ki yaratıklar içinde en çok sevdiğim odur. Onun yüzü suyu hürmetine benden dilekte bulunduğun için ben de seni bağışladım. Muhammed olmasaydı zaten seni de yaratmazdım’ Beyhakî dedi ki: Bu hadisi, yalnız Abdurrahman b. Zeyd b. Eşlem rivayet etmiştir. Bu zayıf bir rivayettir. Doğrusunu Allah bilir”³⁰⁵

İsrâ hadisesinin nasıl ve ne zaman olduğu ile ilgili rivayetleri nakleden İbn Kesîr, Buhârî’den rivayetle isrânın nasıl gerçekleştiği ile ilgili hadis rivayet ederek konuyu ayrıntılı bir şekilde anlatmakta ve hadisi rivayet eden diğerlerini de; “Buhari bu hadisi, burada bu şekilde rivayet etmiştir. Sahihinin başka yerlerinde de bunu rivayet etmiştir. Müslim, Tirmizî ve Nesâî’de birkaç yoldan bu hadisi Katâde’den, Enes’ten ve Malik b. Sa’saa’dan rivayet etmişlerdir”³⁰⁶ demektedir. Burada görüleceği üzere İbn Kesîr rivayet ettiği hadisin hangi muhaddisler tarafından rivayet edildiğini ve kimlerden alındığını da zikretmektedir.

İbn Kesîr, güvenilir gördüğü hadis rivayetlerini tercih etmekte ve hadisle

³⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

³⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/494-507.

³⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/166-181.

ilgili görüşünü açıklamaktadır. Hz. Peygamber'in hangi gün doğduğu ile ilgili bahiste: "Musa b. Davud'dan gelen bir rivayette yukarıdaki hadise şu ifade de eklenmiştir: 'Bedir hadisesi, Pazartesi günü vuku bulmuştur.' Yezid b. Habip de böyle diyenlerdendir ki, bu gerçekten münker bir rivayettir. Zira İbn Asâkir demiş ki: 'Bedir savaşı ve 'Bugün dininizi size tamamladım' ayetinin nüzulü Cuma gününde olmuştur' İbn Asâkir'in bu sözü doğrudur. Rasûlüllâh'ın Pazartesi günü doğmuş olduğu hususunda ihtilaf yoktur"³⁰⁷ demektedir.

Bir hadiseyi açıklamak için bir hadisin birden fazla rivayeti varsa bazı durumlarda her bir rivayetin kaynağı ile tam metnini verdiği gibi diğer rivayetlere; "başkaları, ... kanalıyla yaptıkları rivayette, yukarıdaki habere şunu da eklemişlerdir,"³⁰⁸ Hendek Gazvesi'nin yılı ile ilgili olarak; "İbn İshâk, Urve b. Zübeyr, Katade, Beyhakî ve selef-halef âlimlerinden birkaç kişinin kesin ifadesine göre Hendek gazvesi, hicri beşinci senenin şevval ayında yapılmıştır" demekte ve hicretin beşinci yılında olduğunu söyleyen herkese yer vermektedir.³⁰⁹ Hz. Hatice ile ilgili olarak; İmam Ahmed, Buharî, Müslim, Tirmizî ve Neseî, Ebû Talib oğlu Ali'den rivayet ederek Rasûlüllâh'ın şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir: Zamanının en hayırlı kadını, Meryem binti İmran'dı. Zamanının en hayırlı kadını, Hatice binti Hüveylid idi"³¹⁰

İbn Kesîr, rivayet edenin kim olduğuna dair bilgi vermediği hadisleri de siyer konuları içerisinde nakletmektedir. Bu konuda; "Adamın biri",³¹¹ "başkaları, ... kanalıyla yaptıkları rivayette, yukarıdaki habere şunu da eklemişlerdir"³¹² gibi ifade kalıplarını da tercih etmektedir.

İbn Kesîr, bazı hadiselerle ilgili bir hadisin iki farklı şekilde rivayetine de yer vermekte, böyle yaparak bu iki farklı rivayeti uzlaştırmaktadır. "Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin Müslüman Oluşu" bahsinde; "Rasûlüllâh, Medine'ye hicret ettiğinde Tufeyl b. Amr'da kendi kavminden bir adamla birlikte Medine'ye hicret edip Rasûlüllâh 'ın yanına geldi. Tufeyl'in kavminden olan adam, Medine'nin havasını

³⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/411-414.

³⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/442-447.

³⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/162-177.

³¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/196-200.

³¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/430-437.

³¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/442-447.

beğenmedi. Orada kalmak istemedi. Hastalandı, sabırsızlandı, bir ok alarak elini onunla kesti, eli kanadı. Ölünceye kadar kan durmadı.” İbn Kesîr bu konuda rivayet edilen birden fazla hadis rivayetini nakletmekte, rivayetlerdeki farklılıkları maddeler halinde zikrederek farklı rivayetleri uzlaştırmaya çalışmaktadır.³¹³

İbn Kesîr, el-Bidâye’nin siyer bölümünde siyer olaylarının naklinde hadisler için müstakil başlıklar da açmaktadır. Hudeybiye Umresi ile ilgili bahiste bütün nakilleri Buhâri’den alıntılaman müstakil bir bölüm bulunmakta, bölüm başlığı ise “Buhâriye Göre Hudeybiye Umresi” dir.³¹⁴ Aynı şekilde Hz. Peygamber’in terbiye ve idaresinde büyüyen Hind b. Ebî Hâle’nin Hz. Peygamber’in evsafı ile ilgili rivayet ettiği hadisi açıklamak için “Hind b. Ebî Hâle’nin Bu Konudaki Hadisi”³¹⁵ başlıklı müstakil bir başlık açarak hadis rivayetlerini nakletmiştir.

Hz. Peygamber’in mucizeleri ile ilgili bahiste “Yemeğin Bereketlenmesine Dair Diğer Bazı Hadisler” başlığını açarak bu konuda rivayet edilen hadisleri bu başlık altında nakletmektedir.³¹⁶ İbn Kesîr’in garîb olarak gördüğü hadisleri açıklamak için de müstakil başlıklar açtığı görülmektedir. Hz. Peygamber’in mucizeleri bahsinde kayıp devenin Hz. Peygamber’in yanına gelerek sahiplerinden şikayetçi olmasıyla ilgili “Deve Kıssasıyla İlgili Garîb Bir Hadis” başlığı açarak bu hadisi nakletmektedir. Başlık içerisinde “Ben derim ki: Bu hadis, ciddi gariptir. Senesinde ve metninde garîblik ve münkerlik vardır” ifadesini kullanarak hadisi garîb olarak nitelendirmesini gerekçelendirmektedir.³¹⁷ Aynı şekilde “Gelecekte Haber Veren Bazı Hadis-i Şerifler”³¹⁸ başlığı açarak bu konuda rivayet edilen hadisleri müstakil bir başlık altında eserinde nakletmektedir.

2.2.3. Tarih, Siyer ve Tabakat Kaynakları

İbn Kesîr, siyer olaylarını naklederken sadece Kur’an ve hadislerden yararlanmamakta kendi ifadesiyle kaynaklarını: “Bu konularla ilgili kitap, sünnet,

³¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/150-154.

³¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/296-305.

³¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/37-41.

³¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/156-160.

³¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/186-187.

³¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/344-353.

eser ve âlimler nezdinde menkul bulunan haberlerden nakiller yapacağım”³¹⁹ şeklinde belirtmektedir.

İbn Kesîr, siyer bahsinde bir konuyu açıklarken dönemine kadar yazılan ve meşhur olan siyer ve İslam tarihi kaynaklarından yararlanmakta ve nakilde bulunmaktadır. Konuyla ilgili kendi görüşünü dile getireceği zaman; “Ben de derim ki” diyerek cümleye başlamakta ve konuyla ilgili düşüncelerini nakletmektedir. Kendi görüşlerini sunarken, genellikle Kur’an ayetleri ve sahih hadislerle ya da aklî deliller getirerek konuyu açıklamaya çalışmaktadır.

İbn Kesîr’in en çok yararlandığı siyer kaynakları; siyer yazıcılığının metodolojisinin oluşmasını sağlayarak siyer yazıcılığına büyük katkı sağlayan müellif ve eserleridir. Bunların başlıcaları; siyer yazıcılığının tasnif ve telif dönemi müellifi İbn İshâk (ö. 151/768) ve İbn Sâ’d (ö. 230/845), klasik nakil dönemi müellifi İbn Hişâm (ö. 218/833), karşılaştırmalı nakil dönemi müellifi Vâkidî (ö. 207/823) ve Taberî (ö. 310/923)’dir. Görüleceği üzere İbn Kesîr, el-Bidâye’nin siyer bölümünde genellikle tasnif-telif, klasik nakil ve karşılaştırmalı nakil dönemi müelliflerinin nakillerini tercih etmektedir. İbn Kesîr, bir hadiseyi naklederken tek bir rivayet ya da haberle yetinmemekte, kendisinden önceki telifleri karşılaştırmalı olarak ele alarak, farklı müelliflerin haberlerine yer vermekte ve metni zenginleştirmektedir. Kendisinden önceki siyer malzemelerinin hepsini kullanmaya çalışmakta, yaşadığı dönemin ilmî ve kültürel ortamının bir sonucu olarak tarih ve siyer kaynaklarından faydalanma konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadığı görülmektedir.

2.2.4. Şiir Kaynakları

Araplar hadiseleri şiirlerle kayıt altına alırlar ve şiir ile tarihe not düşmektedirler.³²⁰ Zeki Velidî Togan şiirle anlatım şeklini tarihe dahil etmese de³²¹, Araplar, İslam öncesi ve sonrasında çeşitli haberlerin naklinde, kendi övgü ve düşmanlarını yerme işini de şiirlerle yapmışlardır. Hz. Peygamber hayatayken,

³¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 1/1-5.

³²⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şi’r ve’ş-Şuarâ* (Beyrut: Dâru’l İhyâi’l-Ulûm, 1417/1997), 305.

³²¹ A. Zeki Velidî Togan, “Ortaçağ İslam Aleminde Tenkidi Tarih Telakkisi”, *İslami Tetkikler Enstitüsü Dergisi* 1 (1953), 1-4.

çeşitli sohbet meclislerinde sahabînin şiir okuduğu ve Cahiliye döneminin konuştukları da belirtilmektedir.³²²

İbn Kesîr'in siyer anlayışında şiirin önemi büyüktür. İbn Kesîr, el-Bidâye'de cahiliye dönemi başta olmak üzere Arap şiirine pek çok atıf yaparak siyer konularını şiirlerle zenginleştirmiştir. Şairler, şiirler ve şiirlerin tarihsel bağlamlarına siyer konuları içerisinde yoğun bir şekilde yer vermektedir. Bu yoğunluk İbn Kesîr'in, Arap edebiyatı ve şiirine vakıf olduğunun da en önemli göstergesidir.

Bazı hadiseleri naklettikten sonra konuyla ilgili şiirleri nakletmek için ayrı başlıklar açan İbn Kesîr, naklettiği şiirlerde şairin Müslüman ya da müşrik olmasını önemsememiş, siyasi ve dini bir kaygı duymamıştır.

İbn Kesîr'in eserinde şiirlere ayrı başlık açtığı da görülmektedir. Büyük Bedir Gazvesi için söylenen şiirleri nakletmek için ayrı bir başlık açmıştır.³²³ Bu başlık altında; Hz. Hamza, Ali b. Ebî Tâlib, Hassan b. Sabit, Ka'b b. Mâlik, Ubeyde b. Haris, el-Ümevî'nin rivayetine göre Abdülmuttalib kızı Atike, Talib b. Ebi Talib'e ait şiirleri onlara ait olduğu ihtilaflı da olsa, bu durumu belirterek nakletmiştir.³²⁴

Aynı şekilde İbn İshâk'tan rivayetle müşriklerin Bedir gazvesinde vurulan ölüleri üzerine son derece sanatkarane mersiyeler dile getirdiklerini naklederek bu mersiyelere de yer vermiştir. Dirâr b. Hattâb b. Mirdâs (Benî Muharib b. Fihri), Ümeyye b. Ebû's-Salt, Ebû Bekir b. Esved b. Şuûb'a ait şiirleri buna örnek olarak nakletmektedir. İbn Kesîr konuyu daha fazla dağıtmamak ve okuyucuyu bıktırmamak maksadıyla İbn İshâk'ın nakletmiş olduğu şiirlerin çoğunu el-Bidâye'de vermeyi uygun görmediğini de söylemektedir.³²⁵ Bu tutumunu; siyer olaylarını naklederken şiire çok fazla yer vermenin okuyucuyu bıktıracağı düşüncesi olarak yorumlayabiliriz.

³²² İbn Sâ'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâ'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ. Thk. İhsan Abbâs* (Beyrut: Dâr-u Sadr), 1/372.

³²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/501-511.

³²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/501-511.

³²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/511-514.

İbn Kesîr, Bedir savaşı sonrası Müminler ve kafirler tarafından söylenen şiirler için de ayrı başlık açarken, Uhud Savaşı sonrası söylenen şiirleri tek bir başlıkta nakletmiştir. “Burada önce kafirlerin, daha sonrada Müslüman şairlerin şiirlerini nakledeceğiz ki daha tesirli, kulak ve zihinleri daha çok etkilesin ve sapık kafirlerin şüphelerini de daha kesin bir şekilde ortadan kaldırsın” diyerek önce kafirlerin daha sonra Müslümanların şiirlerini nakletmiş ve bu yolu neden tercih ettiğini de açıklamıştır. Kafir şairlerin şiirleri arasında; Hübeyre b. Ebi Vehb el-Mahzûmî, Abdullah b. ez-Ziba‘râ’ya ait; Müslüman şairlerin şiirleri arasında; Kâ‘b b. Malik, Hassan b. Sâbit, Abdullah b. Revâha, Safiyye binti Abdülmuttalib, Şemmâs b. Osman'ın zevcesi Neâm, Hâkem b. Saîd b. Yebu‘ya³²⁶ ait şiirler başlık altında bulunmaktadır.

İbn Kesîr, kafir bir şairin şiirini naklettikten hemen sonra Müslüman bir şairin ona cevaben yazdığı bir şiiri de nakletmektedir.

İbn İshâk dedi ki: Abdullah b. ez-Ziba‘râ, Uhud gününde müşrik bir kimse iken şu şiiri söylemiştir:

Ey fesadın kargası işittin, o halde söyle,

Ancak yapılmış birşeyi konuşursun.

Hayır ve şer için bir durum vardır.

Bunların her ikisi de insanın, kendisiyle karşılaşacağı şeylerdir.

Bahşişler, aralarında önemsiz, hakir durumdadır.

İster varlıklarının kabri olsun, ister fakirin kabri olsun.

Her bir geçim ve nimetler gelip geçicidir.

Zamanın kızları ise, onların hepsiyle oynarlar.

Benden Hassan'a bir işaret ulaştır.

Şiirin kıt'ası, susuzluk harareti olanların susuzluğunu giderir.

Dağın dibinde çok kesilmiş kafa kemikleri, el ve ayak kemikleri görürsün.

³²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/94-107.

Savaş yerinde mahvolmuş çok bahadırlardan soyulmuş güzel zırhlar da görürsün.

Çok üstün, efendi, iki taraftan dedeleri şerefli, bahadırlık öncülerini öldürdük.

Kuvvet ve yiğitliği doğru olan üstün erkek, başkasına karşı koyan, mızrağın batmasında dayanıksız olmayanları da öldürdük.

Mihros'a sor ki, onda oturan kimdir? Büyüğünden küçüğüne kadar hepsine sor.

Keşke büyüklerim Bedir'de hazır bulunsalardı ve mızrağın batmasında Hazrec'i korkutsalardı.

Kubâ'da yamacı kazdığı ve katlin, Abdüleşhel kabilesinde şiddetlendiği zaman,

Sonra işte o esnada dağa doğru yükselen küçük deve kuşlarının hızla yürümesi gibi süratli bir yürüyüşle ayrılıp gittiler.

Biz de onların eşrafından iki katını öldürdük ve Bedr'in eğilmişini düzelttik. O da düzeldi.

Nefsi kınamıyorum. Ancak biz saldırsaydık elbette yapılmış olanı yapmış olurduk.

*Hind kılıçlarıyla ki, onlar, onların başlarına bir defadan sonra bir daha vururlar.*³²⁷

İbn Kesîr, müşrik şairlerden Abdullah b. ez- Ziba'râ'nın Uhud savaşıyla ilgili bu şiirini naklettin sonra İbn İshâk'tan rivayetle müslüman şari Hassan b. Sabit'in İbn Ziba'râ'ya cevabını da nakleder. Hassan b. Sabit, İbn Ziba'râ'ya hitaben şöyle demiştir:

“Ey İbn Ziba'râ! Bir savaş oldu, o savaşta üstünlük bizde idi, şayet adalet olsa siz elbette amacınıza ulaştınız ve biz de sizden amacımıza ulaştık.

İşte böylece savaş bazen bir öteye, bazen de bir beriye döner.

³²⁷ İbn Kesîr, el-Bidâye ve 'n-nihâye, 4/94-107.

Kılıçları omuzlarınızın üstüne koyarız.

Öyle ki bir vuruştan sonra bir vuruşu da yukardan indiririz.

Su ile karışmış olan sütü makadlarınızdan çıkartınız.

Tıpkı asal otunun yaş develerin makadlarından çıkışı gibi...

Siz dağdaki boğazdan kaçarak tabanlarınızın üzerine geri dönerdiniz.

Tıpkı birbirinin izini takip eden develerin kaçıp gitmesi gibi...

Biz doğru bir şekilde şiddetle saldırdık.

Böylece sizi dağın yanına sığınmaya zorladık.

Geniş yerlerden karartılar gibi topluluklar ile insanlardan kim onunla karşılaşır korkar.

Geçtiğimiz dağ yolu bize dar geldi. Ondan yüksek ve alçak yerleri doldurduk.

Siz, emsalleri olmadığınız birtakım adamlar ile ki, Cibril ile teyid edildiler. O da indi.

Bedir gününde takva ile Allah'a taat ve Rasûlleri tasdik ile yükseldik.

O müşriklerden birçok başı kestik ve böbürlenerek elbisesini sarkıtan her efendiye öldürdük.

Bedir gününde Kureys'in içinde gedik bıraktık ve darb-ı mesel olmaya değer sözler bıraktık.

Bedir gününde Rasûlüllâh hak ile şahiddir.

Kureys içinde topladıkları topluluklar et yığını gibidirler. Ey analarının kızılarından dağılanlar! Biz sizin denginiz değiliz.

Savaş geldiğinde biz savaşa hazır oluruz!”³²⁸

İbn Kesîr, sadece Uhud savaşı değil Hendek ve Beni Kurayza gazveleri hakkında söylenen şiirlere de yer vermiştir. Dırar b. Hattâb b. Mirdas, Kâ'b b. Mâlik, Abdullah b. ez-Zîba'râ es-Sehmî, Hassan b. Sâbit'e ait şiirleri bir başlık

³²⁸ İbn Kesîr, el-Bidâye ve 'n-nihâye, 4/94-107.

altında nakletmiştir.³²⁹ Mu'te Gazvesi hakkında söylenen şiirlerin şairleri arasında bulunan Hassan b. Sabit ile Kâb b. Malik'in şiirlerini de bu başlıkta nakletmektedir.³³⁰

İbn Kesîr, bazı şiirleri naklettikten sonra şiir ile ilgili yorumları da nakleder. Hâtem et-Tâî'ye ait bir şiiri nakleder ve şiirin;

“Görmez misin ki, mal, gelip gidicidir.

Onu sana veren, senden uzak değildir.”³³¹

bölümüyle ilgili Kadı Ebü'l-Ferec'in açıklamasına yer verir. “Kadı Ebü'l-Ferec dedi ki: Hatem, ‘Onu sana veren, senden uzak değildir’ derken, ne güzel bir söz söylemiştir. Eğer Müslüman olsaydı, ahirette iyi bir makama sahip olacağı umulurdu. Nitekim Cenâb-ı Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuş: “Allah'ın lütfundan isteyin”³³² “Kullarım, sana Beni sorar(lar)sa; şüphesiz ki ben, çok yakınım. Bana dua edince ben, o dua edenin duasına icabet ederim.”³³³

İbn Kesîr, şairi bilinmeyen şiirlerin naklinde ise rivayet edenleri sıralayarak sahibinin bilinmediğini vurgulamaktadır. Kâbe'ye asılan muallakat-ı seb'a şiirlerinin yedincisinin şairinin bilinmediğini belirterek; “Ebû Ubeyde, Esmâî, Müberred ve diğerlerinin anlattıklarına göre sahibi bilinmeyen ve Ka'be'ye asılmış olan bir başka şiir de vardı ve baş kısmı şöyleydi” demekte ve şiiri nakletmektedir.

334

İbn Kesîr, bazı siyer olaylarıyla ilgili şiir naklederken bir şiirin farklı versiyonları varsa onlara da yer vermektedir. Bir rivayette “Kuss b. Sâide'nin şu şiiri de yer almaktadır:

“Ey Ölümü ve mezardaki ölümü haber veren!

Üzerlerindeki elbise kalıntılarında delikler var.

Onları kendi hallerine bırak, bir gün onlara seslenilir.

³²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/219-224.

³³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/434-436.

³³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/344-351.

³³² İsrâ 17/1.

³³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/344-351.

³³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

Uykudan uyandıklarında akılları başlarına gelir.

Ölüm sonrasında, eskisi gibi yeniden yaratılırlar.

Kimi çıplak, kimi giyiniktir onların,

Kiminin elbisesi yeni, kimininki de eskidir”³³⁵

Bu şiirin başka bir varyantına göre İbn Abbas, bu olayı anlatıp mezkûr şiiri okumuş ve: “Onun mezarının yanında, şu şiirin yazılı olduğunu görmüşler:

“Ey Ölümü ve mezardaki ölüleri haber veren!

Üzerlerindeki elbise kalıntılarında delikler var.

Onları kendi hallerine bırak, bir gün onlara seslenilir.

Baygın kimse gibi uykudan uyandırılırlar.

O ölülerin kimi çıplak, kimi giyiniktir.

Kiminin elbisesi yeni, kimininki eski ve soluktur.”³³⁶

Alıntıladığımız bu iki şiirden de görüleceği üzere İbn Kesîr bir şiirin farklı varyantlarına da yer vererek nakli zenginleştirmektedir.

İbn Kesîr, kime ait olduğuna dair hiçbir bilgi vermediği şiirlere de yer vermektedir. Şiirlerine yer verdiği ama şairin adını vermediği şiirleri “Şairin biri der ki”, “şairin biri demiş ki” ifadeleriyle nakletmektedir.³³⁷

İbn Kesîr, şiiri hadiseyi açıklamak için bir araç olarak da kullanmaktadır. Kusayy’ın³³⁸ dağınık Kureyşlileri çeşitli beldelerden toplayıp biraraya getirip, işlerini düzene koyduktan sonra Kureyşlilerin tartışılmaz başkanı olduğunu nakletmekte ve Kusayy’ın Hacılara yemek ve su temin etme işini yürüten ve hatta bu âdeti çıkaran ilk kişi olduğunu ve Darü’n Nedve’nin başında bulunduğunu söyledikten sonra Kusayy’ın bu durumunu açıklamak için “Bununla ilgili olarak şair şöyle demiş” diyerek bir şiiri nakletmekte ve hadiseyi şiir ile

³³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/371-379.

³³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/371-379.

³³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/327-333.

³³⁸ Hicri 480 senesinde vefat eden, Kâbe ile ilgili pek çok görevi uygulamaya koyan ve dağınık halde bulunan Kureyş kabilesini birleştiren kişidir. Bkz. Ateş, Ali Osman, “Kusayy b. Kilâb”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/460-461.

açıklamaktadır.³³⁹

Hız. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'in vefatından önce kızlarını yanına toplayarak vefatından sonra ağıt yakmalarını vasiyet ettiğini belirttiği hadiseyi naklederken; İbn İshâk'ın Abdülmuttali'in kızlarının babaları üzerine ağıt yakarken söyledikleri şiirleri naklettiğini ve babaları ölmeden önce bu şiirleri dinlediğini söyler. İbn Kesîr: "Bu şiirler, çok belîğ bir mersiye idi" diyerek bu konuda detaylı açıklamalarda bulunur. "İbn Hişâm ise şiir bilgisine sahip kimselerin bu şiirlerden haberleri olmadığını söylemiştir",³⁴⁰ demektedir ve şiir ile ilgili her iki açıklamaya da yer vermektedir.

İbn Kesîr, küfür içerikli olan bazı şiirlerin bulunduğunu belirtmekle birlikte şiirin metnine bu sebeple yer vermemektedir. Nadir oğullarının sürgün edilmesini ve Ka'b b. Eşref'in öldürülmesini anlatan Ka'b b. Malik'in şiirini nakletmekte; İbn İshâk'tan rivayetle bu şiire Şimal el-Yahudi tarafından cevap verildiğini naklederek; "Ama biz o cevabî şiiri burada özellikle zikretmedik" demektedir.³⁴¹

Çalışmamız kapsamında İbn Kesîr'in el-Bidâye'sinin siyer bölümünde şiirlerine yer verdiği şairlerin isimlerini daha sonra yapılacak çalışmalara yardımcı olması için çıkardık. İbn Kesîr'in şiirlerine yer verdiği şairler; Hüzâfe b. Ganim el-Adevî,³⁴² Ebû Halde el-Yeşkürî,³⁴³ Hâris b. Hilizze, Cemhî, Küseyyir b. Abdirrahmân,³⁴⁴ Lüeyy'in oğlu Sâme,³⁴⁵ Umeyr b. Kays (Cezl et-Tîân),³⁴⁶ Amr b. Hâris b. Mudad,³⁴⁷ Hâtem et-Tâî,³⁴⁸ Muhammed b. Ca'fer el-Haraitî,³⁴⁹ İmru'ul-Kays,³⁵⁰ Nabiğa ez-Zübyanî,³⁵¹ Züheyr b. Ebî Sülmâ Rebia b. Riyâh el-Müzenî,³⁵²

³³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

³⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/440-442.

³⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/129-138.

³⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/327-333.

³⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/327-333.

³⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/327-333.

³⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/327-333.

³⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/333-338.

³⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/301-307.

³⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/344-351.

³⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/344-351.

³⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

³⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

³⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

Bekr b. Vâil,³⁵³ Kutay'a b. Abs el-Abesî,³⁵⁴ Nu'mân b. Kays,³⁵⁵ Aylân b. Mudar,³⁵⁶ Ümeyye B. Ebî's-Salt es-Sekafî,³⁵⁷ Kus b. Sâide el-İyâdî,³⁵⁸ Cârûd b. Muallâ b. Haneş b. Muallâ el-Âbdî,³⁵⁹ Zeyd b. Amr b. Nüfeyl,³⁶⁰ Varaka b. Nevfel,³⁶¹ Kahin Fatımâ,³⁶² Matrud b. Ka'b el-Huzaî,³⁶³ Ebû Talîb,³⁶⁴ Ebû'l-Abbas en-Nâşî,³⁶⁵ Hassân b. Sabî, ³⁶⁶ Satîh,³⁶⁷ Ebû Sûrad Cüheyr b. Cervel,³⁶⁸ Berrâd,³⁶⁹ Zübeyr,³⁷⁰ Nebîh,³⁷¹ Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay,³⁷² el-Ümevî,³⁷³ Evs b. Hârîse b. Sa'lebe b. Amr b. Amir,³⁷⁴ Sevâd b. Kârib,³⁷⁵ Osman b. Huveyris,³⁷⁶ Abbas b. Mirdâs,³⁷⁷ Zeml b. Amr,³⁷⁸ Amr b. Mürre,³⁷⁹ A'sâ b. Kays,³⁸⁰ Süveyd b. Sâmit el-Ensârî,³⁸¹ Ebû Kays b. el-Eslet,³⁸² Kâ'b b. Mâlik,³⁸³ Ebû Ahmed b. Cahş,³⁸⁴ Ebû Kays Sırma b. Enes,³⁸⁵ Abdullah b. Zeyd el-Ensârî,³⁸⁶

³⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

³⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

³⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

³⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

³⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/356-371.

³⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/371-379.

³⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/371-379.

³⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

³⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

³⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/397-399.

³⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

³⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

³⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

³⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410; 3/440-446; 4/13-14; 4/14-21; 4/35-42; 4/42-54; 4/219-224; 4/63-70; 4/94-107; 4/110-119; 4/129-138; 4/219-224; 4/234-238; 4/256-265; 4/273-271; 4/425-432; 5/35-36; 5/119-120; 5/127-136; 5/466-470.

³⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/422-428.

³⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

³⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

³⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

³⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

³⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/460-462.

³⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/460-462.

³⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/508-512.

³⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/513-547; 5/215.

³⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/513-547.

³⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/513-547.

³⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/513-547.

³⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/513-547.

³⁸⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/154-156.

³⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/228-229.

³⁸² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/231-243.

³⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/244-254; 4/14-21; 4/129-138; 4/358-364; 5/9-21.

³⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/258-266.

³⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/271-295.

³⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/344-347.

Ebû Bekir es-Siddîk,³⁸⁷ Hz. Hamza,³⁸⁸ Mücezzer b. Ziyâd,³⁸⁹ Ebû Cehîl (kendisine ait bir şiir değildir),³⁹⁰ Adîy b. Ebû'z-Zeğba,³⁹¹ Kuteyle binti Hâris,³⁹² Mikrez,³⁹³ Halid b. Alem el-Huzâî,³⁹⁴ Abdu's-Şems b. Abdumenâf,³⁹⁵ İbn Şeûb,³⁹⁶ Hind binti Utbe,³⁹⁷ Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî,³⁹⁸ Abdullah b. Revâha,³⁹⁹ Safiyye binti Abdülmuttalib,⁴⁰⁰ Şemmâs b. Osman'ın zevcesi Neâm,⁴⁰¹ Hakem b. Saîd b. Yebu,⁴⁰² Âsım b. Sâbit,⁴⁰³ Hübeyb b. Adiy,⁴⁰⁴ Ebû Süfyân b. Hâris,⁴⁰⁵ İbn Lûkâym el-Abs,⁴⁰⁶ Dırâr b. Hattâb b. Mirdas, Ekvâ'ın oğlu Amir,⁴⁰⁷ Merhâb Yemânî,⁴⁰⁸ Esmâ bint Ümeys,⁴⁰⁹ Amr b. Sâlim, Ahzer b. Lü't ed-Dîlî,⁴¹⁰ Abdullah b. ez-Ziba'râ,⁴¹¹ Enes b. Züneym ed-Dîlî, Büceyr b. Züheyr b. Ebû Selmâ, Abbas b. Mirdâs es-Sülemî,⁴¹² Hadîc b. Arcâ en-Nasrî, Abbas b. Mirdâs es-Sülemî,⁴¹³ Büceyr b. Züheyr b. Ebî Selmâ,⁴¹⁴ Kinane b. Abdi Yâlîl b. Amr b. Umeyr es-Sekafî,⁴¹⁵ Züheyr b. Sûred Ebû Sûred,⁴¹⁶ Mâlik b. Avf,⁴¹⁷ Ka'b b. Züheyr b. Ebî

³⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/357-362.

³⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/362-364.

³⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/428-429.

³⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/432-438.

³⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/456-459.

³⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/459-462.

³⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/466-473.

³⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/487-491.

³⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/14-21.

³⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/35-42.

³⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/63-70; 4/94-107.

³⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/94-107.

³⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/94-107; 4/153-156; 4/380-389; 4/405-420.

⁴⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/94-107.

⁴⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/94-107.

⁴⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/94-107.

⁴⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/110-119.

⁴⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/110-119.

⁴⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/129-138; 4/153-156.

⁴⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/129-138.

⁴⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/210-226.

⁴⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/210-226.

⁴⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/420-424.

⁴¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/466-476.

⁴¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/492-518.

⁴¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/518-522.

⁴¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/547-563.

⁴¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/569-576.

⁴¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/9-21.

⁴¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/22-34.

⁴¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/35-36.

Sümâ,⁴¹⁸ Zibirkân b. Bedir,⁴¹⁹ Erbed b. Kays,⁴²⁰ Ferve b. Müseyk,⁴²¹ Amr b. Mâ'dî Kerîb,⁴²² Â'sa B. Mâz,⁴²³ Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdülmuttalib'tir.⁴²⁴

2.2.5. Ehl-i Kitap ve İsrâiliyat

İsrâiliyat, İsrâilî kaynaklara dayanan haber ve rivayetleri ifade eden bir kelimedir.⁴²⁵ İsrâiliyat; peygamberleri ve tebliğlerini, peygamberlerin buyruklarına uymayan ümmetlere verilen cezaları ve peygamberler aracılığıyla kazandıkları manevi lütufları konu edinmektedir.⁴²⁶ Ehli-i kitap kültürü ve İsrâiliyat Araplarda tarih anlayışının oluşmasında etkili olmuştur.

Medine, Hayber gibi bölgelerde Yahudiler yaşamaktaydı. Araplar ve İslam sonrası Müslümanlar ehl-i kitap ile sosyal ve ticari ilişkiler kurmuştu. Arapların, geçmiş milletlere ve dönemlere ait bilgileri olduğu için bu topluluklardan etkilenmişlerdir.⁴²⁷

İbn Kesîr, klasik İslam tarihçileri gibi ehl-i kitabın kutsal metinlerini ve bilginlerinin sözlerini bir kaynak olarak görmekte, zaman zaman onlara başvurmaktadır.⁴²⁸ Ehl-i kitap ve özellikle İsrâiliyat rivayetlerini alırken belli ölçülere riayet etmiş; bu ölçüleri ve ehl-i kitap haberlerini alırken nelere dikkat ettiğini, İsrâiliyatı nasıl kullandığını da el-Bidâye'de ayrıntılı olarak açıklamıştır. İbn Kesîr bu konudaki tavrını şu ifadelerle zikretmektedir: “Biz, İsrâiliyat haberlerinden ancak Allah'ın kitabına ve Rasûlü'nün sünnetine muhalif olmayıp, şeriat sahibi tarafından nakline izin verilenleri nakledeceğiz ki, bunlar da ne yalanlanan ne de doğrulanan İsrâiliyat haberleridir. Bunlarda bizce muhtasar olan hususlar, ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Ya da belirsiz hususlar, belirginlik kazanacaktır. Gerçi bunları belirlemede de fazla bir fayda yoktur, ancak biz ihtiyaç

⁴¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/48-58.

⁴¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/127-136.

⁴²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/154-161.

⁴²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/176-178.

⁴²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/178-180.

⁴²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/181-182.

⁴²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/466-470.

⁴²⁵ Hatiboğlu, İbrahim, “İsrâiliyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/195-199.

⁴²⁶ Hatiboğlu, “İsrâiliyat”, 23/195-199.

⁴²⁷ Âlûsî, Mahmûd Şükrü el-Bağdâdî, *Bülûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, tsh: Muhammed Behcet el-Eserî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye), 3/214.

⁴²⁸ Harun Savut, “İbn Kesîr'in İsrâiliyata Yaklaşımı”, *Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1, 127-148.

duyduğumuzdan veya delil saydığımızdan değil de konuyu süslemek bakımından bu haberlere başvuracağız. Aslında dayanılacak yer Allah'ın kitabı ile Rasûlüllâh'ın sünnetidir. Sünnetten de nakli sahih veya hasen olanları nakledeceğiz. Zayıf olanlara da dikkat çekeceğiz. Yardımına başvurulacak ve kendisine dayanılacak olan yegâne zat, yüce Allah'tır. Güç ve kuvvet sahibi ancak yüce Allah'tır. O yücedir, güçlüdür, hikmet sahibidir, uludur” demektedir.⁴²⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye’de bu ölçülere riayet ederek İsrâiliyata yer vermiştir.

İsrâiliyat ile ilgili haberlere yer verilmesiyle ilgili olarak “İsrailoğullarının Haberlerini Rivayet Etmeye İzin Verilmesi” şeklinde ayrı bir başlık açmıştır. Bu başlıkta: “İmam Ahmed b. Hanbel, Abdussamed kanalı ile Ebû Said el-Hudrî’den rivayet etti ki, Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Benden hadis nakledin ama bana yalan sözleri isnad etmeyin. Her kim kasıtlı olarak bana yalan söz isnad ederse, ateşteki yerini hazırlasın. İsrâiloğullarından haber nakledin. Bunda bir sakınca yoktur.’⁴³⁰ Yine İmam Ahmed b. Hanbel, Affan kanalı ile Ebû Said el-Hudrî’den rivayet etti ki, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: ‘Kur’ân’dan başka hiçbir şeyi benden naklederek yazmayın. Her kim Kur’ân’dan başka bir şeyi naklederek yazmışsa, silip yok etsin. İsrâiloğullarından haberler nakledin, bunun bir sakıncası yoktur. Benden hadis nakledin ama yalan sözü bana isnad etmeyin. Kim kasıtlı olarak yalan sözü bana isnad ederse ateşteki yerini hazırlasın’⁴³¹ diyerek İsrâiloğulları ile ilgili haberlerin rivayet edilmesine izin verilen ve delil teşkil eden hadisleri sıralamıştır.

İbn Kesîr bu vd. hadislerle birlikte: “İsrâiloğullarının haberlerini rivayet etmenin caizliği kesinleşmiş olsa bu, onların sahih olan haberlerini rivayet etmenin caizliği şeklinde anlaşılmalıdır” demektedir ve “Peygamber Efendimiz’den nakledilen prensiplere aykırılığı bilinen İsrâiliyat haberlerine gelince bunu nakletmek mümkün değildir. Ancak İsrâiliyat haberlerinden kesinliğine inanılanların rivayeti caizdir” demektedir. “...Nitekim Buhari, Ebû Hüreyre’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ehl-i Kitap, Tevrat’ı İbranice okur ve Müslümanlar için onu Arapça tefsir ederlerdi. Rasûlüllâh’da şöyle buyurmuştur: “Ehl-i Kitabı, ne doğrulayın ne

⁴²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 1/1-5.

⁴³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/221-223.

⁴³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/221-223.

de yalanlayın. Biz Allah’a iman ettik. Bize indirilene, size indirilene iman ettik. Bizim ilahımız ve sizin ilahınız birdir. Ve biz, ona teslim olmuş kimseleriz.”⁴³²

İbn Kesîr’in İsrâiliyatı üçe ayırarak kategorize ettiğini belirten Savut, bu konuda şöyle demektedir: “Elimizdeki delillerle doğru olduğunu bilebildiğimiz kıssalar ki bunlar sahihtir (İslama uygun olan İsrâiliyat), elimizdeki delillerle muhalefetinden dolayı yalan olduğunu bildiğimiz rivayetler (İslama uygun olmayan İsrâiliyat), ilk iki gruba girmediğinden dolayı ne kendisine inandığımız ne de inkar ettiğimiz rivayetler ki, bunlar hakkında sükut edilir. Bu tür rivayetleri hikaye etmek de caizdir. (Tekzip veya tasdik edilmeyen İsrâiliyat)”⁴³³

İbn Kesîr, İsrâiloğullarının haberlerinin rivayetine izin verilen hadisleri naklettiği gibi; izin vermeyen, yasaklayan hadisleri de zikretmektedir. Ehl-i kitabın ellerinde bulunan kutsal kitaplarını değiştirip tahrif ve tevil etmekle kalmayıp, Allah’ın hükümlerinin yerlerini değiştirmeleriyle ilgili hadisleri de zikretmekte; ehl-i kitabın arapçalaştırdıkları eserlerde büyük hata ve yanlışlar olduğunu, kötü amaçları ve bozuk fikirleri olduğunu; eserleri, çirkince değiştirip tebdil ve tağyir ettiklerini, bu hususlarda da Allah’ın yardımına müracaat edilmesini gerektiğini söylemektedir.

İbn Kesîr, Yahudilerin Tevrat’ın birçok hükmünü gizlediklerini, tahrif edip, değiştirdiklerini ifade ederek Tevrat’a bakınca akıl sahiplerinin bunu açıkça göreceğini belirtmektedir. İsrâiliyatın bir kaynak olarak kullanılmaması gerektiğini ifade eden İbn Kesîr bu konuda ki cümlelerini; “...Hal böyle olunca onlar nasıl olur da temeli bozuk ve ifadesi yanlış, mana ve lafızları değiştirilmiş kitabı, ilahi bir kitap olarak ortaya koyarlar? İşte onlardan en güzel dille nakilde bulunan Kâb el-Ahbâr, Hz. Ömer zamanında Müslüman olmuş olup Ehl-i Kitaptan çok nakiller yapmıştır. Hz. Ömer, onun hak yolda olduğunu tasdik ettiği ve kalbini İslâm’a ısrındırmak istediği için naklettiği bazı şeyleri hoş görmüştür. İnsanların çoğu da ondan bol miktarda nakiller yapmışlardır. Bu nakillerin bir kısmı, gerçekten dayanaksız ve bâtıldır. Ama elimizde mevcut gerçek ölçülere uyduğu için bir kısmı da sahihtir. Buhâri ile Ebû'l-Yeman, Hamid b. Abdurrahman’ın şöyle dediğini

⁴³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/221-223.

⁴³³ Savut, “İbn Kesîr’in İsrâiliyyata Yaklaşımı”, 148.

rivayet ederler: ‘İşittim ki Muâviye, Medine’de Kureyşli bir cemaatten nakilde bulunuyor. Muâviye, Kâb el-Ahbâr’dan da bahsederek şöyle dedi: ‘Eğer Kâb el-Ahbâr, Ehl-i Kitaptan nakilde bulunan rivayetçilerin en doğru sözlülerinden ise -ki böyledir- bununla birlikte biz kasıtlı olmaksızın onun bazan yanlış haberler naklettiğini biliyoruz. Buhari, İbn Abbas’ın şöyle dediğini nakletmiştir: ‘Allah’ın Rasûlü’ne indirdiği ve sizin okumakta olduğunuz hiçbir şeyle karıştırılmamış olan kitabı elinizde bulunduğu halde siz nasıl olur da Ehl-i Kitaptan haberler sorarsınız? Oysa Rasûlüllâh, Ehl-i Kitabın, Allah’ın kitabını değiştirmiş olduklarını ve onu elleriyle yazmış olduklarını size haber vermiştir. Onlar, karşılığında az bir bedel elde edebilmek için elleriyle yazmış oldukları kitabı, ‘Allah kitabı’ diye size takdim etmişlerdir. Size gelen ilim onlardan bir şey sormanıza engel teşkil etmiyor mu? Oysa size indirilen kitabı, onlardan herhangi birinin sizden sorup istediğini görmedik. Peki, ne diye siz onlardan sorup istiyorsunuz?’ İbn Cerîr, Abdullah b. Mes’ud’un şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ehl-i Kitaba bir şey sormayın. Onlar, size doğru yolu göstermezler. Onların kendileri sapıklığa düşmüşlerdir. Onlardan bir şey sorduğunuzda size ya doğruyu söylerler ama siz onu yalanlarsınız, ya da bâtılı söylerler siz onu doğrularsınız”⁴³⁴ diyerek devam etmektedir.

İbn Kesîr, İsrâiliyat ile ilgili haberlere izin veren ve yasaklayan hadisleri zikrettikten sonra “En doğru olanı Allah bilir” diyerek açmış olduğu faslı bitirmektedir. Bu fasıldan anladığımız İbn Kesîr’in Hz. Peygamber’den nakledilen prensiplere aykırılığı bilinen İsrâiliyat haberlerini nakletmemiş olduğu; İsrâiliyatın içerisindeki haberlerden kesinliğine inanılan rivayetleri naklettiği yönündedir.

İbn Kesîr, Kureyşlilerin Kâbe’yi yeniden yapmaları ile ilgili bahiste Beyhakî’den rivayet edilen nakilde Beyhakî’nin “Kâbe’nin Adem peygamber zamanında yapılmış olduğuna dair İsrâiliyat haberine değindiğini söylemekte ve bu konudaki yorumunu ise “Tabii ki bu doğru değildir” şeklinde net bir ifade kullanmaktadır. İbn Kesîr, Beyhakî’nin İsrâiliyatının neden doğru olmadığını gerekçesini de yazar; “Çünkü Kur’ân ayetlerinin zahiri manası, Kâbe’yi ilk yapanın İbrahim peygamber olmasını gerektiriyor. Kâbe’nin arsası inşaattan önceki çağlarda ve vakitlerde de şerefli ve itina gösterilen bir yerdi. Bununla ilgili olarak

⁴³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/221-223.

yüce Allah şöyle buyurmuştur: ‘Doğrusu insanlar için ilk kurulan ev, Mekke’deki mübarek ve âlemlere hidayet sebebi olan Kâbe’dir. Orada apaçık deliller vardır, İbrahim’in makamı vardır. Kim oraya girerse güvenlik içinde olur. Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe’yi haccetmesi gereklidir.’⁴³⁵ ‘Yer uzatılıp düzeltildiğinde’ dedi ki: ‘Yer, Kâbe’nin altından uzatılıp düzeltildi’ Ben bunun cidden garip bir rivayet olduğu görüşündeyim. Belki de bunları Yermük savaşında ganimet olarak ele geçirdiği iki deve üzerindeki yükler arasında bulup çıkarttığı İsrâiliyattan nakletmektedir. O İsrâiliyat arasında münker ve garip şeyler vardır’⁴³⁶ demektedir.

İbn Kesîr’in kendisinden rivayette bulunduğu isimler arasında dolaylı da olsa ehl-i kitaptan kişiler de bulunmaktadır. Hz. Peygamber’in risaletle görevlendirilmesi bahsinde İbn İshâk, Verkâ, ve Beyhakî’den yaptığı rivayetlerde ehl-kitaptan bazı kimselerin bir peygamberin geleceğini bildiklerine ilişkin rivayetleri nakletmektedir.⁴³⁷

İbn Kesîr delâil ile ilgili bahislerde çoğunlukla İbn İshâk’tan yapılan rivayetlerde ehl-i kitaptan bazı kişilerin nakillerine yer vermektedir. “İbn İshâk, Kurayza oğullarından yaşlı bir adamın Asım b. Amr b. Katade’ye şöyle dediğini rivayet eder. ‘Muhammed (s.a.v.) risaletle görevlendirilip de Beni Kurayza yurdunu kuşatma altına alınca, yetişmiş birer genç olan Salebe b. Sa’ye, Üseyd b. Sa’ye ve Esed b. Ubeyd dediler ki: ‘Yemen hükümdar (Tübba’larından Ebû Kerib Tübba’ Es’ad’ın Medine’ye gelip orayı kuşatmasından bahsederken Yahudi âliminin karşısına çıkarak ona şöyle dediklerini anlatmıştık’⁴³⁸ demektedir.⁴³⁹ Amr b. Su’da el-Kurazî’nin kıssasını Vâkıdî’den nakille anlatan İbn Kesîr, Amr b. Su’da daha önceleri havradan ayrılmayan ve Yahudi ilahiyatı hakkında araştırmalar yapan bir kimseydi. “Tevrat’a yemin ederim ki, Bâtâ’nın kitabında Muhammed’in evsafını okudum” demektedir.⁴⁴⁰

⁴³⁵ Âl-i İmrân, 3/96,97.

⁴³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/462-471.

⁴³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/476-489.

⁴³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/476-489.

⁴³⁹ Tübba’ Es’ad’ın Medine’ye gitmesiyle ilgili olarak bkz. Ömer Aktaş, “Arap Yarımadasında Din Odaklı Mücadeleler ve Cahiliye Araplarına Etkileri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1) (Bahar/2020), 233-234.

⁴⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/138-140.

İbn Kesîr İsrâiliyat konusuna realist bir bakış açısına sahiptir. Ehl-i kitaptan gelen rivayetleri de tamamen reddetmemiş, bahsettiğimiz prensiplere uyarak tolerans göstermiştir. İbn Kesîr eserinde ehl-i kitap rivayetlerine ilişkin başlıklar da açmıştır. Hz. Peygamber'in vefat günü hakkında ehl-i kitabın bildiklerine dair nakledilen rivayetler için de ayrı bir başlık açmış, başlık içerisinde bu konuda ki rivayetlere yer vermiştir.⁴⁴¹

2.2.6. İbn Kesîr'in Kaynak Gösterdiği Eserler

2.2.6.1. İbn Kesîr'in Kendi Eserlerini Kaynak Göstermesi

İbn Kesîr, el-Bidaye'de tefsir, hadis ve tarih başta olmak üzere İslami ilimlerde telif ettiği diğer eserlerine atıf yapmaktadır. İlk Müslümanların kimler olduğu bahsinde; "Ebû Bekir'in İslâm'a giriş keyfiyetini, fazilet ve şemailini müstakil olarak onun sîreti hakkında yazdığımız bir kitapta anlatmışızdır. Aynı şekilde Hz. Ömer'in de sîretini yazmışızdır."⁴⁴² sözlerinden Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer ile ilgili de sîret yazdığını anlamaktayız.

Aynı şekilde ezan bahsiyle ilgili olarak "Bu bahsin tafsilatı 'Ahkam-ı Kebir' adlı kitabın ezan babında inşaallah verilecektir"⁴⁴³ demektedir.

Hicretin birinci yılında Sa'd b. Ebû Vakkâs için hazırlanan seriyye ile ilgili olarak; "Vakidî de güzel olan bazı fazlalıklar vardır. O, bu konunun önde gelen liderlerindendir. Şahsiyet olarak doğru sözlüdür. Çok rivayetleri vardır. Nitekim onun adalet ve cerhinden '*et-Tekmil fî Ma'rifeti's-Sikati ve'd-Duafai ve'l-Mecahil*' adlı kitabımızda uzun uzadıya bahsetmişizdir"⁴⁴⁴ diyerek eserine atıf yapmaktadır.

Hicri dördüncü yılda meydana gelen olayları anlatırken Ümmü Seleme'nin nikah akdine değinmekte, "bu konuda müstakil bir cilt kitap yazmış ve bu konuda doğru hükümleri beyan etmişimdir"⁴⁴⁵ demektedir. Evtas Gazvesi sonrası esir alınan bazı evli kadınların durumuyla ilgili Nisa Sûresi 24. ayetin nazil olması ve müşrike olan cariyelerin mübah olup olmaması ile ilgili nakilleri rivayet etmekte,

⁴⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/464-466.

⁴⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/39-51.

⁴⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/344-347.

⁴⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/348-349.

⁴⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/156-159.

bu nakillerde fıkhî hükümler içermektedir. Ebû Bekir el-Beyhakî ile Ebû'l-Kâsım b. Asâkîr gibi büyük hadis alimlerinin Hz. Peygamber'in isimleriyle ilgili rivayet edilen hadisleri derlediklerini belirtmektedir. Hz. Peygamber'in zevceleri bahsinde Hz. Peygamber'in zevceleri ve cariyeleriyle ilgili rivayetleri naklettikten sonra "*Kitabü'l-Hasâis*"⁴⁴⁶ adlı eserinde bu konuda bir fasıl düzenlediğini belirtmektedir.

Güneşin batı ufkunda bekletilmesi hadisesini naklederken *Kıssasü'l Enbiya* kitabına atıfta bulunarak; "Sahîh-i Müslim'de Ebû Hüreyre'nin, Peygamber Efendimiz'den rivayet ettiği şu hadisi nakletmiştik: 'Peygamberlerden biri gaza yaptı. İkinci namazını kıldığı zaman veya ona yakın bir zamanda fethedeceği kasabaya yaklaştı. Güneşe de: 'Sen emir altındasın, ben de emir altındayım' dedi, sonra da: 'Allah'ım, şu güneşi benim için batı ufkunda biraz beklet' diye dua etti. O kasabayı fethedinceye kadar güneş onun için batı ufkunda bekletildi"⁴⁴⁷ demek ve kendi eserine atıf yapmaktadır.

2.2.6.2. İbn Kesîr'in Tefsirini Kaynak Göstermesi

İbn Kesîr, İslam tarihçisi olmanın yanı sıra önemli bir muhaddis ve müfessirdir. İslami ilimlerin farklı disiplinlerinde yüzlerce eser yazmıştır. Bu çok yönlü kişiliğiyle eserini yazarken kendi eserlerine atıf yapmaması düşünülemez. İbn Kesîr, el-Bidâye'yi yazarken naklettiği hadiselerle ilgili tefsirine yoğun bir şekilde atıfta bulunmakta ve konuyla ilgili tefsirinde ayrıntılı bir şekilde açıklama yaptığını belirtmektedir. İbn Kesîr siyer konularını geniş bir şekilde ele almakla birlikte konuyu uzatmamak ve detaya girmemek için kendi eserlerine atıf yapmak amacındadır. Bu amacını da el-Bidâye'de nakletmektedir.

Örneğin; Kâbe'nin yeniden inşası bahsinde; ilgili rivayet, kıssa ve çeşitli ravilerden rivayetle hadisleri zikrettikten sonra "Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, 'Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin"⁴⁴⁸ ayetine de atıf yaparak, bu ayeti *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* tefsirinde daha geniş anlattığını ve isteyenlerin

⁴⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/498-501.

⁴⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/487-496.

⁴⁴⁸ Bakara, 2/127.

oraya müracaat edebileceğini belirtmektedir.⁴⁴⁹ Hz. Peygamber'in ruhen ve bedenlen olgunlaşıp bi'set vakti geldiğinde şeytanlar ve cinlerin haber dinlemelerinin engellenmesiyle ilgili Cin Sûresi 1-2, Ahkâf Sûresi 29-30. ayetlerini naklettikten sonra "bütün bu ayetlerin tefsirini, tefsirimizde detaylı olarak verdik"⁴⁵⁰ ifadesini kullanarak tefsirine atıf yapmaktadır.

Hz. Peygamber'e vahyin gelmesi ile ilgili bahiste Alâk Sûresi'nin ilk beş ayetini naklettikten sonra yine tefsirine atıf yapmakta; "Tefsirde belirttiğimiz ve ileride de Pazartesi günü' hakkında bilgi verirken açıklayacağımız gibi bu ayetler Kur'an'ın nazil olan ilk ayetleridir"⁴⁵¹ demektedir.

Rasûlüllâh'ın risaleti tebliğ etmekle emrolunmasıyla ilgili ayetleri zikrettikten sonra; "Gerçekten de bu konuda pek çok ayet ve hadis bulunmaktadır. Bu konuyu tefsirimizde geniş bir şekilde anlattık. Şuarâ sûresinin 214. ayetini tefsir ederken bu konuda uzun uzadıya açıklamalarda bulunmuş ve bununla ilgili birçok hadis nakletmişizdir"⁴⁵² diyerek tefsirini referans göstermektedir. Müşriklerin, Hz. Peygamber'e yönelik itirazları, hidayet ve doğru yola erişme maksadıyla değil de inatları sebebiyle Hz. Peygamber'den çeşitli mucize ve harikalar bekleyip, onu çıkmaza sokmaya çalışmaları ile ilgili En'am Sûresi 109-111. ayetleri, Yunus Sûresi 96-97. ayetleri, İsrâ Sûresi 90-93. ayetlerini naklettikten sonra: "Bu ve benzeri ayetlerden, tefsirimizde söz ettik"⁴⁵³ diyerek kendi tefsirine referans vermektedir. İsrâ hadisesi ile ilgili: "Kulu Muhammed'i bir gece Mescid-i Haram'dan, kendisine bir kısım ayetlerimizi göstermek için çevresini mübarek kıldığınız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Doğrusu O, işitir ve görür" Evet, bu ayetin tefsirini yaparken naklettiğimiz ifadelerle bakılıp da yeteri kadar sened ve açıklamalar yazılabilir. Orada kâfi miktarda ikna edici deliller vardır"⁴⁵⁴ diyerek tefsirine referans vermekte ve orada detaylı açıklamalarda bulunduğunu nakletmektedir.

⁴⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/462-471.

⁴⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/473-476.

⁴⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/9-11.

⁴⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/57-67.

⁴⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/74-84.

⁴⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/166-181.

Bunların yanı sıra; Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib ölüm döşeğindeyken yanına giden Kureyş heyeti hakkında Sâd Sûresi 1-2. ayetlerle ilgili olarak tefsirinde ayrıntılı bilgi verdiğini nakletmektedir.⁴⁵⁵ Ayın ikiye bölünmesi hadisesi ile ilgili Kamer Sûresi 1-3. ayetlerini zikrettikten sonra tefsirinde ayrıntılı olarak konuyu ele aldığını belirtmektedir.⁴⁵⁶ Hz. Peygamber'in Rükâne ile gürüşmesi bahsinde İbn İshâk'tan rivayetle; Kevser sûresinin Âs b. Vâil hakkında nazil oluşunu da anlatır. Âs, Rasûlüllâh'ın nesli kesik olduğunu, vefat edince adının, sanının yok olacağını iddia etmişti. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah şöyle buyurmuştu: “Asıl sonu kesik olan, sana buğzeden kimsedir” Yani binlerce çocuk ve nesil bıraksa da sonu kesik olan, sana buğzeden kimsedir. Şan ve şeref ile ad, san, doğru lisan; evlad çokluğu, nesil fazlalığı ile değildir. Tefsirimizde bu sûreyle ilgili olarak geniş açıklamalarda bulunduk⁴⁵⁷ diyen İbn Kesîr burada görüleceği üzere hem ayeti açıklamakta hem de tefsirine referans vererek okuyucuyu tefsirinden istifade etmek için yönlendirmektedir.

İbn Kesîr kıblenin Kâbe'ye çevrilmesi hadisesinde Bakara Sûresi'nin 144. ayetine atıfla bu ayeti tefsirinde uzun uzadıya anlattığını belirterek, ayetin İslam tarihindeki ilk nesih ayeti olduğunu da vurgulamaktadır. Nesih; tefsir ilminde şer'i bir hükmün yerine yeni bir hüküm getirilmek suretiyle önceki hükmün kaldırılmasıdır.⁴⁵⁸ İbn Kesîr konuyla ilgili olarak; “Şunu da belirtelim ki yüce Allah, Kur'ânî ifadelerde bundan önce inzal buyurduğu bir ayet-i kerimede neshin caiz olacağını belirtmiştir⁴⁵⁹” demektedir, burada tefsirine referans vermenin yanı sıra tefsir usulü ve tarihinde nesih kavramına ilişkin bilgi de vermektedir.

Ramazan orucunun farz kılınmasıyla ilgili Bakara Sûresi 183-185. ayetlerini naklettikten sonra tefsirinde konuyla ilgili hadis ve eserlerle, istifade edilecek ahkâmı yeterince naklederek bu hususta geniş açıklamalarda bulunduğunu nakletmektedir.⁴⁶⁰ Uhud Gazvesiyle ilgili olarak Âl-i İmran Sûresi 121-125. ayetlerini zikrettikten sonra kendi tefsirine referans vererek tefsirinde bu konuyu

⁴⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/188-195.

⁴⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/183-187.

⁴⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/157-163.

⁴⁵⁸ Abdurrahman Çetin, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/584-586.

⁴⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/375-379.

⁴⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/380-382.

uzun uzadıya açıkladığını nakletmektedir.⁴⁶¹ Benî Mustalik Gazvesiyle ilgili bahiste; “İbn İshâk, bu gazveyi anlatırken, İfk hadisesini⁴⁶² de tamamıyla anlatır. Buharî ve birden fazla ilim erbabı da böyle rivayette bulunmuşlardır. Bütün bunları ben, en-Nûr sûresinin tefsirinde detaylı olarak anlattım”⁴⁶³ demektedir ve okuyucuyu tefsirinden istifade etmek için yönlendirmektedir.

İbn Kesîr’in el-Bidâye isimli eserinin siyer konularını içeren bölümünde, çalışmamız kapsamında detaylı bir içerik analizi yapılmıştır. el-Bidâye’nin siyer bölümünün İslam tarihçiliği açısından bir kaynakça özelliği taşıdığı müşahade edilmiştir. İbn Kesîr, hadiseleri naklederken çağının üstünde bir yöntemle olaylarla ilgili yazılmış yüzlerce kitap ve yazara atıf yapmaktadır.

İbn Kesîr’in el-Bidâye’nin siyer bölümü içerisinde isimlerini zikrettiği hadis alimleri ve eserleri şu şekildedir; Dârekutnî (ö. 385/995) “*Esmâü Ricali’l-Muvatta*”,⁴⁶⁴ Muhammed b. Ca’fer el-Harâitî (ö. 327/939) “*Mekarimü’l-Ahlak*”,⁴⁶⁵ Hişâm b. Abdulmelik (ö. ?/?) “*et-Tican li Marifeti Mülûki’z-Zaman*”,⁴⁶⁶ Ahmed b. Ammâr (ö. ?/?) “*Reyyü’l-Atış ve Unsu’l-Vahiş*”,⁴⁶⁷ Hafız Ebû Bekr Muhammed b. Ca’fer b. Sehl (ö. 327/939) “*Hevâtifi’l-Cennân*”,⁴⁶⁸ Ebû Bekir İbnü’l-Arabî (ö. ?/?) “*Arizatü’l-Ahvezi*”,⁴⁶⁹ et-Tirmizî “*Sünen*”,⁴⁷⁰ et-Tirmizî “*Menâkıb*”,⁴⁷¹ Ebû’s-Seken Zekeriyâ b. Yahyâ et-Tâi’nin (ö. ?/?) kendisine nispet edilen *Cüz’ü*,⁴⁷² İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849) “*el-Musannef*”,⁴⁷³ Kâsım b. Sâbit (ö.302/914-15) “*Garîbü’l-Hadis*”,⁴⁷⁴ Zührî (ö. 124/742) “*Siyer*”, Hâkim (Hâkim en-Nisâbûrî) (ö. 405/1014) “*el-Müstedrek*”,⁴⁷⁵ Müslîm (ö. 261/875) “*el-Câmiu’s-Sahîh*”,⁴⁷⁶ Kâdî

⁴⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/22-35.

⁴⁶² İfk hadisesi, kısaca Hz. Aişe’ye yönelik iftira atılması hadisesidir. Bkz. Fayda, Mustafa, “İfk Hadisesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 497-500.

⁴⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/266-272.

⁴⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/333-338.

⁴⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/344-351.

⁴⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/351-353.

⁴⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/351-353.

⁴⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/371-379.

⁴⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁴⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁴⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/258-266.

⁴⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁴⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁴⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/450-452.

⁴⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/494-507.

⁴⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/11-28.

lyâz (ö. 544/1149) “*Müslim Şerhi*”,⁴⁷⁷ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) “*Müsned*”,⁴⁷⁸ İbn Kesîr (ö. 774/1373) “*et-Tekmil fî Mâ’rifeti’s-Sikati ve’d-Duafâi ve’l-Mecâhil*”,⁴⁷⁹ Abdurrahman b. Humeyd (ö. 248/863-64) “*Müsned*”,⁴⁸⁰ Hafız Ebû’l-Haccac el-Mizzî (ö. 742/1341) “*Tehzîb*”,⁴⁸¹ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö.204/819) “*Müsned*”,⁴⁸² İmam Ebû Dâvûd (ö.316/929) “*Sünen*”,⁴⁸³ Hafız Ebû’l-Kâsım et-Taberânî (ö. 360/971) “*Mû’cemü’l-Kebîr*”,⁴⁸⁴ Taberânî (ö. 360/971) “*Menâsik*”,⁴⁸⁵ İmam Malik (ö. 179/795) “*Muvatta*”, İbn Hibbân (ö. 354/965) “*Sahih*”, Hafız Ebû Bekir el-Bezzâr (ö. 292/905) “*Müsned*”,⁴⁸⁶ Hafız Ebû Bekir el-Beyhakî (ö. 458/1066) “*Sünen-i Kebîr*”,⁴⁸⁷ Saîd b. Mansûr (ö. 227/842) “*Sünen*”, Ebû Zer el-Herevî (ö. 434/1043) “*Menâsik*”, Neseî (ö. 303/915) “*Sünen*”,⁴⁸⁸ Müslim b. Haccâc (ö. 261/875) “*Sahih*”,⁴⁸⁹ Hafız İbn Adî (ö. 365/976) “*el-Kâmil*”,⁴⁹⁰ Hafız Ebû Ya’lâ (Ebû Ya’lâ el-Mevsılî) (ö. 307/919) “*Müsned*”,⁴⁹¹ Ebû Nuaym Naim el-İsfahânî (ö. 430/1038) “*Delâilü’n-Nübüvve*” dir.⁴⁹²

İbn Kesîr’in el-Bidâye’nin siyer bölümünde isim ve eserlerini zikrettiği tarihçiler ve eserleri şu şekildedir; el-Ümevî (Dâvûd b. Husayn, ö. 135/752-53) “*Megazî*”,⁴⁹³ Taberî “*Tarih*”,⁴⁹⁴ Kadî İyâz (ö. 544/1149) “*eş-Şifâ*”,⁴⁹⁵ İbn Abdülberr (İbn Abdülber en-Nemerî) (ö. 463/1071) “*el-İstiab*”,⁴⁹⁶ Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768) “*Mübtede*”,⁴⁹⁷ ile “*es-Sîre*”,⁴⁹⁸ Hafız Ebû’l Kâsım b.

⁴⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/9-11.

⁴⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/201-206.

⁴⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/348-349.

⁴⁸⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/357-362.

⁴⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/474-475.

⁴⁸² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/55-61.

⁴⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/73-82.

⁴⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/42-47.

⁴⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/319-322.

⁴⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/248-272.

⁴⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/294-298.

⁴⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/365-372.

⁴⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/458-461.

⁴⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/559-579.

⁴⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/590-592.

⁴⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/193-195.

⁴⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/390-395; 4/42-54; 4/35-42; 4/94-107.

⁴⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁴⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁴⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/411-414; 5/48-58, 2/411-414.

⁴⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/494-507.

Asâkir (ö. 571/1176) “*Tarih*”,⁴⁹⁹ İbn İshâk Hafız Abdülganî b. Sürür el-Makdisî (ö. 600/1203) “*es-Sîre*”,⁵⁰⁰ Yûnûs b. Bükeyr (ö. ?/?) “*Meğazi*”,⁵⁰¹ İbnu’l- Esîr (ö. 630/1233) “*Üsdü’l- Gabe*”,⁵⁰² Musa b. Ukbe (ö. 141/758) “*Meğazî*”,⁵⁰³ Buhârî (ö. 256/870) “*Kitabü’l-Meğazi*”,⁵⁰⁴ Hâtıp b. Amr b. Abdişems b. Abdî Vudd ibn Â’iz (ö. ?/?) “*Meğazi*”,⁵⁰⁵ Mu’temir b. Süleyman (ö. 187/803) “*Meğazi*”,⁵⁰⁶ Şeyh Ebû Ömer b. Abdî’l-Berr (en-Nemerî) (ö. 463/1071) “*el-İstî’âb*”,⁵⁰⁷ Ebu Muhammed b. Hazm ez-Zahirî (İbn Hazm) (ö.456/1064) “*Kitabû’s-Sîre*”,⁵⁰⁸ Zührî (ö. 124/742) “*Meğazi*”,⁵⁰⁹ Ebû Nuaym (Ebû Nuaym el-İsfahânî) (ö.430/1038) “*Ma’rifetü’s-Sahâbe*”,⁵¹⁰ Buhârî (ö. 256/870) “*Tarih*”,⁵¹¹ İbn Ebû’d-Dünyâ (ö. 281/894) “*Men âşe ba’de’l-mevti*”⁵¹² isimli eserlerdir.

İbn Kesîr’in el-Bidâye’nin siyer bölümünde isim ve eserlerini zikrettiği tefsirciler ve eserleri şu şekildedir; Bakî b. Mahled el-Hafız (ö. 276/889) “*Tefsir*”,⁵¹³ İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) “*Tefsir*”⁵¹⁴ isimli eserlerdir.

İbn Kesîr’in el-Bidâye’nin siyer bölümünde isim ve eserlerini zikrettiği şiir ve edebiyatçıların eserleri şu şekildedir; Hafız Ebû’l-Hitâb b. Dihye (ö. ?/?) “*et-Tenvîr fî Mevlîdî’l-Beşîri’n-Nezîr*”,⁵¹⁵ Ebû’l-Kâsım es-Süheylî (ö. 581/1185) “*Ravd*”,⁵¹⁶ (Ayrıntı için aşağıda şiir kaynaklarına ek kısmına bak), Ebû Bekir b. Ebû Âsım (ö. 287/900) “*Mevlid*”.⁵¹⁷

⁴⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/30-35.

⁴⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/513-547; 5/559-579.

⁵⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/166-181.

⁵⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/188-195.

⁵⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/231-243.

⁵⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/271-295; 4/35-42; 4/110-119, 3/459-462.

⁵⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/357-362.

⁵⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/476-477.

⁵⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/380-389.

⁵⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/71-73.

⁵⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/201-219.

⁵⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/201-219.

⁵¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/212.

⁵¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/433-443.

⁵¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/205-207.

⁵¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/420-422.

⁵¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/383-428.

⁵¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/411-414.

⁵¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/460-462; 5/436-440.

⁵¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/494-507.

İbn Kesîr'in el-Bidâye'nin siyer bölümünde isim ve eserlerini zikrettiği şiir ve edebiyatçılar eserleri şu şekildedir; Beyhakî (ö. 458/1066) “*Delailü'n-Nübüvve*”,⁵¹⁸ Ebû Nuaym el-Hafız (Ebû Nuaym el-İsfahânî, ö. 430/1038) “*Delailü'n-Nübüvve*”,⁵¹⁹ Ömer b. Ahmed b. Şâhin (ö. 385/996) “*Delâ'ilü'n-Nübüvve*”.⁵²⁰

İbn Kesîr'in el-Bidâye'nin siyer bölümünde isim ve eserlerini zikrettiği fıkıh eserleri ve müellifleri şu şekildedir;

İbn Kesîr (ö. 774/1373) “*el-Menâsık Mine'l-Ahkâm*”, İbnü's Sabbâğ (ö. 477/1084) “*Mesâil*” (İbn'ü Sabbâğ'ın bu eserinin varlığı İbn Kesîr tarafından zikredilmekle birlikte Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde kendi adına açılan madde de böyle bir eserin olduğuna dair kayda raslanılmamıştır.) Şeyh Ebû Hamid (Ebû Hâmid Merverrûzî) (ö. 362/973) “*Talîk*”,⁵²¹ (Ebû Hâmid Merverrûzî'nin bu eserinin varlığı İbn Kesîr tarafından zikredilmekle birlikte Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde kendi adına açılan madde de böyle bir eserin olduğuna dair kayda raslanılmamıştır.), Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838) “*Kitâbu'l-Emvâl*”,⁵²² Hafız Ziyâ (Ziyâeddin el-Makdisî) (ö. 643/1245) “*el-Ahkâm*”.⁵²³ İbn Kesîr bu eserlerin yanı sıra önemli lügat kitapları arasında yer alan; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) “*Garîb*”⁵²⁴ isimli eseri ile Süheylî (ö. 581/1185) “*Ravz*”⁵²⁵ isimli eserini de el-Bidâye'nin siyer bölümünde yararlandığı kaynaklar arasında zikretmektedir.

2.3. İbn Kesîr'in Sîyer Konuları

2.3.1. Meğâzî

Siyerin bir bölümü olarak Meğâzî kelime anlamı itibariyle; savaş, savaş yapılan yer, harp hikayesi anlamına gelmektedir. Kavram anlamı ise; Hz.

⁵¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/437-440; 4/55-61; 4/141-144; 4/162-177.

⁵¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/397-399.

⁵²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/473-476.

⁵²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/366-369.

⁵²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/517-520.

⁵²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/487-491.

⁵²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/330-333.

⁵²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/511-514.

Peygamber'in gazve ve seriyyelerini konu edinen ilimdir.⁵²⁶ Bu konuda yazılan kitaplara da aynı isim verilmektedir. İlk dönem siyer müelliflerinden İbn Sâ'd, İslam tarihçiliğinde meğâzîyi bir araya getiren ve meğâzî alanında kitap yazan ilk İslam tarihçisinin İbn İshâk olduğunu söylemektedir.⁵²⁷ İbn Sâ'd'ın aksine Zehebî, Mûsâ b. Ukbe'nin meğâzî konusunda eser yazan ilk İslam tarihçisi olduğunu söylemektedir.⁵²⁸

Siyerin ensâb-ı şerifeden başladığını belirten İzmirli, kapsam olarak siyerin Mekke ve Medine olaylarını ihtiva ettiğini söylemektedir. Ona göre meğâzî ise, Hz. Peygamber'in büyük savaşlarından bahseder ve Mekke'de meydana gelen siyer olaylarını kapsamaz. Bu bakımdan siyer daha genel, meğâzî ise daha özeldir.⁵²⁹

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde meğâzî için ayrı bir başlık açmış, İbn İshâk ile birlikte Mûsâ b. Ukbe'nin "el-Meğâzî" isimli kitabından atıfla nakillerde bulunmuştur. Mûsâ b. Ukbe'nin bu kitabı günümüze ulaşmamakla birlikte varlığını İbn Kesîr'in yaptığı nakillerden öğrenmekteyiz.

Meğâzî, gazve ve seriyye kelimeleri Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde yaptığı savaşları, siyasi ve askeri mücadelelerini tanımlamak için de kullanılmaktadır.⁵³⁰

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde Hz. Peygamber'in gazveleriyle ilgili pek çok rivayeti nakletmekte, gazvenin tarihini, belli bir konuma olan uzaklığını, komutanının kim olduğunu, nereye yönelik ve hangi amaçla yapıldığını, önemini, sancağı kimin taşıdığını, müşriklerin (düşmanın) başında kimin olduğunu, Hz. Peygamber komutasında yapılmışsa Medine'de yönetici olarak kimin bırakıldığını ve şehitlerin bilgilerini naklederek gazveyi ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

⁵²⁶ Mustafa Fayda, "Siyer ve Meğâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/424-426.

⁵²⁷ İbn Sâ'd, *et-Tabakât*, 401.

⁵²⁸ Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, "*Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*", nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr. (Beyrut: 1401-1405/1981-85), 6/114.

⁵²⁹ İsmail Hakkı İzmirli, *Siyer-i Celile-i Nebeviye* (İstanbul: Esra Yayınları, 1996), 20.

⁵³⁰ Fayda, "Siyer ve Meğâzî", 37/324-326.

Hiz. Peygamber'in gazveleriyle ilgili ayrı başlık açan İbn Kesîr, öncelikle gazve ile ilgili ayet-i kerime varsa onu nakletmekte, daha sonra gazve ile ilgili hadisleri nakletmekte ve diğer tarihçilerin rivayetleriyle birlikte gazveyi nakletmektedir.

el-Bidâye'nin dördüncü cildinde Mute gazvesinden bahisle öncelikle gazvenin komutanı olan Zeyd b. Harise'nin adını zikrettikten sonra, hicretin sekizinci senesi, Cemaziyelevvel ayında Zeyd'in 3000 kişilik bir kuvvetle Şam taraflarında Belka toprağına gönderildiğini nakletmektedir.⁵³¹

Benî Nadir Gazvesini anlatırken cümlesine; "Bu gazve hakkında Cenâb-ı Allah, el-Haşr sûresini inzâl buyurmuştur. "Sahîh-i Buharî'de İbn Abbas'tan rivayet olunduğına göre İbn Abbas'ın kendisi, el-Haşr sûresine, "Beni Nadir Sûresi" dermiş"⁵³² diyerek başlayan İbn Kesîr, Benî Nadir gazvesiyle ilgili nakledilen hadislerle yer vermekte ve kendisinden önceki tarihçilerin rivayetleriyle gazveyi anlatmaktadır.

İbn Kesîr, sadece megâzî rivayetlerini naklederek hadiseleri açıklamaz. El-Bidâye'de megâzî yazma yöntemine dair ipuçları da verir. "Megâzi konusunda eser yazmak; itina isteyen, hazırlıklı olmayı gerektiren ve dikkatli olmayı icap ettiren bir iştir" diyen İbn Kesîr; Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'den rivayetle Ali b. Hüseyin'in şöyle dediğini rivayet etmektedir. "Kur'an sûresini öğrendiğimiz gibi, Hiz. Peygamber'in gazvelerine dair malumatı da öğrenirdik." Megâzî ilminin önemiyle ilgili olarak yine Vâkıdî'den rivayetle: "Muhammed b. Abdullah'ın şöyle dediğini duydum: "Amcam Zührî diyordu ki; Megâzî ilminde, dünya ve ahiretin bilgisi vardır" sözlerini nakletmekte; İmam Şafii'den rivayetle de "Megâzi ilmini öğrenmek isteyen kimse, İbn İshâk'ın çocuğı durumundadır"⁵³³ diyerek İbn İshâk'ın mağâzî ilminde ki otoritesini vurgulamaktadır. Müellifimiz, el-Bidâye'de megâzî rivayetlerinde İbn İshâk'ın rivayetlerini de fazlaca kullanmaktadır.

İbn Kesîr gazve ve seriyyelere hicri ikinci yıl olaylarında bahsetmekte ve Kîtabu'l-Megazî başlıklı ayrı bir bölüm açmaktadır. Bu başlık altında; Hüseyin b.

⁵³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/405-420.

⁵³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/138-140.

⁵³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/144-149.

Vakıdî'den rivayetle Hz. Peygamber'in bizzat savaştığı gazveler, Yakub b. Süfyân'dan rivayetle Hz. Peygamber'in bizzat savaştığı sekiz gazve, Musa b. Ukbe'den rivayetle Hz. Peygamber'in savaşlarına⁵³⁴ dair rivayetlere yer vermektedir.

İbn Kesîr'in eserinin siyer bölümünde en çok yararlandığı megâzi eserlerinin; İbn İshâk, Vakıdî ve Zührî'ye ait olanlar olduğunu söyleyebiliriz.

İbn Kesîr'in hakkında bilgi verdiği gazveler ise sırasıyla; Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği ilk gazve olan Ebva Gazvesi (Veddan Gazvesi),⁵³⁵ Buvat Gazvesi,⁵³⁶ Uşeyre Gazvesi,⁵³⁷ İlk Bedir Gazvesi,⁵³⁸ Beni Süleym Gazvesi,⁵³⁹ Sevik Gazvesi,⁵⁴⁰ Necid Gazvesi (Zi-Emer Gazvesi),⁵⁴¹ Buhran'dan Fûrul Gazvesi,⁵⁴² Uhud Gazvesi,⁵⁴³ Reci' Gazvesi,⁵⁴⁴ Beni Nadir Gazvesi,⁵⁴⁵ Benî Lihyân Gazvesi,⁵⁴⁶ Zatü'r-Rika Gazvesi,⁵⁴⁷ Son Bedir Gazvesi,⁵⁴⁸ Devmetü'l Cendel Gazvesi,⁵⁴⁹ Beni Kurayza Gazvesi,⁵⁵⁰ Zi Kared Gazvesi,⁵⁵¹ Beni Müstalik Gazvesi,⁵⁵² Hudeybiye Gazvesi,⁵⁵³ Mu'te Gazvesi,⁵⁵⁴ Zâtü's-Selâsil Gazvesi,⁵⁵⁵ Hevazin Gazvesi,⁵⁵⁶ Evtas Gazvesi,⁵⁵⁷ Taif Gazvesi,⁵⁵⁸ Tebük Gazvesi⁵⁵⁹ dir. İbn

⁵³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/357-362.

⁵³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/357-362.

⁵³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/364.

⁵³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/364-366.

⁵³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/367-368.

⁵³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/514-515.

⁵⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/515-516.

⁵⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/9-10.

⁵⁴² Gazve, Bahran gazvesi olarak bilinmekle birlikte, İbn Kesîr *el-Bidâye*'de Gazvey ile ilgili bilgileri bu başlık altında yapmıştır. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/10.

⁵⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/22-35.

⁵⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/110-119.

⁵⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/129-138.

⁵⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/141-144.

⁵⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/145-146.

⁵⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/153-156.

⁵⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/160-161.

⁵⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/201-219.

⁵⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/254-255.

⁵⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/266-272.

⁵⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/282-296.

⁵⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/405-420.

⁵⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/458-462. Zâtü's-Selâsil Gazvesini seriyye olarak Kabul edenler olduğu gibi; Vâkıdî ve İbn Kesîr gazve olarak tanımlamaktadır. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbü'l-Megâzi*, thk. Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 2/769-774.

⁵⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/541-547.

⁵⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/565-569.

Kesîr, bu yirmi beş gazve için ayrı başlık açarak çalışmamızda bahsettiğimiz usul ve yöntemlere göre gazvelerle ilgili rivayetleri nakletmektedir.

İbn Kesîr, Bedir Savaşına katılan sahâbîlerin isimlerini de alfabetik sıraya göre ve isim listesi şeklinde vermekte, sahâbîlere ilişkin özel notları da yine bu isim listeleriyle birlikte nakletmektedir. İsimlerde ihtilaf varsa bu konudaki rivayetleri de ayrıca nakletmektedir.⁵⁶⁰ Bedir gazvesiyle ilgili pek çok detaya değinen İbn Kesîr, savaşa katılan Müslümanların isimlerini sıralamakta, yapmış olduğu sıralamayı da ilk önce muhacirler, sonra Evs ve Hazrec kabilesine mensup olanlar ile Ensar'ın isimleri şeklinde yapmaktadır. İbn İshâk'tan rivayetle, Bedir savaşıma katılan Muhacir ve Ensâr ile payı ve hissesi belirlenenlerin toplam sayısının 314 olduğunu belirten İbn Kesîr; muhacirlerin sayısının 83, Evslilerin 61, Hazreçlilerden de 170 kişinin Bedir Savaşına katıldığını belirtmektedir. Buhârî'nin "Sahîh" adlı hadis kitabından rivayetle Bedir savaşıma katılan bütün sahâbîlerin isimlerini alfabetik sıraya göre, iki mertebe halinde sıralamakta; isim listesinin başına Hz. Peygamber'in adını, daha sonra Hz. Ebû Bekir'in adını, sonra da Hz. Osman ve Hz. Ali'nin adlarını zikretmektedir.⁵⁶¹ İbn Kesîr bununla sınırlı kalmayarak Bedir savaşıma katılan mücahitlerin isimleriyle ilgili bu sıralamayı farklı rivayetlerle de zenginleştirmektedir. Örnek olarak verdiğimiz ve el-Makdisî'nin "*Ahkâmü'l-Kebîr*" isimli eserinde yaptığı gibi; "başta mücahidlerin reisi, medârı iftiharî, Ademoğullarının efendisi Hz. Peygamber'in ismini zikrederek, sonrasında diğer sahâbîlerin isimlerini"⁵⁶² zikretmektedir.

Çalışmamızın içerisinde İbn Kesîr'in el-Bidâye adlı eserinin siyer bölümünde yer alan isim listeleri için ayrı bir başlık açılmıştır.

⁵⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/9-21.

⁵⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/61-65.

⁵⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/474-487.

⁵⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/466-473.

⁵⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/473.

İbn Kesîr, el-Bidâye’de gazvelerin yanı sıra seriyyelere ilişkin haberleri de nakletmektedir. Seriyyelerle ilgili müstakil başlıklar açtığı gibi farklı konuların içerisinde ya da fasıl başlıkları açarak seriyyelerden bahsetmektedir. Çalışmamız kapsamında, İbn Kesîr’in, hakkında bilgi verdiği yirmi altı seriyye bulunmaktadır. İbn Kesîr’in, e-l-Bidâye’de ilk naklettiği seriyye hicretin birinci yılında Hz. Hamza liderliğinde 30 muhacir liderliğinde Kureyş kervanlarına taarruz etmek için hazırlanan seriyyedir. İbn Kesîr, bu seriyyeyi Hz. Hamza’nın Seriyyesi başlığı ile nakletmektedir. Vakidî’den rivayetle ve Taberî’de geçtiği haliyle bu seriyyeye ilişkin detayları nakleden İbn Kesîr; seriyyenin Hamza’nın komutasında, hicretin yedinci ayının başında, otuz kişiden oluşan muhacir ordusu ile Kureyş kervanlarına taarruz için düzenlendiğini belirtmektedir. Müşrikler ise üç yüz kişiden oluşmakta ve başlarında Ebû Cehil vardır. İbn Kesîr’in bu seriyyeye ilişkin verdiği önemli bir detay ise Hz. Hamza’nın bayrağını taşıyan kişinin Ebû Mersed el-Ganevî olmasıdır.⁵⁶³

İbn Kesîr, seriyyelerle ilgili müstakil başlıklar açtığı gibi fasıllar içerisinde de seriyyelerden bahsetmektedir. el-Bidâye’de hakkında bilgi verilen seriyyeler sıra ile şu şekildedir; Ubeyde b. Harîs b. Abdülmuttalib’in Seriyyesi,⁵⁶⁴ Sâ’d b. Ebî Vakkas’ın Seriyyesi,⁵⁶⁵ Hicretin ikinci yılında Hamza b. Abdülmuttalib b. Haşimî’nin seriyyesi,⁵⁶⁶ Abdullah b. Cahş Seriyyesi,⁵⁶⁷ Zeyd b. Hârise Seriyyesi,⁵⁶⁸ Ebû Seleme b. Abdi’l-Esed’in seriyyesi,⁵⁶⁹ Amr b. Ümeyye ed-Damrî Seriyyesi,⁵⁷⁰ Bi’rimaûne Seriyyesi,⁵⁷¹ Muhammed b. Mesleme Seriyyesi,⁵⁷² Ukkâşe b. Mihsan, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Muhammed b. Mesleme, Zeyd b. Harise, Abdurrahman b. Avf, Kürz b. Cabir el-Fihri’nin seriyyeleri,⁵⁷³ Beni Fezara Seriyyesi,⁵⁷⁴ Ömer b.

⁵⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/347-348.

⁵⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/347-348.

⁵⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/348-349.

⁵⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/362-364.

⁵⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/368-374.

⁵⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/13-14.

⁵⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/109-110.

⁵⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/119-123.

⁵⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/123-128.

⁵⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/254-255.

⁵⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/305-308.

⁵⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/370.

Hattâb'ın Hevâzin Seriiyesi,⁵⁷⁵ Abdullah b. Revaha'nın Yesir b. Rizzam El-Yahûdiye Seriiyesi,⁵⁷⁶ Beşir b. Sâ'd Seriiyesi,⁵⁷⁷ Ebû Hadred'in Gâbe (Orman) Seriiyesi,⁵⁷⁸ Muhallîm b. Cessame Amir b. Azbat'ın Öldürüldüğü Seriiye,⁵⁷⁹ Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'nin Seriiyesi,⁵⁸⁰ İbn Ebî Avca es-Sülemî Seriiyesi,⁵⁸¹ Hevazîn'deki bir gruba gönderilen Şücâ b. Vehb El-Esedî Seriiyesi,⁵⁸² Şam Diyarındaki Beni Kudaaya Gönderilen Kâ'b b. Ümeyr Seriiyesi,⁵⁸³ Ebû Ubeyde'nin Sîfu'l-Bahr Seriiyesi'dir.⁵⁸⁴

2.3.2. Şemâil

Şemâil, Hz. Peygamberin fiziki ve ahlaki özelliklerini ifade etmektedir. Sözlük anlamı “huy, tabiat, seciye” dir. Siyer kitaplarında IX. yy'dan sonra bir insan olarak Hz. Peygamber'in dış görünüşünü, özel hayat ve ahlakını ifade için kullanılmıştır.⁵⁸⁵ İslami ilimlerde şemâil türünde yazılan eserlerin konusu; Hz. Peygamber'in yaşayış ve giyim tarzı, fiziksel ve ahlaki özellikleri ile kullandığı şahsi eşyalarıdır.⁵⁸⁶

İbn Kesîr el-Bidâye'de Hz. Peygamber'in hem beşerî hem ahlakî özelliklerine dair de önemli bilgiler vermektedir. Hz. Peygamber'in şemâili ve güzel ahlakına dair pek çok kitap yazıldığını söyleyen İbn Kesîr, kitapların bir kısmında müstakil olarak şemâil konusunun ele alındığını, bir kısmında da diğer konularla birlikte şemâil konularının incelendiğini söylemektedir. Şemâil ile ilgili en faydalı derlemeyi yapan Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî olduğunu da söyleyen İbn Kesîr, et-Tirmizî'nin *Şemâil* adıyla bilinen meşhur kitabına da atıf yapmaktadır. İbn Kesîr, el-Bidâye'de şemâil konularında et-

⁵⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/371.

⁵⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/371.

⁵⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/372-374.

⁵⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/374-376.

⁵⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/376-378.

⁵⁸⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/378-379.

⁵⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/394.

⁵⁸² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/403-404.

⁵⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/404.

⁵⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/462-465.

⁵⁸⁵ Yaşar Kandemir, “Şemâil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 38, 2010), 497-500.

⁵⁸⁶ Erdinç Ahatlı, “Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği” (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017), 86.

Tirmizî'nin kitabından çok fazla yararlandığını, onunla sınırlı kalmayarak bir muhaddis ve fakihin kayıtsız kalmayacağı şekilde pek çok şeyi de kendisinin eklendiğini belirtmektedir. İbn Kesîr'in bu konuda ki ifadesi ise şu şekildedir: “Kendisine kadar (et-Tirmizî) uzanan bir sîma (duyma, işitme ile ilgili bir ıstılah) yoluyla bu kitabı elde etmiş bulunmaktayız. Bu kitabında naklettiği şeyleri biz de aynen naklediyor ve bir muhaddisin ve fakihin müstağni kalamayacağı önemli şeyleri de ekliyoruz. Önce, Peygamber'in (s.a.v.) gözler kamaştıran hüsn-i cemalini açıklayacak, ondan sonra gerek özet gerek tafsilat halinde bilgiler vermeye başlayacağız”⁵⁸⁷ demektedir ve şemâil konusunda Tirmizî'nin Şemâil isimli eserine çeşitli ilaveler yaparak şemâil konusunu ayrıntılı olarak yazmaktadır.

İbn Kesîr el-Bidâye'nin siyer kısmında şemâil konusuna ayrı bir bölüm ayırmış, “Kîtâbü'ş-Şemâil Rasûlüllâh'ın Şemâilî ve Temîz Yaratılışı”⁵⁸⁸ başlığının yanı sıra; Hz. Peygamber'in göz kamaştıran güzelliği,⁵⁸⁹ Rasûlüllâh'ın rengi,⁵⁹⁰ evsafı, güzellikleri, alını, kaşları, gözleri, burnu⁵⁹¹ ve saçı,⁵⁹² omuzları, pazuları, koltuk altları ve ayak topukları,⁵⁹³ boyu ve kokusunun hoşluğu,⁵⁹⁴ Hz. Peygamber'in omuzları arasındaki peygamberlik mührü,⁵⁹⁵ Hz. Peygamber'in evsafına dair nakledilen müteferrik hadisler,⁵⁹⁶ Hz. Peygamber'in ahlakı ve temiz şemâilî,⁵⁹⁷ cömertliği,⁵⁹⁸ mizacı,⁵⁹⁹ zühdü ve dünyaya iltifat etmeyişi,⁶⁰⁰ ibadeti ve bu hususta kendini yorması⁶⁰¹ ve şecaati⁶⁰² konularının her birine ayrı başlıklar açarak nakillerde bulunmuştur.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in fiziki özelliklerine dair bilgiler de vermektedir. “Delailü'n-Nübüvve adlı kitabında Ebû Nuaym, Ebû Saîd'in şöyle

⁵⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/9.

⁵⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/9.

⁵⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/9-11.

⁵⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/12-14.

⁵⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/15-20.

⁵⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/21-24.

⁵⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/25-26.

⁵⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/27-30.

⁵⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/31-34.

⁵⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/35.

⁵⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/42-52.

⁵⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/53-58.

⁵⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/59-61.

⁶⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/62-76.

⁶⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/77-79.

⁶⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/80.

dediğini rivayet etti: Babam Mâlik b. Sinan diyordu ki; ‘Savaşa son verdiğimiz bir barış dönemindeyken bir gün, kendileriyle sohbet etmek için Abdüleşhel oğullarının yanına gittim. Yahudi Yuşa’nın şöyle dediğini duydum: ‘Ahmed adında, Harem’den çıkacak bir peygamberin ortaya çıkma zamanı geldi.’ Halife b. Salebe el-Eşhelî alay edercesine: ‘Onun özellikleri nelerdir?’ diye sorunca Yuşa dedi ki: ‘Öyle bir insandır ki; boyu ne uzun ne de kısadır. Gözlerinde kızarıklık vardır. İnce kadifeden bir çeşit örtüye bürünür, merkebe biner, kılıcı omuzunun üzerindedir ve buraya da (Medine’ye) hicret edecektir,’⁶⁰³ diyerek Hz. Peygamber’in fiziki özelliklerine dair nakilde bulunmaktadır.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber’in sireti bahsine Hz. Peygamber’e övgü ile başlayarak, onun şahsiyeti ve üstün özelliklerine dair bilgi vermektedir: “Dünya ve ahirette Adem oğullarının efendisi ve övücüdür. Kasım’ın ve İbrahim’in babasıdır. Adı, Muhammed’dir, Ahmed’dir. Küfrü silip götürmüştür. Kendisinden sonra hiçbir peygamber gelmemiştir, gelmeyecektir. Ahir zaman peygamberidir. Kıyamet ondan sonra kopacak ve insanlar onun peşi sıra haşr olunacaktır. O, izinde gidilen bir liderdir. Tевbe, rahmet ve kahramanlık peygamberidir. O, son peygamberdir,”⁶⁰⁴ “Rasûlüllâh, kavminin mürüvvetçe en faziletlisi, ahlakça en güzeli, asaletçe en üstünü, komşuluk bakımından en iyisi, akıllılıkta en ulusu, yumuşak huylulukta en büyüğü, konuşmada en doğru sözlüsü, güvenilirlikte en muazzamı, insanları lekeleyen kötü ahlak ile fuhuştan en uzak ve en iffetlisi haline geldi. Öyle ki kavmi içinde onun adı “güvenilir insan” anlamına gelen “el-Emin” olmuştu. Çünkü Cenâb-ı Allah, onda iyi şeyleri bir araya getirip toplamıştı,”⁶⁰⁵ ifadeleri de Hz. Peygamber’in ahlaki özelliklerine dair yaptığı nakiller arasındadır.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber’in risaletle görevlendirilmesi bahsinde diğer dinlerde ve peygamberlerinin dillerinde Rasûlüllâh’ın şerefının ve kadrinin yüceliğine dikkat çekecek örnekler verir: “...Onun ahir zamanda peygamber olarak gönderileceği, bütün peygamberlerin sonuncusu ve kıymetlileri olduğuna dair bir delildir. Aynı zamanda onlar tarafından da bildirilen bir gerçektir. Onun durumunu açıklayıp haberini keşfeden, sırrını açığa vuran, şerefini yücelten, doğum yerini ve

⁶⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/420-422.

⁶⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁶⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/442-447.

beldesini yücelten Hz. İbrahim'dir. O, Kâbe'nin inşaatını tamamladıktan sonra bu manada Rabbine dua ederek şöyle demişti: “Ey Rabbimiz! Onların arasında, kendilerine senin ayetlerini okuyacak, kitabı, hikmeti öğretecek ve onları tezkiye edecek bir peygamber gönder. Şüphesiz Aziz, hâkim olan sensin.”⁶⁰⁶

İlk Müslümanların kimler olduğu bahsinde Hz. Ebû Bekir'in Müslüman olmasıyla ilgili olarak kendi düşüncelerini ifade eden İbn Kesîr; Hz. Ebû Bekir nezdinde Hz. Peygamber'in; “doğruluk, emanet, güzel karakter, yüce ahlak sahibi olduğunu bilirmiş”⁶⁰⁷ diyerek Hz. Peygamber'in ahlaki özelliklerine dair bilgi vermektedir. Hz. Peygamber'in eşi Hatice binti Hüveylîd'in vefatı ile ilgili nakillerde; Hz. Hatice'nin faziletlerinden, menkıbelerinden, Cennetü'l-Firdevs'e girip yerleşeceğinden bahsetmekte ve bütün bunların, doğru sözlü ve sözü doğrulanan Rasûlüllâh tarafından bildirildiğini nakletmektedir.⁶⁰⁸

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin şemâil konularını içeren kısımlarında Hz. Peygamber'in sadece fiziksel ve ahlaki özelliklerine yer vermez. Hz. Peygamber'in sağlığında kullandığı elbise, silah, binek hayvanları,⁶⁰⁹ kılıcı,⁶¹⁰ ayakkabıları,⁶¹¹ bardağı,⁶¹² hırkası,⁶¹³ atları ve bineklerine⁶¹⁴ dair başlıklar açarak bilgi de vermektedir.

2.3.3. Delâil

Delâil delîlin çoğulu anlamında kullanılmaktadır. Delâilü'n-nübüvvenin terim anlamı ise; Peygamberin bizzat gösterdiği veya peygamberliğine alamet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiat üstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tabi tutarak bunların ilâhî kaynaklı olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserlerdir.⁶¹⁵

⁶⁰⁶ Bakara 2/129; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/494-507.

⁶⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/39-51.

⁶⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/196-200.

⁶⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/583-585.

⁶¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/585-587.

⁶¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/587-58.

⁶¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/588.

⁶¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/589-590.

⁶¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/590-592.

⁶¹⁵ Yavuz, Yusuf Şevki, “Delâilü'n-Nübüvve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/115-117.

İslam alimleri Hz. Peygamber'in peygamberliğinin ispatı konusuna ilk dönemlerden başlayarak önem vermişler, bu konuda çok sayıda eser yazmışlardır. İslami literatürde bu türde yazılan eserlere genel olarak "Delâilü'n-Nübüvve" denilmektedir. Bu eserler konu itibariyle; Hz. Peygamber'in peygamberliğine delil olacak malumatları içermektedir. Bu anlamda Akın, İslami literatürde delâil içerikli eserlerin; ilahi kitaplarda Hz. Peygamber'in peygamberliğine dair bulunan işaretleri, peygamberlikten sonra peygamberliği ispata yönelik olayları, Kur'an'ın lafız ve mana itibariyle mucize olması konusunu, Hz. Peygamber'in hem geçmiş hem de geleceğe dair verdiği gaybî haberleri içerdiğini belirtmektedir.⁶¹⁶

İbn Kesîr'in delâil bahsinde en çok yararlandığı eserler; Ebû Nuâym'ın *Delâil*, Beyhâkî'nin *Delâil*, İbn Asâkir'in *Delâilü'n-Nübüvve*, Ebû Bekr el-Bezzâr'ın *Müsned*'i, İbn Esir'in *Üsdü'l-Gâbe*'si, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i olduğunu söyleyebiliriz. İbn Kesîr eserinin pek çok yerinde bu eserlere atıflar yapmaktadır.

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin altıncı cildinde yemeğin bereketlenmesine dair diğer bazı hadisler başlığında Ebû Hureyre'den rivayetle Beyhâkî'nin Delâil isimli eserinde şöyle rivayet ettiğini nakletmektedir.

"...Ensâr'dan muhtaç bir adam vardı. Evinden çıkıp gitti. Karısı da kendi kendine şöyle dedi:

'Eğer değirmenimi döndürür ve tandırıma hurma dalı koyup yakarsam, komşularım, değirmenin sesini duyup ocaktan da duman çıktığını görürlerse, yanımızda yiyecek bulunduğunu ve hiçbir şeye muhtaç olmadığımızı zannederler'

Böyle deyip tandırına gitti, ateşi yaktı. Oturup değirmeni döndürmeye başladı. Sonra kocası geldi. Değirmen sesini duydu. Karısı ona kapıyı açmak üzere yerinden kalktı. Onu karşıladığında kocası:

'Sen ne öğütüyorsun?' diye sordu. Kadın da durumu anlattı. İki birlikte içeri girdiler, bir de ne görsünler. Değirmenleri kendiliğinden dönüyor ve oluktan un boşaltıyordu. Evdeki bütün kaplar doldu. Boş kap kalmadı. Sonra kadın tandıra gitti. İçinin ekmekle dolu olduğunu gördü. Kocası gidip durumu Hz. Peygamber'e anlattı. Peygamber'de ona şöyle sordu:

⁶¹⁶ Nimetullah Akın, "Delâilü'n-Nübüvve'nin İşlevselliği Üzerine", *Usul* 8 (2007), 51.

- Değirmeni ne yaptın?
- Kaldırıp silkeledim ve temizledim.
- Onu öylece bir aks aydınz, hayatıma (veya hayatınıza) yemin ederim ki, o hep öyle dönecek ve oluktan un boşaltacaktı.”⁶¹⁷

İbn Kesîr, hadislerden örnekler vererek delâil ile ilgili rivayetleri zenginleştirmektedir. Örneğin; “Muhammed b. İshâk b. Yesar, Halid b. Mâdân’dan rivayet ederek sahâbîlerin Hz. Peygamber’e şöyle dediklerini nakleder: Dediler ki; ‘Ya Rasûlüllâh! Bize kendinden bahset’ O da buyurdu ki: ‘Ben atam, İbrahim’in duası, İsa’nın da müjdesiyim. Bana hamile kaldığında anam, kendisinden bir nur çıktığını ve o nurun, kendisine Şam diyarındaki Busra şehrini aydınlatarak gösterdiğini görmüştü’⁶¹⁸ Bu rivayetin senedinin sağlam olduğunu söyleyen İbn Kesîr hadis rivayetleriyle delâil bahsini zenginleştirmektedir.

2.3.3.1. Beşâir

Delâilin bir parçası olarak nakledilen ve peygamberlik öncesinde; “Hz. Peygamber’in peygamberliğini haber veren, onun hak peygamber olduğunu doğrulayıp belgeleyen çeşitli olaylar, mucizeler ve haberlere” hayırla müjdelemek anlamında bişâre kelimesinin çoğulu olan beşâir denilmektedir.⁶¹⁹

İbn Kesîr, el-Bidâye’de beşâire konusu içerisinde değerlendirebileceğimiz konulara da yer vermektedir. Hz. Peygamber’in doğumu öncesi ve sonrasında başlayarak nübüvve kadar geçen sürede nakletmiş olduğu rivayetleri bu başlık altında zikredeceğiz.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber’in süt anneye verilmesi konusuna başlarken; “Halime’nin evinde başlayan bereket ve peygamberlik alametleri ise şunlardır”⁶²⁰ diyerek bahse başlamakta ve beşâir konularına yönelik örnekleri “Hz. Peygamber’in Süt Anneye Verilmesi” başlığı altında vermektedir. İbn Kesîr, Hafız Ebû Bekr Muhammed b. Cafer b. Sehl el-Harâitî’nin *Kitâbü Hevâtifi’l-Cennân* isimli eserine müstakil bir bölüm ayırmış ve bu eserden istifade ederek delâil ile

⁶¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/156-160.

⁶¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/494-507.

⁶¹⁹ Mehmet Aydın, “Beşâirü’n-Nübüvve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/549-550.

⁶²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/430-437.

ilgili çeşitli nakillerde bulunmuştur. *Hevâtîfi'l-Cennân*; cinlere ve kâhinlere dair daha çok tarih ve edebiyat kitaplarında yer alan yirmi iki garip rivayeti ihtiva eden bir eserdir.⁶²¹ İbn Kesîr, el-Harâîti'nin kitabında geçen rivayetlere yer vermekle birlikte bunlarla ilgili yorumlar da yapmaktadır. “Bu daha öncekiler gibi inanılması mümkün olmayan bir hikaye hatta bir masaldır. Öyle anlaşıyor ki o ihtiyar adam, cinlerdendi. Müslüman olup Kur'an öğrenmiş bir kimse idi. Öğrendikleri arasında besmele de vardı. Besmele vasıtasıyla kötülüklerden kendini korumaya çalışıyordu. Besmeleye sığınıyordu”⁶²² ifadesiyle rivayetin masal olduğunu düşünmekte ve rivayetle ilgili düşüncelerini açıklamaktadır.

“Ebû Nuaym ile Muhammed b. Hibban, Zeyd b. Anar b. Nüfeyl'in şöyle dediğini rivayet eder: Yahudi bilginlerinden biri, bana dedi ki: ‘Senin beldende bir peygamber ortaya çıktı veya çıkacak. Çünkü onun yıldızı doğdu. Geri dön de onu tasdik et ve ona uy’ dedi.”⁶²³

“Hz. Peygamberin doğduğu gece İran'da saray balkonlarının yıkılıp yere düşmesi, Mecusilerin ateşinin sönmesi, Mûbezân'ın rüya görmesi ve diğer benzeri işaretler meydana gelmiştir.”⁶²⁴

Muhammed b. İshâk b. Yesar, Halid b. Mâdân'dan rivayet ederek sahâbîlerin Hz. Peygamber'e şöyle dediklerini nakleder: Dediler ki; “Ya Rasûlüllâh! Bize kendinden bahset.” O da buyurdu ki: “Annemin, bana hamile iken gördüğü rüyaya göre sanki ondan bir nur çıkarak (çevreyi) aydınlatmış ve Şam saraylarını kendisine göstermişti”⁶²⁵ demesi İbn Kesîr tarafından nakledilmektedir.

Muhammed b. Sâ'd, İbn Abbas'tan rivayet etti ki; Vehb kızı Amine şöyle demiştir: “Bazıları, doğarken Rasûlüllâh'ın diz üstü yere çömeldiğini, beraberinde bir nur çıkıp o nurun Şam saraylarını ve caddelerini aydınlattığını, öyle ki, Busra'da develerin boyunlarının dahi o aydınlıkta görüldüğünü, Rasûlüllâh'ın da başını o esnada semaya diktiğini söylemişlerdir.”⁶²⁶

⁶²¹ Yaşar Kandemir, “Harâîti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/92.

⁶²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/513-547.

⁶²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/420-422.

⁶²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/422-428.

⁶²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

⁶²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

“Beyhakî, Osman b. Ebil-As’ın şöyle dediğini rivayet eder: Annem, Vehb kızı Amine’nin Rasûlüllâh’ı doğurduğu gece orada hazır bulunduğunu bana anlatarak şöyle dedi: “Rasûlüllâh’ın doğduğu evde her neye bakarsam nur oluyordu. Yıldızlara baktığımızda bize o kadar yaklaşıyorlardı ki, neredeyse üzerimize düşecek sanıyordum!..”⁶²⁷

“Kadî lyâz, Amine hatuna ebelik yapan ve Abdurrahman b. Avfın annesi olan Şifa hanımın şöyle dediğini rivayet eder: Şifa hanım dedi ki: Rasûlüllâh (s.a.v.), doğup elime geldiğinde ağladı. O esnada görünmezlerden bir ses geldi. Sesin sahibi ona: ‘Allah sana rahmet etsin’ diyordu. Rasûlüllâh doğarken, beraberinde bir de nur çıktı. O nurun verdiği aydınlıkla, Bizans saraylarını gördüm.”⁶²⁸

“Rasûlüllâh doğduğunda dedesi Abdülmuttalib, onu Kureyşli kadınlara teslim etti. Bilinen şekilde onun da üzerine bir çömlek koydular. Sabahleyin gelip baktıklarında çömleğin ikiye bölünmüş, Rasûlüllâh’ın da gözlerini açıp semaya dikmiş olduğunu gördüler. Onu, alıp Abdülmuttalib’e getirdiklerinde: ‘Bunun gibi bir bebek görmedik. Yanına vardığımızda çömleğin yarılmış, kendisinin de gözlerini açıp semaya dikmiş olduğunu gördük!’ dediler. Bunun üzerine Abdülmuttalib; ‘Onu muhafaza edin. Onun büyük bir adam olacağını veya bir iyiliğe mazhar olacağını ümid ediyorum’ dedi.”⁶²⁹

Hız. Peygamber’in dedesi Abdülmuttalib “Doğumunun yedinci gününde de onun için bir kurban keserek Kureyşlileri yemeğe çağırdı. Yemeği yedikten sonra; ‘Ey Abdülmuttalib! Şerefine bize ziyafet verdiğin şu oğluna (torununa) ne ad koydun bakalım?’ diye sordular. O da; ‘Muhammed koydum.’ dedi. ‘Kendi aile efradından birinin adını niye ona vermedin?’ diye sormaları üzerine Abdülmuttalib şu cevabı verdi: ‘Gökte Allah’ın, yerde de bütün yaratıkların onu övmesi için ona bu adı verdim’ dedi.”⁶³⁰

“Abdülmuttalib için Kâbe’nin gölgesinde yatak serilir, o gelinceye kadar oğulları o yatağın etrafında oturlardı. Babalarına olan saygılarından dolayı

⁶²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁶²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁶²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁶³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

hiçbiri o yatağın üstüne oturmazdı. Rasûlüllâh gelişmiş bir çocuk idi. Gelir, dedesinin yatağının üzerine otururdu. Oraya oturmasını engellemek için amcaları onu tutup geri çekerlerdi ama dedesi Abdülmuttalib oğullarının bu hareketini görünce: ‘Oğluma ilişmeyin. Allah’a and olsun ki o büyük bir adam olacaktır’ der, sonra da onu kendi yanına, yatağının üzerine oturtur, eliyle sırtını okşardı.”⁶³¹

“Abdülmuttalib, onu yatağının üzerinde otururdu. Bu durumunu gördüğünde Abdülmuttalib şöyle derdi: ‘Oğluma dokunmayın. O, bir hükümdarlık kuruyor’ Müdlic oğullarından bir grup adam, Abdülmuttalib’e şu uyarıda bulunmuştu: ‘Şu çocuğu muhafaza et. Çünkü bunun kadar üstün ve ileri bir kimse görmüş değiliz’”⁶³²

“Abdülmuttalib, Hz. Peygamber’in bakıcılığını (dadılığı) yapan Ummü Eymen’e şu öğüdünü vermişti: ‘Ey Bekere! Oğlumdan gözlerini ayırma. Doğrusu onu sidreye yakın çocuklarla (meleklerle) beraber gördüm. Kitab ehli kimseler, oğlumun bu ümmetin peygamberi olacağına inanmaktadırlar.’”⁶³³

“Beyhakî, Hz. Abbas’ın şöyle dediğini rivayet eder: ‘Dedim ki: Ya Rasûlallah! Senin peygamberliğini ispatlayan bir emare, İslâm’a girmeme sebep oldu. Sen daha beşikteyken aya parmağınla işaret ederek anlaşılmasız şeyler söylüyordun. Ay, kendisine gösterdiğin tarafa meylediyordu’ Bunun üzerine Rasûlüllâh, bana dedi ki: ‘Ben ay ile konuşuyordum. O da benimle konuşuyor ve ağlamamam için beni avutuyordu. Arş’ın altında secde ederken onun sesini işitiyordum’ dedi.”⁶³⁴

“Muhammed b. İshâk’tan rivayetle: Rasûlüllah, Cenâb-ı Allah’ın koruması altında gelişip büyüdü. Rabbi, onu cahiliye döneminin pisliklerinden uzak tuttu. Çünkü onu, yüceltmek ve peygamber kılmak istiyordu.”⁶³⁵

“Hz. Peygamber’in amcası Zübeyr ile yaptığı Yemen yolculuğu sırasında Rasûlüllâh ’ta bazı olağanüstü haller görmüşler ve geçmekte oldukları bir vadide bir erkek deve yollarını kesmiş, Rasûlüllâh’ı görünce de yere çöküp o iri gövdesini

⁶³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/440-442.

⁶³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/440-442.

⁶³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/440-442.

⁶³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁶³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/442-447.

yerlere sürmüş. Rasûlüllâh'da ona binmiş. Yine, Yemen yolculuğunda Rasûlüllâh beraberindeki kabileyle birlikte Arim seline dalmış, Cenâb-ı Allah'ta onlar geçinceye kadar o seli kurutmuş, böylece yollarına devam etmişler.”⁶³⁶

“Hatice'nin malını alıp kölesi Meysere'yle Şam'a vardı. Bir manastır yakınındaki bir ağacın gölgesi altında mola verdi. Manastırın rahibi onları görünce, Meysere'ye yaklaşip; ‘Ağacın altında oturan şu adam kim?’ diye sordu. Meysere de; ‘Kureyşlidir, Harem halkındandır.’ deyince rahip, ‘Bu ağacın altına şimdiye kadar peygamberlerden başkası oturmamıştır.’ dedi. Sonra Rasûlüllâh (s.a.v.) getirdiği malları satıp parasıyla da almak istediği şeyleri satın aldı. Bundan sonra Meysere'yle Mekke'ye dönmek üzere yola çıktı. Öğle vakti hava iyice ısındığında Meysere, iki meleğin, devesi üzerinde gitmekte olan Rasûlüllâh'ı gölgelendirip güneşten koruduklarını görmüştü.”⁶³⁷

“İbn İshâk dedi ki: Hüveylid kızı Hatice, kölesi Meysere'nin, rahibin söyledikleri ve iki meleğin Rasûlüllâh'ı gölgelendirmesi gibi bizzat gördüğü şeylerle ilgili olarak kendisine anlattıklarını, Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusayy'a nakletti. Varaka, Hz. Hatice'nin amcasının oğlu olup Hristiyandı. Kitapları araştırmış, insanla ilgili ilimleri öğrenmişti. Hatice'nin kendisine bu şeyleri anlatması üzerine Varaka şöyle demişti: ‘Ey Hatice! Eğer bu söylediklerin gerçekse, Muhammed bu ümmetin peygamberi olacaktır. Bu ümmete yakın zamanda bir peygamber geleceğini zaten biliyordum.’”⁶³⁸

Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talîb'in; “O mübarek ve uğurlu bir kimsedir” demesi ve Ebû Talîb'in çocukları, sabahleyin gözleri çapaklı, yüzleri tozlu olarak uyanırlarken; Rasûlüllâh gözleri sürmeli, yüzü temiz olarak uyanırdı.” demiştir.⁶³⁹

“İbn İshâk'ın nakline göre Yahya b. Abbad b. Abdullah b. Zübeyr, babasının şöyle dediğini rivayet etmiş: Lihbli bir adam vardı. İnsanların tipine bakarak gelecekleri hakkında bilgi verirdi. Bu adam, Mekke'ye geldiğinde Kureyşliler, gelecekleri hakkında bilgi vermesi için çocuklarını yanına getirdiler.

⁶³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

⁶³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

⁶³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/460-462.

⁶³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/440-442.

Ebû Tâlîb de Rasûlüllâh'ı ona getirdi. Adam, Rasûlüllâh'a baktı, ama arada başka bir şeye baktı. İşini tamamladıktan sonra da; 'Şu çocuğu bana verin' dedi. Ebû Tâlîb, onun Rasûlüllâh'ı ele geçirmeye kararlı olduğunu görünce Rasûlüllâh'ı sakladı. Adam: 'Yazıklar olsun size! Az önce gördüğüm o çocuğu bana verin. Allah'a yemin ederim ki, o büyük bir adam olacaktır' dedi."⁶⁴⁰

2.3.3.2. Hz. Peygamber'in Geleceğine Dair Geçmiş Kavimlerin Rivayetleri

İbn Kesîr, el-Bidâye'de delâil bahsinde geçmiş kavimlerin Hz. Peygamber'in geleceğine dair müjdelenmesine ilişkin rivayetlere de yer verir. Bu konuda yer verdiği örnekler ise şu şekildedir;

"Sebe'nin kendi kavmini uyarması ve Rasûlüllâh'ın peygamber olarak geleceğini kendilerine müjdelemesine dair bir şiir, daha önceki sayfalarda geçmişti. Onu burada tekrarlamaya gerek yoktur. İki Yahudi âlimin Medine'yi kuşatan Yemen hükümdarı Tübba'ya, Medine'den vazgeçmesini, çünkü oraya ahir zamanda bir peygamberin hicret ederek geleceğini söylediklerini, onun da bu yüzden Medine'den vazgeçtiğini ve Peygamber Efendimiz'e selamı içeren bir şiir nazmettiğini de önceki sayfalarda anlatmıştık."⁶⁴¹

İbn Kesîr'in, Hz. Peygamber'in geleceğine dair geçmiş kavimlerin rivayetlerine verebileceğimiz bir diğer örnek ise İbn İshâk'ın da naklettiği Yemen Hükümdarı Rebia b. Nasr'ın gördüğü rüyayı, rüya tabircilerine yorumlatması ve onların da Rebîa'nın rüyasının bir nebinin geleceğine dalâlet ettiğini söylemeleridir. İbn Kesîr'in bu konuda ki nakli şu şekildedir;

"Hz. Peygamber'in geleceğini müjdelerken, Yemen hükümdarı Rebia b. Nasr'a, Şikk ve Satih'in, Hz. Peygamber ile ilgili söyledikleri şu söz daha önceki sayfalarda da geçmişti: "O, zeki bir peygamberdir. Yüce zât kâtından ona vahiy gelir." Peygamber Efendimiz'in doğumundan bahsederken de Satih'in Abdülmesih'e şöyle dediğini yine nakledeceğiz: "Okuma çoğaldığında, Sava gölü

⁶⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/440-442.

⁶⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/494-507.

kurduğunda ve değnek sahibi geldiğinde...” Satih, bu sözlerle Hz. Peygamber’i kasdetmişti.”⁶⁴²

2.3.3.3. Hz. Peygamber’in Bi’seti Sonrası Peygamberliğine İlişkin Deliller

İbn Kesîr, Hz. Peygamber’in risaletle görevlendirilmesi bahsinde genellikle İbn İshâk’tan rivayetler nakletmektedir. İbn İshâk’ın rivayetlerinin kaynağı ise; Arap kahinleri, eski Araplar, cahiliye döneminde Yemen’deki Cenb kabilesinin cahiliye devrinde yaşayan bir kahini; ilim sahibi bazı kimselerin Sehra oğulları kabilesinden Gaytala adında kahin bir kadına aittir. İbn Kesîr’in İbn İshâk’tan alıntı yaparak naklettiği bazı rivayetlerde, bazı kimselerin Hz. Peygamber’in durumu ve Araplar arasında yayılan şöhreti ile ilgili sorular sormalarıyla ilgili hususlar da bulunmaktadır.⁶⁴³ İbn Kesîr’in bahsettiğimiz nakillerini Hz. Peygamber’in bi’seti sonrasında Peygamberliğine ilişkin deliller içerisinde değerlendirebiliriz.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber’in risaletle görevlendirilmesi bahsinde yine İbn İshâk’tan rivayetle; “Bi’set zamanı yaklaştığında Yahudi hahamları, Hristiyan rahipleri ve Arap kahinleri, Hz. Peygamberin gönderileceğinden söz ediyorlardı. Hahamlar ile rahipler, Hz. Peygamber’in ve zamanının niteliklerine dair kendi kitaplarında buldukları bilgilere ve önceki peygamberlerin onun hakkında söyledikleri sözlere dayanarak onun bi’setinden bahsettiklerini açıklıyorlardı.”⁶⁴⁴

2.3.3.4. Mû’cizât

Mûcize kelimesi Arapça **a-ce-ze** “ج - ع - ز” fiilinden türemiştir. Mû’cizât kelime anlamı itibariyle; aciz bırakan, harikulade anlamlarına gelen acz kelimesinin çoğuludur.⁶⁴⁵ Sâbûnî’ye göre Peygamberlik iddiasında bulunan

⁶⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/513-547.

⁶⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/473-476.

⁶⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/473-476.

⁶⁴⁵ Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020) 30/351-354.

kimsenin elinde tabiat kanunlara aykırı bir hadisenin vukû bulmasıdır.⁶⁴⁶ Ahatlı'ya göre mu'cizât kavramı genel olarak Hz. Peygamber'in hissî mûcizeleri ile verdiği gaybî haberleri ifade için kullanılmaktadır.⁶⁴⁷ Mâverdi ise mucizeyi; Peygamberlerin elinden, Allah'ın izni ve kudreti ile zuhur eden, olağanüstü olaylar olarak tanımlamaktadır.⁶⁴⁸ Mû'cizât bir benzerini yapabilmek için muhatapları acz içerisinde bıraktığı ve nübüvveti kanıtladığı için delâil içerisinde değerlendirilmektedir. Özdemir'e göre mûcizeler, Allah'tan gelen olağandışı mesajı anlatmakta ve insan aklının ulaşamayacağı manevi bir hakikati bazen sembolik olarak göstermektedir.⁶⁴⁹

Buradan hareketle İbn Kesîr'in delâil bahsi içerisinde bahsettiği ancak Hz. Peygamber'in doğumu ve peygamber olması esnasında meydana gelen mucizevî hadiseler bu başlık altında toplanmıştır. İbn Kesîr, el-Bidâye'de mû'cizât türünde tasnif edebileceğimiz bu tür hadiseler Hz. Peygamber'in vefatından sonra yer vermektedir. Onun, Hz. Peygamber'in mûcizeleri bahsinde vermiş olduğu örneklerin bir kısmı cansız varlıklar, bir kısmı da canlı varlıklarla ilgilidir.

Kuba'daki kuyuda görülen bereket,⁶⁵⁰ Hz. Peygamber'in yemekleri çoğaltıp bereket katması,⁶⁵¹ Hz. Peygamber'in Ümmü Süleym için yağı çoğaltması,⁶⁵² Hz. Fatıma'nın evinde yemeğin çoğalması,⁶⁵³ Hz. Ebû Bekir'in evindeki yemek tabağında görülen bereket,⁶⁵⁴ yolculuk sırasında yemeğin bereketlenip çoğalması,⁶⁵⁵ Cabir'in borcu ve Hz. Peygamber'in hurmaları bereketlendirmesi,⁶⁵⁶ Selmân-ı Farisî'nin mükâteblük borcunun karşılanması için

⁶⁴⁶ Ebû Muhammed Nuruddîn Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekr es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî Usûli'ddîn: Maturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Toplaoglu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979), 111.

⁶⁴⁷ Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, 83.

⁶⁴⁸ Mâverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *A'lâmu'n-Nübüvve*, thk. Halid Abdurrahman (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1994), 77-78.

⁶⁴⁹ Ahmet Özdemir, "İbn Kesîr'de Mucize Anlayışı", *Manas Sosyal Araştırma Dergisi* 3 (2019), 875.

⁶⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/137.

⁶⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/138-141.

⁶⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/141-173.

⁶⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/148-149.

⁶⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/150-151.

⁶⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/151-154.

⁶⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/154.

altın parçasının çoğaltılması,⁶⁵⁷ Ebû Hûreyre'nin dağarcığındaki hurmaların çoğaltılması,⁶⁵⁸ paçanın bereketlenmesi,⁶⁵⁹ ağaçların Rasûlüllâh'a itaat etmesi,⁶⁶⁰ hurma ağacının Rasûlüllâh'a olan sevgisi ve ayrılığına dayanamayışı yüzünden inlemesi,⁶⁶¹ Hz. Peygamber'in avucundan çakıl taşlarının tesbih edişi,⁶⁶² kaçan devenin Rasûlüllâh'a gelip şikayette bulunarak secde etmesi,⁶⁶³ koyunun Rasûlüllâh'a secde etmesi,⁶⁶⁴ kurdun Rasûlüllâh'ın peygamberliğine şهادet etmesi,⁶⁶⁵ Zeyd b. Harise'nin öldükten sonra konuşması,⁶⁶⁶ ölümlerin konuşmaları,⁶⁶⁷ küçük çocuklar ve dilsizlerin konuşmaları,⁶⁶⁸ hastalığa yakalanan ve Rasûlüllâh'ın duası üzerine iyileşen kişilerin olması,⁶⁶⁹ Hz. Peygamber'in hayır dualarının gerçekleşmesi,⁶⁷⁰ Hz. Peygamber'in duası ile hasta ve gözü tekrar görmeye başlayan kör kişilerin kıssaları,⁶⁷¹ Yahudilerin Hz. Muhammed'in Allah Rasûlü olduğunu itirafları ve onu kötü bir amaçla hakem tayin edişleri,⁶⁷² Hz. Peygamber'in kendisine bir soru soracak olan adama, soruyu sormadan önce cevap vermesi⁶⁷³ gibi mû'cizeleri örnek olarak verebiliriz.

Hz. Peygamber'in kendi hayatında ve ölümünden sonra gelecekle ilgili haberler vermesi konusu da mu'cizât konularında değerlendirilebilir. İbn Kesîr , Hz. Peygamber'in geleceğe ilişkin verdiği haberlere de başlıklar halinde yer vermektedir. Konunun çok büyük olduğunu ve gelecek haberleriyle ilgili her şeyi saymanın imkansız olduğunu da söylemekte ve bu haberlerin bir kısmına işaret etmektedir.⁶⁷⁴

⁶⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/154-155.

⁶⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/155-156.

⁶⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/160-162.

⁶⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/163-166.

⁶⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/167-172.

⁶⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/173-176.

⁶⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/177-186.

⁶⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/187-188.

⁶⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/188-192.

⁶⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/205-207.

⁶⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/207.

⁶⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/207-208.

⁶⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/209-215.

⁶⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/216-222.

⁶⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/412-421.

⁶⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/231-234.

⁶⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/242-243.

⁶⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/244-250.

Hiz. Peygamber'in geleceğe ait bilinmeyen Şeyleri haber vermesi⁶⁷⁵ başlığını açan İbn KesİR, Hiz. Peygamber'i verdiği bu haberlerin geręekleřtięine delİlet eden hadisleri de ayrıca nakletmektedir.⁶⁷⁶

İbn KesİR'in, Hiz. Peygamber'in mİ'cizeleriyle ilgili verdiği İrnekler bir takım olağanİstİ durumlarla sınırlı değildir. İbn KesİR, Hiz. Peygamber'in gelecekte meydana gelecek olayları haber vermesiyle ilgili İrnekleri de el-Bidİye'nin siyer bİlİmİ İeriisinde, ayrı başlıklar açarak yer vermektedir. Bu kapsamda değerlendirebileğimiz İrnekler şu şekildedir;

Hiz. Osman'ın hilafetinin son gİnleri ile Hiz. Ali'nin hilafeti dİneminde ęıkacak fitnelerle ilgili haber vermesi,⁶⁷⁷ İmmetin ayrılığa dİşmesi ve Sıffın Savaşı sonrası iki hakemin gİrevlendirileğini ve bu hakemlerin kendileriyle birlikte kendilerine tabi olanları da saptıracağını haber vermesi,⁶⁷⁸ Hiz. Peygamber'in haricilerden ve onlarla yapılacak savaştan haber vermesi,⁶⁷⁹ Hiz. Ali'nin İldİrİleğini haber vermesi,⁶⁸⁰ Hiz. Hasan'ın İnce başa geğip daha sonra hilafeti Muaviye'ye devredeği ile ilgili haberler vermesi,⁶⁸¹ deniz savaşçılarının Kıbrıs'a gideceklerini haber vermesi,⁶⁸² Rumlarla yapılan savaşa dair haberler vermesi,⁶⁸³ Hindistan'a yapılacak gazveyi haber vermesi,⁶⁸⁴ Tİrklerle yapılacak savaşı haber vermesi,⁶⁸⁵ kendi vefatından sonra Benİ Haşim'den ęıkacak fitneleri haber vermesi,⁶⁸⁶ Hiz. Hİseyin'in İldİrİleğini haber vermesi,⁶⁸⁷ İmer b. Abdulaziz'in dİneminde ilişkin ęeřitli haberler vermesi,⁶⁸⁸ yİz sene sonra kendi ęaęında yaşayanların hayatlarının sona ereceğine dair haberler vermesi,⁶⁸⁹ Velid b. Yezid

⁶⁷⁵ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/244-250.

⁶⁷⁶ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/250-259.

⁶⁷⁷ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/286-295.

⁶⁷⁸ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/295-296.

⁶⁷⁹ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/296-298.

⁶⁸⁰ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/298-300.

⁶⁸¹ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/300-303.

⁶⁸² İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/303.

⁶⁸³ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/303-304.

⁶⁸⁴ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/304-305.

⁶⁸⁵ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/305.

⁶⁸⁶ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/310-312.

⁶⁸⁷ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/312-318.

⁶⁸⁸ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/326-328.

⁶⁸⁹ İbn KesİR, *el-Bidİye ve 'n-nihİye*, 6/329-330.

hakkında bildirilen tehditlerle ilgili haberler vermesi,⁶⁹⁰ Emevi⁶⁹¹ ve Abbasi⁶⁹² halifeleri hakkındaki haberler vermesi, on iki imama dair haberler vermesidir.⁶⁹³

İbn Kesîr ayrıca, Hz. Nuh⁶⁹⁴, Hz. Hûd⁶⁹⁵, Hz. Salih⁶⁹⁶, Hz. İbrahim⁶⁹⁷, Hz. Musa⁶⁹⁸, Hz. Davud⁶⁹⁹, Hz. Süleyman⁷⁰⁰ ve Hz. İsa⁷⁰¹ kıssalarında bulunan mucizelerin Hz. Peygamber'in hayatında da gerçekleştiğini belirterek her bir peygamber için ayrı başlık açmış ve Hz. Peygamber'in hayatında gerçekleşen mucizelerle ilgili örnekler de vermiştir.

İbn Kesîr, İbrahim Halilullah'a Verilen Mûcizeler başlığı açarak hocası Zemlekânî'nin "İbrahim peygamber için ateş söndü. Ama Peygamberimiz için de doğumu esnasında yani peygamber oluşundan kırk sene önce Mecusîlerin ateşi söndü. Nemrud'un ateşi, İbrahim peygamberle doğrudan temasta olduğu esnada söndü. Oysa Peygamberimiz ile Mecusîlerin ateşi arasında birkaç aylık mesafe var iken ateş sönmüştü. Bu ümmetten bazıları ateşe atılmış, ama Peygamber'in bereketiyle ateşten etkilenmemişlerdi" dediğini nakletmektedir. Aynı şekilde İbn Hamîd'in, Yusuf peygamberin ayrılık ve gurbet mihnetinden bahsederken Rasûlüllâh'ın da Mekke'den Medine'ye hicret ettiğini, vatanından, ailesinden ve Mekke'de bulunan ashabından da ayrıldığını, gurbete düştüğünü anlatmaktadır.⁷⁰²

2.3.4. Hasâis

Peygamberlikle ilgili kavramlardan bir diğeri ise hasâistir. Meziyet ve üstün özellikleri ifade için kullanılmaktadır. Bir şeye veya bir kimseye ait olan,

⁶⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/330-332

⁶⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/332-335

⁶⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/336-339

⁶⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/339-343

⁶⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/353-356.

⁶⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/365-366.

⁶⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/366.

⁶⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/366-379.

⁶⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/379-389.

⁶⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/397-401.

⁷⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/401-406.

⁷⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/406-408.

⁷⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 6/366-379.

sadece onda bulunan bir özellik ile üstünlük nisbet etmektir.⁷⁰³ Hasâis kavramını Hz. Peygamber özelinde Allah tarafından Hz. Peygamber'e özel olarak bahşedilen özellikler olarak tanımlayabiliriz. Ahatlı'ya göre hasâis kavramının nübüvveti ilgilendiren diğer İslami ilimlerden ayırt eden en önemli özelliğinin olağanüstü durumlardan ziyade Hz. Peygamber'in beşerî yönleriyle alakalı olmasıdır.⁷⁰⁴

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin şemâil bölümünden bağımsız olarak eser içerisinde çeşitli başlıklar altında Hz. Peygamber ile ilgili; "parlak nur",⁷⁰⁵ "İyi vasıfları kendinde toplayan adam",⁷⁰⁶ "doğru sözlü ve sözü doğrulanan",⁷⁰⁷ ifadelerini kullanmaktadır. İbn Kesîr'in bu ifadelerini Hz. Peygamber'in meziyet ve üstün özellikleri bağlamında değerlendirebilir ve hasâis örneği olarak verebiliriz.

2.4. İbn Kesîr'in Rivayet Yöntem ve Şekilleri

İbn Kesîr, siyer olaylarıyla ilgili naklettiği hadiselerde ayrıntılara yer vermeye özen göstermektedir. Haber naklinde hadisenin ne zaman ve nerede gerçekleştiğini zikretmekte; Kur'an başta olmak üzere, hadis, tarih, şiir kaynaklarını kullanmakta, hadiseleri belli bir üslub ile anlatmaktadır. Bu bakımdan İbn Kesîr'in tarih metodunda bütüncül bir yaklaşımı benimsediğini söyleyebiliriz. Müslümanların hadiseleri doğru değerlendirmeleri için çeşitli rivayetlere yer vermiş, uygun gördüğü yerlerde kişisel görüşlerini açıklamıştır.

İbn Kesîr, anlattığı bir hadiseye daha önce değinmişse ya da sonradan değinecekse konu bağlamında bu durumu mutlaka belirtmektedir. "Bununla ilgili açıklama, daha önce verilmiştir"⁷⁰⁸, "Yeri geldiğinde bu konuda tafsilatlı bilgi vereceğiz"⁷⁰⁹, "Bununla ilgili açıklama inşaallah ileride de gelecektir"⁷¹⁰ ifadelerini kullanmaktadır. Bir hadise ile ilgili ayrıntılı bilgi vereceği zaman; "daha sonraki

⁷⁰³ Erdinç Ahatlı, "Hasâisü'n-Nebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/277-281.

⁷⁰⁴ Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, 84.

⁷⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

⁷⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

⁷⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

⁷⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/307-309.

⁷⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

⁷¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/387-400.

sayfalarda vereceğiz”, “Yeri geldiğinde bütün bunlar anlatılacaktır”⁷¹¹, “Yeri geldiğinde bu konuda tafsilatlı bilgi vereceğiz”⁷¹², “İlgili bölümde de naklettiğimiz gibi”⁷¹³ ifadelerini kullanmayı tercih etmektedir.

İbn Kesîr, bazı siyer hadiselerini naklederken neredeyse bütün detaylara yer vermektedir. Örneğin; Hz. Peygamber’in vedâ haccına ilişkin neredeyse bütün ayrıntılara yer vermektedir. Hz. Peygamber’in vedâ haccı için yola çıkış tarihi,⁷¹⁴ Medine’den hareket edişi,⁷¹⁵ vedâ haccına giderken ihrama girdiği yer,⁷¹⁶ vedâ haccında ifrad, temettü veya kırandan hangisine niyet ederek ihrama girdiği,⁷¹⁷ Hz. Peygamber’in telbiyesi,⁷¹⁸ Hz. Peygamber’in hac ve umre için Medine’den Mekke’ye giderken namaz kıldığı yerler,⁷¹⁹ Hz. Peygamber’in tavafı,⁷²⁰ Hz. Peygamber’in tavaf esnasında Remel ve İztıbâ Yapması,⁷²¹ Hz. Peygamber’in Safa ve Merve arasındaki sa’yı,⁷²² Terviye Gününde öğle namazının nerede kılınacağı,⁷²³ Mina’dan Arefe’ye giderken telbiye ve tekbir,⁷²⁴ Arefe’de vakfe halinde Hz. Peygamber’in yaptığı dualar,⁷²⁵ Hz. Peygamber’in Arafat’tan Meş’ar-i Harâm’a gidişi,⁷²⁶ Hz. Peygamber’in Müzdelife’deki telbiyesi,⁷²⁷ Hz. Peygamber’in Meş’ar-i Harâm’daki vakfesi ve güneş doğmadan önce Müzdelife’den hareket edip Muhassir Vadisinde bineğini hızlandırması,⁷²⁸ Kurban Bayramının birinci gününde Hz. Peygamber’in Akabe cemresini taşlaması,⁷²⁹ Hz. Peygamber’in mübarek başını traş edişi,⁷³⁰ Mina’dan Beyt’e gidişi⁷³¹ gibi konu

⁷¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/389.

⁷¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/430-437.

⁷¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/462-471.

⁷¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/237-239.

⁷¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/239-241.

⁷¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/245-248.

⁷¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/248-272.

⁷¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/278-280.

⁷¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/286-288.

⁷²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/290-293.

⁷²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/294-298.

⁷²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/298-306.

⁷²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/313-316.

⁷²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/316-319.

⁷²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/319-322.

⁷²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/323-327.

⁷²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/330.

⁷²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/330-333.

⁷²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/333-336.

⁷³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/338-339.

⁷³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/340-344.

başlıklarıyla bütün detayları nakletmektedir. Aynı şekilde; Hz. Peygamberin vefatı sonrası ile ilgili de bütün detaylara İbn Kesîr yer vermektedir.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in vefatı ile ilgili pek çok hususu detaylı bir şekilde naklettikten sonra bazı hadisler nakletmekte ve bu hadisleri nakletmesinin sebebi olarak; “Bu hadisler Hz. Peygamber'i özel olarak ilgilendiren şeylerle ilgilidir” demektedir.⁷³²

Diğer bir yöntem olarak; Ebû Cehil için “Lanetli Ebû Cehil”⁷³³, Kureyş kabilesi için “Kureyş akılsızları”,⁷³⁴ “Lanetli Ebû Leheb”,⁷³⁵ “Mel'ûn Ebû Cehil b. Hişam”⁷³⁶ ifadelerini kullanmaktadır.

2.4.1. Rivayet Şekilleri

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde haber nakillerinde kullandığı rivayetlerde haber senedine yer vermemiş, sadece kaynağı zikretmiştir. Rivayetlerinin sıhhati ve içeriğine ilişkin önemli değerlendirmeler yapmıştır.

Rivayet yöntemine ilişkin olarak;

Doğrudan nakilde bulunduğu zaman: “İbn İshâk dedi ki”,⁷³⁷ “İbn İshâk'ın anlattığına göre”,⁷³⁸ “İbn Hişam'ın ifadesine göre”⁷³⁹ diyerek cümleye başlamakta; dolaylı bir nakilde bulunacaksa; “Muhammed b. Sa'd'ın, Vâkıdî'den naklen anlattığına göre”⁷⁴⁰; birden fazla rivayet edenin söz konusu olduğu durumda ise; “Muhammed b. İshak, Zübeyr b. Bekkar ve diğerlerinin rivayetlerine göre”⁷⁴¹ şeklinde ifadeler kullanmaktadır.

İbn Kesîr, kaynağının ismini vermediği durumlarda da rivayete yer vermektedir. Bunun sebebinin; rivayet edeni kendisinden başka kimsenin tanımaması veya kendisinin hatırlayamaması olduğu düşünebilir. Bu şekilde

⁷³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/473.

⁷³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/57-67; 3/126-132; 3/166-181.

⁷³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/206-208.

⁷³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/57-60; 3/206-208.

⁷³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/362-364.

⁷³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/333-338; 3/383-428; 5/180-181.

⁷³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/405-420; 4/541-547.

⁷³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/479-480.

⁷⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

⁷⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

müphem bir kaynağa atıfta bulunacağı zaman: “anlatıldığına göre”⁷⁴² ifadesi ile nakle başlamaktadır. Müphem rivayetleri; “diğer sîret alimleri dediler ki”⁷⁴³, “Vakidî ve diğer siyer, meğazi ve tarih âlimleri dediler ki”⁷⁴⁴ “adamın biri”⁷⁴⁵, “diğer siyerciler dediler ki”⁷⁴⁶, “diğer bazı alimler”⁷⁴⁷, “Bir kısım insanlar”⁷⁴⁸, “Meşhur görüşe göre”⁷⁴⁹, “Alimlerin tercihe şayan olan görüşüne göre”⁷⁵⁰, “Bazı kimseler derler ki”⁷⁵¹, “Bazı kurrarlar dediler ki”⁷⁵², “Bazıları dediler ki”⁷⁵³, “Sahih kavle göre”⁷⁵⁴, “alimler farklı görüşler beyan etmişlerdir”⁷⁵⁵, “İlim ehlinde bir cemaat”⁷⁵⁶, “Diğer bazı ilim ehli kimseler”⁷⁵⁷ ibarelerini kullanarak açıklamayı tercih etmektedir.

İbn Kesîr, ender olarak kullanmakla birlikte bazı nakillerinde kabilelerle ilgili rivayetlere de yer vermiştir. Kabilelerden haber naklinde ilgili kabilenin şahitliğine başvurmaktadır. Hz. Peygamber’in soyu ile ilgili olarak; “Kindeli bazı adamların, Hz. Peygamberle kendileri arasında neseb (soy) bağı bulunduğunu söylediklerine ilişkin haber...”,⁷⁵⁸ Arap kahinlerine göre,⁷⁵⁹ “Yunus b, Bükeyr’den rivayetle, İbn İshâk’ın Mısır halkından birinin kırk şu kadar yıl önce kendisine İkrime vasıtasıyla şöyle bir rivayette bulunduğunu söyler”,⁷⁶⁰ Hz. Peygamber’in Medine’ye hicreti bahsinde Müdlicoğullarından Süraka İbn Cû’şun’un rivayeti...”⁷⁶¹ cümle ve kısımları bu konuya örnek olarak verilebilir.

İbn Kesîr’in eserinde yaptığımız incelemede Şia kaynaklı bir rivayete yer verdiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber’in doğum günü bahsinde pek çok görüşe

⁷⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/219-224; 4/355-358; 5/207; 7/121-123.

⁷⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 7/176-188.

⁷⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/250-253.

⁷⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/127-136.

⁷⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 6/408-412; 9/48-55.

⁷⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/249-252.

⁷⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/11-28.

⁷⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/259-262; 2/422-428; 3/52-56; 5/495-498.

⁷⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/321-326.

⁷⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/11-28; 9/440-449.

⁷⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/28-30.

⁷⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 1/87-108; 4/22-35; 5/387-400.

⁷⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/180-185; 3/11-28; 3/357-362.

⁷⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/166-181; 4/201-219; 5/445-447.

⁷⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/196-200.

⁷⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/11-28.

⁷⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁷⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/473-476.

⁷⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/57-67.

⁷⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/271-295.

yer vermiş, kendisi şafii olmasına ve araştırmamız içerisinde bahsettiğimiz gibi şiaya karşı tepkili olmasına rağmen şiilerden rivayet edilen görüşlere de yer verdiği görülmektedir. İbn Kesîr'in bu konuda kullandığı ibare; “İbn Dihye'nin bazı şiilerden naklettiğine göre kimileri, Rasûlüllâh'ın, Rebîülevvel ayının on yedisinde doğduğunu söylemişlerdir”⁷⁶² şeklindedir.

İbn Kesîr, diğer siyer alimlerinden nakilde bulunduğu zaman ayrıntılara yer vermekte ve siyercileri kaynak göstermektedir. Bedir savaşına katılan Müslümanların isimlerini alfabetik sıraya göre vermekte ve diğer siyer alimlerinin bu bilgiye hangi kitaplarında ve nasıl yer verdiklerini nakletmektedir.

Konuyla ilgili olarak;

“İbn İshâk, daha sonra Bedir savaşına katılan Müslümanların adlarını sıralamaya başlamış olup ilk önce Muhacirlerin, sonra Evs ve Hazreç kabilesi ile Ensâr'ın adlarını zikrederek nihayette şöyle demiştir: “Bedir savaşına katılan Muhacir ve Ensâr ile payı ve hissesi belirlenenler, toplam olarak 314 kişidirler. Muhacirlerden seksen üç kişi, Evslilerden altmış bir kişi, Hazreçlilerden ise 170 kişi bu savaşa katılmışlardır.” Buhârî, “*Sahîh*” adlı hadis kitabında Bedir savaşına katılan sahâbîlerin adlarını alfabetik sıraya göre iki mertebe halinde sıralamıştır. Başta Rasûlüllâh 'ın, sonra Ebû Bekir'in, sonra Osman ve Ali'nin adlarını zikretmiştir. İşte Bedir savaşına katılan Müslümanların adları, alfabetik sıraya göre iki mertebe halinde sıralanmıştır. Hafız Ziyaeddîn Muhammed b. Abdü'l-Vâhid el-Makdisî'nin “*Ahkâmü'l-Kebîr*” adlı kitabında ve diğer kitaplarda böyle bir sıralama takip edilmiştir. Başta mücahidlerin reisi, medarı iftihar, Adem oğullarının efendisi Muhammed Rasûlüllâh'ın ismi zikredilmiştir. Ondan sonra diğer sahâbîlerin adları sıralanmıştır”⁷⁶³ Vermiş olduğumuz bu örnek İbn Kesîr'in bu konudaki yöntemini göstermesi açısından iyi bir örnektir.

İbn Kesîr bir haberle ilgili rivayette bulunacaksa öncelikle en uygun ve sahih gördüğü rivayetleri vermekte; ancak bununla da yetinmeyip zayıf rivayetlere

⁷⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/411-414.

⁷⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/473.

de yer vermektedir. Kureyş kelimesinin kökeni⁷⁶⁴ ve Hz. Peygamber'in doğum günü bahsinde⁷⁶⁵ verdiği örnekleri bu konuda zikredebiliriz.

Bir haberle ilgili nakil yaparken yeri geldiğinde eser ismi ve eserin kime ait olduğuna dair atıflar da yapmaktadır. “Kusayy b. Kilâb'ın Kâbe'nin İdaresini Huzaalılardan Alıp Kureyşlilere Geri Vermesi”⁷⁶⁶ ile ilgili hadiseyi anlatırken Dârekutnî'nin “Ricâli'l-Muvattâ' ” sına⁷⁶⁷ atfı yapması bu yöntemine örnek olarak verilebilir. Bu örneğin yanı sıra, İbn Kesîr'in eserinin siyer bölümünde, doğrudan atfı yaptığı bütün müelliflerin isimleri ve eserleri ayrı bir başlık altında önceki bölümlerde sunulmuştur. İbn Kesîr bu şekilde doksan bir esere atfı yapmaktadır.

İbn Kesîr, bazı hadiselerle ilgili rivayette bulunacağı zaman, naklettiği rivayetin birden fazla kaynağını vermektedir. Örneğin; cahiliye dönemi evliliklerine ilişkin; Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in biyografisini anlatırken Zeyd'in şeceresinde; “...Hz. Ömer'in babası Hattâb, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in amcası aynı zamanda ana bir kardeşiydi. Bu şöyle olmuştu. Zeyd'in babası Amr b. Nüfeyl, babası Nüfeyl'in ölümünden sonra üvey annesiyle evlenmişti. O zamana göre böyle bir evlilik normaldi. Bu kadın, Zeyd'in dedesi Nüfeyl ile evliken Hattâb'ı doğurmuştu. Bu rivayet, Zübeyr İbn Bekkâr ile Muhammed b. İshâk'a aittir”⁷⁶⁸ diyerek Zeyd'in şeceresi ile ilgili konuda Zübeyr İbn Bekkâr ile Muhammed b. İshâk'ın ortak rivayeti olduğunu nakleder.

İbn Kesîr bir siyer olayını naklederken eser ve yazar ismi verdikten sonra verdiği rivayetin eserin neresinde geçtiğine dair bilgi de vermektedir. Hicaz Araplarının soylarıyla ilgili bilgi verdikten sonra Taberî'nin, Tarihinin baş kısmında bu konuda geniş, yararlı ve güzel açıklamalarda bulunduğunu belirtmektedir.⁷⁶⁹ Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evlenmesi bahsinde; Beyhakî'nin eserine atıfla eserin “Hatice ile evlenmeden önce Rasûlüllâh 'ın uğraştığı işler” bölümünden rivayetin bulunduğunu belirtmektedir.⁷⁷⁰ İsrâ ve Mirac hadisesini anlatırken İsrâ ve Miracın gerçekleşme zamanı ile ilgili nakilde

⁷⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/327-333.

⁷⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/411-414.

⁷⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/233-338.

⁷⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/333-338.

⁷⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

⁷⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

⁷⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

bulunmakta; “İbn Âsâkir, isrâ ile ilgili hadisleri bi’setin baş taraflarında anlatır, İbn İshâk’a gelince, isrâyı bu kısımda bi’setten on yıl kadar sonraki hadiseler meyanında zikreder”⁷⁷¹ demektedir.

İbn Kesîr, bir olayla ilgili çeşitli rivayetleri sıralamakta, rivayet edenlerin kim olduğunu bildiği haberlerde isimlerini söylemekte, bazı durumlarda telif edenin ismi ile eser adını belirtmekte, kaynağını bilmediği rivayetlerde ise; “bazı rivayetlerde anlatıldığına göre”⁷⁷², “Anlatıldığına göre”⁷⁷³ gibi ibareler kullanarak nakilde bulunmaktadır.

İbn Kesîr tek bir rivayete dayalı haberleri de nakletmekle birlikte rivayetler arasında bir tercihte bulunsun ya da bulunmasın; “Allah bilir”, “En doğru olanı Allah bilir”,⁷⁷⁴ “Her hususta güvencimiz ve dayanağımız yüce Allah’tır”,⁷⁷⁵ “Doğruyu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir”,⁷⁷⁶ “Güvencimiz ve dayanağımız Allah’tır”,⁷⁷⁷ “Muvaffakiyyet Allah’tandır”⁷⁷⁸ ifadesi ile konuyu bitirmektedir.

Rivayet ettiği bir nakil ile ilgili ihtilaf ve görüş farklılıklarını da dile getiren İbn Kesîr; herhangi bir ihtilaf veya görüş farklılığı yoksa bunu da ayrıca belirtmektedir. Nakilde bulunduğu hususta görüş farklılığı varsa en fazla revaçta olan ve ağırlık kazanan görüşü, kaynağını da belirterek nakletmektedir.

İbn Kesîr, Hz. Ömer döneminde Hz. Ali ve Hz. Abbas arasında Hz. Peygamber’in Fedek arazisinin gelirleriyle ilgili konuşmayı nakletmekte ve bu miras üzerinde Şii görüşleri eleştirmektedir. Rafizilerin bu konuda bilgisizce konuştuklarını ve haklarında bilgi bulunmayan şeylere giriştiğini söyleyen İbn Kesîr; “İlmini kapsamadıkları hususta yalan söylediler. Kendilerine tevili gelmeyen konu hakkında yalan beyanda bulundular. Burunlarını kendilerini ilgilendirmeyen şeye soktular. Bazıları, Ebû Bekir’in zikrettiği hadisi ‘Kur’ân’a

⁷⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/166-181.

⁷⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 1/195-197; 1/404-412; 2/296-299; 5/443-445

⁷⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 1/113-124; 2/123-127; 2/422-428; 2/479-489; 3/380-382; 4/201-219; 4-355-358.

⁷⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/221-223.

⁷⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/339-341.

⁷⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/380-388.

⁷⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/389.

⁷⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/437-440.

muhaliftir' diye reddetmeye çalıştılar. Bunu söylerken şu ayeti delil gösterdiler: “Süleyman, Davud’a mirasçı oldu.”⁷⁷⁹ Cenâb-ı Allah, Zekeriyya peygamberin şöyle dediğini haber vererek buyurur ki: “Katından bana bir oğul bağışla ki, bana ve Yakub oğullarına mirasçı olsun. Rabbim! Onun, rızanı kazanmasını da sağla.”⁷⁸⁰ İbn Kesîr, Rafizîlerin bu ayetleri ileri sürerek istidlalde bulunmaları, birkaç bakımdan geçersizdir”⁷⁸¹ diyerek geçersiz olma gerekçelerini de ayrıca nakletmektedir.

2.4.2. Dil Bilgisi ve Lügat

İbn Kesîr, el-Bidâye’nin siyer bölümünde dil bilgisi ve lügatten de yararlanarak çeşitli kelime ve kavramların anlamlarına dair bilgiler verir. Dil bilgisi ve lügât konusunda; Hişam b. Kelbî, Cevherî ve Süheylî’nin eserlerinden yararlanmıştır. Cevherî’nin Arapça sözcüklerin tertibi ve fasih kelimeleri ihtiva eden eseri *Tâcü’l Luğa*⁷⁸² olarak günümüzde bilinen, ama İbn Kesîr’in *Sihâh fi’l-Luğa* olarak ismini zikrettiği eserini, rivayetlerde geçen bazı kelimelerin anlamlarını izah etmek için kullanmıştır.

Örneğin; Kureyş kelimesinden bahsederken kelimenin nasıl türediğiyle ilgili bilgi vermekte ayrıca Kureyş kelimesinin kökenini⁷⁸³ açıklamak için de ayrı bir başlık açmaktadır. İbn Kesîr, kureyş kelimesinin “takarruş” mastarından türediğini, takarruş kelimesinin ise dağıldıktan sonra toplanmak manasına geldiğini belirtmekte ve açıklamaktadır.⁷⁸⁴ Kureyş kelimesini açıklamak için lügat ile yetinmemekte, Arap şiirine de müracaat etmekte ve Hâris b. Hilizze’nin bir şiirini nakletmektedir.

“...Takarruş kelimesinin teftiş anlamına geldiğini açıklayan Haris b. Hilizze, bir şiirinde şöyle der: “Ey konuşup bizi Amr’ın yanında teftiş eden kişi! Acaba Amr, hayatta ebedi mi kalacaktır?” Bu şiir, Zübeyr b. Bekkar tarafından nakledilmiştir. Kureyş kelimesinin, denizde yaşayan “Kurs” adındaki bir hayvanın

⁷⁷⁹ Necm, 53/10.

⁷⁸⁰ Meryem, 19/5,6.

⁷⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/481-484.

⁷⁸² Kılıç Hulusi, “Tâcü’l Luğa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 39/356-357.

⁷⁸³ el-Mektebetü’ş-Şâmile, “Tâcü’l-luga ve sıhâhu’l-‘Arabiyye” (Erişim 15/12/2022).

⁷⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/327-333.

ism-i tasgiri olduğu da gelen rivayetler arasındadır.

Şairin biri demiş ki:

“Kureyş denen hayvan ki, denizde yaşar İnsanlar, onu Kureyş kabilesine isim yapar.” Beyhakî'nin rivayetine göre Muaviye, Kureyş kabilesine niçin bu adın verildiğini İbn Abbas'a sormuş, o da şu cevabı vermiş: “Denizde yaşayan hayvanların en büyüklerindendir. Zayıf, semiz demeden karşılaştığı her canlıyı yiyen Kureyş adlı bir hayvan vardır.” Muaviye de: “Senin bu sözünü teyid edecek bir şiiri, bana okuyabilir misin?” deyince; İbn Abbas, Cemhî'nin şu şiirini okumuş:

*“Kureyş denen hayvan, denizde yaşar,
İnsanlar onu, Kureyş kabilesine isim yapar.
Zayıf-semiz demeden her canlıyı yutar.
Kuşlara yemeleri için tüy bile bırakmaz.
Şehirlerde yaşayan Kureyş kabilesi de aynı yolu tutar.
Ahir zamanda, onlara bir peygamber uğrar.
Onlardan çoklarını öldürüp yaralar”⁷⁸⁵*

İbn Kesîr; ficar⁷⁸⁶, hums⁷⁸⁷, hür ve köle⁷⁸⁸, muk'ri⁷⁸⁹, karkara ve kedr⁷⁹⁰, Umretü'l-Kazâ⁷⁹¹ gibi kelime ve kavramların lügat açıklamalarına yer vermiştir. Bahsettiğimiz kelime ve kavramlara ilişkin İbn Kesîr'in siyerinde naklettiği rivayet ve haberler ise şu şekildedir.

Hz. Peygamber'in isminin anlamı ile ilgili: “Lügat (dil) âlimleri dediler ki: İyi vasıfları kendinde toplayan adama Muhammed denir”⁷⁹² diyen İbn Kesîr, Ficar savaşlarıyla ilgili de Süheylî'ye atıf yaparak: “Ficar, (fa) harfinin kesresiyle, kital vezninde okunan bir kelimedir”⁷⁹³ demektedir.

⁷⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/327-333.

⁷⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

⁷⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/472-473.

⁷⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/442-447.

⁷⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/231-243.

⁷⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/515-516.

⁷⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/236-237.

⁷⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

⁷⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

Hums kelimesinin İbn İshâk tarafından ortaya atıldığını belirten İbn Kesîr, kelimenin dini konularda tavizsizlik ve sertlik anlamlarına geldiğini söyleyerek; “İbn İshâk, Kureyş tarafından ortaya atılan ve adına Hums denilen bir deyimden (ıstılah) de bahseder. Hums dini konularda tavizsizlik ve sertlik anlamına gelir. Evet, onlar böyle bir kelimeyi ortaya attılar. Çünkü Harem’e aşırı saygı ve tazimde bulunuyorlardı”⁷⁹⁴ demektedir.

İbn Kesîr, hür ve köle kelimesinin açıklamasıyla ilgili; “Amr b. Abese b. Hâlid es-Sülemî şöyle diyordu: ‘Ben, kendimi İslâm’ın dörtte biri olarak görüyordum. Müslüman oldum ve ‘Seninle birlikte olayım mı ya Rasûlallah?’ diye sordum. O: ‘Hayır, kavmine git. Benim peygamber olarak ortaya çıktığımı sana haber verirlerse, o zaman yanıma gel’ dedi.” rivayetini naklettikten sonra; bu rivayetdeki ‘hür ve köle’ kelimelerini açıklayarak, birer cins isim olduğunu söylemekte ve bu kelimelerin Ebû Bekir ile Bilal için söylenmiş olduğu hususunda ihtilaf vardır”⁷⁹⁵ demektedir.

Muk’ri kelimesinin Hz. Peygamber tarafından hicretten önce Medine’ye öğretici olarak gönderilen Hz. Mus’ab için kullanıldığını açıklayan İbn Kesîr’in kelimenin açıklamasıyla ilgili; “Akabe biatı sonrası Medine’ye giden Mus’ab b. Umeyr’e “Medine’de okuyucu anlamına gelen muk’ri adı verilmişti”⁷⁹⁶ demektedir.

İbn Kesîr, eserinde et-teyhan kelimesiyle ilgili de açıklama yapmaktadır. Bu konudaki açıklaması ise; “Ensar’ın Müslüman olmaya başlaması bahsinde Hazreçten on kişinin ismini zikrederken; “Uveym b. Saide ile Ebu’l-Heysem Malik b. et-Teyyihan ise, Evs’tendir. İbn Hişam; et-Teyyihan kelimesinin şeddesiz olarak et-teyhan şeklinde de okunabileceğini söylemiştir. Tıpkı meyyit kelimesinin, şeddesiz olarak meyt şeklinde okunabileceği gibi. Süheylî dedi ki: Ebü’l-Heysem b. et-Teyhan’ın adı, Malik b. Malik b. Atık b. Amr b. Abdü’l-A’lem b. Amir b. Zevr b. Cüşem b. Haris b. Hazreç b. Amr b. Malik b. Evs’tir. Kimine göre bu İranlı, kimine göre ise Belveli’dır. Heysem kelimesi ise, kartal yavrusu

⁷⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/472-473.

⁷⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/39-51.

⁷⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/231-243.

anlamındadır. Bir çeşit bitki manasına da gelir”⁷⁹⁷ diyerek kelime ve isimlerin anlamlarına dair bilgi vermektedir.

Yine, Ebû Nuaym’dan rivayetle; “Hz. Peygamber, Medine’ye hicret ettiğinde Abdullah b. Mes’ûd’un Peygamber’in yanına giderek; “bana şu güzel sözden (Kur’ân’dan) biraz öğret” dediğini, Rasûlüllâh’ın da; ‘Sen, eğitilmiş ve öğretilmiş bir çocuksun’ dediğini nakletmektedir. Abdullah b. Mes’ûd’un; “Ben, onun mübarek ağzından yetmiş sûre dinleyip öğrendim ki, bu hususta hiç kimse benimle tartışamaz” rivayeti ile ilgili bu rivayette geçen “müşriklerden kaçmışlardı” cümlesinden kastın, hicret vaktindeki kaçış olmadığını. Bu, hicretten önceki bazı hallerde vuku bulan kaçışlardan biri idi”⁷⁹⁸ diyerek, açıklama yapmaktadır.

Sevik Gazvesiyle ilgili bahiste gazvenin adının Karkaratülküdr⁷⁹⁹ olduğunu belirten İbn Kesîr, karkara ve kedr kelimesinin anlamlarını açıklayarak konuya başlamaktadır. İbn Kesîr, “Karkara” ve Kedr” kelimelerini Süheylî’den nakille açıklar. Açıklamasına göre karkara düz araziye denirken kedr ise renginde bulanıklık bulunan bir kuşun adıdır.⁸⁰⁰

Umretü’l-Kazâ kelimesiyle ilgili de yine Süheylî’nin tercihiyle göre açıklama yapan müellifimiz, bu umreye “Kısas umresi” denildiğini belirtmek, “Umretü’l-Kazâ” denmesinin sebebini ise şu şekilde açıklamaktadır: “Kaza kelimesi, mukadat kökünden alınmıştır ki Rasûlüllâh, Hudeybiye senesinde müşriklerle antlaşma yaparak o sene Medine’ye geri dönmeyi, ertesi sene kınındaki kılıçlarıyla Mekke’ye gelip umre yapmayı şart koştu ve orada üç günden fazla kalmamayı da kabul etti”⁸⁰¹ demektedir.

2.4.3. Rivayetler Arasında Tercihle Bulunması

İbn Kesîr, rivayetler arasında bir tercihte bulunacaksa tercih ettiği görüşü özellikle belirtmektedir. İbn Kesîr rivayetler arasında tercihte bulunurken

⁷⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/231-243.

⁷⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/271-295.

⁷⁹⁹ Hüseyin Algül, “Karkaratülküdr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 498.

⁸⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/515-516.

⁸⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/380-389.

kullandığı ibareler; “Anlattığımız bu soy kütüğü üzerinde âlimler ihtilaf etmemişlerdir”,⁸⁰² “kuvvetli ve doğru olan görüşte budur”⁸⁰³ şeklindedir.

Bu konuda verebileceğimiz ilk örnek; “Müemmeli der ki: üzerinde ittifak edilen görüşe göre Hatice’yi Rasûlüllâh ile evlendiren kişi amcası Amr b. Esed’dir” Süheylî’nin de tercih ettiği görüş budur”⁸⁰⁴ şeklindedir.

İbn Kesîr, rivayetler arasında bir tercihte bulunurken güzel olduğunu düşündüğü rivayetleri de özellikle tercih etmektedir. Hz. Peygamber’e vahiy gelmeden önce Mekkelilerin onu “el-Emin” ismi ile çağırmalarından bahisle; Zührî’nin Mekkelilerin kurban keserken dua etmesi için mutlaka Hz. Peygamber’i çağırdıklarını rivayet etmesine: “Bu, Zührî’nin siyerinden alınan güzel bir rivayettir” demesi ve açıklamaya kendi görüşüyle ve şu şekilde devam etmesi: “Ancak bu rivayette anlatıldığına göre Rasûlüllâh (s.a.v.) o zaman yeni buluş çağına ermiş. Halbuki meşhur rivayetlere göre o esnada otuz beş yaşındaydı. Rahmetli Muhammed b. İshâk b. Yesar, bunun kesinlikle böyle olduğunu ifade etmiştir.”⁸⁰⁵ diyerek aslında burada İbn İshâk’ın görüş ve rivayetlerine önem verdiğini de anlamaktayız.

Selmân-ı Fârisî’nin Müslüman olması ile ilgili bahiste Taberî’den bir nakilde bulunur. Naklin sonunda Taberî’nin rivayetinde yer alan ifadelerle ilgili: “Bu ifadelerde pek çok tuhaflıklar ve Muhammed b. İshâk’ın anlattıklarına aykırı bazı hususlar vardır. Muhammed b. İshâk’ın rivayet yolu, buna nisbetle daha kuvvetli bir senede sahiptir. Aynı zamanda Buhârî’nin sahihinde anlatılan hususlara daha yakındır. Buhârî’nin sahihinde, Ebû Osman en-Nehdî’den rivayet olduğuna göre Selmân-ı Fârisî şöyle demiştir: ‘Ben, on efendinin elinde dolaşım. Yani on kadar öğretmen ve terbiyecinin elinden geçtim. Süheylî dedi ki! Selmân-ı Fârisî, otuz kadar efendinin ve öğretmenin elinden geçmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Selmân’ın İslâm’a girişinin başlangıcı hakkında Ebû Nuaym, “*Delâil*” adlı eserde tafsilatlı açıklamalarda bulunmuş, bu konuda birçok sened ve lafız nakletmiştir. Bir naklinde der ki; Selmân’la mükateblik anlaşmasını yapan hanım

⁸⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁸⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁸⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/457-460.

⁸⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/462-471.

efendisinin adı Halbese'dir. Doğrusunu Allah bilir.”⁸⁰⁶ Ebû Nuaym, *Delâil* kitabında İbn Abbas'tan rivayetle Rasûlüllâh, Mekke'yi fethettiğinde atların Keda tepesinden göründüklerini müşahade edince Ebû Süfyân'a geçmiş yıllarda söylediği: 'Mekke'deki Keda tepesinde atları görünceye dek ona iman etmeyeceğim' dediğini hatırlatması üzerine O da: 'Evet, vallahi o kelimeyi hatırlıyorum! Beni, İslâm'a girmeye muvaffak kılan Allah'a hamd olsun' dedi. İbn Kesîr, Ebû Süfyân'ın bu ifadesiyle ilgili olarak “Bu çok güzel, kıymetli, nurlu, doğru bir ifadedir. Her ne kadar senesinde, haklarında tartışılacak adamlar varsa da bu çok güzel bir anlatımdır.” demektedir. Aynı şekilde bir başka ifadesinde de “Daha önceleri Ebû Süfyân ile Ümeyye b. Ebü's-Salt arasında geçen ve buna benzer bir hadiseden bahsetmiştik. O da garip haberler ve güzel anlatımlarla dolu nurlu bir rivayet idi”⁸⁰⁷ demektedir.

Rivayetleri uzlaştırma: İbn Kesîr, bir hadiseyi naklederken pek çok rivayeti nakletmekte, zikrettiği kavilleri kendi görüşleri ile uzlaştırmaya çalışmaktadır. İlk Müslümanların kimler olduğu ile ilgili bahiste rivayetleri nakletmekte: “Bütün bu kavilleri, şöyle uzlaştırmak mümkündür”⁸⁰⁸ diyerek başlayarak ilk Müslümanların isimlerini saymaktadır.

İbn Kesîr, rivayetler arasında bir tercihte bulunurken ehl-i sünnetin cumhuruna ait görüşleri önemsemektedir. Örneğin; insanlar arasında ilk Müslümanın kim olduğu ile ilgili bahiste pek çok rivayete yer vermekte ehl-i sünnetin cumhuruna ait olan görüş olan Hz. Ebû Bekir'in ilk Müslüman olan kişi olduğunu belirtmek için de; “Ben de derim ki: İbrahim en-Nehaî, Muhammed b. Kâ'b, Muhammed b. Şirin ve Sâ'd b. İbrahim de böyle demişlerdir. Bu görüşün ehl-i sünnetin cumhuruna ait olduğu meşhurdur”⁸⁰⁹ demektedir. Aynı şekilde rivayetleri sıraladıktan sonra; “Allah kendisinden razı olsun Ebû Hanife, bu kavilleri uzlaştırarak şu sonuca varmıştır: Hür erkeklerden ilk Müslüman olan Ebû

⁸⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/476-489.

⁸⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/476-489.

⁸⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/39-51.

⁸⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/39-51.

Bekir'dir. Kadınlardan Hatice'dir. Kölelerden Zeyd b. Hârise'dir. Çocuklardan da Ebû Tâlîb oğlu Ali'dir. Allah bunların tamamından razı olsun" demektedir.⁸¹⁰

İbn Kesîr, bir hadise ile ilgili nakillerde farklı görüşlere de yer vermekte, kuvvetli olduğunu düşündüğü görüşü gerekçeleriyle zikrederek nakletmektedir. Habeşistan'a hicret sırasında Habeş Kralı Necaşi'ye yazılan mektup ile ilgili Beyhâkî'nin rivayetine yer vermekte: "Beyhâkî, bunu bu şekilde, Habeşistan hicreti kıssasından sonra anlatmıştır. Bu hadisenin burada anlatılması hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kuvvetli görüşe göre bu mektup, Cafer b. Ebû Tâlîb ve arkadaşlarına iyi davranmış olan Müslüman Necaşi'den sonra gelen başka bir Necaşi'ye yazılmıştır. Peygamber bu mektubu, Mekke fethinden önce bazı ülkelerin hükümdarlarını imana davet için kendilerine mektup gönderirken yazmıştır. Nitekim bu arada Bizans İmparatoru Herakliyas'a, Farsların Kisrasına, Mısır hükümdarına ve Necaşi'ye mektup yazmıştır"⁸¹¹ diyerek kuvvetli olduğunu düşündüğü görüşü dile getirmektedir. Aynı şekilde; Beyhâkî, Ebû Hüreyre'den rivayet etti ki; Rasûlüllâh şöyle buyurmuştur: 'Allah'ım, beni şehirler arasında en çok sevdiğim şehirden çıkardın. Öyleyse beni şehirler arasında en çok sevdiğim şehre yerleştir' Böyle demesi üzerine Cenâb-ı Allah, Rasûlüllâh'ı Medine'ye yerleştirdi. Bu garîb bir hadistir. Cumhur-u ulemâdan nakledilen meşhur görüşe göre Mekke, Medine'den daha üstündür. Ancak Medine'de Peygamberin cesedini barındıran yer müstesnadır. Cumhur-u ulemâ, buna dair birçok deliller ileri sürmüşlerdir ki, onları burada zikretmek uzun sürer. O delilleri "*el-Menâsık Mine'l-Ahkâm*" adlı kitabımızda anlatmışızdır"⁸¹² demektedir.

2.4.4. Coğrafi Bilgilere Yer Vermesi

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde coğrafi bilgiler de vermekte, yer ismi verdiği zaman nerede olduğunu tarif etmektedir. Örneğin; Eşmezeyn için; Medine ile Hayber arasında bulunan iki dağ veya iki kabile adı; Haly'ın ise Yemen'de deniz kıyısında bulunan bir şehir olduğunu belirterek Süheyli'nin Haly

⁸¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/39-51.

⁸¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/124-126.

⁸¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/308.

için bir bitki olduğunu söylediğini nakletmektedir.⁸¹³ Sıktü'l-liva, Dahul, Havmel ve Makra için; “Huran bölgesinde bilinen bazı yerlerin adıdır”⁸¹⁴ demektedir.

İbn Kesîr yer isimlerini açıklamanın yanı sıra; bulunduğu konum, başka bir konuma mesafe olarak uzaklığı ve mekan ile ilgili çeşitli tarihsel gelişmeleri de zikretmektedir. Rahip Bahîra’yı anlatırken, Bahîra’nın yaşadığı kasabaya ilişkin bilgiler de vererek; “Busrâ’ya altı millik mesafede bulunan Kefr kasabasında yaşarmış. Deyr-i Bahîra denen yer de orasıdır. Başka bir rivayete göre Bahîra, Belka’da, Zira denen yerin arkasında “Menfaa” denen bir köyde yaşarmış. Doğrusunu Allah bilir”⁸¹⁵ demektedir ve mesafe bilgisi ile Kefr Kasabası’na dair diğer ayrıntılara ve nerede olduğuyla ilgili çeşitli rivayetlere yer vermektedir. “Zemzem Kuyusunun Yeniden Açılması” bahsinde; Zemzem kuyusunun ortaya çıkmasından önce Mekke’de Abdülmuttalib zamanında birçok kuyu olduğunu naklederek, İbn İshâk’ın; bu kuyuların sayısını, adlarını, Mekke’de nerede bulunduklarını ve kimler tarafından kazıldıklarını anlatmaktadır.⁸¹⁶

İbn Kesîr’in, Hz. Peygamber’in annesinin vefat ettiği yerin Mekke ve Medine arasında yer alan Ebvâ Köyü⁸¹⁷ olduğunu belirtmesi ile Hz. Peygamber’e vahyin gelmesi bahsinde Hira mağarasının coğrafi konumunu da ayrıntılı olarak tarif etmesi buna örnek olarak verilebilir. “Hira, Mekke’nin üst taraflarında ve şehre üç mil mesafedeki bir dağdır. Mina’ya giden kimsenin sol tarafına düşer. Ka’be’ye yönelik ve eğik bir zirvesi vardır ki, Hira mağarası da o zirvededir.”⁸¹⁸

Vermiş olduğumuz örnekler İbn Kesîr’in coğrafi bilgileri verme yönteminin anlaşılması için çeşitli örneklerdir.

2.4.5. Sosyal Hayata Dair Anlatılar Yapması

İbn Kesîr, el-Bidâye’nin siyer bölümünde İslam öncesi ve sonrası dönemde toplumsal hayata dair bilgiler de vermektedir. Eserinde; politik olaylar dışında İslam öncesi ve sonrası toplumsal yaşama dair önemli nakillerde bulunmaktadır.

⁸¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/333-338.

⁸¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/353-356.

⁸¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/371.

⁸¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/390-395.

⁸¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/437-440.

⁸¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/9-11.

İbn Kesîr'in; Arap örf ve adetleri, yaşam biçimi, kadınların durumu, inançları, toplumsal hayatın içinde yaşanan sorunlara ilişkin vermiş olduğu bilgileri sosyal hayata dair anlatılar içerisinde düşünülebiliriz.

Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in biyografisini anlatırken Zeyd'in şeceresinde yer verdiği; "Hz. Ömer'in babası Hattâb, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in amcası aynı zamanda ana bir kardeşiydi. Bu şöyle olmuştu. Zeyd'in babası Amr b. Nüfeyl, babası Nüfeyl'in ölümünden sonra üvey annesiyle evlenmişti. O zamana göre böyle bir evlilik normaldi. Bu kadın, Zeyd'in dedesi Nüfeyl ile evliyken Hattab'ı doğurmuştu. Bu rivayet, Zübeyr ibn Bekkâr ile Muhammed b. İshak'a aittir"⁸¹⁹ şeklindeki bilgi cahiliye dönemi evliliklerine ilişkin önemli bilgiler içermektedir.

İbn Kesîr'in, el-Bidâye'nin ikinci cildinde Hz. Peygamber'in yedinci kuşak dedesi olan ve Kureyş kabilesinin lideri Kâb b. Lüeyy'in biyografisini anlattığı başlıkta; "Kâb b. Lüeyy, Kureyşlilerin, Arûbe diye adlandırdıkları cuma gününde halkını toplayıp şöyle hitapta bulunmuş"⁸²⁰ diyen İbn Kesîr'in bu nakliyle Kureyşlilerin, Cuma gününe Arûbe adını verdiklerini ve o gün önemli meseleleri görüşmek veya iletme için bir araya geldiklerini öğrenmekteyiz.

İbn Kesîr, cahiliye döneminde Arapların ihtilafa düştüklerinde fal okları çekmelerini ve bunu nasıl yaptıklarını da nakletmektedir. "Kureyşliler ona: 'Ey Abdülmuttalib! Bu bulduklarında bizim de hak ve ortaklığımız vardır' dedilerse de o, bunu kabul etmedi: 'Hayır. Ama gelin aramızda insaflı bir çözüm yolu olarak fal ve şans okları çekelim' 'Bunu nasıl yapacağız?' diye sorduklarında o şöyle bir açıklamada bulundu. 'Kâbe için iki ok, kendim için iki ok, sizin için de iki ok ortaya koyacağım. Kimin okuna ne çıkarsa, o şey onun olur. Okuna bir şey çıkmayana da verilecek bir şey yoktur'. Bu açıklaması üzerine Kureyşliler 'İnsaflı söyledin' dediler. Abdülmuttalib, Kâbe için sarı, kendisi için siyah, Kureyşliler için de beyaz iki ok belirledi. Sonra bu okları, Hübel putunun yanında fal okları çekmekle görevli olan adama verdiler...Fal oklarını çeken adam çekmeye başladı. Kâbe'ye ait iki sarı oka, altın geyikler çıktı. Abdülmuttalib'e ait iki siyah oka

⁸¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

⁸²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/389-390.

kılıçlarla zırhlar çıktı. Kureyşlilerin beyaz oklarına ise bir şey çıkmadı.”⁸²¹ İbn Kesîr’in bu rivayetinde fal oklarının neden ve nasıl çekildiğini bahsederek toplumsal hayata ilişkin bir örneğe yer vermektedir.

Hiz. Aîşe’nin diğler kadınlara olan üstünlüğü ile ilgili Şû’be kanalı ile gelen bir rivayete göre Ebû Musa el-Eş’arî’nin; “Şüphesiz Aîşe’nin diğler kadınlara olan üstünlüğü, tiridin diğler yemeklere olan üstünlüğü gibidir” sözünü naklettikten sonra tirid ile ilgili olarak; “Tirid, etle ekmeğin karıştırılarak yapıldığı bir yemektir ki, Araplar nezdinde en kıymetli yemek budur. Nitekim şairin biri demiş ki: ‘Ekmeğe katık olarak eti katarsan, İşte bu, Allah’ın emaneti olan tiridtir.’⁸²² demekte ve tiridin nasıl yapıldığını tarif ederek Araplar nezdinde kıymetli bir yemek olduğunu söylemektedir.

İbn Kesîr, Mescid-i Nebevi’nin inşası bahsinde mescidin Hiz. Peygamber döneminde hangi malzemeler kullanılarak ve nasıl inşa edildiği, dört halife döneminde ne tür yenilikler yapıldığı, kullanılan malzemenin nasıl değiştiğini de ayrıntılı olarak nakletmektedir.⁸²³

İbn Kesîr’in, Hiz. Peygamber’in muhacirlerle ensâr arasında dostluk ve kardeşlik tesis etmesi ve Medine’deki Yahudilerle saldırmazlık antlaşmasının hükümlerini vermesi de Hiz. Peygamber’in Medine’ye hicreti sonrası tesis ettiği toplumsal hayata dair önemli ipuçları verir.⁸²⁴

Bu örneklerin yanı sıra;

“Kureyşliler için, yaz ve kış kervanları düzenlemeyi âdet haline getiren ilk şahsiyet Haşim’dir”,⁸²⁵ Hiz. Peygamber’in babası Abdullah’ın vefat ettikten sonra Nabiğa’nın evine defnedilmesi,⁸²⁶ Hiz. Peygamber’in dedesi Abdulmuttalib’in vefat ederken onu amcası Ebû Talîb’in vesayetine bırakması,⁸²⁷ Kureyş kabilesinde doğan bir çocuğun Kureyşli kadınlara teslim edilmesi ve kadınlarında onun üzerine

⁸²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/390-395.

⁸²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/196-200.

⁸²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/321-326.

⁸²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/333-336.

⁸²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁸²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁸²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

bir çömleği ters çevirip kapatmaları; çocuğun sabaha kadar o çömleğin altında kalması,⁸²⁸ Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe'nin Hz. Peygamber'e kız kardeşi Azze ile evlenmesi teklifine Hz. Peygamber'in "O, benim üvey kızım olmasaydı bile yine bana helal olmazdı. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır. Süveybe hem beni, hem de Ebû Seleme'yi emzirmiştir. Kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi bana teklif etmeyin" diyerek cevap vermesi,⁸²⁹ Hz. Peygamber'in süt annesi Halime'nin arkadaşlarıyla birlikte emzirmek için çocuk arama gayesiyle Mekke'ye gitmesi ve Hz. Peygamber'in öksüz olduğu söylendiğinde emziricilerin; "Onu emzirsek annesi bize ne verebilir ki? Biz sadece babası olan çocuktan bir fayda umabiliriz. Annesi bize birşey veremez ki" düşüncesiyle Hz. Peygamber'i emzirmek istememeleri,⁸³⁰ Kureyşli çocukların oyuncak olarak taşları kullanması,⁸³¹ Lât ve Uzzâ adına yemin edilerek soru sorulması,⁸³² Arap kabileleri birbirleriyle savaşırken yasak ve haram olan şeyler olması,⁸³³ haram aylarda insan öldürmenin yasak olması,⁸³⁴ yabancı ve garip kimselerin yerlilere karşı korunması için Hilfû'l-Fudûl Cemiyeti'nin kurulması,⁸³⁵ Hz. Hatice özelinde kadınların da ticaret yapabilmesi,⁸³⁶ evlilik sırasında kadına mehir verilmesi,⁸³⁷ Kâbe'nin yeniden inşası sonrasında hacere-i esvedin yerine konmasında Mekkeliler ihtilafa düşmeleri sonucu Abdüddâr oğullarının kan dolu bir leğen getirip sonra Benî Adiyy b. Kâ'b b. Lüeyy oğullarıyla beraber ölüm üzerine sözleşmeleri ve ellerini leğendeki kana batırarak yeminlerini pekiştirmeleri,⁸³⁸ ölçü birimi olarak zira kullanılması (İbn İshâk'ın rivayetine göre Hz. Peygamber zamanından Kâbe'nin onsekiz zira olması),⁸³⁹ Hz. Peygamberin risaletle görevlendirilmesi bahsinde cahiliye döneminde kahinlerin geleceğe dair düşüncelerine önem verilmesi,⁸⁴⁰ can güvenlikleriyle ilgili birbirlerine sözlü teminat vermeleri ve himaye altına almaları (İbnü'd-Dağîne'nin

⁸²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

⁸²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/422-428.

⁸³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

⁸³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/442-447.

⁸³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/442-447.

⁸³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

⁸³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

⁸³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

⁸³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

⁸³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

⁸³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/462-471.

⁸³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/462-471.

⁸⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/473-476.

Hız. Ebû Bekir'in Mekke'den hicret etmemesi için onun can ve mal güvenliğine kefil olması)⁸⁴¹ konuları İbn Kesîr'in siyerinde sosyal hayatla ve kadın-erkek ilişkileriyle ilgili anlatılarına verilebilecek örneklerdir.

2.4.6. Ekonomik Hayata Dair Anlatılar Yapması

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde cahiliye dönemiyle ve İslamiyet sonrası Araplarda ekonomik hayata ilişkin bilgiler de vermektedir. Örneğin; "Kureyşliler için, yaz ve kış kervanları düzenlemeyi âdet haline getiren ilk şahsiyet, Haşim'dir."⁸⁴² diyerek nakilde bulunması; Hız. Peygamber'in doğumu sırasında babası Abdullah'ın, Kureyşlilerin ticaret kervanlarından biriyle Şam ve Gazze'ye gitmesi,⁸⁴³ Hız. Peygamber'in süt annesi Halime'nin emzirmek gayesiyle kurak bir senede, çocuk aramak için birkaç kadınla birlikte Mekke'ye gitmesi ve yolculuk sırasında, geceleyin çocuğunun açlıktan ağlayıp durması,⁸⁴⁴ Hız. Peygamber'in amcası Ebû Talîb'in ticaret maksadıyla bir kervanla birlikte Şam'a gitmesi,⁸⁴⁵ kabilelerin topraklarında ticaret yapmanın izne tabi olması,⁸⁴⁶ Hız. Hatice özelinde kadınlarında ticaret yapabilmesi,⁸⁴⁷ Hız. Peygamber'in "Mekkelilerin davarını birkaç kırat (davar) karşılığında otlatıyordum" demesi,⁸⁴⁸ "Hız. Peygamber'in bir deve karşılığı Hatice'ye kendimi iki kez kiraya verdim demesi"⁸⁴⁹ K'a'be'nin Kabâtî kumaşıyla daha sonra âbâ kumaşıyla ilk olarak Haccâc b. Yûsuf'un onu ipekle örtmesi⁸⁵⁰ gibi konuları İbn Kesîr'in eserinde ekonomik hayata dair anlatılara örnek olarak verebiliriz.

2.4.7. Tarih Kullanımı

Araplar göçebe bir millet oldukları için sözlü anlatımı tercih etmişlerdir. Bu nedenle de tarih yazıcılığı İslam ile başlatılır. İslam öncesi Araplar, Fil yılı ya da

⁸⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/142-144.

⁸⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, /400-410.

⁸⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/414-419.

⁸⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

⁸⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/442-447.

⁸⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

⁸⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

⁸⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

⁸⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

⁸⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/462-471.

Kâbe'nin yapımı gibi kendileri için önemli ve meşhur olayları takvim olarak kullanmışlar ve kavimlerinin başından geçen işleri şifahî olarak nakletmişlerdir.⁸⁵¹

İbn Kesîr, naklettiği siyer olaylarında tarih zikretmeye dikkat etmektedir. İslam tarihinin önemli bütün kaynaklarına ulaştığı için de zikrettiği tarihlerde gün, ay, yıl şeklinde ayrıntılara yer veren İbn Kesîr tarih verme konusunda titiz davranmış, hadiselerin olduğu dönemde kullanılan takvime ya da kendisinin belirlediği şekilde tarih zikrinde bulunmuştur.

Hicretten önceki bir olayın tarihini kullanacağı zaman bi'setten kaç sene önce olduğunu belirtmiştir. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in biyografisini anlattığı bölümde Amr b. Nüfeyl'in ölüm tarihi için "Vefatı, bi'setten otuz yıl kadar öncedir"⁸⁵² ibaresini düşmektedir.

Hz. Peygamber'in doğum günü ile ilgili rivayeti verirken fil senesini tarih olarak kullanmıştır. "Rasûlüllâh fil senesinde, Rebûlevvel ayının on ikisinde, Pazartesi günü doğmuştur"⁸⁵³ demektedir. Yine, Hz. Peygamber'in doğum tarihi ile ilgili olarak İbn Asâkir'den yaptığı nakilde: "Fil vakasının yirmi üçüncü senesinin Ramazan ayının on ikisi olan Pazartesi günü doğdu"⁸⁵⁴ ifadesinden anlaşılacağı üzere Hicrete kadar olan dönemde Fil Vakası tarih için kullanılmıştır. Bunların yanı sıra İbn Kesîr'in tarih zikrine dair kullandığı ifadeleri şu şekilde sıralayabiliriz; "Sahih kavle göre Hz. Ömer, Muhacirlerin Habeş diyarına gitmelerinden sonra, yani bisetin altıncı senesinde Müslüman olmuştur."⁸⁵⁵ "Ebû Talîb'le Hatice'nin vefatı, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden üç yıl önce vuku bulmuştur."⁸⁵⁶ "Vâkıdî'ye göre Hz. Hatice ile Ebû Talîb hicretten üç sene önce Şi'bi Ebî Talîb'den (boykot altında tutuldukları mahalleden) çıktıkları sene vefat etmişlerdir." Hz. Hatice'nin vefatıyla ilgili olarak: "Ebû Tâlib'in ölümünden otuz beş gece önce vefat etmiştir. Ben derim ki: Bu rivayetlerden kastedilen mana, İsrâ gecesinde beş vakit namazın farz kılınmasından önce vefat etmiş olmasıdır",⁸⁵⁷

⁸⁵¹ Ömer Aktaş, *Sakîf Kabilesi ve Hz. Peygamber'le Münasebetleri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021), 201.

⁸⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

⁸⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/411-414.

⁸⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/411-414.

⁸⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/39-51.

⁸⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/188-195.

⁸⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/196-200.

“Zilkade ayının bitimine beş gece kala Rasûlüllâh hac için yola çıktı.”⁸⁵⁸ İfadelerini İbn Kesîr’in tarih zikrini nasıl yaptığına dair örnekler olarak sıralayabiliriz.

İbn Kesîr’in eserinde Hz. Peygamber’in doğum günü ile ilgili Zülkarneyn takvimini de tercih ettiğini görmekteyiz. İbn Kesîr bu rivayeti: “Zic sahiplerinin anlattıklarına göre Rasûlüllâh, Zülkarneyn takvimine göre 882 yılında doğmuştur”⁸⁵⁹ şeklinde vermektedir.

Hilfû’l-Fudûl Cemiyeti’nin kurulmasıyla ilgili; “bi’setten yirmi sene önce zilkade ayında, yani Ficar savaşından dört ay sonra Abdullah b. Cud’ân’ın evinde kurulmuştur” denilerek hem bi’set hemde ficar savaşları cemiyetin kuruluş zamanıyla ilgili milad olarak kullanılmıştır.⁸⁶⁰ Geçmiş sayfalarda da ifade edildiği gibi İbn Kesîr, bazı kabilelerin günleri farklı kullanımlarına da yer vermiştir. Ka’b b. Lüeyy’in biyografisinde; “Kureyşlilerin “Arûbe” diye adlandırdıkları Cuma gününde halkını toplayıp şöyle hitapta bulunduğunu...”⁸⁶¹ nakletmekte ve Kureyş’in Cuma günü için Arûbe dediklerini belirtmektedir.

İbn Kesîr, hicret ve bi’setin yanı sıra zaman ifadesi için seneyi de kullanmıştır. “Kâ’b b. Lüeyy’in vefatından 560 sene sonra Hz. Muhammed’e peygamberlik gelmiştir.”⁸⁶² ifadesini senenin kullanımına örnek olarak verilebiliriz.

İbn Kesîr, el-Bidâye’nin siyer bölümünde bir hadiseyi anlatacağı zaman hadisenin İslam tarihindeki kronolojik durumunu farklı şekillerde de konumlandırmaya çalışan rivayetlere yer vermektedir. “Ebû Leheb öldükten sonra”, aile halkından birinin onu rüyasında çok kötü bir halde görmesiyle ilgili rivayetle ilgili; rüyanın, Bedir harbi sonrası ve Ebû Leheb’in ölümünden bir yıl sonra görülmüş”⁸⁶³ şeklindeki naklini buna örnek olarak verilebiliriz.

⁸⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 5/237-239.

⁸⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/411-414.

⁸⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/453/456.

⁸⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/389-390.

⁸⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/389-390.

⁸⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/429-430.

İbn Kesîr, kesin olarak tespit edilemeyen tarihlerde ise döneme işaret etmeyi tercih etmektedir. “Hz. Muhammed’in peygamber oluşundan beş yıl önce Kureyşliler, Kâbe’yi yeniden yapmışlardır.”⁸⁶⁴ “Meşhur görüşe göre Kureyşliler, Hz. Peygamber’le Hz. Hatice’nin evlenmelerinden on yıl sonra Kâbe’yi yeniden yapmışlardır.”⁸⁶⁵ şeklinde vermiş olduğu nakilleri İbn Kesîr’in bu tercihiine örnek olarak verilebiliriz.

el-Bidâye’nin en önemli özelliği kronolojik bir tarih eseri olmasıdır. İbn Kesîr, el-Bidâye’nin tamamında hicretten sonraki olayları kronolojik sıraya göre yazmış ve el-Bidâye’yi yazarken kronolojik bütünlük içerisinde olayları değerlendirmiştir. Hicretten önceki tarihler için de bi’set yada fil tarihi gibi önemli günleri milad olarak kullanmıştır.

İbn Kesîr, gün belirteceği zaman hadislerden yararlandığı nakillerde bulunmaktadır. “Ahmed b. Hanbel, İbn Abbas’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: ‘Rasûlüllâh, Pazartesi günü doğmuş, Pazartesi günü peygamber olmuş, Pazartesi günü Mekke’den hicrete başlamış, Pazartesi günü Medine’ye vararak hicretini tamamlamış, Pazartesi günü vefat etmiş, Hacer’ül-Esved’i de Pazartesi günü kaldırıp yerine koymuştur.’⁸⁶⁶ Cahiliye döneminden de gün isimleri verildiğini İbn Kesîr’in nakillerden anlamaktayız. Ficar savaşlarında en önemli gün için “Şûrb günü”, Ficar savaşının dördüncü günü için “Harîre Günü”⁸⁶⁷ denilmesini örnek olarak verebiliriz.

Hiz. Peygamber’in doğumu ile ilgili İbn Dihye’den yaptığı nakilde; “Anlatıldığına göre o esnada Tali yıldızıyla oğlak burcu arasında yirmi derecelik bir açı varmış. Jüpiter ile Merkür, akrep burcuna üç derecelik bir açıda bir arada bulunuyorlarmış ki bu, semanın ortasında bulunan bir derecedir. Oğlak burcuna da muvafiktir. Bu, ayın ilk gecede doğduğu esnada vuku bulmuş bir durumdur”⁸⁶⁸ ifadelerine yer vermiştir. İbn Kesîr’in bu naklinde de gezegenlerin hareketi ve burçlara göre tarih zikrini tercih ettiğini anlamaktayız.

⁸⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/462-471.

⁸⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/462-471.

⁸⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/450-452.

⁸⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/450-452.

⁸⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/411-414.

İbn Kesîr, eserinde cahiliye dönemi yılları ile ilgili nakillere de yer verir. Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili olarak; "İbn İshâk dedi ki: Rasûlüllâh ukâz yılında yirmi yaşındaydı. Ficâr savaşı da fil vakasından yirmi yıl sonra oldu. Kâbe binasının onarılması da ukâz yılından on beş yıl sonra oldu. Bundan beş yıl sonra da Muhammed'e peygamberlik verildi"⁸⁶⁹ diyerek cahiliye dönemi yıllarını nakillerinde tarih olarak zikretmektedir.

2.4.8. İsim Listelerine Yer Vermesi

İbn Kesîr, el-Bidâye'de kendisinden önceki siyer müellifleri gibi isim listelerine yer vermiştir. İbn Kesîr'in zikrettiği isim listelerinin ilki İbn Hişâm'dan rivayetle Hz. Peygamber'in soyu ile ilgilidir. Abdumenâf oğlu Hâşim'in diğer çocuklarının da annelerinin adını söyleyen İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in çocuklarının isimlerini; "Abdülmuttalib'in on erkek, altı da kız çocuğu vardı. Erkekler şunlardı: Hâris (Bu, babasının büyük oğludur. Babası Abdülmuttalip, Ebû Hâris künyesiyle künyelenmişti), Abbas, Hamza, Abdullah, Ebû Tâlîb (Ebû Talîb'in asıl adı İmrân değil, Abdumenâf'tır.) Zübeyr, Cahl (Buna Hael diyenler de vardır. Çok hayır işlediği için kendisine Gaydak lakabı takılmıştı), Mukavvîm, Dırâr, Ebû Leheb (Asıl adı Abdu'l-Uzzâ'dır.) Kızlar da şunlardı: Safiyye, Ümmü Hâkim el-Beydâ, Atîke, Ümeyye, Ervâ ve Berre. İbn Hişâm, Abdülmuttalib'in oğullarından Abdullah, Ebû Tâlîb ve Zübeyr ile Safiyye dışındaki kızlarının annelerinin Fatıma binti Amr b. A'iz b. İmran b. Adnan olduğunu söylemiştir."⁸⁷⁰ şeklinde sıralamaktadır.

Bunun yanı sıra; Yunus b. Bükeyr'in Muhammed b. İshak'tan rivayet ettiği ve Kureyş putlarının yanında bayramda kurban kesilince putun yanında olan Kureyşliler,⁸⁷¹ Hz. Peygamber'in amca ve halalarının isimleri,⁸⁷² Hz. Peygamber'den önce Muhammed ismini alanlar,⁸⁷³ Hilfu'l-Fudûl cemiyetini kuranlar,⁸⁷⁴ Cürhümlülerce kurulan cemiyetin mensupları,⁸⁷⁵ Hz. Peygamber'in

⁸⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/411-414.

⁸⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/339-341.

⁸⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

⁸⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

⁸⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/400-410.

⁸⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

⁸⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/450-452.

Hiz. Hatice'den doğan çocukları,⁸⁷⁶ ilk Müslümanlar,⁸⁷⁷ Hiz. Peygamber'in risaleti tebliğ ile birlikte namaz kılariken üzerine işkembe atılması sonrası beddua ettiği müşrikler,⁸⁷⁸ Kureyşlilerin Rasûlüllâh'a destek vermekten vazgeçmesi ve kendilerine teslim etmesi için amcası Eb Talib'e gönderdikleri heyet,⁸⁷⁹ Habeşistan'a hicret eden sahâbiler,⁸⁸⁰ İbn İşhk'tan rivayetle Peygamber'e eziyet veren müşrikler,⁸⁸¹ memleketlerine dönmek üzere iman etmiş ve tasdik etmiş oldukları halde ayrılıp giden Hazreliler,⁸⁸² Akabe'de Ensar'dan Müslüman olup, ertesini sene tekrar geleceklerini Hiz. Peygamber'e vaad edenler,⁸⁸³ Hiz. Peygamber ile Ensar'dan Hiz. Peygamber ile ilk toplantı yapan sekiz kişi,⁸⁸⁴ İkinici sene Ensrdan panayırdaki bulunan on iki kiři⁸⁸⁵ İkinici Akabe Bey'atine Evs ve Hazreçlilerin çıkardığı on iki temsilci,⁸⁸⁶ ikincisi Akabe Bey'atine Evs kabilesinden katılan onbir erkeğin adları ile Hazreçlilerden katılan altmış iki erkeğin ve iki kadının isimleri (İbn Kesir bu katılımcıların Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına katılıp katılmadıkları ile şehit olup olmadıklarına dair bilgileri de nakletmektedir),⁸⁸⁷ Beni Ganm b. Ddn ve ailesinden Medine'ye hicret eden erkek ve kadınların isimleri,⁸⁸⁸ Medine'ye hicret eden mer b. Hattâb ve ailesi⁸⁸⁹ ile hicret eden Müslümanların isimlerini ve Medine'de Ensar'dan kimin hangi muhaciri evinde misafir ettiğini de nakletmektedir.⁸⁹⁰

İbn Kesir, İbn İşhk'ın "es-Sire" adlı kitabından rivayetle; Müslümanlara, İşlmiyet'e karşı düşmanlık yapan Yahudi limleri, Benî Kaynuka Yahudilerinin limleri, Kurayzaoğulları Yahudilerinin bilginleri, Harise ve Neccaroğulları Yahudilerinin bilginleri,⁸⁹¹ Evs ve Hazreç münafıkları,⁸⁹² Yahudi bilginlerinden

⁸⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/457-460.

⁸⁷⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/28-30.

⁸⁷⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/57-67.

⁸⁷⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/69-72.

⁸⁸⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/98-117.

⁸⁸¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/206-208.

⁸⁸² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/231-243.

⁸⁸³ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/231-243.

⁸⁸⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/231-243.

⁸⁸⁵ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/231-243.

⁸⁸⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/244-254.

⁸⁸⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/255-257.

⁸⁸⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/258-266.

⁸⁸⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/258-266.

⁸⁹⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/258-266.

⁸⁹¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/350-352.

takiyye yolu (içi başka dışı başka) Müslüman olanların (görünenleri) içinde en şerhlerinin adlarını⁸⁹³ da isim listesi şeklinde vermektedir.

Aynı zamanda, Vakıdî'den rivayetle Hz. Peygamber'in bizzat savaştığı gazveler, Yakub b. Süfyân'dan rivayetle Hz. Peygamber'in bizzat savaştığı sekiz gazve, Mûsâ b. Ukbe'den rivayetle Hz. Peygamber'in savaşları,⁸⁹⁴ Abdullah b. Cahş seriyyesine katılanlar,⁸⁹⁵ alfabetik sıraya göre Bedir Savaşına katılan Müslümanların isimleri, sahâbîlerin aileleri, müttefikleri ve kimlerle ittifak kurduklarına dair bilgileri vermekte, bazı sahabelerin künyelerini de nakletmektedir.⁸⁹⁶

Ayrıca, Bedir şehitlerinin isimleri,⁸⁹⁷ Hüzeylilere İslam'ı öğretmek için gönderilen altı sahâbî,⁸⁹⁸ Yahudi Ebû Rafî Sellam b. Ebü'l-Hukâyk'ın öldürülmesi için görevlendirilen Hazreçlilerin Beni Seleme kolundan beş kişinin isimleri,⁸⁹⁹ Cafer b. Ebî Talîb ile birlikte Habeşistan'da kalan Muhacir Mekkeliler'den on altı kişi,⁹⁰⁰ Hayber savaşında muhacir ve ensardan şehit olan sahâbîler,⁹⁰¹ Mu'te Gazvesinde şehit düşen Müslümanlar,⁹⁰² Mekke'nin fethi sırasında haklarında ölüm fermanı çıkarılan kimseler,⁹⁰³ Huneyn savaşında ve Evtas seriyyesinde şehid edilenler,⁹⁰⁴ mazeretleri dolayısıyla Tebürek Seferinden geri kalan Bekkaîler,⁹⁰⁵ Mescid-i Dırar'ı inşa edenler,⁹⁰⁶ Hicri dokuzuncu senenin Ramazan ayında Hz. Peygamber'in yanına gelen Sâkif heyeti,⁹⁰⁷ Beni Amir kabilesi elçilik heyetinde bulunanlar,⁹⁰⁸ Rasûlüllâh'ın kızları ile onlarla evlenen erkeklerin isimleri, Hz.

⁸⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/352-355.

⁸⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/355-357.

⁸⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/357-362.

⁸⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/368-374.

⁸⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/474-487.

⁸⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/487-491.

⁸⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/110-119.

⁸⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/234-238.

⁹⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/246-249.

⁹⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/358.

⁹⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/432-434.

⁹⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/492-518.

⁹⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/569.

⁹⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 5/66-69.

⁹⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 5/92-101.

⁹⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 5/108-117.

⁹⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 5/154-161.

Peygamber'in eşlerinin isimleri,⁹⁰⁹ Hz. Peygamber'in çocuklarının isimleri,⁹¹⁰ Hz. Peygamber'in köle, hizmetçi, katip ve sırdaşları,⁹¹¹ Hz. Peygamber'in yanında bulunan vahiy katipleri⁹¹² de İbn Kesîr'in siyerinde yer verdiği isim listelerini oluşturmaktadır.

İbn Kesîr, Mûsâ b. Ukbe'nin eserinde naklettiği isim listelerini kullanmakla birlikte; siyer olaylarıyla ilgili verdiği isim listelerinden dolayı Mûsâ b. Ukbe'yi doğrudan tenkid etmektedir.⁹¹³

2.4.9. Biyografi ve Şecere Bilgisi Vermesi

İbn Kesîr siyerinde sık olmasa da bazı isimlere ait şecere bilgilerini de nakletmektedir. İbn Kesîr'in şecerelerini zikrettiği isimler arasında; Hz. Peygamber'in annesi Amine'nin şeceresi yer almaktadır ki onun şeceresini; "Amine binti Vehb b. Abdümenaf b. Zühre b. Kîlâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy",⁹¹⁴ şeklinde vermektedir. Hâtem et-Taî'nin şeceresi,⁹¹⁵ Abdullah b. Cüd'ân,⁹¹⁶ İmrul-Kays,⁹¹⁷ Nabîğa ez-Zübyânî,⁹¹⁸ Ümeyye b. Ebî's-Saltes es-Sekâfî,⁹¹⁹ Zeyd b. Amr B. Nüfeyl,⁹²⁰ Hz. Peygamber'in süt annesi Ebû Züeyb kızı Halime,⁹²¹ Hz. Peygamber'in süt babası (yani Halime'nin eşi) Hâris,⁹²² Süveyd b. Samit el-Ensârî'nin şeceresi,⁹²³ Ebû Ümame Es'ad B. Zürâre,⁹²⁴ Zeyneb binti Cahş,⁹²⁵ Cafer b. Ebî Talîb,⁹²⁶ Zeyd b. Harise, Abdullah b. Revaha,⁹²⁷ Enes b. Mâlik,⁹²⁸ Esma b.

⁹⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/502-507.

⁹¹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/507-514.

⁹¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/515-533.

⁹¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/559-579.

⁹¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/74, 187; 5/32-33, 246.

⁹¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/339-341.

⁹¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/344-351.

⁹¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/351-353.

⁹¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

⁹¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/353-356.

⁹¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/356-371.

⁹²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/380-388.

⁹²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

⁹²² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437.

⁹²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/228-229.

⁹²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/341-342.

⁹²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/248-250.

⁹²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, /405-420.

⁹²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/425-432.

⁹²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/444-445.

Harise,⁹²⁹ Abdullah B. Mes'ûd⁹³⁰ gibi kimseler de şeceresini zikrettiği kimseler arasındadır.

el-Bidâye'nin genelinde olduğu gibi özellikle siyer bölümünde biyografi bakımından zengin bir muhtevaya görülmektedir. İbn Kesîr; sahâbîler, hayatları, vefatları, katıldıkları gazve ve seriyyelerle toplumsal statülerine dair nakillerde de bulunmaktadır. Bazı biyografiler için isimlerini zikrettiği özel başlıklar açmaktadır. Halid b. Sinan el-Absî,⁹³¹ Hâtem et-Tâî,⁹³² Abdullah b. Cüd'an,⁹³³ İmru'l-Kays,⁹³⁴ Zeyd b. Amr b. Nüfeyl,⁹³⁵ Kâ'b b. Lüeyy,⁹³⁶ Amr b. Mürre El-Cühenî,⁹³⁷ Seyf b. Zi Yezen el-Hîmyerî,⁹³⁸ Hüveyy b. Ahtab En-Nadrî'nin Kızı Safiye⁹³⁹ İbn Kesîr'in biyografilerini zikretmek için ayrıca başlık açtığı isimlerdir.

2.4.10. Fıkhi Hükümlere Yer Vermesi

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde İslam hukukuna ilişkin görüşlerine de yer vererek hadiseleri açıklamaya çalışır.

Hız. Peygamber'in peygamberlik gelmeden önce yaptığı ibadetlerin durumuyla ilgili görüşleri nakledip, bu nakillerin durumunu değerlendirirken; "Bu görüşleri ve birbirleri ile olan ilgilerini açıklamak, usul-ü fikhın alanına girer" demektedir.⁹⁴⁰ Mescid-i Nebevî'nin inşası ile ilgili bahiste Mescid-i Nebevî'de kılınan namazla ilgili fıkhi hükümlere yer vermektedir. Konuyla ilgili olarak; "Alimlerin tercihe şayan olan görüşüne göre bu girişim, mescide yapılan ilavelerin de mescidin hükmüne tabi olacağına delalet etmektedir. Yani yapılan ilave kısımlarda kılınan namaz, diğer mescidlerde kılınan namazdan daha fazla sevaba vesile olacaktır. Rasûlüllâh'ın mescidine başka yerlerden gelip ziyarette bulunmanın sevap olduğu nasıl kesin ise, o ilave kısımlara gelmek ve oraları

⁹²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 5/546.

⁹³⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 5/553-554.

⁹³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/342-344.

⁹³² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/344-351.

⁹³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/351-353.

⁹³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/353-356.

⁹³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/380-388.

⁹³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/389-390.

⁹³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/494-507.

⁹³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 2/508-512.

⁹³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 4/232-235.

⁹⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/9-11.

ziyaret etmek de aynı hükme tabidir”⁹⁴¹ şeklinde fikhî hüküm vermektedir.

Yine Hz. Peygamber’in dedesi Abdulmuttalib’in durumu ile ilgili hadis ve rivayetleri naklettikten sonra “Abdulmuttalib, cahiliye dini üzere ölmüştür” şeklinde kendi yorumuyla birlikte hüküm beyan etmektedir.⁹⁴² Ayrıca “Ölünceye kadar putlara taptıkları ve Meryem oğlu İsa’nın dinine de tâbi olmadıkları halde nasıl olur da Hz. Peygamber’in anne, baba ve dedesi, ahirette bu vasıfta olmazlar! Ama kafirlikleri, Hz. Peygamberin nesebi için kusur değildir. Çünkü kafirlerin nikahları sahihtir. Görmez misin ki onlar eşleriyle beraber Müslüman olmaktadırlar? Eğer aralarında akdettikleri nikah İslam fikhına (hukukuna) uygunsa, Müslümanlığa girdiklerinde eşlerinin onlardan ayrılmaları ve nikah akdini yenilemeleri gerekmez”⁹⁴³ ifadesi de vermiş olduğu fikhî hükümler arasında yer almaktadır.

Hicretin birinci yılında ikamet halinde namazın artırılmasıyla ilgili olarak Nisâ Sûresi 101. ayetini zikretmekte ve bu konuya ayrı bir fasıl açarak konuyu açıklamaktadır.⁹⁴⁴ Ramazan orucunun farz kılınmasıyla ilgili Bakara Sûresi 183-185. ayetleri zikrettikten sonra bu ayetlerden sonra Müslümanlardan dileyenlerin oruç tuttuğunu, dileyenlerin de düşkün bir kimseye yemek yedirdiklerini ve bunu orucun bedeli olarak yeterli gördüklerini söylemektedir.

Bakara Sûresi’nin 185. ayeti nazil olduktan sonra da “artık mûkim ve sıhhatli olan kimsenin oruç tutması gerekli bir hüküm haline geldi. Ancak hasta ve yolcu kimseler için ruhsat tanındı. Oruç tutamayacak kadar yaşlı kimselerinse, oruca bedel olarak düşkün kimselere yemek yedirmeleri de bir hüküm farziyeti ile ilgili iki aşama idi” demektedir.⁹⁴⁵

Bedir Savaşı sonrası ganimetlerin durumu ile ilgili Enfal Sûresi 1. ayetini zikretmekte ve savaş sonrası ganimet dağıtımının nasıl olacağını ayrıntılı olarak anlatmaktadır.⁹⁴⁶

⁹⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/321-326.

⁹⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/437-440.

⁹⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/437-440.

⁹⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/344.

⁹⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/380-382.

⁹⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/454-456.

İbn Kesîr, bazı durumlarda fikhî hükümlerle ilgili başlıklar da açmaktadır. Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in muhacir olarak Mekke'den Medine'ye gelişi sonrası "Müşrik Kadınlardan Müslüman Olanların Nikah ve İddetleri" başlığını açmakta ve bu konudaki fikhî hüküm ve nakillere yer vermektedir.⁹⁴⁷ Bedir Savaşına katılan Müslümanların sayısına ilişkin rivayetleri naklettiği bir fasıl da bulunmaktadır.

Necâşî vefat ettiğinde Hz. Peygamber'in onun gıyabında cenaze namazı kılmasıyla ilgili olarak; "Bazı âlimler dediler ki: Rasûlüllâh, Necâşî'nin gıyabında cenaze namazını kıldı. Çünkü Necâşî imanını kavminden gizliyordu. Vefat ettiği gün, memleketinde onun üzerine cenaze namazını kılan olmamıştı. Bu yüzden Rasûlüllâh onun cenaze namazını gıyabında kıldı. Dediler ki: Gaib olan kimsenin üzerine beldesinde cenaze namazı kılınmış ise, başka bir belde de onun için cenaze namazını kılmak meşru olmaz. Bu sebeptir ki Hz. Peygamber vefat ettiğinde Medine dışında ne Mekkeliler ne de başkaları onun için cenaze namazını kılmamışlardır. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve diğer sahâbiler için de böyle olmuştur. Bunların üzerine cenaze namazı kılındığı şehirden başka, diğer bir şehirde cenaze namazı kılınmamıştır. Doğrusunu Allah bilir."⁹⁴⁸

Hicri dördüncü sene olaylarında Ümmü Seleme'nin nikah akdine değinmekte, "bu konuda müstakil bir cild kitap yazmış ve bu konuda doğru hükümleri beyan etmişimdir" demekte ve şu fikhî hükme değinmektedir. "Oğlunun, oğulluk cihetinden başka bir durumda annesine velilik yapma hakkı olduğu hususunda icma vardır. Aynı zamanda azad eden veya hüküm veren bir hakim olması durumunda da oğul, annesine velilik yapabilir. Fakat sırf oğulluk ciheti ile annesinin nikah akdini Şafiî'ye göre akdedemez. Ama diğer üç mezhep imamı, bu hususta İmam Şafiî'ye muhalefet etmişlerdir. Bu konuyu "'el-Ahkâmü'l-Kebîr" adlı kitabımızın nikah bölümünde genişçe açıkladık."⁹⁴⁹ diyerek ifade etmektedir.

Hicretin altıncı senesinde Hac ibadetinin farz kılınmasıyla ilgili bahiste; "Şafiî'nin haccın acilen değil geniş zaman içinde farz kılındığına kail olduğunu,

⁹⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/499-500.

⁹⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/98-117.

⁹⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/156-159.

ancak bu görüşe Malik, İmam Ebû Hanife ve İmam Ahmed'in muhalefet ettiğini belirterek onlara göre hac ibadeti -yapabilen kimseler için- acilen farz olduğunu nakletmektedir. Aynı şekilde yine Hicri altıncı yılda Müslüman kadınların zevceliğinin müşrik erkeklere haram kılınması bahsinde fıkhi hükümlere yer verilmesiyle ilgili rivayetler⁹⁵⁰ de İbn Kesîr'in vermiş olduğu fikhî hükümler arasında değerlendirilebilir.

Hayber'in fethi (6/ 628) sonrası ele geçirilen esirlerin Müslümanlar arasında yayılması ve insanların eşek eti yemelerinden bahisle bir rivayete göre Hz. Peygamber'in insanları eşek eti yemekten menetmesi hususunda İbn Kesîr: "Buhari bu fasla itina göstermiş ve bu konudaki yasağı sağlam yollardan nakledip beyan etmiştir. Eşek etini yemenin haramlığı, selef ve halef bütün cumhuru ulema mezhebidir. Bu aynı zamanda dört mezhep imamının da görüşüdür. Aralarında İbn Abbas'ın bulunduğu bazı selef uleması ise eşek etini yemenin mubah olduğuna kail olmuşlardır" diyerek bu konudaki fikhî hükümlere yer vermektedir.⁹⁵¹ Hayber Savaşında mut'a nikahı yapmanın yasaklanması ile ilgili hadis üzerinde çeşitli nakillerde bulunmakta ve görüşlerini dile getirmektedir.⁹⁵²

Mûte Gazvesi'nde (7/629) Cafer b. Ebî Tâlib'in düşmanın yararlanmasından endişe ederek atının ayaklarını kesmesi hadisesinden dolayı Müslümanların savaş halinde kendi binek hayvanlarını kesmelerine cevaz verenler bu hadiseyi delil olarak ileri sürmüşlerdir. İbn Kesîr bu konuda da: "Nitekim İmam Ebû Hanife de orduyla birlikte yürüyememesinden ve bu sebeple düşmanın yakalayıp ele geçirmesinden ve yararlanmasından korkulduğu takdirde ganimet hayvanlarının ve eşyalarının kesilip yakılmasına fetva vermiştir ki, bu durumda kesilen ve yakılan şeylerin ateşi, Müslümanlarla düşman arasında bir engel meydana getirir"⁹⁵³ demekte ve fikhî bir hüküm vermektedir.

⁹⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/308-309.

⁹⁵¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/226-231.

⁹⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/226-231.

⁹⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/405-420.

Evtas Gazvesi (8/630) sonrası esir alınan bazı evli kadınların durumuyla ilgili Nisâ Sûresi 24. ayetinin nazil olması⁹⁵⁴ ve müşrike olan cariyelerin mübah olup olmaması ile ilgili nakilleri rivayet eden İbn Kesîr'in burada yapmış olduğu nakilleri de fıkhi hükümler içermektedir.⁹⁵⁵

İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in veda haccı ile ilgili neredeyse bütün ayrıntılara yer vermiştir. Veda Haccı bahsinde vermiş olduğu detaylar Hacc ibadeti sırasında Müslümanların yapması gerekenlerle ilgili fikhî bir rehber niteliği taşımaktadır.

İbn Kesîr, Mekke'nin fethinden (8/630) sonra Hz. Peygamber'in Mekke'de ikamet müddeti bahsinde: "Hz. Peygamber'in Ramazan ayında Mekke'de kalıp namazı kısalttığı ve orucu yediği hususunda ihtilaf yoktur. Bu durum; 'Seferi kişi ikamete karar vermediği takdirde namazı kısaltarak kılabilir, oruç tutmayabilir. Bu ruhsatı, on sekiz güne kadar devam edebilir' diyen âlimler için bir delildir. Bu, iki kavilden biridir. Diğer kavil ise yeri geldiğinde anlatılacaktır"⁹⁵⁶ demektedir.

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde "Mekke'nin fethi sonrası Rasûlüllâh'ın Mekke'de Verdiği Hükümler"⁹⁵⁷ başlığını açarak başlık içerisinde konuyla verilen fikhî hükümlere ayrıntılı bir şekilde yer vermektedir.

2.4.11. Yorum Yapması

İbn Kesîr haberlerin sıhhati konusunda görüş bildirdiği gibi hadiselerin nedenlerine ilişkin kişisel görüşlerini de içeren yorumlar yapmaktadır. Nakillerinde kendi döneminden önceki İslam tarihçilerinin yorumlarına yer verdiği gibi kendi görüş ve düşüncelerine de yer vermektedir. Kendi görüşlerini açıklayacağı zaman cümleye; "Demek istediğim şu ki"⁹⁵⁸, "Sonuç olarak diyebiliriz ki"⁹⁵⁹, "Özetle

⁹⁵⁴ "(Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir." Nisâ Suresi, 4/24.

⁹⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/565-569.

⁹⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/531.

⁹⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/532-534.

⁹⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-440; 4/42-54; 4/282-296; 4/405-420; 5/220-227.

⁹⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 2/430-437; 3/132-141; 11/538.

demek istediğim şu ki”⁹⁶⁰, “Ben de derim ki”⁹⁶¹ ifadeleri ile başlamakta ve görüşlerini bildirmektedir. Güzelliğinden dolayı Abdulmuttalib’e “Ay” denilmesi,⁹⁶² Hz. Peygamber’in doğumu,⁹⁶³ Hz. Peygamber’in süt anneye verilmesi ve gerçekleşen mucizeleri naklettikten sonra: “Rasûlüllâh’ın uğur ve bereketi, Halime es-Sa’diye ve ailesi üzerine yağdığı” konusu,⁹⁶⁴ Dedesi Abdulmuttalip’in cahiliye dini üzerine ölmesi konusunda pek çok rivayete yer verip daha sonra kendi düşüncesini açıklaması,⁹⁶⁵ Yunus b. Bükeyr’den rivayetle Hz. Peygamber’in peygamberlik öncesi kendi kavminin dini ritüellerini yapmasıyla ilgili nakli: “Allah’ın ona muvaffakiyet vermesi neticesinde olan bir şeydir” diyerek açıklaması⁹⁶⁶ İbn Kesîr’in yorumladığı siyer konuları arasında yer almaktadır.

İsrâ ve Mirâç hadisesinin naklinde İsrâ hadisesinin nasıl olduğuna dair kendi düşüncesini izah etmek için anlatıma “tenbih” diye başlamakta: “Tenbih: Biz, isrâ hadisesinden önce Hz. Peygamberin uykuda rüya gördüğünü inkar etmediğimiz gibi, isrâ hadisesinden sonrası için de inkar etmiyoruz. Hz. Peygamber’in gördüğü rüya, mutlaka sabah aydınlığı gibi gerçekleşirdi. Bunun gibi bir hadiste vahyin başlangıcı bölümünde nakledilmiştir. Vahiyden önce uyanıklık halinde gördüğü bazı hadiseleri uyku halinde de görmüştür. Bununla da onun Peygamber olacağı ve bu hadiselerle alışması amacı güdülmüştür. Doğrusunu Allah bilir”⁹⁶⁷ diyerek kendi görüş ve düşüncelerini açıklamaktadır.

2.4.12. Konu Başlıklarından Bağımsız Fasıllar Açması

İbn Kesîr, eserinde önemli gördüğü konuları açıklamak için bağımsız fasıllar açmaktadır. İbn Kesîr’in hicretten önceki olaylarla ilgili konu başlıklarından bağımsız olarak açtığı fasıllar; Kur’ân nazil olduğunda cinlerle azılı

⁹⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/430-440; 3/166-181.

⁹⁶¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 1/497-513; 2/442-447; 3/39-51; 3/74-81; 3/118-124; 3/244-254; 3/296-308.

⁹⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/400-410.

⁹⁶³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/414-419.

⁹⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/430-437.

⁹⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/437-440.

⁹⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 2/442-447.

⁹⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/166-181.

şeytanları vahiy hırsızlığı yapmak ve ona kulak vermekten menetmek,⁹⁶⁸ Vahyin kesintiye uğraması,⁹⁶⁹ Hz. Peygamber'e tebliğ yaparken yapılan eziyetler,⁹⁷⁰ Kureyşlilerin Rasûlüllâh'a ve ashabına karşı komplo kurmalarından, ona yardım ve destek vermekten vazgeçerek kendilerine teslim etmesi için amcası Ebû Tâlîb ile toplantı yapmaları, Ebû Talîb'in de Allah'ın güç ve kuvveti ile bu isteklerini yerine getirmemesi,⁹⁷¹ müşriklerin Hz. Peygamber'e itirazlarda bulunmaları, hidayet ve doğru yolu bulma maksadıyla değil de inatçılık maksadıyla çeşitli mucize ve harikaları ondan talep ederek kendisini çıkmaza sokmaya çalışmaları,⁹⁷² Müslümanlara yönelik işkenceler,⁹⁷³ Kureyş kabilesinin Hz. Peygamber'e yardım ettikleri için Haşimoğullarıyla, Abdülmuttaliboğullarına muhalefet etmesi ve onları Şi'bi Ebî Talîb'de uzun süre muhasara altında tutmaları,⁹⁷⁴ Hz. Peygamber'in Kureyşliler kendisine asi oldukları zaman Yusuf Peygamber'in yedi bedduası gibi Kureyşlilere karşı yedi şey yapmak için yardım istemesi,⁹⁷⁵ Fars ve Rumlarla ilgili hadiseler,⁹⁷⁶ isrâ hadisesi sonrası namazın nasıl kılınacağı ile ilgili hususlar,⁹⁷⁷ Ebû Tâlîb'in vefatından sonra müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptığı eziyetler,⁹⁷⁸ Hz. Peygamber'in Tâîf'e gidişi ve orada kendisine eziyet edilmesi,⁹⁷⁹ Hz. Peygamber'in Tâîf dönüşünde Nahle mevkiinde gecelerken ashabına sabah namazını kıldırıldığı esnada cinlerden bir grubun onun Kur'ân okuyuşunu dinlemesi⁹⁸⁰ konularıyla ilgilidir.

İbn Kesîr'in hicretten sonraki olaylarla ilgili konu başlıklarından bağımsız olarak açtığı fasıllar ise; Hz. Peygamber'in hicreti sebebiyle Medine'nin fazileti,⁹⁸¹ Hz. Peygamber'in hicret sırasında bir süre kaldığı Kubâ köyü günleri,⁹⁸² Hz.

⁹⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/30-35.

⁹⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/28-30.

⁹⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/68-69.

⁹⁷¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/69-72.

⁹⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/74-84.

⁹⁷³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/84-88.

⁹⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/126-132.

⁹⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/163-164.

⁹⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/164-165.

⁹⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/181-182.

⁹⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/201-206.

⁹⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/208-211.

⁹⁸⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/211-213.

⁹⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/308.

⁹⁸² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/312-313.

Peygamber'in Benî Sâlim b. Avf yurdunda kıldırıldığı İslam tarihindeki ilk Cuma namazı ve irad ettiği ilk hutbe,⁹⁸³ Rasûlüllâh ve aile efradı için mesken olsun diye Mescid-i Nebevi'nin çevresinde bazı hücrelerin inşa edilmesi,⁹⁸⁴ ikamet halinde namazın artırılması,⁹⁸⁵ İbn İshâk'tan rivayetle Yahudi bilginlerinden takiyye yolu (içi başka dışı başka) Müslüman olanların (görünenlerin) içinde en şerlileri,⁹⁸⁶ Bedir savaşı sonrası müşrik esirlerin durumu,⁹⁸⁷ Bedir savaşında öldürülen müşriklerin sayısı,⁹⁸⁸ Bedir günü müşriklerden alınan ganimetin kimlere verilip kimlere verilmeyeceği hususunda yaşanan ihtilaf,⁹⁸⁹ Hayber ganimetlerinin peyderpey ele geçirilmesi, kalelerinin fethedilmesi,⁹⁹⁰ Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'i kocası Ebû'l-As. b. Rebî'a iade etmesi,⁹⁹¹ Mûte Gazvesi sonrası mücahitlerin Medine'ye dönmeleri,⁹⁹² Hz. Peygamber'in vefat etmesi üzerine Araplardan bazılarının irtidad etmeleri,⁹⁹³ Hz. Peygamber'in vefatı üzerine söylenen çeşitli kasideler⁹⁹⁴ ve Hz. Peygamber'in emin saydığı şahsiyetler⁹⁹⁵ gibi içeriklere sahiptir.

2.4.13. Cebri Tarih Anlayışı

İbn Kesîr'in eserinin siyer bölümünde yoğun olmamakla birlikte cebri tarih anlayışının⁹⁹⁶ izleri bulunmaktadır. İslam'a ilk giren Müslümanlar bahsinde: "Ebû Talîb'in kendi kavminin dini üzere kalmakta devam etmesi Cenâb-ı Allah'ın hikmetindendi. Böylece, Rasûlünü korumuş oluyordu. Çünkü Ebû Tâlîb İslâm'a girseydi, Kureyş müşrikleri nezdinde onun itibarı kalmaz, söz hakkı da olmazdı. Onlar da kendisinden çekinmez, saygı göstermez, aksine ona karşı cüretkar

⁹⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/318.

⁹⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/328-329.

⁹⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/344.

⁹⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/355-357.

⁹⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/446-452.

⁹⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/452-454.

⁹⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/454-456.

⁹⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/226-231.

⁹⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/394-395.

⁹⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/424-425.

⁹⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/466.

⁹⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/466-470.

⁹⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/579-581.

⁹⁹⁶ Cebri tarih anlayışı; nakledilen hadisede ilahi gücün etkisine atıf yapılan tarih anlayışıdır. Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 118.

olurlardı. Ellerini ve dillerini kötülükle uzatırlardı.”⁹⁹⁷ başlıkları ile “Hz. Peygamber’in, şerefli zatını hac mevsimlerinde Arap kabilelerine arzemesi, kendisine yardımcı olmalarını, kendisini yalanlayıp muhalefet edenlere karşı korumalarını, yanlarında barındırmalarını istemesi, ancak Cenâb-ı Allah, onu Ensâr için ayırdığından Arap kabileleri bu isteğine cevap vermemişlerdi”⁹⁹⁸ bahislerinde geçen ibarelerde cebrî tarih anlayışı bulunmaktadır.

İbn Kesîr’in cebrî tarih anlayışına ilişkin diğer örnekler şu şekildedir;

Ensar’ın Müslüman olmaya başlaması başlığında Hazreçlilerin Allah’a imana davet edilmesini anlatan İbn Kesîr; “Hz. Peygamber İslâmiyeti kendilerine anlattı. Onlara, Kur’ân okudu. Yahudilerin kendileriyle birlikte aynı memlekette ikamet etmeleri onların hidayete kavuşmaları için ilahi bir sebep oldu”⁹⁹⁹ diyerek cümlelerine şu şekilde devam eder.

Büyük Bedir Gazvesiyle ilgili olarak müşrikler için; “Şeytan onlara işlediklerini güzel gösterdi”, “İblis, Kureyşlileri aldattı”, “Lanetli İblis, meleklerin Müslümanlara yardım için Bedir gününde indiklerini görünce gerisin geri dönüp kaçtı. O gün kaçanların ilki, o oldu. Halbuki daha önce müşrikleri yüreklendirip gayrete getirmiş, onları koruyacağını söylemişti. Onları kışkırtmış, onlara vaadlerde bulunmuş, kuruntulara kaptırmıştı. Ama şeytan, onlara aldatmadan başka bir şey vadetmiyordu.”¹⁰⁰⁰ İfadelerini cebrî tarih anlayışına örnek olarak verebiliriz.

Hüzeyliler tarafından şehit edilen Âsım b. Sâbit’in bedeninin müşriklere satılmaması için Allah’ın bir sel göndermesi ve selin Âsım’ı alıp götürmesi. “Âsım, Allah’a ahid vermişti ki, kendisine hiçbir müşrik dokunmasın ve kendisi de asla hiçbir müşrik’e necasetinden dolayı el sürmesin.”¹⁰⁰¹

Hiz. Peygamber’in Ahzâb’a beddua etmesi faslına başlarken: “Bu fasıl, Cenâb-ı Allah’ın müşrikleri kendi güç ve kuvvetiyle oradan geri çevirişi, kalplerine sarsıntı veriş, üzerlerine şiddetli bir kasırgayı sevk etmesi ve bedenlerine bir

⁹⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/57-67.

⁹⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/214-227.

⁹⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/231-243.

¹⁰⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/383-428.

¹⁰⁰¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 4/110-119.

sarsıntı vermesi hakkındadır. Allah bütün bunları Rasûlü'nü sevdiğinden, onun şerefli çevresini ve havzasını korumak istediğinden yapmıştır”¹⁰⁰² demektedir. İbn Kesîr'in bu nakillerinde yer alan ifadeler cebri tarih anlayışının bir örneği olarak düşünülebilir.

¹⁰⁰² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/191-200.

SONUÇ

İbn Kesîr'in el- Bidâye ve'n-nihâye adlı eser, siyer ve İslam tarihi açısından oldukça önemli bir eserdir. Çünkü, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in hayatı, getirdiği dinin özellikleri ve oluşturduğu toplumla kurmuş olduğu devletin nitelikleri sonraki nesiller için bir ilgi ve merak uyandırmıştır.

İbn Kesîr, el-Bidâye'de Hz. Peygamber'in sîretini yazma amacını; "susamış gönüllere su serpmek ve hasta gönüllerdeki marazı gidermek" şeklinde açıklamıştır. İbn Kesîr, aşırı uç fikirlerden uzak, ehl-i sünnete bağlı ve bu konuda taviz vermeyen bir İslam tarihçisidir. Eserinde rivayet ettiği haberlerde, hakikate sadakat konusunda cüretkâr, eleştirilerinde ise açık sözlü davranmıştır. Bu yönleriyle kendisinden sonra gelen İslam tarihçilerine rehberlik etmiştir. İbn Kesîr, temel İslam bilimleri olan; hadis, tefsir ve tarih başta olmak üzere İslami ilimlere hakimdir. O, kaynak eserlere rahatlıkla ulaşabileceği, İslami ilimlerin desteklendiği kültürel bir ortamda hayatını sürdürmüştür.

Siyer bölümü el-Bidâye'nin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. İbn Kesîr eserinin siyer bölümünde Hz. Peygamber'in hayatını, İshâk'ın *el-Meğâzî*'sinde olduğu gibi insanlık tarihinin bir bölümü, Hz. Adem'den bu yana gönderilen peygamberlerin devamı ve sonuncusu olarak ele almaktadır. Eserinin geneliyle İslam tarih yazıcılığına önemli bir katkı sunan İbn Kesîr, siyer bölümünde Hz. Peygamber'in hayatını insanlık tarihiyle birlikte ele aldığı için, Müslümanlar tarafından sevilmektedir.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in hayatını, genel tarih anlatısı içerisinde bir bölüm olarak vermektedir. Kendisinden önceki İslam tarihçileri; Taberî, İbn Sâ'd, Vâkidî, İbn Kelbî ve Mes'ûdî gibi; İslam'a kadar olan çağların tarihi, başlangıcından itibaren İslam'ın tarihi ile yaşadığı döneme kadar olan İslam devlet ve milletlerinin tarihini yazmıştır. İbn Kesîr, el-Bidâye'de İslam tarihi eserlerinin giriş bölümünde yer alan; yaratılış, geçmiş peygamber ve ümmetleriyle Hz. Peygamber öncesi cahiliye dönemi Arap toplumuna dair nakillere de yer vermiştir. el-Bidâye'nin siyer bölümüne Hz. Peygamber'in soyu ve doğumu öncesi çeşitli mucizelerinden bahsederek başlamakta, ahirete irtihaline kadar geçen olan olayları

kademeli bir tarihsel anlatım sistemi içerisinde nakletmektedir. Hz. Peygamber'in doğumu sırasında olan mucizeler, İslam'ın başlangıç yıllarında müşriklerin Hz. Peygamber ile olan münakaşaları, Habeşistan'a hicret, Mekke'den Medine'ye hicret ile ilk hicri yılda meydana gelen önemli olayları anlatmaktadır. Eserde, Hz. Peygamber'in savaşlarını ifade eden meğazi, Hz. Peygamberin çeşitli kabileler ve devlet adamlarını İslam'a davet için gönderdiği heyetler, veda haccı ve Hz. Peygamberin vefatıyla ilgili hususlara da geniş yer ayırmaktadır. İbn Kesîr, Hz. Peygamberin eşleri, özel eşyaları ve silahlarına ilişkin başlıklar açmakta; şemâil ve hasais konularına ilişkin ayrıntılı bilgi de vermektedir.

İbn Kesîr, el-Bidâye'de İslam tarihinin parlak ve müreffeh yönlerine temas etmiş, Müslümanları genel olarak iyiliğe ve doğrunun peşinden gitmeye teşvik etmiştir. el-Bidâye'nin geneline hakim olan ruhu ise; İbn Kesîr'in kendisinden önceki İslam tarihçileri başta olmak üzere İslami ilimlerin neredeyse bütün alanlarındaki İslami birikimden istifade etmesi, İslam tarih malzemelerinin bir nevi tasnif etmesi ve bu büyük birikimin yaşadığı zamanın koşullarında yeniden yorumlaması şeklinde izah edebiliriz. Siyer olaylarının anlatımında bütünlüğü korumakta, bahsettiği olayların ne zaman gerçekleştiğine dair bilgiyi mutlaka vermektedir.

İbn Kesîr, el-Bidâye'nin siyer bölümünde; tabakat ve coğrafya kitaplarından ilk dönem İslam tarihi eserlerine, meğazi kitaplarından kendisinden önceki İslam tarihi kitaplarına, hadis ve tefsir kitaplarına müracaat ederek gerekli ilmi malzemeyi toplamış ve bu yönüyle İslam tarihi açısından değerli bir eser ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber'in hayatının bilinmesi, bir ayetin hangi şart ve duruma göre nazil olduğunun anlaşılması, Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması için önemlidir. İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in risalet dönemine dair hadiseleri naklederken, bu olaya sebep olarak nazil olan Kur'an'ın bir veya birkaç ayetini de zikretmekte, bu yönüyle tefsir ilmine önemli katkılar sunmaktadır. Müfessir kimliğinin bir sonucu olarak; rivayet ettiği ayetlerin tefsirini yapmakta, yeri geldiğinde önemli eserlerinden olan Kur'an Tefsirine göndermeler yapmaktadır.

İbn Kesîr, eserini yazarken İslam dünyasında kendi dönemine kadar gelen neredeyse bütün çalışmalardan faydalanmıştır. Günümüzde kadar ulaşmayan bazı kaynaklardan iktibaslarla bulunarak, varlığından bahsetmiş ve kayıt altına almıştır. Çalışmamız kapsamında İbn Kesîr'in en çok yararlandığı siyer kaynaklarının; siyer yazıcılığına büyük katkı sağlayan; siyer yazıcılığının tasnif ve telif dönemi müellifi İbn İshâk (ö. 151/768), karşılaştırmalı nakil dönemi müellifi Vâkidî (ö. 207/823), klasik nakil dönemi müellifi İbn Hişâm (ö. 218/833) ile Taberî (ö. 310/923), İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233) ve İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) olduğu görülmüştür. İbn Kesîr'in siyer anlayışının en önemli özelliği; İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkidî gibi önemli İslam tarihçilerinin nakillerini karşılaştırmalı olarak bir araya getirerek eserini telif etmesi ve Taberî, İbnü'l-Esîr, İbn Cevzî gibi genel tarih yazan İslam tarihçilerinin yaklaşımlarından etkilenmesidir. Bahse konu tarihçilerin nakilleri bazen birbirine zıt olsa da İbn Kesîr'in bu nakilleri tenkit etmek için naklettiği görülmektedir.

İbn Kesîr bir siyer olayı ile ilgili bütün rivayetleri nakletmeyi kendisine bir görev bilmekte ve bunu yansıtmaktadır. Siyer olaylarını naklederken Kur'ân ayetlerinden de yararlanmakla birlikte hadis malzemesinin kullanımındaki yoğunluk dikkat çekmektedir. İbn Kesîr eserinin siyer bölümünde bir tarihçiden beklenmeyecek derecede hadis usul ve yöntemlerini tercih etmektedir. Siyer olaylarını naklederken yararlandığı hadis kaynakları arasında; Buhârî, Müslim başta olmak üzere diğer sahih hadis kaynakları arasında yer alan; Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Beyhâkî, Nevevî en fazla başvurduğu hadis alimleridir. İbn Kesîr, biyografik bilgi vereceği zaman da; İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî gibi daha belirgin ve güvenilir kaynakları tercih etmektedir.

Bazı bölümlerde muhaddislerin isimlerinin yanı sıra eserlerinin isimlerini de zikrettiği görülmektedir. Bir konuyla ilgili bir hadisi naklederken hadisin birden fazla varyantına yer verdiği durumlar azımsanmayacak kadar çoktur. Anlattığı siyer konularının hadislerle irtibatını güzel kurmakta, kişisel görüşlerini de rivayetlere ekleyerek; siyer olayı ile rivayetleri bütünleştirmektedir.

İbn Kesîr, geleneksel İslam tarihçilerinden farklı olarak eserinde hadis ıstılahını da titizlikle kullanmıştır. Bunu yaparken de hadis literatürünü ve siyeri

birleştirmiştir. Hadis metodolojisine hâkim bir muhaddis olduğunu göstermek için kullandığı hadis materyalini şerh etmekte, farklı rivayetlere yer vermekte ve daha makul olduğuna inandığı rivayeti doğru kabul ederek bunu vurgulamaktadır. el-Bidâye'nin siyer bölümünün tamamında hadisin etkisi, üslubu ve yaklaşımı kendisini göstermektedir. İbn Kesîr, kullandığı hadislerde rivayet zincirini tenkit etmemiş, rivayet ettiği bazı hadislerin metinlerini inceleyerek tuhaf ve akıl dışı gördüğü kısımları özellikle vurgulamıştır. İbn Kesîr'in el-Bidâye'sinin siyer bölümünde tarihi olaylarını bir hadisçi gözüyle değerlendirmekte ve hadis isnadlarının durumlarını dikkat etmektedir. O, pek çok rivayete yer vererek ortak bir metin oluşturma çabası içerisinde girmesi yönüyle Zührî'ye benzemektedir.

Siyer yazıcılığında, siyer ve meğâzi kaynaklarından çok daha fazla hadis kaynaklarını kullanma yöntemi Memlûkler dönemi siyer yazıcılığının belirgin bir özelliğidir. İbn Kesîr'in de içerisinde yer aldığı ilmî çevrenin önde gelen eğilimlerine sadık kaldığı, ansiklopedik, muhtasar tarih yazıcılığının etkili olduğu bir dönemde kronolojik genel İslam tarihi kitabı içerisinde muhtasar bir siyer bölümü yazdığı görülmektedir.

İbn Kesîr, sadece kendisinden önceki müelliflerin eserlerini nakletmekle kalmamış, muhaddis ve müfessir kimliğini de kullanarak Kur'an-ı Kerim ve hadisleri siyer rivayetleriyle ilişkilendirmiş, kendi bulduğu diğer rivayetleri eklemiş, tartışmalı gördüğü kısımlarda rivayetleri tenkit de etmiş, yorumlamış ya da şerh etmiştir.

İbn Kesîr, el-Bidâye ile yeni kaynakları da siyer anlatımına dahil etmektedir. Böylece siyer literatürü ve kaynaklarını zenginleştirerek İslam tarihçiliği ve siyer metodolojisinde hak ettiği yere ulaşmıştır. Çalışmamızda da müellif ve eser adlarıyla belirttiğimiz üzere İslami ilimlerle ilgili yüzlerce esere atıfta bulunmuştur. Bu yönüyle el-Bidâye'nin siyer bölümünün bir bibliyografya özelliği taşıdığını söyleyebiliriz. Kaynaklarda alıntıları olabildiğince kısaltan İbn Kesîr, kaynakların ve rivayetlerin çeşitliliği sebebiyle olayları özetleyerek nakletmiştir.

İbn Kesîr yalnızca kendi zamanına kadar olan gelişmeleri değil, mahalli bir tarihçi gibi yaşadığı şehir olan Şam'ın tarihini ve Memlûkler Devletinin siyasi

tarihini yazmıştır. Kronolojik yazımda neredeyse her hicri yılda Memlûk sultanı, halife, nâib ve kadıların kim olduğu, Memlûkler devletinin önemli kademelerinde kimlerin görev yaptığına dair ayrıntılı bilgiler vermiş; toplumsal, ekonomik, eğitim ve dini hayata dair pek çok gelişmeyle birlikte emirler arası siyasi mücadele ve ayaklanmaları da birinci kaynak olarak aktarmıştır.

İbn Kesîr, İslami ilimlere bütüncül yaklaşmaktadır. El-Bidâye'nin siyer bölümünde; tefsîr, fıkıh, lügat, coğrafya, şiir ve edebiyata yer vermiş, derlediği kaynakları da siyer olaylarıyla ilişkilendirmiştir. Mesela; yeri geldikçe âyetleri tefsîr etmiş ve bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Fıkıhî konulara genişçe yer vermiş; gerektiği zaman uzun bilgiler aktarmış; konusuna göre de tartışmıştır. Eseri tanınmış şahısların biyografilerini de içerdiği için aynı zamanda bir tabakat eseri gibidir.

el-Bidâye'nin siyer bölümünde şiirden azamî ölçüde yararlanılmıştır. Siyer konuları içerisinde hakkında bilgi verdiği hadiselerle ilgili bulabildiği bütün şiirleri kullanmış ve siyer konuları ile şiiri ilişkilendirmiştir. Şiire yönelik alıntıları çeşitli siyer konularıyla ilgili olduğu gibi İslam öncesi Arap kabileleri ve kahramanlarına ilişkin şiirlerde bulunmaktadır. İbn Kesîr eserinin siyer bölümünde doksanın üzerinde şaire ait şiire yer vermiş, şairlerin geneli Müslüman olduğu gibi, siyer olaylarıyla ilgili müşriklerin de şiirlerine yer vermiştir.

İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in doğumundan çok önceki dönemlerden itibaren Hz. Peygamber'e nisbet edilen pek çok mucizeye eserinde yer vermiştir. Delâil anlatımına ilişkin pek çok rivayeti siyerinde bir araya getirmiştir. Delâil ve şemâil anlatımlarına ilişkin rivayetleri kendine özgü bir üslub ile sunmuştur. Hz. Peygamber'e atıfla İslam tarihinin dönüm noktalarından olan fitne hareketleri, Sıffin Savaşı, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'in şehadeti gibi hususlar başta olmak üzere gelecekte haber verilen nakiller de İbn Kesîr'in siyerinin içerisinde yer bulmuştur.

İbn Kesîr eserini, Taberî'nin Tarihi gibi meydana geldiği yıllara göre düzenlemekle birlikte, ondan farklı olarak rivayetler arasında bağlantılar kurmaya azamî önem göstermiş, İsrâiliyattan uzak durmuş, İslamın ruhuna uygun olmayan nakillere yer vermemiş, önüne gelen her bilgi ve haberi almamış, tenkide tabi tutarak eserine almıştır. İbn Kesîr'de tıpkı Taberî gibi naklî bir tarihçiliğe değer

vermekte, siyer olaylarını yazarken rivayetleri aktarmakla yetinmektedir. İbn Kesîr, isrâiliyat içeren haberler konusunda son derece hassas davranmıştır. el-Bidâye’de, İsrâiliyat haberlerinin hangi şart ve durumda İslam tarihi içerisinde bulunacağı ile ilgili bir manifesto yazmıştır. Yahudi mitleri, halk hikayeleri ve peygamber kıssaları arasında tuhaf, çirkin ve anormal gördüklerini reddederek İslam tarihi dışına çıkarmak için büyük gayret sarfetmiş, Kur’an’a ve ehl-i sünnete uygun olan İsrâiliyat haberlerini ise onaylamıştır. İbn Kesîr eserinde kişisel yorumlarına da yer vermektedir. Siyer olaylarıyla ilgili bazı metin ve sözleri aklî değerlendirmelere de tabi tutmakta, akla uygun olmayan rivayetleri reddetmektedir. Bütün bu birikimle birlikte İbn Kesîr, tarihi hadiselerle ilgili kendi yorum ve düşüncelerini de nakletmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç. “Hasâisü’n-Nebi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16/277-281. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ahatlı, Erdinç. *Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.
- Akın, Nimetullah. “Delîlü’n-Nübüvve’nin İşlevselliği Üzerine”. *Usul* 8 (2007), 47-71.
- Altan, Ebru. “Haçlı Devletlerinde (Outremer) Kullanılan Unvanlara Dair”. *Tarih Dergisi* 71 (2020/1), 67-81. 10.26650/TurkJHist.2020.005
- Aktaş, Ömer. *(Câhiliyeden Asr-ı Saâdet’e) Sakîf Kabilesi ve Hz. Peygamber’le Münasebetleri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Aktaş, Ömer. “Arap Yarımadasında Din Odaklı Mücadeleler ve Cahiliye Araplarına Etkileri”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1) (Bahar/2020), 227-254. <https://doi.org/10.17859/pauifd.731861>
- Âlûsî, Mahmûd Şükrü el-Bağdâdî. *Bülûğu’l-Ereb fî Ma’rifeti Ahvâli’l-Arab*. tsh: Muhammed Behcet el-EserîBeyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- Apak, Adem. “Siyer Kaynaklığı Açısından Kur’an’ın Değeri ve Önemi”. *İstem* (2010), 9-18.
- Arnold, Thomas. *The Caliphate*. Londra: Routledge, 1924.
- Ateş, Ali Osman. “Kusayy b. Kilâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/460-461. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Aydın, Mehmet. “Beşâirü’n-Nübüvve”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/549-550. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Azizova, Elnure. “Ubeyd b. Şerriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/15-16. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Bozkurt, Nebi. “Künye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/558-559. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Calder, Norman. *Tafsir from Tabari to Ibn Kathir: Problems in the Description of a Genre, Illustrated with Reference to the Story of Abraham* in G.R. Hawting and A.A. Shareef (eds), *Approaches to the Qur'an*. London: Routledge, 1993.
- Cerrahoğlu, İsmâil. *Tefsîr Tarihi*. II Cilt. Ankara: Fecr Yayınevi, 1988.
- Chamberlain, Michael. *Knowledge and social practice in medieval Damascus 1190-1350*. Londra: Cambridge University Press, 1994.
- Clot, Andre. *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*. çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2005.
- Çetin, Abdurrahman. "Nesih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/586. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târîhu Bağdad*. XIV. Cilt. Kahire: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1349/1931.
- Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî. *Kitabü's-sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*. Beyrut: 1997.
- el-Mektebetü's-Şâmile, "Tâcü'l-luga ve sıhâhu'l-'Arabiyye". Erişim 15/12/2022. <https://shamela.ws/book/23235/2009>
- el-Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes'ûdî el-Hüzelî. *Mürûcü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher*. Beyrut: el-Camiatü'l-Lübnaniyye. 1965.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/351-354. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- el-Sunaidi, Abdurrahman b. Ali. "İbn Kesîr'in Peygamber Biyografisinin Rivayetlerine İlişkin İnceleme ve Eleştirisi". *World of Books Magazine* 24/5-6 (2003), 383-405.
- el-Zerkanî, Halil Hasan. "İbn Kesir'in Peygamberimizin Siretine Yaklaşımı". *Arap Bilim Mirası Dergisi* 1 (2010), 11/27-56.
- Fayda, Mustafa. "Siyer ve Meğazi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/324-327. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

- Gökçe, Ferhat. “Türkiye’de Memlukler Dönemi Hadis Çalışmaları”. *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi* 11/21 (2013), 41-88.
- Günaltay, Mehmet Şemsettin. *İslam Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihleri*. İstanbul: Kitabevi, 1991.
- Halil, İmâdüddin. *İslâmın Tarih Yorumu*. çev. Ahmet Ağırakça. İstanbul:1988.
- Hamîdullah, Muhammed. *Sîret-ü İbn İshak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021.
- Hatiboğlu, İbrahim. “İsrâiliyat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/199-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Hizmetli, Sabri. “İslam Tarihi”. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- Holt, Peter Malcolm Holt. “Some Observations on the 'Abbāsîd Caliphate of Cairo”. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London* 47 (1984), 501-507. <https://www.jstor.org/stable/618882>.
- Horovitz, Josef. *İslami Tarihçiliğin Doğuşu İlk Siyer-Megâzî Müellifleri ve Eserleri*. çev. Ramazan Özmen-Ramazan Altınay. Ankara: Ankara Okulu Yayınları 2019.
- İbn Battuta, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, *Seyahatname*. çev. A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- İbn Hacer, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yânî'l-mieti's-sâmine*. Beyrut: 1998.
- İbn Hacer, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *İnbâü'l-ğumr bi-enbâi'l-umr*. thk. Hasan Habeşî. Kahire: Vüzarretü't-Evkâf, 1998.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Mukaddime*. haz. Süleyman Uludağ. Dergah Yayınları:1988.

- İbn Kâdî Şühbe, Ebü's-Sıdk Takıyyüddin Ebû Bekr. *Tabakâtü's-Şâfiyye*. thk. Hafız Abdülhâlim Han. Beyrut: Dârü'n Nedve, 1987.
- İbn Kâdî Şühbe, Ebü's-Sıdk Takıyyüddin Ebû Bekr. *Tarih'u İbn Kâdî Şühbe*. thk. Adnan Derviş. Dimaşk: 1977.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav'b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav'b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *İbn Kesîr Tefsiri*. thk. Abdurrezzak el-Mehdi, trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Karınca Yayınları, 2010.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *eş-Şi'r ve's-Şuarâ*. Beyrut: Dâru'l İhyâi'l-Ulûm, 1417/1997.
- İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm. *el-Fihrist*. Kahire:1348/1930.
- İbn Sâ'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakât*. nşr. İhsan Abbas. Beyrut: 1388/1968.
- İbn Tağriberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağriberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî. *en-Nücumu'z-Zâhire*. çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kamil fi't-tarih*. çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul: 1987.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Siyer-I Celile-i Nebeviye*. İstanbul: Esra Yayınları, 1996.
- Kandemir, Yaşar. "İbn Hacer el-Askalânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/514-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kandemir, Yaşar. "Harâitî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/92. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kandemir, Yaşar. "Şemâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/497-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

- Karlığa, Bekir. *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991.
- Kâtib Çelebi. *Keşfü'z-Zünûn an Esâmii'l-Kütüb ve'l-Funûn*. Beyrut: Gustavus Fluegel, 1835.
- Katz, Marion Holmes. *The Birth of the Prophet*. Routledge, 2007.
- Kavak, Fadime. “Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/22 (2013), 148.
- Kavas, Ahmet. “Laoust, M. Henri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/102-103. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Keleş, Bahattin. “Memlûkler Döneminde Sosyal Yapı”. *Türkler Ansiklopedisi*. 5/394-398. Ankara:2022.
- Koca, Salim. “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?”. *Akademik Bakış* 10/20 (Yaz 2017), 15-35.
- Koprman, Kazım Yaşar. “Memlûkler”. *Tarih*. 6/30.
- Koprman, Kazım Yaşar. *Mısır Memlûkleri Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Küçükkalay, Hüseyin. *İbn-i Kesir'in Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Tefsirdeki Metodu*. Konya: Damla Matbaacılık, 2010.
- Laoust's, M. Henri. “İbn Katir Historien” *Arabica* 2/1 (1955): 42-88. Erişim Tarihi: 06/10/2021. <https://www.jstor.org/stable/4055285>.
- Lewis, Bernard. *Tarihte Araplar*. çev. H. Dursun Yıldız. İstanbul: Anka Yayınları, 2000.
- Makdisi, George. *The Rise of Colleges*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.
- Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî. *el-Mevâ'iz*. thk. Fuad Seyyid. Londra.
- Mâverîdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. *A'lâmu'n-Nübüvve*. thk. Halid Abdurrahman. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1994.

- Mirjani, Waheed. “Şii tarihi bağlamında el-Bidâye kitabında İbn Kesîr’in tarihçiliğinin eleştirisi”. *Araştırmaların Aynasında Tarih* 10 (Yaz 2012), 63-83. 09/10/2022. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=223614>
- Mirza, Yunus Y. *İbn Kathir (D.774/1373) His Intellectual Circle*. Washington: Georgetown University, Arabic and Islamic Studies, Doktora Tezi, 2012.
- Nuaymî, Ebü'l-Mefâhîr Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed b. Ömer en-Nuaymî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *ed-Dârisü fî tarihi'l-medaris*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Özaydın, Abdülkerim. “İbn Kesîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/132-134. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özdemir, Ahmet. “İbn Kesîr’de Mucize Anlayışı”, *Manas Sosyal Araştırma Dergisi* 3 (2019), 873-898.
- Özdemir, Mehmet. “Siyer Yazıcılığı Üzerine”. *Milel ve Nihal* 4 /3 (Aralık 2017), 129-162.
- Paksoy, Kadir. *İbn Kesîr’in Hayatı Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Paret, Rudi. *Kur’ân Üzerine Makaleler*. çev. Ömer Özsoy, Ankara: Otto, 1995.
- Polat, Ziya. *Tarihçi Olarak İbn Kesir*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: TTK Basımevi, 4. Baskı, 2008.
- Savut, Harun. “İbn Kesîr’in İsrâliyyata Yaklaşımı”. *Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (2012), 127-148.
- Savut, Harun. *Tefsir İlminin Rivayet Kaynaklı Sorunlarına Bir Çözüm Arayışı: İbn Kesîr’in (774/1373) Tefsîru’l Kur’âni’l Azîm’i*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

- Sezgin, Fuat. “İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti”. *İslami Tetkikler Enstitüsü Dergisi* II (1956), 19-36.
- Souvenirs de Roustam. *Mamelouck de Napoléon*. Paul Cottin'in Notları. 07/11/2021. <https://archive.org/details/souvenirsderoust33534gut>
- Suyutî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *Tabakâtü'l Huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Şakir, Mahmud. *H. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*. çev. Ferit Aydın, İstanbul:1995.
- Şiblî, Nu'mânî. *Asr-ı Saadet*, çev. Ö. Rıza Doğrul. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Togan, A. Zeki Velîdi. “Ortaçağ İslam Aleminde Tenkidi Tarih Telakkisi”. *İslami Tetkikler Enstitüsü Dergisi* 1 (1953)
- Yaman, Ahmet. “Siyer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/316-319. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Delâilü'n-Nübüvve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/115-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Tarih*. Konya: Can Kitabevi, 1979.
- Türcan, Saliha. “Fezâilü'l-Kur'ân Rivayetlerinin Kullanımında Farklı Bir Yaklaşım: İbn Kesîr'in Fezâilü'l-Kur'ân'ı”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4 (Haziran 2021), 61-81. <https://doi.org/10.52637/kiid.906197>
- Türcan, Saliha. “İbn Kesîr'in Tefsirinde Rivayet Kullanımı”. *Turkish Academic Research Review* 4/3 (Eylül 2019), 377-396.
- Umerî, Ekrem Ziya. *Medine Toplumu*. çev. Nureddin Yıldız. İstanbul: Risale,1988.
- Ürkmez, Ahmet. “el-Bidâye ve'n-Nihâye'sinden Hareketle İbn Kesîr ve Hadis Hocaları Üzerine”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* HTD 8/2. (2010), 129–143.
- Watt, W. Montgomery. *Kur'an'a Giriş*. çev: Süleyman Kalkan. Ankara :Ankara Okulu Yayınları, 1998.

- Yalçın, Mehmet Fatih. “Memlûkler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı: İbn Kesîr’in el-Fusûl fî Sîreti’r-Resûl Örneği”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Mart 2021), 113-144. <http://doi.org/1051702/esoguifd.857306>.
- Yardım, Ali. “Birzâlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/216. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yiğit, İsmail. “Aynî’yi Yetiştiren Memlukler Dönemi İlmi Hareketine Genel Bir Bakış”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11-12 (1994), 27-45.
- Yiğit, İsmail. “Müstekfî Billah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/140. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Yiğit, İsmâil. *Memlûkler*. İstanbul: İslâm Tarihi, 1991.
- Yıldız, Güllü. “Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış”. *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 10/1 (Mart 2020), 333-363. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2020.671401>
- Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbasiler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/49-56. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. “*Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*”. 1-23. nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr. Beyrut: 1401-1405/1981-85.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Hakan TÜRKOĞLU
Uyruğu : T.C.

